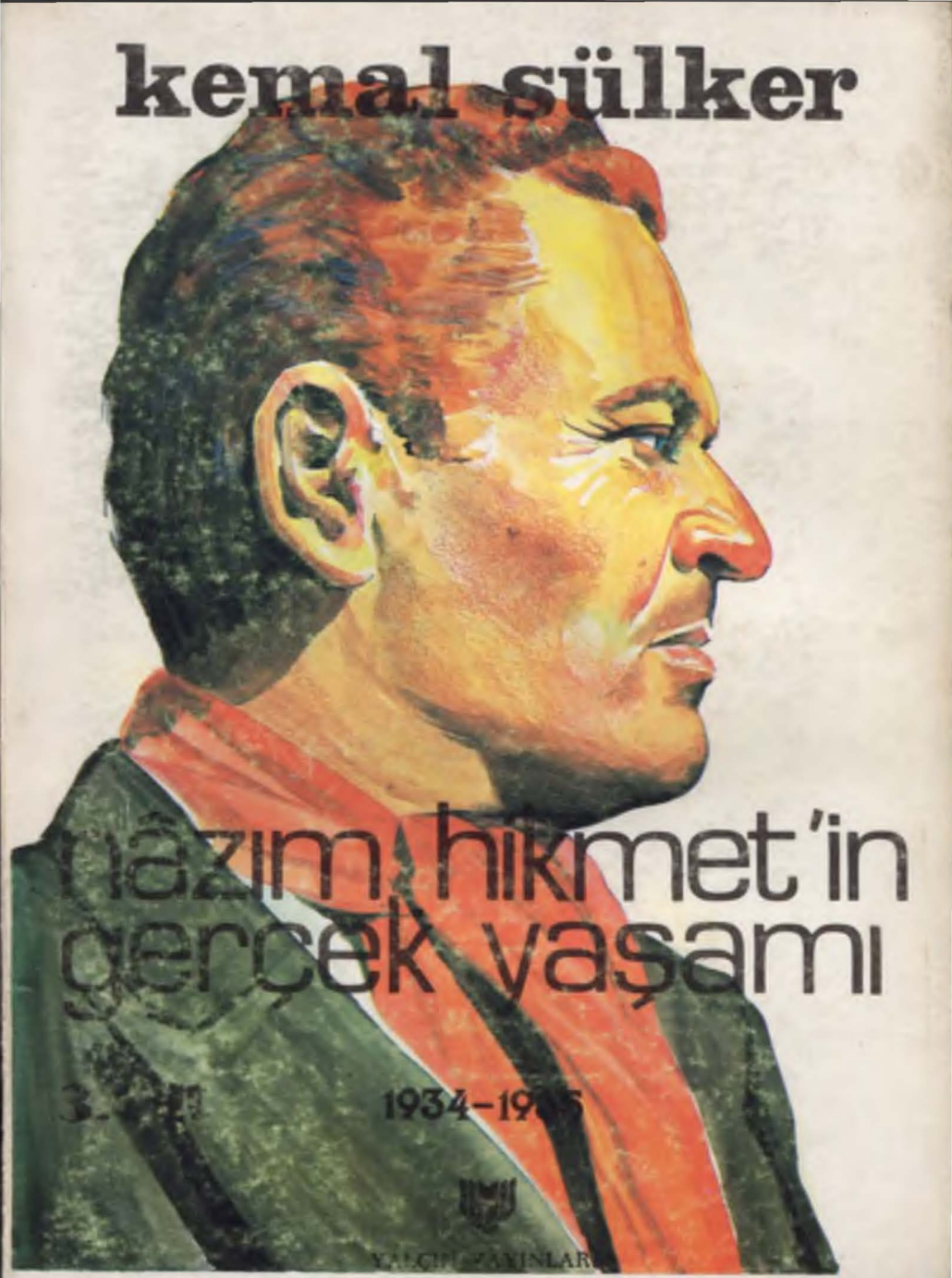
kemal sülker

Nâzım Hikmet'in gerçek yaşamı

3.

1934–19

YAPI KREDİ YAYINLARI

NÂZIM HİKMET'İN
GERÇEK YAŞAMI — III —

KEMAL SÜLKER

83

1. Basım — Ocak 1988

Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı —III— / KEMAL SÜLKER / Kapak : Haslet Soyöz / Gökhan Matbaacılık'ta dizilip, Gümüş Basımevi'nde basılmıştır / YALÇIN YAYINLARI : Klod Farer Caddesi No. **24/3** Türbe — İSTANBUL, ☎ : 511 90 32

KEMAL SÜLKER

NÂZIM HİKMET'İN GERÇEK YAŞAMI

(1934 - 1935)

3. CİLT

KAPAK :
HASLET SOYÖZ

YALÇIN YAYINLARI

I. NÂZIM'I KARŞI SAFLARA DAVET GİRİŞİMİ

Bana bak!
hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!
Bana bak!
hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
dağlarla dalgalarla kütleleri
ileri
atlatamaz!
Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden:
köylerden şehirlerden
aldığı hızla,
milyonlarla ağzı
birtek
ağızla
güldüremez!
Ağlatamaz!
hey!
hey!
üç telli sazın

üç telinde öten üç sıska bülbül öldü acından.
Onu attım
köşeye!
hey!
hey!
üç telli sazın
ağacından
deli tiryakilere
içi afyon lüleli
bir çubuk
yaptılar!

1933 yılı Nâzım için hem başarı, hem keder, hem heyecan yılı oldu. Şiirleri, piyesleri beğeniliyor, 7 Mart 1932'de babasını kaybediyor, derin kederlerle doluyor; birbiri peşinden mahkemelerde suçlanıyor ve heyecandan heyecana sıçrayarak yeni bir yuva kurmanın umudunu taşıyordu. Eserlerinin içeriğini ve sanatını anlamış değerli yazarların dile getirdikleri görüşler şairi mutlulandırıyordu. Nâzım'ın «anlaşılıp anlaşılmama» sorunu da çözümleniyordu. Sadettin Nüzhet, Matbuat Cemiyeti'nin kendisine hazırlattığı Almanak'ta (s. 103) şöyle diyordu:

«Kollektif edebiyatın eserleri, hem kemiyet, hem keyfiyet itibariyle rakibine nazaran pek bol. Resmî edebiyatın ve münekkitlerin henüz 'sanat, sanat için' demeyenleri sanat harici addetmelerine ve kitaplarında yer vermemelerine rağmen müthiş bir hayatiyet sahibi... Nâzım Hikmet'in *Benerci Kendini Niçin Öldürdü* manzum piyesi, Seçme Şiirler'i ve son neşriyatı ile artık, sa-

nat sanat için demeyen Faruk Nafiz'in Bir Ömür Böyle Geçti'si, bir taraftan hece-aruz mücadelesinin uzlaştırıcı olduğu gibi, fert edebiyatı ile kollektif edebiyatın birleştiği noktayı teşkil ediyor».

Ve gerçekten de hem sayıca, hem nitelikçe toplumcu edebiyat gelişme gösterdi. Fazıl Behiç «Üstadın yolunda kalem tecrübeleri» yaptığı 1933'te (Resimli Şark, sayı 25, Kânunusani, s. 24) şu olguyu saptıyordu:

Üstad,
yepyeni ve bambaşka bir edebiyat
yarattın bize...
Üstad,
bu hususta
dinlemedik ne gönül, ne de hatır:
öyle bir satır,
öyle dehşetli bir satır attın ki:
835 Satır
ile
öyle
tozu dumana kattın ki;
bir muşta
vuruşta,
temelinden çürüyen Kremlin Sarayı gibi,
çatır çatır
yıktın eski edebiyatı...

Yalnız, Denizli'den şiir gönderen genç, Nâzım'ın mısralarının nerede başlayıp, nerede bittiğini anlayamadığını yazıyor, buna bir çare bulunmasını istiyordu. İstiyordu ama, Nâzım, satırların nasıl başlayıp nasıl bittiğini Resimli Ay'da anlatmıştı.

Nâzım'ın basından tanıdığı arkadaşlarıyla geç saat-

lere kadar sohbet ettiği vakit hem şekil meselesine, hem de içeriğe ağırlık veriyor, proleter şairi olduğunu belirtmeden geçemiyordu. Hatta bu tartışmalar sırasında vaktin nasıl geçtiğini bilmiyor, gece yarısından sonraki 1 vapurunu kaçırma ihtimali bile beliriyordu *(Asmalımescit 74, Fikret Âdil, Sühulet Kütüphanesi 1933, s. 133)*. Nâzım, daha ilk hece vezni ve altı-beşli dizelerde duygularını iyi anlatamamanın, o dar kalıbın sıkıntısını çekmişti. Onun için şair arkadaşlarına daha o zaman «Altı-beşin dar kalıbından taşan intikam feryadı», ne ateşten bir yaratığın karşısında olduklarını onlara daha o zamandan anlatmış oluyordu *(Halit Fahri, Edebiyatçılar Geçiyor, Kanaat Kitabevi, 1933, s. 78)*

Sanatçıların kendi keyiflerine bakıp «sanat sanat içindir» anlayışıyla hareket ettikleri bir sırada *Gece Gelen Telgraf*'ın bazı şiirleri nedeniyle Nâzım'ın sanık sandalyesine oturması ve bunun Babıâli çevresinde yarattığı hayret ve dehşet şair Ahmet Haşim'in içindeki öc alma duygularını harekete geçirmişti. Ceza Kanunundaki bütün suçlarla cezalandırılmasını istiyordu Nâzım'ın. Arkadaşlarından Yusuf Ziya, Beyoğlu'ndaki Degüstasyon lokantasının ön vitrine yakın masada, Nâzım'ı korur gibi konuşuyor ve şöyle diyordu:

«Yapma Hâşim, daha çok genç, çok kabiliyetli... Sonra şu komünistliğin de ne mene şey olduğunu biliyor muyuz?»

O Gecenin Ahmet Haşim - Yusuf Ziya sohbeti, Akbaba dergisine şu şekilde yansımıştı:

«Şair Nâzım Hikmet'in komünistlik cürmü ile zan altına alındığı sıralarda, Hâşim ona kızmıştı. Hem de o kadar kızmıştı ki, Ceza Kanunu'ndaki bütün maddelerin Nâzım hakkında tatbik edilmesini istiyordu.

Arkadaşlardan biri, onu itidale davet etti:

— İnsaf Hâşim, dedi, bir tanecik komünist şairimiz var, ne çıkar?

Hâşim, gözleri hayretle parlayarak cevap verdi:

— Beyefendi, Beyefendi, zatıâlinizin başınızda bir tane bit olsa, eh artık bir tanecik bitimiz var, ne çıkar mı dersiniz?!

...

Bir gün, Nâzım Hikmet, Hâşim'e 'Onu döveceğim' diye haber yollamıştı. Hâşim telaş içinde Falih Rıfkı'ya koştu:

— Şimdi ben ne yapayım?

Falih alay etti:

— Yanında bir tabanca taşı...

Fakat Hâşim o kadar telaşta idi ki, şakayı farkedemedi.

— Peki, dedi, haydi gidip bir tabanca alalım...

— Senin evinde tabancan yok mu?

Düşündü sonra:

— Var, dedi, var ama o olmaz...

— Neden?

Gözlerini korku ile açarak:

— Vallahi, dedi, onbeş senedir dolapta dolu duruyor... Artık o kadar dolmuş, o kadar dolmuş ki... Parmağımı dokunsam patlayacak sanıyorum.» (21.6.1933, Sayı 9).

Ahmet Haşim, Nâzım'dan korkuyordu ama, genç ozanlar yeni nazmı hem öğrenmiş hem de olanca ustalığıyla anlatmaya başlamıştı, yani yeni teknik tutmuş ve Nâzım Hikmet'in açtığı şiir çığırı yeni bir aşamaya ulaşmıştı. Nitekim şair İlhami Bekir «Nazım Meselesini» incelerken solcu sanatla ilgili şu görüşleri belirtti:

«1 — Nazım, musikisiz olamaz. Şu halde bu nazım tekniği, düz nesrin adeta makasla kesilerek alt alta,

kuyruk kuyruğa sıralanması demek değildir. Matlup (istenen) esaslar temin edildikten sonra, istenirse nazmın muhtelif parçaları yanyana, düz nesir gibi yazılabilir ve yine yapılan şey nazım olur.

2 — Yeni nazım tekniği mısra kabul etmez. Taktil (kesme'yi, durgu'yu) tamamen inkâr eder: Ahengi şiirin heyeti umumiyesinde temine çalışır.

Bu teknik, heyeti umumiyenin musiki vahdetini (birliğini) muhtelif musiki cümlelerinden vücude getirmeye yeltenen nazımdır.

Musiki cümlelerini kat'î (kesin) olmasa bile takribî (yaklaşık) olarak ayırabilmek için diyebiliriz ki, majüsküllle başlayan her iki kısım arasındaki parça, bir ses cümlesidir. Niçin bazı mısra kuyruklarını klasik vezinlerde olduğu gibi büyük harfle başlatmadığımızın nedeni de böylece açıklanabilir. *(Yeni Türk, Kasım 1933)*

Zaten, daha yaşlı kuşaklardan yazar Selâmi İzzet, gerçeği görmüş ve tüm edebiyatın sola çark ettiğini bir fıkrasında apaçık dile getirmişti.

Onun için Hâşim'in korkusu kendi açısından yerinde idi. Yeni sanat, Nâzım Hikmet'in fizik yapısı gibi güçlü idi. Selami, fıkrasını şöyle bağlıyordu:

«Bugüne kadar süregelmiş olan edebiyat bir nevi 'Sağ' edebiyattır. Edebiyatımız bir kısım elite hitabetmekten kurtarılmalıdır. 'Edebiyat, cemiyet içindir' düsturundan artık şaşmamamız lâzımdır. Edebiyatımız Türk camiasını (toplumunu) bütün gönüllerde ve gözlerde canlandırdığı gün hudutlarımızı aşacaktır... Bunun için edebiyata kumandayı veriyoruz: Sola çark!..» *(Vakit, 12.7.1933)*

Edebiyat gerçekten o yıl sola çarkediyordu ve solun en güçlü temsilcisi Nâzım Hikmet, proleterler dışında sosyete'nin de ilgisini çeken bir yazar, bir şair ve bir

sanatçıydı. Baloların kibar hanımefendileri de, Beyefendileri de aralarında Nâzım Hikmet'i görmek istiyor, bu istek ve eğilim hikâyelere konu oluyordu. Nitekim Sadri Etem' (Ertem) in bir hikâyesine koyduğu «Jigalo + Kadın + Koca: Cinayet» başlığının üstünde yedi yazarın çizgi resmi bunlar arasında Nâzım'ınki de yer alıyordu. Hikâyenin bir bölümü şöyleydi:

«Balo akşamı kibarlar, 'muharrirleri görelim' diye tıpkı 'Ben Amar' sirkine hangi hisle, hangi heyecanla gitmişlerse, aynı heyecanla süslenerek ya Tükuvaz'a, ya Maksim'e akın ederler. Onlar zannederler ki kendilerini kapıda karşılayan teşrifatçı:

'Buyurun, buyurun bakınız efendim... İşte Çalı Kuşu muharriri, aman kafesi açmayınız kaçar.'

'İşte efendim şu köşede *Benerji Kendini Niçin Öldürdü?* müellifi bir arslan, yaklaşmayınız.' diyor.» *(Yedi Gün, 18 Birinciteşrin 1933, Ekim, s. 32)*

Böylece Nâzım'ın toplantılarda nasıl görüldüğünü ve yerini anlıyorduk. Ama bazı sağcı yazarlarla ilişki kuran bazı Fransız öğrencileri 20. Yüzyıl Larousse'una Türk edebiyatını yanlış aktarmışlar ve bu da 1933'de önemli tepkilere neden olmuştu. Bu tepkinin nedenleri arasında yepyeni bir edebiyat akımını başlatıp sürdüren Nâzım Hikmet'e yer verilmeyişi idi. Vâlâ Nurettin, bu konuya şöyle değinmişti:

«Bir harfinde bile yanlışlık olmaması lâzım gelen 'Yirminci Asır'da Türk edebiyatı, hakikattekinden bambaşka tasvir ediliyor; ikinci, üçüncü şahsiyetler birinci rolleri oynamış gibi tasvir olunmakta... Asıl cereyan yaratan simalar ihmal edilmede...

.....

«Şairler arasında Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet kaale alınmıyor (sözü edilmiyor) da bir tek şiir

bile yazdığını kimsenin hatırlamadığı arkadaşımız Halil Vedat zikrolunuyor.» *(Yedi Gün, 29 Ekim 1933, s. 38)*

Bu konuya Cumhuriyet'te, Peyami Safa da aynı duyarlıkla değiniyordu. Zira Nâzım, büyük bir değerdi. Onun «20. Yüzyıl Larousse»unda yer almayışı haksızlıktı.

Behçet Kemal, herkesin tek parti iktidarından yana yazmasını, onun safında olmasını savunuyor ve istiyordu. Nâzım'ı da kendi saflarına çağıran bir şiir benzeri yayınlamıştı:

«Nâzım Hikmet'e Davetiye!»

«Bizim safımıza gel!» diye başlayan manzumesinde yer alan öğüdünden bir bölüm görelim:

Ey proletaryanın fahrî ajanı!
Ey şeytanın gündeliksiz ırgadı!
Başka kerametin kalmadı...
Emin ol;
Tuttuğun yol, çıkar yol değil;
Gel Ankara timsalinin önünde eğil!
Gel anlı şanlı
Hırçın delikanlı
Bizim safımıza gel!

(Burada Bir Kalp Çarpıyor şiir kitabı, Sühulet Kütüphanesi, 1933).

Behçet Kemal aynı şiiri daha önce Erciyeş'ten Kopan Çığ'da da yayınladı. Tanınmış bir edebiyatçı - politikacı olan Hasan Âli Yücel 1933'ün iktidar partisinin yaydığı hava içinde Nâzım'ı kendi saflarına çekebilmenin heyecanını duyuyor, Nâzım Hikmet'in yazılarından, tuttuğu sanat anlayışından gönüllerinde unulmaz yaralar açtığına değiniyor, Nâzım'ı «bülbül'e tapmaya» davet ediyordu.

Hasan Âli Yücel'in (Üç Telli Saz Şairine Üç Telli Sazdan Cevap) başlıklı manzumesinden bir bölümü aktaralım:

Ey sağını, solunu şaşıran,
Ey haddini aşıran
Şair,
Bunu anlamadığın için
Mezarında yatan
Atan
Sana küskün.
Eğer benim tellerimde inleyen bülbül hastaysa
Hastalık nereden geldi?
Hangi cehennemlerin
Yandığı yerden geldi?
Sağdan mı, soldan mı?
Kafadan mı, koldan mı?
İçten mi, dıştan mı?
Aaaah oğul, beni söyletme;
Gel etme
İnan bana;
Yazık oluyor sana.
Eğer kalbin bütün insanlığı alacak kadar
büyükse
O hasta bülbüle kafes yap;
Ona tap.

(Dönen Ses, 1933)

Nâzım'ı «kendi saflarına çekemeyen»ler, onu küfürbaz gibi göstermek konusunda birleşiyorlardı. Bir anket-te Türk dilinin en güzel on kelimesini Nâzım'a şöyle sıralatmayı uygun görüyorlardı: «Hey! Ulan! Vay! Bre! İmanım! Ölüsü kınalı.» *(Yedigün, 13 Eylül 1933)*

Ama Nâzım Hikmet o yıl Türkçenin en güzel şiirlerini veriyordu. Mizah çeşnisi içinde bile söylenen bu sözler Nâzım'ın halkın yazarı olduğunu, halkın içinde yaşadığını göstermesi bakımından dikkati çekiyordu. Bununla yetinmeyen kişiler, Nâzım'ı takma bir adla yazılar yazmasını dillerine dolayarak onu suçlayan dedikodular yaymaya çalışıyorlardı.

II. TAHLİYE SONRASI DÜŞÜNCELERİ

Gece.
Bursa mahpushanesi...
Kuş uçmaz
kervan geçmez
karanlık bir gölün
dalgalandı suyu.
Heyecanda, alt
kat
Birinci Cinayet malta boyu;
sivri siyah
külahlılar
heyecanda.
Dudaklar bembeyaz
alınlar karışık.
Bir duvar çatlağından
sızdı bir damla ışık.
Körlerin şehri
homurtularla ileri!
Körler
karanlıklarındaki rüyada gidiyorlar!
«Af var!»
diyorlar.
Çıkacağız
şapkayı yana
yıkacağız.
Toprak
güneş,
kadın
hava...

Vapura bin, trene bin
bin tramvaya!
Kelepçesiz
jandarmasız
tek başına
yapayalnız
gezin
dolaş!
Ormanda yat, dağları aş!
Dolaş, dolaşabildiğin kadar!
Heyecanda sivri siyah külahlılar
hapislik olmuyor dalga geçmeden...

Gizli örgüt kurmaktan hüküm giyip 12 Ağustos 1934'te tahliye edilen Nâzım Hikmet, kır kahvesinde tahliye edilen iki tanıdığıyla Yalova'ya gidecek kaptıkaçtının dolmasını bekliyorlardı. Tornacı Tosun, Nâzım'ın yüzüne bakarken gülünce, Nâzım merakla sordu:

«Neye gülüyorsun Tosun?»

«Bakıyorum, saçların gürleşmiş.. Mayısın son haftası saçlarını kısaltmıştın ya! Kusura bakma ama usta, pişmiş kelleye dönmüş gibiydin o sıralar..»

Nâzım da gülmeye başladı. Bu kez makinist Ali:

«Mahkeme kararı hangi gün verecek diye bekliyorduk ya.. Seni Haziran sonunda geçenlerde; hani hapishane müdürü yanına çağırmıştı. Nasıl sevinmiş, hemen giyimini yenilemiş, 'bizimki gelmiş herhal' demiştin. Dönüşte bozuk çalıyordun, 'Piraye değilmiş gelen.. Müdür, kararın Haziranda değil, 14 Temmuzda verileceğini söyledi' demiştin. Amma da bozum olmuştun değil mi?»

Nâzım, hapishane ve duruşma arkadaşlarının her konuyu bunca belleklerine geçirmelerine sevinmişti. Kaptıkaçtının dolmasına daha vakit vardı. Çayları tazelediler. Makinist Ali, biraz şakacıydı, Nâzım'ın ranzasının altında yatıyordu. Şimdi o da İstanbul'a dönecekti Tornacı Tosun gibi.

«Nâzım Bey, dedi, geçenlerde, Temmuz 1934 ortasıydı sanırım, seni bir artist hanım ziyaret etmişti. Samiye mi, Semiha mı işte o.. Onunla görüşten dönünce koğuşa girince kendi kendine 'ne yalanlar çıkarıyorlar, akıl alır gibi değil' diye söylenmiştin. Kızgındın.. O gün bir şey sormadık, mahpusluk hali, efkâr basar, şu, bu.. Neye kızmıştın Allah aşkına, merak ettik.»

Nâzım, şöyle düşündü:

«Bir sahne sanatçısıydı gelen, Semiha (Berksoy) Hanım.. Benim *Kafatası* piyesimde rol almıştı. Sözlerini yazdığım bir operette çok başarılıydı. Semiha gelmişti işte. Duymuş ki ben Bursa Valisi'nin kızıyla evleniyormuşum, bekârlıktan kurtuluyorum diye beni tebrike gelmiş. Olur kepazelik değildi. Nereden çıkarırlar bu yalanları, ona kızmıştım. Piraye ile sözlü gibiyiz. Semiha'yı da beğenirim ama, Bursa Valisinin kızı?.. Ne gördüm, ne konuştum. Uydurma söylentilerdi. Ona canım sıkıldı, ya Piraye duysaydı? Durup dururken...»

Şoför muavini bağırmaya başladı:

«Yalova yolcuları, yer ayıranlar! Herkes yerine... Yalova yolcuları!..»

Yalova'da vapura binince, güvertede bir yere oturdu, duruşma arkadaşları, iskelede başka duruşma arkadaşlarıyla birleşip bir kamyonet ayarlamışlardı. Nâzım, güvertede güzel bir havada kendini dinliyordu. Yeni bir

yaşamın eşiğindeyken, geçmiş bir buçuk yılın anılarına daldı.

Nâzım, «Ailelerin Gazetesi» olmaya çalışan Son Posta'da 1930'da çalışmaya başlamıştı. Gazetenin amacı doğrultusunda yazı ve röportaj yapan gençler vardı: Kemal Tahir, Nusret Safa Coşkun, Neyir Alkaç.

Aynı geniş çalışma odasında yakın masalarda yazılarını hazırlar, ara sıra söyleşirlerdi. Birkaçı Beyoğlu' nun gece âlemleriyle ilgiliydi, Kemal Tahir ünlü ses sanatçısı Safiye Hanım'ın hayranları arasındaydı. Ücretleri hepsinin de düşüktü, Nâzım ise İpek Film'den gelir sağlıyor, Kemal Tahir bazı dergilere röportaj yazıyordu, bir gün üzgün gelmişti:

«Nâzım Bey, size vedaya geldim, demişti. Avukat yanında çalışıp beş on lira almanın sonu yok. Zonguldak gibi bir işçi şehrinde iş bulmasına sevinmişti. Onların kendilerine özgü sorunları ve yaşamları vardı. Bunları basına aktaran ciddi bir kaynak yoktu, orasının havasını ve ortamını yansıtacak bir dizi röportaj yapabilse ilgililere yol gösterebilir, işçilere de yararlı olabilirdi. Bunları söyledi, sonra Kemal Tahir'e:

«Bizi unutma, iyi çalışmalar!» diyerek onu kucakladı, uğurladıydı...

Kemal Tahir gibi röportaj yapan Naci Sadullah da Son Posta'da çalışıyordu ama, Nâzım onunla, bir tartışma sonunda 1933 Eylülünde arkadaş olmuştu, hem de ömrü boyunca. Bunun öyküsünü Naci Sadullah şöyle anlatıyor:

«1933 yılında Nâzım Hikmet, Süreyya Paşa'ya hitap eden bir şiir yayınlamıştı. Şiir değil de serbest nazımla yazılmış okkalı bir hicivdi bu. Özet olarak;

— Senin baban Osmanlı imparatorluğunun hırsız seraskeri, benim babam ise çalıp çırpmamış bir namus-

lu devlet memuru idi. Kader babamı, senin babandan kalma çalınmış servetle yaptığın Sinemaya —Süreyya Paşa Sineması— idare müdürü eylemiş. Babam ağır hasta olarak yatağında kıvranırken, ölümünden bir saat evvel, sen onun burnuna gözlüğünü takıp kara defterde açık görünen beş papelin hesabını sormuşsun.

Beş papelin!

Şimdi senin serasker peder ölmüş. Benim babam da öldü. Seninle karşı karşıya kaldık, iki meşhur adam. Senin ve benim nelerimizle meşhur olduğumuz malum. Benim şimdi sana bir tokat borcum var, hazır ol, atıyorum» diyor ve küfrün daniskasını şürin süsüne bürüyüp yıkasıya ver yansın ediyor.

Bitmiş Süreyya Paşa!

Korkunç satırların kamçısı altında yerden yere vurulmuş!

Benim halazadem, Süreyya Paşa'nın gelini. Paşa babasını mı, yoksa sonsuz bir servetin varisi olan paşa babasına yaltaklanmasını mı severdi?

Bilemem!

Fakat o hicvi okuyunca, çok üzülmüş görünüyor!

Bana gelince, o tarihte komünizm, sosyalizm hakkında hiç bir şey bilmiyordum.

Baş merakım spor.

Futbol oynuyorum, basketbol, voleybol, tenis oynuyorum. Boksa, güreşe çalışıyorum, denize giriyorum. Kravl demiyor, Armstrong demiyor, yüzüyorum. Bahse girip koca iskambil paketini yırtıyorum. Hülasa, evlere şenlik, gerçekten müstesna bir kuvvetim var!

Şiire gelince, o alandaki zevkim yüzde yüz 'eskici'! Nedim, sanki hafızaya yerleştirmeye değermiş gibi, hemen hemen baştan başa ezberimde. Nef-î'ye aşık, Bâki'ye hayranım. Sonradan bütün yazdıklarını hıfzettiğim

'Fuzuli'yi andıkları zaman, zikri geçen bir peygambermiş de ben de kulu kölesi imişim gibi, heyecanla titriyorum.

Nâzım'ın komünistliğine bir dediğim yok, zira, dediğim gibi komünizmin ne olduğunu bilmiyorum ama, daha o yaşta nasılsa gelişmiş toleransımla o bilmediğim fikrin benimsenmesini de pek tabii buluyorum.

Komünizm hakkında hiç bir şey bilmediğim halde, 'komünizmde din yoktur, vatan yoktur, millet yoktur, aile yoktur!' diyenlere inanmıyorum. Zira o sırada, dünyanın bir köşesinde adına komünizm denilen doktrini kabul etmiş milyonlarca insan var. 'Din, olmasa, millet olmasa, vatan olmasa, aile olmasa o kadar insan o dâvayı benimser mi?' diye düşünüyorum.

Fakat bana Nâzım Hikmet'in komünistliği değil de, şiir diye yazdıkları batıyor:

'Trum, trum, trum,
trak tiki tak,
makinalaşmak istiyorum!
Beynimden, etimden,
iskeletimden geliyor bu...
Her dinamoyu altıma almak için
çıldırıyorum!
Makinalaşmak istiyorum!'

Bunlar benim o zamanki şiir anlayış ve zevkimi —hâşâ huzurdan— katır gibi tepen satırlar!

Beni ona ve davasına düşman etmek isteyenler, tiksindireceklerinden emin olarak, bana, onun hep bu satırlarını okumuşlar:

'Trum, trum, trak,
tiki tak!'

'Haydi canım siz de! Böyle şiir mi olur! Komünizmin ne olduğunu bilmem ama, benim bildiğime göre, ne bu satırlar bir şiirdir, ne de o bir şair. Ve sonra bu adam, ne ister o Süreyya Paşadan? Komünizm komünizm dedikleri şey, şahıslarla uğraşmak ve onlara küfretmek midir? Hayır o, bir şair olmadıktan başka, aşağılık bir adam bu Nâzım Hikmet! Ben onu bulup, kendisinden yediği haltın hesabını soracağım! Onu zavallı Vecihe'ye (Halazadesine) bu kadar ıstırap çektirmeye hakkı var mı? Dava mı bu, fikir, o küfrün neresinde?

Bence Nâzım dayağı haketmişti. Ve onu dövecektim.

Sonradan içinde bir ömür tükettiğim Babıâli caddesine ilk girişim, bu maksatla Nazım'ı aramak için olmuştu. Onu ararken, karşıma çok sert bir döğüşçü çıkacağını tasavvur ediyordum.

'Ben ki tel kelepçeyi
Altın bilezik gibi taşımışım,
Ben ki ilmiği sabunlu iplere bakıp
kıllı kara ensemi kaşımışım'

demiş olan adamdı bu!

Ve demek ki, karşılaşacağım adamda ense de, yürek de, bilek de yerinde olacaktı!

Araya, sora onun adresini o zamanın en çok satışlı dergisi olan Resimli Ay'ın, şimdi çoktan yıkılmış bulunan matbaası olarak buldum.

Matbaada:

'İşte, bu odadadır!' diye gösterdikleri yerin kapısını vurarak açtım. Ve o, yalnız odada Nâzım'la göz göze geldik!

Fakat bu göz göze geliş, benim pazumla beraber içimde o ana kadar şahlanmış olan hırsı da söndürmüş-

tü. Zira karşımda, o ana kadar görmediğim derecede sevimli ve güzel bir adam duruyordu. Gerçekten sevimli, gerçekten güzel bir adam!

Olanca yüz çizgileri şiddetle erkek ve olanca yüz renkleri şiddetle dişi bir mitolojik Makedonyalı!

Kırmızı denilebilecek kadar kızıl sarı ve en usta berberin beceremeyeceği kadar nefis kıvrılmış saçlar... Bembeyaz, pespembe ve ancak duvak giymemiş bir genç kızda bulunabilecek kadar bir ten. Boyanmış gibi canlı, kırmızı dudaklar.

İnci gibi dedikleri cinsten pırıl pırıl dişler. Ve sonra sert bir keskin burun, irade timsali bir keskin çene. Her çizgisiyle mert bir yüzdeyüz erkek çehresi.

Pırıl pırıl mavi gözlerdeki masum bakışlar, en çok on yaşında birer çocuk çağında.

— Nâzım Hikmet Bey siz misiniz? diyorum.

— Benim! Buyurun! Bir emriniz mi var? diyor.

Süreyya Paşa hakkında yazdığı şiir isimli hicvi önüne atıyorum:

— Bunu siz mi yazdınız?

O, sakin ve gülümser, benim bu soruma bir soru ile cevap veriyor:

— Size Nâzım Hikmet olduğumu söylememiş miydim?

Ben artık, oraya gittiğim zamanki gibi gerçekten öfkeli değildim. Buna rağmen birden bire büsbütün ricat etmiş olmamak için zoraki bir hırsla soruyorum:

— Peki, bunu niçin, nasıl yazdınız?

O yine sakin ve gülümser, cevap veriyor:

— İçimden geldiği gibi yazdım!

Ve bana masanın karşısındaki koltuğu gösteriyor:

— Oturmaz mısınız?

Kararsız, gösterdiği yere oturuyorum.

O, aynı mütebessim sükunetle:

— Yanılmıyorsam, diyor, siz Süreyya Paşanın yakınlarındansınız. Buraya da beni dövmeye geldiniz... Eğer adam dövmenin bir meseleyi halledebileceğine inanıyorsanız, buyurun, dilediğiniz gibi, dilediğiniz kadar vurun ve sonra rahat rahat çıkıp gidin. Yok, öyle değil de bana da eserimi savunmak hakkını tanıyabilirseniz, sizinle konuşabilirim...

Artık büsbütün geçmiş bir öfkeyle, hatta biraz da yapmak istediğim barbarca işle kendimi küçülmüş duymaktan doğan bir utançla cevap veriyorum:

— Buyurun, sizi dinliyorum!

O, hiç değişmeyen gülümser sükunetiyle soruyor:

— Sizin babanız hayatta mı?

— Hayır!

— Severdiniz, değil mi?

— Elbette!

— Onu ölüm döşeğinde beş lira gibi miktar bakımından sefil bir paranın haksız hesabını sorarak ölümüne sebebiyet verebilecek kadar şiddetle incitmiş olsalardı, bunu yapanlara rahmet mi okurdunuz?

— Okumazdım elbette...

— Onlara, hiç değilse içinizden sövmez miydiniz?

— Söverdim elbet...

— Ee, o halde, aynı işi yaptığım için neden kızıyorsunuz?

Onun mavi gözleri gibi benimkiler de nemlenmişti. Gayri ihtiyarî: 'Özür dilerim' dedim, 'durumu bilmiyordum.'

O:

— Bir şey içmez misiniz? diye sorunca, ayağa kalktım:

— Teşekkür ederim, inşallah başka bir gün gelir, bir kahvenizi içerim. Şimdi müsaadenizi rica ediyorum!

Ben böyle diyerek elimi uzatınca o da tuttu ve gülerek:

— Gördünüz ya, anlaşmak dövüşmekten tatlı oluyor. Tekrar gelme sözünüzde duracaksınız değil mi?

Elimi çekerken gülerek cevap verdim:

— Geleceğim!»

Bundan sonrasını ben ekleyeyim:

Nâzım hapiste iken Naci, onu sık sık ziyaret etti, onun hoşuna gidecek hediyeler götürdü. Halazadesi Vecihe'yle bozuştu ve Nâzım'la dost kaldı. Gazetelerde, dergilerde Naci, hep Nâzım'ı savundu ve onunla arkadaşlığını fikir planında da oluşturmaya önem verdi. Nâzım' la Peyami Safa bozuşup tartışmaya girince Naci, Nâzım'ın safında yer aldı, ayrıca Naci, Tan'da sütun sahibi olunca, ırkçılara, faşizme kayanlara, emperyalizme kulluk edenlere çatarken zaman zaman Peyami'ye takılırdı. Peyami de Naci'yi «Nâzım Hikmet'in en yakın dostu» diye karalamak isterdi. Naci, Kirpi dergisinde çıkan bu yazılarında (13 Temmuz'dan 17 Ağustos 1965 günleri arasında yer alan «*Dostum Nâzım Hikmet*» başlıklı yazı dizisinde) şu kanısını açıklar:

«... halazadem Vecihe Hanımı kaybetmek pahasına Nâzım'ı sevmiştim. Kazandığım dost, kaybettiğim akrabayla kıyaslanmayacak kadar kıymetli idi. Bunun içindir ki, o zaman olduğu gibi bugün de (1965 yılında) şuna inanıyorum: Kârlı çıkan ben olmuştum.»

Naci Sadullah «*Dostum Nâzım Hikmet*» başlıklı dizi yazısının ilkine şöyle başlamıştı:

«Sevgili dostum rahmetli Aka Gündüz'ün 'Giderayak' isimli romanında: 'Dünya durdukça yaşayacak ve anılacak çapta eserler yaratmış olan Nâzım Hikmet'i

hapse atsalar değil, assalar değil, kuşbaşı kuşbaşı doğrasalar bile öldüremezler' diye bir cümlesi vardır ki, insanların tâ Başbakanlık mertebesine kadar nasılsa yükselebildikleri halde ahmak kalmış olanlarının kavrayamadıkları önemli gerçeklerden birini haykırıyordu. Bu basit gerçek, insanların sahiden büyük sayılabilenlerinin ölümsüz olduklarıdır.

... her milletten saymakla bitmeyecek kadar nice bahtiyar insanlar o anlamda ölümsüzdürler. Ve şüphesiz büyük bedbaht Nâzım Hikmet de bu büyük bahtiyarlardan biridir. Gerçi bugün onun anılışını çekemeyen budalalar yok değildir. Fakat öylelerinin uyandırılması imkânsız o biçare kafaları yürüyen kervanın ardından havlayan köpeklerinki kadardır. Ve öyleleri ancak geçip giden trenlerin gölgelerini çiğnemekle kalırlar.» *(13 Temmuz 1965, Kirpi Dergisi, İzmir)*

Nâzım Hikmet, tutuklanmadan önce Kadıköy'de babasının evinde kalıyordu.

Gemi iskeleye yanaşıyordu. Kalabalık dalgalanmıştı. İçinden: «İşte gerçek!.. Az sonra evin yolunu tutacağım. Sıcak yuvam, hasretini çektiklerimle olacağım!»

Bir iki gün içinde evde hasret dindirmeye ayrılan süre içinde gelen dostlarla söyleşiler, eninde sonunda Nâzım'ın yeni yaşamının nasıl olacağı ve olanakların nelerde toplandığı noktasına geliyordu.

Nâzım için iki çalışma alanı vardı:

Babıâli basını ve İpek Film stüdyosu...

Nâzım, basın çevresinden bilgi almayı ve ona göre karar vermeyi doğru bulmuyordu. Pek çoğu, nesnel davranmazdı. Oysa Nâzım'ın eskiden denenmiş çevresi vardı.

Düşünüyordu·

Gizli örgüt kurma savıyla 18 Mart 1933'te gözaltına alınmış, 22 Mart 1933'te mahkemece tutuklanmıştı. Genel af çıkınca da 12 Ağustos 1934 günü tahliye edilmiş, sonunda bir yıl hapis yatması gerekirken, Nâzım 1 yıl 3 ay 24 gün fazladan yatarak özgürlüğüne kavuşmuştu.

Geçen süre içinde Babıâli'de ne gibi değişiklikler olmuştu? Bilemiyordu. Halkevleri'nin dergi çıkarmaya giriştikleri ve edebiyat, sanat konularına da yer verdiklerini hapishaneye gönderilen Halkevi dergilerinde görmüştü.

Çanakkale'de yayımlanan Anafarta, Kars'ın Halkevi'nce çıkarılan Doğuş dergisi, Eminönü Halkevi'nin Yeni Türk'ü ve Halk Bilgisi Haberi adlı olanı, Isparta'nın Ün'ü, Eskişehir'in Porsuk'u, Halkevlerinde yeni bir hareketlilik olduğunu gösteriyordu. Bunlarda yazamazdı elbette. Ama, Sedat Simavi'nin Yedigün'ünü ara sıra görüyordu. Zekeriya Bey (Sertel) kim bilir ne yapıyordu? Onun Resimli Ay Matbaası'nda Yarım Ay adında onbeş günde bir yayımlanan 24 sayfalık dergisi dikkat çekiciydi ama, kimlerin söz sahibi olduğunu bilemiyordu.

Yine Babıâli'de şu ya da bu gazetede fıkra yazabilecek miydi? Piyes yazabilecek, Şehir Tiyatrosunda oynatılacak mıydı? Muhsin'in eski gücü sürüyor muydu? Sanatçı Semiha Berksoy'un söylediğine göre Ertuğrul Muhsin yine sahne sanatçılarının el üstünde tuttuğu bir yönetici olarak saygınlığını sürdürüyordu: Nâzım, piyes yazıp verse, ne yapar yapar onu sahneye koyardı.

Ailece çözmek zorunda oldukları sorun geçim derdiydi. Bu bir. Piraye Altunoğlu da hürdü; Vedat Örfi'den boşanma kararını mahkemeden almıştı. Bu iki... Enişte si Seyda Yaltırım'a gönderdiği mektup olumlu etki yapmış, enişte si İstanbul'a dönmeyi, buradaki işe girmeyi ve birlikte oturmayı yerinde bulmuştu.

Bu arada Akşam'da fıkra yazmayı üstlenmiş, İpek Film'de seslendirmede çalışabilecekti. Belge filmciliğinde deneyimi vardı, 1933'te 'İstanbul Senfonisi' ile 'Bursa Senfonisi'ni yapmış, savaş ve haber belgeciliği ile birlikte turizme hizmete yönelik filmlerin ilk örneklerini vermişti. Ferdi Tayfur'la başarılı bir seslendirme ekibi kurmuşlardı. Bu kez de İhsan İpekçi, beraat etmiş olarak kendisine stüdyoda elbette iş verebilirdi. Böylece evin ihtiyaçlarını karşılayabilecek geliri sağlayabilecekti.

Kızkardeşi Samiye Yaltırım, eşiyle birlikte bir akşam üzeri yararlı bir fikir ortaya attılar:

Ayrı bir evde yaşamaları, bekâr Nâzım'ın bakımını ihmal etmeleri sonucunu verirdi. Kaldı ki, Nâzım ile Piraye gittikçe birbirlerine yakınlaşmışlardı. Nâzım bir evi geçindirecek güce erişince evleneceklerdi.

Piraye Hanımları da ikna ederlerse iki aile ortaklaşa, boş konaklardan birini kiralayıp oraya taşınır, daha güçlü bir yaşam sürebilirlerdi.

Bu öneri iki ailece de uygun bulundu ve güvenilir bir kiracı bekleyen Mithat Paşa Köşkü'ne Aralık 1934'te taşındılar.

Behey! kaburgalarında ateş bir yürek yerine
idare lambası yanan adam!
Behey armut satar gibi
san'atı okkayla satan san'atkâr!
Ettiğin kâr
kalmayacak yanına!
Soksan da kafanı dükkânına,
dükkânını yedi kat yerin dibine soksan;
yine ateşimiz seni
yağlı saçlarından tutuşturarak
bir türbe mumu gibi damla damla eritecek!
Çek elini san'atın yakasından
çek!
Çekiniz!
Bıyıkları pomadlı ahenginiz
süzüyor gözlerini hâlâ
«koyda çıplak yıkanan Leylâ'ya» karşı!
Fakat bugün
ağzımızdaki ateş borularla
çalınıyor yeni san'atın marşı!
Yeter artık Yenicami traşı,
Yeter!
Ayağa kalkın efendiler...

1925

Nâzım, bir gün postadan bir kitap aldı: Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, yazan Mustafa Nihat. O yıl basılmış ve kitapçı tarafından kendisine gönderil-

mişti. Şöyle bir karıştırdı. 142. sayfada aralarında kendisinin de bulunduğu şairler hakkında birkaç satır vardı, okudu:

«Son zamanlarda yetişenler arasında, bir aralık aruza musikiden alınma yeni ahenkler katmak davasında bulunup sonra sonra hece vezninde manzumeler yazan Enis Behiç, yazdıklarında dile ve tekniğe fazla dikkat eden Kemalettin Kâmi, çok seyyal ve âhenkli manzumeler vücude getiren Ali Mümtaz, Necmettin Halil, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet vardır.»

Nâzım'ın kitapları olarak şu adlar yazılmıştı:

835 Satır (1929), *Jokond ile Si - Ya - U* (1929), *Varan 3* (1930), *1 + 1 = 1* (Nail V. ile birlikte), *Sesini Kaybeden Şehir* (1931).

Kitaba Nâzım'dan «*Yaralı Hayalet*», «*Yalınayak*», «*Meşin Kaplı Kitap*» şiirlerinden bölümler alınmış ve ilk kez nerelerde yayınladığı da bildirilmişti. «*Yaralı Hayalet*», 1920 Aralık ayında «*Yedinci Kitap*»ta, «*Yalınayak*» Ankara'da yayımlanan «Yeni Hayat» dergisi'nde, sonra «Güneş» dergisi'nin 5. sayısında «Eski Anadolu» adıyla yayınlanmıştı. «*Meşin Kaplı Kitap*» şiiri «Servetifünun» dergisinin 21 Nisan 1926 tarihli sayısında yer almıştı.

Nâzım, bu değerlendirmeden hiç hoşlanmadı. Enis Behiç'le, Ali Mümtaz'la, Necmettin Halil'le bir arada gösterilmesi edebiyatın çağdaş yorumu ile nasıl bağdaşabilirdi ve nasıl «Muasır Türk Edebiyatı» yazılırdı? Zaten, eski kuşak'la şiir anlayışı arasındaki büyük ayrılık, kendisini anlamalarını güçleştiriyordu. Nitekim, bir anket eskilerin görüşlerindeki çelişkiyi 1932'de ortaya çıkarmıştı.

Abdülhakhâmid «Nâzım'ı janrında beğenirim» diyordu. Hüseyin Rahmi «takdir ederim»le yetiniyordu.

Mehmet Rauf «Nâzım çok orijinal» demişti. Fazıl Ahmet daha gerçekçiydi; «Nâzım Hikmet edebiyatımızdaki sathiliğe rağmen engin bir şair, arkasından koşturuyor.» Selâmi İzzet ise «Nâzım Hikmet güzel yazıyor» ve şunu ekliyordu: «Nâzım Hikmet edebiyatın fevkinde (üstünde) bir bahistir.» Halit Fahri ise Nâzım'ı «Hiç kimseye benzemeyen bir genç» diye tanımladıktan sonra «*Güneşi İçenlerin Türküsü*» ile «*Salkım Söğüt*» şiirlerini «yarın yaşayacak iki parça» diye görüyordu; ama öteki şiirlerinin «sanat olduğuna kani değil»di. Orhan Seyfi'ye göre; «Nâzım Hikmet şayanı dikkat bir şair. Bizim bütün şairler kimi istop etmiş, kimi karaya oturmuş, çürüğe çıkarılmış, kimi de akıntıya kapılmış birer vapur halinde. Halbuki Nâzım, bacalarından mütemadiyen duman ve kıvılcım çıkararak koşuyor.» Yusuf Ziya'nın değerlendirmesi şöyle olmuştu: «Nâzım Hikmet'in şiirleri Griçenko'nun resimleri gibi çok renkli, çok yeni, çok gözalıcı. Eski şiir ince bir keman ise Nâzım Hikmet gürültülü bir cazbant...»

Vedat Nedim, önce şiir ve romanın 1932'deki niteliğini şöyle çiziyordu:

«Şiirde ve romanda içtimai idealler, içtimai münasebetler, içtimai mücadeleler de mihver olmaya başlamıştır. Şiirde Nâzım Hikmet, romanda Mahmut Yesari ve Sadri Etem bu yeni janrın alemdarlarıdır (önderleridir).»

Şükufe Nihal, o dönemin şairleri arasında Nâzım'la Necip Fazıl'ı beğeniyor, içtimai ve beşeri şiirlerinin çok hoşuna gittiğini ekliyor, Nâzım'ı şöyle anlıyordu: «Nâzım, insanı gökgürültüsü gibi sarsar. Bilhassa kendi okuduğu zaman...» Aka Gündüz, Nâzım Hikmet'le birlikte Kemalettin Kâmi'yi (Kamu'yu) «iki halissüddem» (sukatılmamış) şair. Sadece yarına değil, fakat öbür

güne de hâkim olacaklardır. Nâzım Hikmet'in büyük bir şair olduğunu bundan (1932'den) on dört sene evvel kendisine ilk defa ben haber vermiştim. O falcılığımdan şimdi duyduğum mağrur zevkin ölçüsü yoktur.»

Kâzım Nami'nin 1932 ortamında şair, romancı ve yazarlardan kimleri beğendiğini soran Hikmet Feridun'a yanıtı şu olmuştu:

«Şiirde Nâzım Hikmet'in meftunlarından (tutkunlarından) olmaklığım sebepsiz değildir. Çünkü bugünkü Türk cemiyetinin buhranlarını en iyi ifade eden odur. Vezinsiz şiirinde âhengi, ifade ettiği fikirlerin deruni (içsel) âhenginden aldığı gibi mısraların kesiklikleri de aruzun, hece vezninin ölçülü âhenginden ziyade içinden bir âhenk temin ediyor. Bana Nâzım'dan başka isim söyletmeyiniz. Bunun sebebi her devir edebiyatı için bir tip kabul etmekliğimdir. Nâzım da bu devrin tipidir.»

Hüseyin Cahit ise «yeni nesil içinde etrafın lâkıydisini (ilgisizliğini) parçalayarak herkese kendi sesini duyuracak kadar temayüz (sivrilmiş) etmiş bir isim» tanımadığını söyledikten sonra, Nâzım Hikmet'i soran anketçi Hikmet Feridun'a «Ha» diyor «yalnız onunla hepsinden ziyade meşgul oldum. İsminin etrafında iyice gürültü yapıldı. *'835 Satır'*ını bilhassa dikkatle okudum. İtiraf ederim ki bu yazılar bende hiç bir heyecan ve zevk uyandırmamıştır. Fakat düşündüm. Nâzım Hikmet yeni edebiyat muhitinde iyice geniş bir muhabbet (sevgi) kazanmış bir simadır. 'Bundan mı ileri geliyor' diye araştırdım. Bazı eserlerinde mübhem (belirsiz) ve seyyal (akışkan) bir ruh var. Zamanımızın içtimai hayatını pek yakından alakadar eden fikir cereyanlarına temas ediyor. Zamanın bir idealini inikas ettiren (yansıtan) bu yazılar o ideale az çok muhabbet besleyen

kalplerde fırtınalar koparabilir. Bâhusus ifadenin mübhemiyeti (belirsizliği) de buna inzimam (katılırsa) ederse...

Nâzım Hikmet'in sevilmesini kendimce bu suretle izah edebiliyorum. Benim şiir ve edebiyat telâkkilerim biraz başka türlüdür. Siyasiyatta (politikada) demokrasi iyi... Fakat edebiyatta biraz asalet (soyluluk) taraftarıyım. Sadelik kelimesini bayağılık ile (anlamdaş) mi sayacağız? Geniş bir halk kitlesine hitab edeceğiz diye tulumbacı lisanı mı kullanacağız?»

Hikmet Feridun'un (Es'in) «Bugün de Diyorlar ki...» başlıklı anketine 1932'de bu yanıtları veren ve kitap halinde *(Remzi Kitaphanesi 1932, İstanbul)* yayımlanan yapıttan aldığımız görüşlerde gerçekten birbiriyle bağdaşmayacak kadar değerlendirme vardı. Nâzım Hikmet, kuşağı öncesi edebiyatçıların görüş açıları ve sanat anlayışları da hep yüzeyseldi. Bu bakımdan Nâzım'ın kendisiyle hiçbir fikirsel ve sanatsal bağdaşıklığı olmayan kişilerce, 1934'te beş şiir kitabı yayınlandığı halde doğru dürüst bir tahlil ve çözümlemeye varamayan Mustafa Nihat'ın kitabındaki yere ve değerlendirmeye üzülmekte haklıydı.

Bu sanatçılar, hâlâ Türkiye'de bir devrim olduğunun farkında değillerdi. Nâzım'ı bunun için anlayamıyorlardı. Nâzım daha içerdeyken Moskova'da Ulusal Edebiyat Kongresi toplanmış, basından izlediğine göre de Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) bu kongreye çağrılı olarak katılmış ve Fransızca bir konuşma yapmıştı. Radyo haberlerine göre o da edebiyatı yeni devrim açısından değerlendirmişti.

Mithat Paşa köşküne taşındıktan sonra gazeteci arkadaşlarından, Akşam Gazetesi yazıişleri müdür yardımcısı Hilali'den o kongreyle ilgili Fransızca ya da Rus-

ça yazılmış ve gazeteye gönderilmiş ne varsa kendisine vermesini rica etmişti. Bir gün Son Posta Gazetesi yazarlarından Nusret Safa (Coşkun) Hilali'nin verdiği yabancı basını Nâzım'a götürmüştü. O akşam Nâzım'dan yeni tiyatro mevsimine eser hazırlayıp hazırlamadığını öğrenmeye ve bununla ilgili bir yazı için bilgi almaya önem vermişti. Nâzım:

«Unutulan Adam» adını vereceği bir dram üzerinde çalıştığını söylemekle yetinmiş, sonra Yakup Kadri'nin konuşması ile ilgili bölümleri Nâzım Türkçeye çevirerek sohbet etmişlerdi.

Yakup Kadri, 17 Ağustos 1934 Moskova kongresinde şunlara dikkati çekmişti:

«Umumi Harp denilen sosyal, siyasal ve medeni badirenin (tehlikeli durumun) ortaya attığı davalardan biri de hiç şüphesiz, bugün burada toplanmamızı sağlayan edebiyat ve sanat sorunudur. Umumi harp faciaları ve onu izleyen ihtilaller içinde duyarlığın sınırları birdenbire çok genişledi. Bu insanlar bu duyarlığın genişliğine göre yeni bir anlatım ve gözler önünde canlandırma aracı bulmak gereksinmesiyle çırpınmaktadırlar. Artık eski epopélerin eski tragédie'lerin, eski dramların ve romanların, bir kelimeyle eski şiirin anlattığı insanoğluyla ilgili ifade bize yavan ve çocukça gelmeye başlıyor. Hangi memlekette ve hangi sosyal sınıftan olursa olsun bir 1934 gencinin, bir 'Werther'le bir 'Adolphe'un sıtmasına veya gene bir 1934 kadınının bir Madame Bovary ile bir Anna Karénine'in ıztırabına nasıl ortak çıkabileceğini tahmin edersiniz? Bu gençle bu kadının gözünde o acayip insan tiplerinin tarihî bir meraktan başka ne değeri olabilir?»

Yakup Kadri, Maksim Gorki'nin konuşmasında yer alan bir görüşe de katılmış ve şöyle demişti:

«Dört bin yıldır gözlerimizi kamaştıran ve sırayla değişik kültürlerin oluşumuna olanak veren ve hâlâ insanlık adını taşımakta bulunan o koskocaman grekolatin kültürün esası işte bu basit materyellerdir.

Bunun içindir ki, arkadaşımız Maksim Gorki'nin bir yerde söylediği gibi 'yarınki kültürün de bugünkü işçi ve rençber sınıfının, şimdilik bize çok ilkel ve kabasaba gelen yazılarından, şarkılarından' ortaya çıkacağına neden inanmayalım?

Bunlar henüz bizim dilimizden anlamadıkları gibi, biz de onların dilinden anlamıyoruz. Fakat bir gün birleşme ve anlaşma olacaktır ve her iki taraf geniş adımlarla bu birliğe doğru ilerliyor.»

Nusret Safa Coşkun, biraz da hayretle:

«Gördünüz mü Kadro'cu?» dedi.

Nâzım, Son Posta'da çalışırken Nusret Safa'yı tanımış ve sevmişti. 1931'de kitapları nedeniyle yargılanırken Nusret Safa, Hukuk fakültesi öğrencisi ve Son Posta'da Adliye muhabiri iken, duruşmayı dikkatle izlemiş, haberleri Nâzım'dan yana bir dille kaleme almıştı. Bu kez, Yakup Kadri'nin konuşmasını, Kadro dergisi yazarlığıyla bağdaştıramayan Nusret Safa'ya Nâzım:

«Aldırma, dedi, üstad'daki gelişmeden sevinmek lâzım. Bilirsin, Türkiye'de gerçekleştirilen Mustafa Kemal hareketi, tam anlamıyle bir burjuva inkılabıdır. Erenlerin Bağı'nda yetişen Yakup Kadri ise bu inkılâbın ideolojisini yapmak isteyen neo-faşist bir anlayışa yönelmişken şimdi bırakmışa benziyor. Bu bakımdan, Gorki'nin görüşünden esinlenerek iki ayrı sosyal sınıfın edebiyatta birleşmesini ve yeni kültürün bu sentezden doğacağını söylemesi, bizimkiler için ileri bir adım sayılır. Zira uzun süre 'Türkiye'de işçi sınıfı yok' diye bağırıp durdular ve yok olduğunu ileri sürdükleri sınıfın meselesinin de olmadığını kanıtlamak için hançerelerini yırttılar.»

Nusret Safa, Nâzım'ı dikkatle dinliyor, matbaada gece gündüz çalışanları, iş kazası yüzünden kolu kopan, ayağı, belkemiği kırılarak yüküyle yere yıkılan insanları bir gazeteci olarak görmüş, duymuş ve yazmıştı.

Nâzım, Nusret Safa'ya sordu:

«Bizde bir işçi meselesi var mı sence?»

«Olmaz olur mu üstad? Günde 13 - 14 saat çalışıp ayda eline geçen parayla oturduğu odanın kirasını ancak verebilenleri bilirim. Babası köyden biraz para göndermese açlarından ölürler hani...»

«Yerli sermayenin her ülkede yaptığı bu zaten kardeşim, dedi Nâzım. Dış sermaye ile rekabet ve sermaye birikimini sağlayabilmek tek amaçları. Büyüyen sermayesiyle daha çok işçi çalıştırıp daha çok kâr edebilmenin yolu hammaddeyi ucuz almak, işçi ücretini düşük tutmaktır. Bütün geri kalmış memleketler sermayecilerinin izlediği metod budur. Ama hepsi de 'vatanın yükselmesi, memleket iktisadiyatının kalkınması için hepimiz fedakârlık yapmalıyız' derler. Neyse cancağazım, bunları bırakalım. Ne var ne yok Babıâli'de?»

Nusret Safa, Nâzım'ın yeni piyesinin beklendiğini ve bunun merak edildiğini söylemekle yetindi, ama saatler ilerlediği için izin isteyerek ayrıldı.

Nâzım'ın geçen tiyatro sezonunda temsil edilen piyeslerinde komünistlik propagandası arayan ve bulamayanlar, onun her hareketinden, her sözünden «suç» üretmeye çalışıyorlardı. Oysa Nâzım, ekmek parasını kazanmak ve toplumcu gerçekçi sanat anlayışının örnekleri sayılacak yapıtlarını bastırmak istiyordu.

Ama bazıları, Nâzım'ın sanat gücünü hiçlemek istiyor, onu ideolojik yönden suçlamaya ağırlık veriyordu. Tutucuların, ırkçı ve aşırı sağcıların görüşlerini yansıtan bir kitapta 1934 ortamı şöyle yazılmıştı:

«1934'te Türkiye'de komünist faaliyetlerini idare edenler, muvafık ve kabiliyetli bir isim buldular: NÂZIM HİKMET. Öyleyse Nâzım Hikmet'i önce halkın sevgisine sunmalı, sonra meşhur etmeli, daha sonra ise, faal vazifeler vermeli idi. Nâzım, Şevket Süreyya'lar Sertel'ler ve bu arada akıntıya uyan gafil gazete, dergi ve yazarlar tarafından olduğundan da fazla şişirilmek suretiyle 'Büyük Şair', 'usta sanatkâr' olarak şöhreti dillerde, eserleri ellerde dolaşan bir kimse olmuştu.» *(Türkiye'de Komünizm Hareketleri, İ. Darendelioğlu).*

Bu yazar, 1930'dan 1946'ya kadarki durumu yine aynı açıdan ele almış ve şu değerlendirmeyi yapmıştı kitabında:

«Türkiye'de 1930'dan 1946'ya kadar komünizm faaliyetlerini tetkik edenler görürler ki, bu faaliyetin asıl ağırlık merkezi fikrî ve edebî sahaya inhisar eder.

Makale, şiir, roman, fıkra, tercüme yazılarıyla Sadrettin Celâl, Nâzım Hikmet, Şevket Süreyya, Hasan Ali Ediz, Kerim Sadi, Hasan İzzettin Dinamo, Sabiha Sertel, Kemal Tahir, Zekeriya Sertel, Naci Sadullah, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Nail Vahdeti gibi isimler halkın sağduyusunu edebiyat maskesi altında zehirlemektedirler.» *(İ. Darendelioğlu, s. 68)*

Nâzım'ı okuyanları ya da sevenleri suçlayan yazar, bilmiyordu ki, 1933 yılında Maarif Vekâleti'nin düzenlediği «Seyyar Terbiye Sergisi» İzmir'de iken konferansçı Reşat Şemsettin (Sirer), Sergi İlköğretimcisi olarak atananlardan birisi de Ferit Oğuz Bayır'dı. Okul Müzesi Müdürü Hakkı (Tonguç), Gazi Terbiye Enstitüsü'nden Hayrullah (Örs), basından Sadri Ethem (Ertem) sergide görevliydiler. Reşat Şemsettin «Aşk Ahlâkı» kitabından okuyarak konferans verirken, Ferit Oğuz (Arık) ilkokul öğretmenlerinin pratik eğitim - öğretim sorula-

rını yanıtlıyordu. Görevliler bir tren vagonunu projeksiyon, sinema aracı olarak kullanıyorlardı. Gramafon ve plaklar da eğitsel görev yapıyordu. Ancak, beş öğretim görevlisi, kendi başlarına kalınca şiir okuma ve dinleme gereksinmelerini Nâzım'ın okuduğu *Salkım Söğüt* ve *Bahri Hazer* şiirinin bulunduğu plağı çalarak gideriyorlardı. Zira Nâzım'ın şiiri, beynin gıdası haline gelmişti ve bu şiirler sanat açısından çok yüksek yapıtlardı. *(Köyün Gücü, F. O. Bayır, Ankara 1971)*

Nâzım'ın şiir yazma ustalığını pek çok sanatçı biliyordu. Bunlar arasında önemli orkestra şeflerinden Hasan Ferit Alnar da vardı. Bu ünlü kompozitör 1932 -33 yılları arasında İstanbul Şehir Tiyatroları Orkestra Şefi iken «*Yalova Türküsü*» ve «*Sarı Zeybek*» adlı operetlerin şarkılarını Nâzım'a hazırlatmayı teklif etti. Nâzım da bunu sevinçle karşıladı ve iki operetin şarkıları Nâzım'ın, müziği Alnar'ın yapıtı olarak o dönemin unutulmaz başarılarını sağladı. Alnar, Ankara Devlet Konservatuarında hocalık yaparken Toska Operası'nı dilimize kazandırmaya çalıştı. Toska'nın çevirisini, Çankırı cezaevinde iken Nâzım'dan istedi, o da bunu onurlu bir hizmet saydı. *(Darendelioğlu, a.g.e.)*

Bütün bu ilgi, öneri döneminin dili sadeleştirme akışına uyduğunun, sözcüklere egemenliğinin, konuyu bilerek dizeleştirme tekniğine yatkınlığının bilinmesinden geliyordu.

Nâzım, 1934'te, dilimizin içine girdiği dönüm yerinin konuşma diliyle yazı dili arasındaki derin ayrılığı kaldıracağına inanıyordu. Bunu şöyle anlatmaya çalıştı.

«Türkçe bir dönüm yerindedir. Ergeç bu dönümü dönecektir. Dilimizin temizliğe, güneşli su gibi ışıklılığa doğru akışının önüne geçilemez.

Dönüm-yerleri köpüklü olur, bulanık olur. Dönüm yerinde su dalgalıdır... Dilimiz de dönümünü dönerken köpüklenecek, bulanacak, dalgalanacak. Bu köpüklenmeden, bu bulanmadan tiksinenler, korkanlar olacaktır. Tiksinenleri böğürtüleriyle, korkakları korkularıyle başbaşa bırakalım...

Dibinin derinliklerini karıştırarak dönümü geçen büyük akarsuda gemisini kullanamayanlar, batacaklardır. Yırtık yelkenleri acım atkısından dokunmuş, hurma ağacından işlenmiş tekneleri delik deşik gemiler, batacaklar. Onlar ağır kokulu, durgun, ışıksız sularda yüzmeye alışmışlardır. Ne bu doğudan esen delikanlı yele yelken tutabilirler, ne de köpüklü, kaynayan, baş döndürerek akan sulara dayanabilirler. Dönüm-yeri acımak bilmez...

Dilimiz, dibinin derinliklerini karıştırarak suyun yüzüne birçok sözler çıkardı. Bunların içinden, gerisin geriye, dibi boylayacaklar yok değildir. Birkaç söze takılıp köpükleneni, akanı görmeyenler var. Ne yapalım? Anadan doğma körlere gözlüğün yararlığı dokunamaz ki, takalım...

Dilimizin, bugün, içine girdiği dönüm-yeri; konuşma diliyle yazı dili arasındaki derin ayrılığı kaldıracak; yalnız, ikisini de temizleyerek ışıklandırarak bu işi yapacaktır.

Ben, kendi payıma, ne yeni sözlerden korkuyorum, ne de birçoklarını yadırgıyorum.. Becerikli bir yapıcı, kurulan yeni yapıda, onların birçoğunu yadırgatmadan kullanabilir. İş becerikli olmakta.

Dil yürüyor. Yürüyenin önünde durulmaz.» *(Akşam, 12 Kasım 1934)*

Gençler de hem dilin arınmasını savunuyor, hem de «Nâzım'ın büyüsüne kapılmış» yeni ürünler verme-

de yarışıyor gibiydiler. Bu ortamı, lise öğrencisi ve Hukuk Fakültesine girdikten sonra şiire olan tutkunluğunun seyrini Mümtaz Zeki Taşkın şöyle açıklıyor:

«Takvimler 1930'ları gösterirken, özellikle Türk şiirinin geleceği konusunda, depremlerin öncüleri sayılabilecek sarsıntılar hissediliyordu. Çünkü, yüzyılların alışkanlığıyla bize, 'şiir' diye okutulanlar, şiir diye gösterilenler hep aynı duygu kalıplarına dökülmüş, hatta kokuşmuş, 'aşk' hezeyanlarıydı. Artık bıkmıştık bir Fuzuli'den, bir Nedim'den, bir Baki'den, bir Nef-î'den, bir Çamlıbel'den, bir Orhon'dan.» *(Günümüzde Kitaplar, Nisan 1980)*

Yazar, bundan sonra şu gerçekleri saptadı:

«Nâzım Hikmet'in 'Putları Deviriyoruz' kampanyasıyla gözleri açılanlar vardı... Bundan gocunanlar, ellerindeki 'şiir' asasıyla, başlarındaki 'şiir' taçlarının sallantıda olduğunu görenler de vardı.»

Nâzım'ın getirdiği yeniliği şair Taşkın şöyle özetlemiş gibiydi:

«Nâzım'ı yepyeni, şiirimizin vücuduna ve damarlarına takılmış 'serum' şişeleri misali bir 'kurtarıcı' olarak görüyor, onun ard arda çıkan *'835 Satır, 1+1=1, Varan 3, Sesini Kaybeden Şehir, Benerci Kendini Niçin Öldürdü?..* adlı kitapları kapış kapış okunuyor, yeni oksijen almış, daralmış göğüsler gibi 'oooh!' çekiliyordu.»

Şair Taşkın, kendi durumunu da şöyle açıklıyordu 1934'lerin ortamında:

«Serbest nazmın büyüsüne kapılmış gidiyordum. O kadar sihrine kapılmışım ki, oturup kalkıp şiir yazıyor ve bu dönemin büyük otoritesine bir gün soruyordum:

'Neden serbest nazım, Nâzım?'

Galiba onurlandırmak için olacak 'hoca' diye payelendirmişti bizi. Henüz yirmi yaşında birer delikanlıydık.

Ben böyle sorunca Nâzım Hikmet bana, serbest nazma nasıl başladığını şöyle anlatmıştı: 'Rusya'daydık Vâlâ'yla... İyi Rusça da bilmiyorduk. Bizi bir gün genç şairler toplantısına çağırdılar. Orada birçok Rus genç şairi ve bu arada Mayakovski de çıktı şiirlerini okudu. Özellikle onun şiirlerinin bizde uyandırdığı müthiş etkiyi hatırlıyorum. Dillerini çok iyi bilmiyorduk ama şiirdeki ustalıklı tempoyu, dizelerdeki pür şiiri hissediyorduk. Bu etkiyle, akşam odamıza döndüğümüz zaman ben de Mayakovski gibi şiirler yazmayı denemeyi sürdürdüm.'

'Peki üstad', demiştim ona. 'Kafiyesiz şiir yazmak, ölçüsüz şiir yazmak, bizde suç ve günah sayılıyor. Sen kafiye hakkında ne düşünüyorsun? Kafiyeyi şiirlerinden atar mısın?'

Mavi gözlerinin içi gülmüştü. 'Yok hoca' demişti. 'Kafiyeyi şiirden söküp atmayı hiç düşünmedim. Ama kafiyenin tutsaklığına da kul köle olamam. Orkestrada davul neyse, şiirde de kafiye odur. Zaman zaman da olsa, güm güm diye sesi duyulmalıdır.'

Nâzım Hikmet'in görüşüne sunduğumuz zaman aldığımız yanıt hiç de içaçıcı değildi: 'Iskala ile konser verilmez... Daha bekleyin ve yazmayı sürdürün.'

Iskala ile (yani deney'le demek istiyordu) konser verilmez. Iskala, en çok keman, ut öğrenmek için, kapalı odalarda gıy gıy diye yay çekmeye verilen addı. Bize gıygıylarla konser verilmeyeceğini öğütlüyordu ama, biz onu da dinlemedik. İlk deney, ilk deneydi. Zaten Türk şiirinin daha bekleyecek zamanı yoktu. Çünkü tutucu şiir otoriteleri, sağda solda saldırılara geçmişlerdi, bile.»

Mümtaz Zeki Taşkın 1934'te Mustafa Niyazi (Ispartalı) ile birlikte «Alo... Alo, 1934» kitabı ile şairler arasına katılmıştı. Bu yenilikçi şiirler, gençleri tutan eleş-

tirmen Nurullah Ataç'ın ilgisini çekmişti. Ona göre bu şair, «kelimeleri kullanmasını bilen, onlarla yeni bir şiir örmek için titreyen» bir şairi haber veriyordu. Son Posta, yeni şiir akımının yanındaydı ve bir süre sonra «eskileri ıskarta etme» hareketine de Son Posta'nın ünlü Hececi Şairi ve yazarı Halit Fahri Ozansoy'un oğlu Gavsi Ozansoy girişecek ve edebiyatta tasfiye konusunu aylarca gündemde tutacaktı.

Nâzım da 1934'te basılan 62 sayfalık «Güneşli Sağanaklar» adlı kitabın şairi İdris Ahmet'i beğenmişti. Onun «şairliğinin kuvveti içinde çırpındığı çıkmazı olduğu gibi vermek cesaretini ve namuskârlığını gösterebilmesinde, tek kelimeyle, samimiyetinde!» diyordu. *(20 Mart 1943, Akşam)*

Nâzım Hikmet, gerçekten samimiyet'e önem verir, bazı anketlerde bazı kişilerin «sanat samimi olmalıdır» sözüne takılırdı. Çünkü, bunu söyleyenlerin çoğu için «samimiyetten başka bir şeyi yaparlar» diyordu. Bu görüşünü açıklarken düşünceleri ve görüşleri birbirini şöyle izliyordu:

«Elektrik ışığının altında oturanlar, elektrik ampullerinden gayet memnundurlar. Halbuki şiirlerinde gaz lambasından vaz geçtik yalnız mum yanar. Hem de nasıl mum, ölülerin başında yakılanların cinsinden. Yaşamayı severler, fanî dünyada felekten şöyle bir kumarlı, kadınlı, içkili, yemekli kâm almak için ellerinden geleni yaparlar. Buna hasret çekerler. Halbuki şiirlerinde hemen tabuta girip Karacaahmet'i boylamaktan dem vururlar. Meşhur olmak için ter ter tepinirler, fakat «biz sanatı sekiz on kişi bizi anlasın diye yapıyoruz!» derler.

«Sanatta samimiyet, sanatta 'samimiyetsizliğin' sebeplerini burada sayıp dökecek değilim, yalnız elime, istisna kabilinden bir şiir kitabı, gayet samimi bir şiir

kitabı geçti. Bu kitap, bütün samamiyet ve çıplaklığıyle 'Yeni edebiyat nesli' denilen zümre ekseriyetinin içinde bulunduğu çıkmazı haykırmaktadır.»

İdris Ahmet'in «Güneşli Sağanaklar» kitabından örnekler veriyordu Nâzım:

Denizler birbirine çılgınca karışmada
Enginden dolu dizgin kopup gelmiş her biri...
.....
Bir insan hayalini görüsünüz ta dipte,
Akıntıya sed çekmek ümidiyle yanıyor
Zavallı bu hamleyi kim bilir ne sanıyor.
.....
Yalvarırım size ben efendi amcalarım
Kolundan tutup çekin bu herifi
gidip de...

Bu dizeleri aktaran Nâzım soruyordu:

«Bu satırlar, birbirleriyle çarpışan denizlerin dibinde ne yapacağını şaşırıp kalmış bir münevverciğinizin 'İmdat! Beni kurtarın!' diye bağırışını bütün samimiyetiyle vermiyorlar mı?

Canım! Böyle toprağa hep mıhlı mı kalmalı?
Ya biraz yükselmeli, ya biraz alçalmalı!
Ayaklar nasırlaşır yerinde saya saya,
Ne olur bari çıksak yüksekçe kayaya...

Nâzım, bu satırların anlamını vurgulayarak şöyle açıklıyordu:

«Fakat o yüksekçe bir kayaya çıkmak için çırpınırken bile nasıl çıkılacağını bilmediğini itiraf edecek kadar samimidir şair. Çünkü onun kafası almıyor:

Bunu, bunu, bunu da
Şunu, şunu, şunu da
Kafama tıkmak lâzım.
Bununçin sıkmak lâzım,
Kâinatı avcumda!
.....
Kâinatı avcumda
sıkacak kuvvet nerde?
Ve kafam almayınca
Kalırım aynı yerde!..

«İdris Ahmet itiraf ediyor ki,» diyor Nâzım, «kafası almadığı için aynı yerde kalmaktadır. Bunu samimiyetle anlaması ileri bir adımdır. Madem ki zaafını biliyor, ondan kurtulabilmesi de mümkündür.»

Nâzım bu kitabı, «vuzuhu (açıklığı) bakımından, diyor, nadir bulunur sosyal vesikalardan biridir.»

İdris Ahmet'in kitabını ele alışı, Nâzım'ın genç sanatçıları içtenlikli, aydınlık olmaya yöneltmek isteğinin örneğiydi. Çünkü genç şairlerin önemli bir bölümü ne yazmak ve yazılarında neyi savunmak istediklerini pek açıklayamıyorlardı. Nâzım'a göre, ne söylemek istediklerinde kararsız olduklarından sanki fısıltı ve mırıltıyla konuşuyorlardı. Çoğundaki ortak yan; zamanın dışına çıkarak geçmişe özlem duymak ve kendi «iç dünyalarının» sesini dinlemek.

Bunun elbette sosyal kökenleri vardı. Ama Nâzım, bunu bir süre için bir yana bırakıyor, sanat bakımından bu eğilim ve durumun teknik nedenlerini şöyle sıralıyordu:

1 — Açık, aydın, aynı zamanda sanatlı verim üretmek çok güçtü. Açıklık bir güneş aydınlığıydı ki en küçük acemilikleri, en ustaca örtülmüş kalpazanlıkları bi-

le ortaya çıkarırdı. Bu güneş aydınlığı içinde gerçekten dolu, doğru bir şeyler söyleyen, bunu duyurabilen ve kusursuz bir yapıt verebilmek her babayiğidin harcı değildi. Bu nedenle alaca karanlığa benzeyen vuzuhsuzlukta kusurlar örtülür, boşluklar gölgelerle dolar, ürün bilmece gibi kalır. İnsanların bir bölümü de bilmecenin büyük bir gerçeği gizlediği inancına kapılacak kadar çocuklaşırlar. Böyle bir ortamda hileli sanat yapmak kolaylaşır. Bu yüzden birtakım genç sanatçılar kolay yola sapıyorlar, alaca karanlıkta ise katkısız sanat ürünü ile sahtesi kolayca ayırt edilemeyeceği bilindiğinden kurnaz davranıyorlar.

2 — Dünün şarkısını söylemek, bugünün veya yarının türküsünü söylemekten kolay... Nedeni şu: Kulaklar henüz yarının ya da bugünün türküsüne alışmamıştır. Bugünün türküsüne alışmak üzere, ama dünkü ezberindedir. Bilinen bir şarkıyı söyleyerek yürekleri etkilemek elbette daha kolay. Buna karşın yeni işitileceklere, o türkülere alışmak, onları cana yakın yapmak kolay iş değil. Genç sanatçıların bir bölümü, bu kolaylıktan yararlanmayı bilecek kadar kurnazlık gösteriyorlar. İşin doğrusu, sanat kurnazlık değildir ve kalıcı olan sanat da yarın cana yakın olacak özdekilerdir, dünün yinelenmesi, başka başka kalıplarla da olsa aynı şeylerin ısıtıla ısıtıla öne sürülmesi olamaz, yeniye, geleceğe inanarak değişmeyi toplumsal ilerlemeyi kavramak gerek.

Ancak sanat, edebiyat konularında bu uyarıcı konuşmalar, yazmalar, etkilemeler küçük burjuva yazarları ve onların koruyucularını kızdırıyordu. Onlarca aslolan Nâzım'ı rahat bırakmamaktı.

IV. GERİCİLER ORHAN SELİM'E SALDIRIYOR

Benim sıska
benim cılız
ve üstüne üstlük
bir yudumluk soluğuna bakmadan
şişirilmiş davulların arasında
türkü söylemeğe kalkan
benim sersem çocuğum Orhan Selim!
Kalmasın
hatırın
ama,
yok okumağa
değer
bir tek satırın!
Böyle hiç
bu kadar hoş
bundan daha kötü verim verilmez!
Deme ki, «gösterilmez
daha usta bir marifet iki papele!...»
Bak:
içleri boş kalıpları fırlatarak, tutarak
cümlelerde senden iyi hokkabazlık yapıyor
delikanlı doçentlerin en cahili bile!...
Benim sıska
benim cılız
benim zavallı çocuğum Orhan Selim!
Bu sözlerim
yüreğini ters taraftan sarsmasın,
yüzün kızarmasın!
Boş ver, aldırma pek!
Kötünün kötüsü yazman gerek!

Nâzım, 1934'te, bir yıl önce başlayan Bursa'daki duruşmadan kurtulmuştu. Bir ara idam istemi sinirlerini bozmuştu; savcı, Karl Marks'ın ünlü «Manifesto» adlı kitabını Nâzım'ın yazdığını ileri sürmüş ve idam istemini bu yapıta dayamıştı. «*Gece Gelen Telgraf*» adlı kitabında yer alan şiirlerinden biri, Süreyya Paşa'nın dava açmasına neden olmuş, savunmasına karşın davacılar, «*Hiciv vadisinde bir tecrübe-i kalemiye*» şiirini üstlenmişler ve Nâzım'ı mahkûm etmişlerdi. Cumhuriyetin kuruluşunun Onuncu yılı onuruna çıkarılan afla hapiste bir yıl üç ay 24 gün yattıktan sonra özgürlüğüne kavuşmuştu.

İdamını isteyen, «Manifesto» yazarı diye tanımladığı Nâzım'ı suçlayan savcı, Marks'tan söz ederken «Kapital»in onyedi cildini Gabriel Deville'in bir ciltte özetlediğini söylemiş, «Manifesto»nun, bu «küçük kitabın» onyedi ciltten daha tehlikeli olduğunu iddia etmişti. Nâzım da, Kapital'in onyedi değil, üç cilt olduğunu, sözü edilen Fransız yazarının bu üç cildi özetleyerek tek ciltte yayımladığını, Haydar Rifat Bey'in çevirisinin yanlışlarla dolu ve konuya yabancılığından çok yerde gülünçleştiğini de söylemişti. Savcının bunları Nâzım'dan öğrenince idam isteğinde ne kadar haklı olduğunu anlatan bir yüz ifadesiyle İrfan Emin'e baktığını; Nâzım gözünden kaçırmamıştı. Bir gün bana bunu anlatırken «bir savcı için ne hazin bir düşüş» demişti.

Bu davadan kurtulduktan sonra Babıâli'de 1934'te Orhan Selim takma adıyla fıkralar yazmaya başlamıştı. Ancak, Nâzım'ın «yeni» olmasından, çağdaşlığından, ününün gittikçe yaygınlaşmasından tedirgin olan yazar çevreleri söylentiler yayıyorlardı:

«Nâzım Hikmet, geçinebilmek, yazarlıkla para kazanabilmek için inançlarından vaz geçti. Orhan Selim

imzasıyle çıkan yazılarda inancına aykırı yazıyor döktürüyor, bu iki yüzlülük kısa sürede Nâzım Hikmet'in şöhretini sıfıra düşürecek; göreceksiniz!» diyorlardı...

Nâzım, bu söylentilerin giderek okurları zehirleyici bir yaygınlık kazanması üzerine Orhan Selim başlıklı şiirinde şunu vurguladı:

«Sen, benim, bir kurşun balyası gibi sıska sırtına bindiğim ve alnının teriyle geçindiğim ilk ve son adamsın!... Yalnız unutma bir şeyi; yorulur da, ayağın kayarsa eğer, seni herkesten önce ben taşlarım. Ama, sende, beni sattığını (benim inançlarıma aykırı yazılar) gösteren bir tek satır bulanın alnını karışlarım.»

Buraya düz yazı gibi aldığımız görüşü, şiirinin sonunda sekiz dize içinde Nâzım kendi imzasıyla yayınladı.

Çünkü, 1934 sonlarına doğru bir iki aydır bazı sağcı yazarlar, Orhan Selim'in asıl yazarının kim olduğunu öğrendikleri için, o fıkralara çatarak Nâzım'ı arkadan vurmayı amaçlıyorlardı. Çünkü onlar gericiydi ve halifeliğin hayranı, şapka giymenin «günah»lığını iddia ederek cumhuriyet düzenini kemirmek isteyenlerdi. Çünkü Nâzım, öztürkçenin gerekliliğini savunuyor ve Akşam gazetesinde «*kalemi ile geçinen mekanik işçi*» olarak «*Öztürkçe Düşünceler*» genel başlığı altında kısa fıkralar yayınlıyordu.

Bazı çevreler, iki aydır görülmeye başlayan Orhan Selim imzalı fıkralarda halktan yana yazıların, gericiliğe çatan fikirlerin ilgi uyandırdığını anlayınca yayına geçmişlerdi. Osmanlı hayranı yazarların ve bağnaz inançların iğneli, suçlayıcı, başka anlamlar çıkarıcı yayınları üzerine bir gün Nâzım, Orhan Selim'e Akşam'da kısa bir yazı yazdırdı: *İT ÜRÜR, KERVAN YÜRÜR...* Okuyalım:

«Atalar sözleri içinde güzelliklerini, deyişlerini gü-

nümüze dek kaybetmemiş olanlar vardır. İT ÜRÜR KERVAN YÜRÜR sözü de bence bunlardan biri, belki de en başta gelenidir.

Çocukken ne vakit bu sözü duysam, gözümün önüne; soluğu kesilmiş, havası tuğla gibi kızgın bir çöl gecesinde çıngıraklarını yıldızlara yükselterek ilerleyen bir kervan gelirdi. Kervan boyuna ilerlerdi; peşinden, uzaktan uzağa köpekler ulurdu. Bu uzaktan uzağa uluyan köpek seslerini ardında bırakarak boyuna yürüyen kervan benim küçücük yüreğimde saygılı bir korku doğurur, gözlerimi kapayarak anacığımın bağrına sokulmak isterdim.

Büyüdükten sonra bu sözün içimde doğurduğu saygılı korku, birçok korkular gibi, silindi. Bu sözü en kara günlerimde bir ışık kaynağı gibi doldurduğum oldu gözlerime.

İT ÜRÜR KERVAN YÜRÜR. Bu bir ateşli türküdür ki, her inanan, her inandığı için dövüşen adamın dilinde dolaşır durur. Her devrimin ilk boğatırları kavgaya atılırken bu sözü haykırmışlardır.

Bütün bir adam oğulları tarihi; bir bakıma göre; yürüyen kervanlarla, ürüyen itlerin süregelen dövüşünden başka bir nesne değildir.»

Birkaç gün sonra Orhan Selim, sütununda «Nâzım Hikmet'ten Orhan Selim'e Mektup» başlıklı şu yazısını yayınladı:

«Nâzım Hikmet'ten şöyle bir mektup aldım. Olduğu gibi aşağıya geçiriyorum:

'Benim sıska, benim cılız, benim toy oğlum Orhan Selim!

İki aydır senin yazdıklarını, iki üçtür sana yazılanları okuyorum. Sana her çatanın kurşunu, senin arkan-

dan vurarak, benim göğsümü aramakta. Hani boksörler dövüşe çıkmadan önce meşin bir topa yumruk sallayarak bileklerinin gücünü arttırmak isterler; sen de benimle dövüşmek isteyenler için, böyle bir meşin top biçimine sokuldun.

Sana kimseler acımasın oğlum, sana ben acıyorum. Hele şu son günlerde başına gelen işler!...

'İt ürür kervan yürür' diye bir yazı yazdın. Bir devrim yapan her ülkede bu yazı gönül açıcı bir türkü gibi okunabilir. Ancak, yine, bir devrim yapan her ülkede; yürüyen kervanların ardından bakakalanlar, geçmiş günlerin adamları bu türküyü bir ölüm marşı gibi dinledikleri için gocunurlar. Nitekim gocunanlar da oldu işte!... Böyle bir söz söylediğin için, seni gündeliğinden, ekmek parasından ederiz, dediler. Senin adının üstünden bana taş atarak seni ürkütmek istediler. 'Tehlikeli vadilerde yürüyorsun' diye kaşlarını çattılar...

Sen tuttun bunlara karşılık verdin, oğlum. Ne diye karşılık verirsin? Sen Akşam gazetesinde temiz Türkçe devriminin denemelerini yapan bir çocukcağızsın! Yaptığın işe inanıyorsun. Oysa ki, senin karşında, sözü biri bırakıp biri alanlar, sana çatarken bir dil devrimi işini bile yadırgadıklarını kullandıkları yazı diliyle gösteriyorlar.

Sen iki aylık acemi, toy bir yazıcısın. Bu acemiliğine, bu toyluğuna bakmadan, karanlıklardan ders almış, 'medrese mantığıyla' pişkin eski kurtlarla nasıl çene yarıştırabilirsin?

Bak, işte senin kaleminin ucunda benim yüreğimin takılı olduğunu ileri sürerek; kendilerinin, kılına bile dokunulmaz korkunç aslanlar olduklarını söyleyerek; 'usta hırsız ev sahibini bastırır' kafasıyla, seni jurnalcı, 'zebunkeş' diye adlandırarak korkutmak, sözüm ona, utandırmak istiyorlar.

Aldırma oğlum Orhan Selim! Kavgayı uzatmakta güttükleri iki yol var: Birisi provokasyon yaparak seni ekmek parasından etmek; ötekisi tirajlarını yükseltmek!

Böyle bir kapana düşme yavrucuğum! Ne bu Kâbe yeşili provokasyona kapılacak kadar toyluk göster, ne de karanlıklardan gelen hortlak seslerinin duyulmasına yardım edecek kadar budala ol. Başlarında kara kuşlar dönen, içleri kof orta çağ selvilerine balta sallamak bile istemez! Duyduğun sesler, çürümüş sargılar içinde yatan ve havalar değiştikçe sandıklarının çatlakları inildeyen mumyalardan geliyor.

Bırak orta çağ selvileri samlansınlar ve mumyaların sandıkları inildesin. Sen inandığın işi, temiz Türkçe denemelerini yürütmene bak. Onlar isterlerse söylesinler daha, sen kavgayı burada bitir. Yoksa, yazdığın, beğendiğin o atalar sözünü anlamamış olursun. Onlar diliyle onlara: *'Hüvelbaki.'*

Nâzım Hikmet'ten aldığım mektup buracıkta bitiyor.»

Yayınlar, Babıâli'de köşe kapmış, Atatürk devrimlerine diş bileyenlerce yine sürdürüldü. Bu kez Nâzım, «*It Ürür Kervan Yürür*» başlıklı fıkrasının ikincisini yazma gereğini duydu. Bu yazı, inananlara karşı, eli kalem tutan ve saldırıda çıkar arayan arsızların kimliklerini açığa vuran nitelikteydi yine. Nâzım, dolambaçlı yolları seçenlerin oyununu da bozmak istedi. Yazısı şöyleydi Orhan Selim'in:

«Bütün bir adam oğulları tarihi, bir bakıma göre, yürüyen kervanlarla ürüyen itlerin dövüşünden başka bir nesne değildir.

Ben bu yazıları yazarken, bu ülkede de yürüyen kervanların ardından ürüyenler olduğunu bilirdim.

Bir devrim bakımından yapılan her sıçramada kulakların karanlıklardan gelen ürümelerle dolduğunu duymayacak kadar sağır değilim.

Halifeliğin cehennemin yedi kat dibine yuvarlanmasından şapkanın giyilişine dek, bir devrim bakımından, atılan her adımda yürekleri parçalananlar oldu. Bir devrim gözüyle emperyalizmin denize dökülüşünden, temiz Türkçenin işlenmesine kadar yapılan sıçramaların ağrısını gırtlaklarına sarılmış bir pençe gibi duyanlar vardır. Bütün bunları bilirdim. Ve yine bilirdim, beklerdim ki, 'it ürür, kervan yürür' diye bir yazı yazdığım vakit karanlıklarda yeşil sarıklar kımıldanacak, hacıyağı kokan çember sakallar sıvazlanacak. Bildiğim, beklediğim oldu. Yalnız bir ayrılıkla; açıktan açığa 'istemezik!' diyecekleri yerde; ben 'Akşam' gazetesinde 'kalemi ile geçinen mekanik işçi' Orhan Selim, dolambaçlı bir yoldan basamak yapıldı. Bütün bir yeryüzü tarihini, bir bakımdan, yürüyen kervanlarla ürüyen itlerin dövüşü olarak gördüğüm için, gündeliğimden edileceğimi bildirdiler.

Orhan Selim adındaki adam iki aydanberi Akşam gazetesinde temiz Türkçe denemeleri yapan 'teknik bir yazı işçisinden' başka bir nesne değildir. Bu bakımdan o, ikinci ayına yeni basan bir teknik yazıcıdır. Ancak gören iki gözü ve duyan iki kulağı vardır.

Bunun için, hacıyağı kokulu, kara çember sakallarını tıraş ettirip, yeşil sarıklarını kelebek biçimi kıravat diye kullanarak göz boyayanların, tecvitli seslerinden bir 'Baba Tahir' kurnazlığıyla Orhan Selim'in omuzu üstünden ne yana çatmak istediklerini anlar.

Orhan Selim kendilerinin de dediği gibi: Gündeliğini 'teknik yazı işçiliği' yaparak çıkarmaya çalışan bir adamdan başka bir nesne değildir. Ancak, yeryüzünde,

yürüyen kervanların ardından ürüyen itlerin var olduğunu, 'günün birinde gündeliğinden edileceğinden' korkmadan bir kez daha yazıyor işte!...»

Nâzım, «Beylik ve efendilik» başlıklı bir yazı yazmıştı çok önce: 5 Temmuz 1931'de «Ben» imzasıyla... Sivil hayatta beylik ve efendiliğin vatandaşları ikiye ayırmasından yakınmıştı. Sonunda öztürkçe akımı ile Beylik, Hanımlık yerine Baylık, Bayanlık gelmiş, sevinmişti. Ama yine, eski'ciler burda da vatandaşları ayırmaya özen göstermişlerdi. Nâzım, Orhan Selim'e şu fıkrayı yazdırdı Akşam'da Düşünceler sütununda:

«Bey, efendi, ağa, paşa sözleri gürültüye gitti. Bir daha dönemez, geriye gelemez olsunlar. Ben, arkalarından su dökmedim, süpürgeyi aldım elime süpürdüm eşiği. Yalnız görüyorum: Bir kapıdan bey, paşa, maşa giderken; pencereden BAY, BAYAN giriyor. Yasanın dediği ortadadır: 'Bay', 'bayan' sözleri ancak kendi aramızda konuşurken, yazışırken kullanılabilinir. Böylelikle, ülkede yaşayanlar, yasa bakımından ayrı ayrı anılıp sanılamazlar. Bu böyle. Gel gelelim, bize, biz dediğim gazetecilere... Bakalım bu işi ne biçim, nice anlıyoruz, günlük yaşayışımıza, yazımıza nice geçiriyoruz?

İşte dört örnek:

1 — 'BAYAN Aliye Esat, Kadınlar Birliği umumi kâtibi...'

2 — 'Dün Aksaray'da Hatçe ADINDA bir kadın...'

3 — 'Cevdet'i öldüren kamyon...'

4 — '..... lise müdür muavini BAY HAMDİ...'

Ne dersiniz bu işe? 'Kadınlar Birliği umumi kâtibi' BAYAN diye anılıyor; Aksaraylı kadın BAYAN'sız, yalnızca HATÇE... Kamyonun öldürdüğü adam salt Cevdet oluyor, BAY'sız. Lise müdür muavini Hamdi, BAY...

Biz gazeteciler demokratın demokratı olmalıyız değil mi? Haydi demokratlığı bir yana bırakalım, yalnız iş bakımından lise 'müdür muavini' de beşliği verip de (1930'lu yıllarda gazeteler beş kuruş fiyatla satılıyordu) okuyor bizi; kamyonun öldürdüğü Cevdet de okurdu. 'Kadınlar Birliği umumi kâtibi' de alıcımızdır, Aksaray' da Hatçe de... Birine ne gözle bakarsak, ötekine de o gözle bakmalıyız. Gazeteye yazı yazarken ne kendi aramızda konuşuyoruz, ne de yakın bir bildiğe yazı gönderiyoruz.

Yasa (kanun); beyliği, hanımlığı kaldırdı. Biz gazeteciler, BAYLIĞI, BAYANLIĞI arka kapıdan içeri almayalım. Şunun başına BAY getirip, bunun başına getirmezsek, BEY'in ne suçu vardı? derim. Adın başına değil, sonuna gelmesi mi? Gidenlerin kılığını değiştirip geri getirmeyelim!...»

Haklıydı Orhan Selim, şimdi de o güzelim yazılarından biri olan «Aşıntıyla, alışkanlığa karşı» başlıklı ve Orhan Selim imzalı yazısından bir bölüm sunup bu konuyu geçelim:

«Kara toprak yuvarlağımızın üstünde, sözler de, tıpkı ağaçlar, adamlar gibi yaşayış içindedirler... Onlar da, yılların akışında, yaşaya yaşaya, kullanıla kullanıla aşınırlar... Biz onları söyleye söyleye öyle alışırız ki, bu sözlerin bir çokları; gözümüzün önünde, kafamızın içinde; anlamak istemediklerinin ancak gölgelerini, silik, boyasız birer gölgelerini, canlandırabilirler...

İşte bunun için, yazı diline giren her yeni söz; ne de olsa, ötekiler gibi aşınıncaya dek; anlatmak istediğini daha canlı, daha aydın çizebilir...

'Mehtap' sözü mü bana gümüşten bir geceyi daha iyi anlatır, 'ay ışığı' sözü mü?.. 'Istırap' sözü mü demek istediğini daha iyi verir, yoksa 'ağrı' sözü mü?...

Geniş konuşma dilimizden yazı dilimze sokacağımız her yeni söz, aşıntıya, silikliğe, alışkanlığın boyasızlığına, ölülüğüne karşı dikilmiş bir yapıdır. Ama bu yapı da günün birinde yıkılırmış, bu sözler de günün birinde aşınırmış... O gün gelince, yeni baştan yenileri dikilir... Dil durmadan doğuran bir anadır. Yürüyüşün buyruğu budur. Bu böyle akar gider...»

Nâzım'a sormuşlardı:

«Niçin yeni sözcüklerden yanasınız?»

Nâzım'ın yanıtı şöyleydi:

«Kalıpla öz arasında güçlü bir bağ vardır. Bunun en iyi örneğini dilimizin son yıllarda geçirdiği değişikliklerde görebiliriz. Örnek mi? Yeni Alfabe kullanılmaya başlandığından beri dilimizdeki birçok Arap, Acem sözleri; eski yazıya, eski kalıba tıpatıp uygun sözlerdi. Yani o Arap, Acem sözleri yeni kalıba sığmıyordu.

Şöyle bir örnek diye, dilimin ucuna geliveren 'kalp' sözünü ele alalım. Bu söz yeni yazı kalıbına dökülemiyor, yeni yazıyla doğru okunamıyor. 'Kalp' yerine yürek sözünü kullanıyoruz artık. Böylelikle, bir yandan yeni yazı, yeni kalıp, kendine uyabilen bir özün doğmasına yararken; öte yandan, yazı dilindeki yeni öz, yeni çekirdek, yeni sözler yazı dilimizin kuruluşunda da derin değişiklikler yapılmasını zorluyor. Yeni çekirdek eski kabuğu parçalayacak, kendine uyan bir kabuk yaratacaktır.»

Eskinin tutkunları, ne yapıp, ne edip Nâzım'ı rahat bırakmak istemeyeceklerdi. Nitekim Nâzım, Bay, Bayan sözcükleri bulunduktan sonra 1936 yılından bu yana bu yeni sözcükleri kullandı, bey, efendi, ağa, paşa sözlerini yeğlemedi. Süreyya Paşa davasında bile avukatı, bu «paşa»lığın parayla satın alındığını ve sonra bu paralı lakapların kaldırılması üzerine Süreyya Efendi'ye dönü-

şüldüğünü açıkladı. Nâzım, yeniliğin er geç başarıya ulaşacağına inanıyordu ve onun için de eski atasözünü bir fıkrasına başlık yapıp «it ürür kervan yürür» deyince, devrim yapan ülkelerde gönül açıcı bir türkü gibi söylenmesi gereken bu deyimden gocunanlar bu atasözünü bir ölüm marşı gibi değerlendirmiş ve Nâzım'a çullanmışlardı.

Bir bakıma, Babıâli'nin bir kısım kof yazarlarının içyüzünü açıklayarak, Orhan Selim imzalı fıkraların iki lira karşılığında bu kadar olabileceğini de vurgulayan ünlü yergi şöyleydi işte:

ORHAN SELİM
Benim sıska
benim cılız
benim zavallı çocuğum Orhan Selim!
Sen,
benim,
ne gözüm
ne kolum
ne kafamsın!
Sen
benim
bir kurşun balyası gibi sıska sırtına bindiğim
ve alnının teriyle geçindiğim
ilk
ve son adamsın!
Sana sevgi
sana saygı
sana minnetle uzanıyor elim.
Sen
yaptığı iyiliği yüze vuran değilsin
ve ben

nankör değilim...
Benim sıska
benim cılız
ve üstüne üstlük
bir yudumluk soluğuna bakmadan
şişirilmiş davulların arasında
türkü söylemeğe kalkan
benim sersem çocuğum Orhan Selim!
Kalmasın
hatrın
ama,
yok okumağa
değer
bir tek satırın!
Böyle hiç
bu kadar boş
bundan daha kötü verim verilmez!
Deme ki, gösterilmez
daha usta bir marifet iki papele!...
Bak:
içleri boş kalıpları fırlatarak, tutarak
cümlelerde senden iyi hokkabazlık yapıyor
delikanlı doçentlerin en cahili bile!...
Benim sıska
benim cılız
benim zavallı çocuğum Orhan Selim!
Bu sözlerim
yüreğini ters taraftan sarsmasın,
yüzün kızarmasın!
Boş ver, aldırma pek!
Kötünün kötüsünü yazman gerek!
Bu
bence daha doğru
daha iyi!...

Yalnız unutma bir şeyi...
Yorulur da
ayağın kayarsa eğer
seni herkesten önce ben
taşlarım!
Fakat bugün
sende beni sattığını gösteren
bir tek satır bulanın
alnını karışlarım

1934

V. UNUTULAN ADAM'IN UNUTULMAYAN YAZARI

Alnı yukarda
kırmızı boyun atkısı rüzgârda,
yürüyor.
Yürüyor adım adım,
yürüyor ağır ağır
yürüyor.
Rüzgâr deniz gibi köpürüyor,
esiyor deniz rüzgâr gibi.
Akıyor iki yandan ışıklar
düşen yıldızlar gibi.
Sesler geliyor derinden
kalbin uzak sahillerinden:
— Nereye gidiyorsun yavrum benim, nereye?
Dön sevgilim,
dön kardeşim,
dön evimin erkeği, dön geriye!
Yürüyor o,
ıslıkla kızgın bir ölüm marşı çalarak.
Yürüyor o
gövdesi bir gemi gibi yükselerek, alçalarak.
Yürüyor adım adım
yürüyor ağır ağır
yürüyor...

Gazeteci yazar Nusret Safa Coşkun'un 1934'te Nâzım'a sorduğu piyesini o yıl Ağustos sonunda bitirip Muhsin Ertuğrul'a verdi. Şehir Tiyatrolarının yönetme-

ni, büyük sanatçı Muhsin, piyesi aldığı gece okuyup bitirince:

«Harika, dedi, bizde benzeri yazılmadı.»

Ve ertesi günü Nâzım'ı bularak bu piyesi niçin ve nasıl yazdığını anlatan bir metni Darülbedayi Dergisi'nde yayınlanmak üzere hemen göndermesini istedi.

«İsteğin bu olsun üstad, dedi, bir iki günde gönderirim.»

«Getiririm» yerine «gönderirim» demesinin bir nedeni vardı; piyesinin kopyasını Selâmi İzzet (Sedes) Beye okumuştu. Muhsin telefon ettiği vakit, Selâmi, iki gün sonra Muhsin'i ziyaret edeceğini Nâzım'a söylediği için, yazacağı *Unutulan Adam*'ın öyküsünü Selâmi İzzet'e verebilecekti. İkisi de uzun süreden beri arkadaştılar. Üstelik Selâmi, tiyatro eleştirmenliği yapıyordu.

Nâzım, Muhsin Ertuğrul'un istediğiy azıyı yazdı, Selami İzzet'le vapurda buluşunca yazıyı ona verdi. Bu arada Selâmi:

«Nâzım, dedi, hayatın biteviyeliğini bozmayan çelişkileri, imkânsızı mümkün kılan hayat cilvelerini *Unutulan Adam*'da çok güzel derlemiş, toplamışsın. Tipler her gün gördüğümüz insanlar, hatta görüp de başımızı çevirdiklerimiz diyebilirim. Ama sen sihirli kaleminle onları ilgilenecek, önem verilecek kişiler haline getirmişsin, bravo doğrusu!»

Nâzım'ın yüzü kızardı ve:

«Selâmi'ciğim, dedi, bilirsin övülmeyi, hele yüzüme karşı medhedilmeyi hiç sevmem, bu faslı kapayalım. Sen bugünlerde nelerle uğraşıyorsun, çeviri, adapte, filân falan?...»

«Geceye Âşık adlı kitabımın biraz daha genişletilerek ikinci basımını istedi Semih Lütfü. Sühulet Kütüphanesinin 'Edebi Eserleri' dizisinde yer alacak, onunla uğraşıyorum.»

Nâzım, biraz düşünür gibi yaptı:

«Hatırladım, dedi, benim de o dizide adımın ilk harfleriyle yazarı belli edilen bir *'Orman Cüceleri'* diye yayımlanan kitapçığım vardı. O diziden olacak...»

«Herhalde...»

Karaköy iskelesine gazetelerine dalarak yaklaştılar.

«*Unutulan Adam*» piyesi 1935 yılının Ocak ayında temsil edildi.

1934'ün Aralık ayında yayınlanan Darülbedayi Dergisinde (Sayı 53) piyesin adı, yazarı, 6 tablo olan yapıtta rol alanların adları yazıldı. Ayrıca «*Unutulan Adam* yakında kitap halinde çıkıyor» diye derginin 4. sayfasında bir ilan - haber yer aldı. Derginin 15 Aralık 1934 sayısında ise «*Unutulan Adam* Basılıyor» denildi. Piyesteki rol dağılımı da 16. sayfanın solunda duyuruldu. 1 Ocak 1935 günlü Darülbedayi Dergisinin 8. sayfasında «Tepebaşı Tiyatrosu'nda *Unutulan Adam,* Piyes 6 Tablo» deniyor, rol dağılımı bildiriliyor, sonra da 6 tablo şöyle sıralanıyordu:

«1. Tablo: Tıp Akademisinde Konferans Salonu'nun Önü

2. Tablo: Doktorun çalışma odası

3. Tablo: Doktorun çalışma odası

4. Tablo: Hapishane

5. Tablo: Doktorun çalışma odası

6. Tablo: Sabahçı Kahvesi

DİKKAT: İkinci Tabloyla Üçüncü Tablo arasında Perde kapanmaz».

«*Unutulan Adam*» piyesinin niçin ve nasıl yazıldığını Nâzım Hikmet şöyle yazmıştı Darülbedayi dergisinde:

«Tek bir sözle *'Unutulan Adam'*ı Muhsin oynasın diye yazdım. Bu kadar açık sözlülüğümü; bu oyunu dinleyecek, görecek olanlar, benim kimseyi aldatmak istemeyen huyuma bağışlasınlar. Toprağı, dostlarımı, karımı sevdiğim kadar, tiyatroyu severim. Sevgilerimin hiç birinde platonik olmadığım gibi, tiyatro sevgimde de platonik değilim. Tiyatroyu, seyirci, dinleyici, okuyucu gibi değil; yalnız böyle değil, onun içine karışarak, ona birşeyler katarak, onun için yazarak sevmeyi anlarım.

Yalnız kendim, yalnız bir kişi için hiç bir iş yapmadım bugüne dek... Şiir yazdım! Mümkün olduğu kadar çok okuyucu okusun diye; tiyatro yazdım; mümkün olduğu kadar çok seyirci dinlesin diye, bir kişi için iş yaptım, yalnız bir kişi oynasın diye bir piyes yazdım; bir kişi beğensin diye zorladım kendimi.

Yine açık sözlü olayım; Muhsin oynasın diye yazdığım bu oyunu, öteki artist arkadaşların da beğenmeleri, seyircilerin de anlamaları, bundan onların da hoşlanmaları beni; sandığınızdan çok sevindirir. Ve böyle bir sevince erebilmek için de elimden geleni yapmadım değil...

*'Unutulan Adam'*da bir melodram kokusu vardır. Ben o melodramın hiç eskimeyecek bir tiyatro unsuru olduğuna kaniim. Nasıl, muayyen bir anlayışta; romantizm bir edebiyat mektebinin içinde varsa; melodram da, şu veya bu şekilde, tiyatronun, benim anladığım tiyatronun; canlı, hareketli, bir şey söylemek isteyen tiyatronun unsurlarından biridir. Realist bir piyes bile melodramatik unsurun inkârını icab ettirmez.

*'Unutulan Adam'*da temel diyalektik olmak şartiyle, abstraksiyon, endüksiyon, dedüksiyon metodlarını kullanmak istedim.

Bunun için bu eser hem konkre, hem abstre vaka ve karakterlerin bir birliğidir.

Muhsin için yazdığımı Muhsin'e okudum. Beğendi. Oynuyor. Beğenmesi, oynamak isteği göstermesi bana yeterdi. Ama insan, buldukça bunar. Şimdi *'Unutulan Adam'*ın bir gün önce sahneye konmasını, seyircilerin onu alkışlamasını istiyorum... Bunu böylece, belki de bir telâkkiye göre küstahça yazmamı açık sözlülüğüme bağışlayın...» *(Darülbedayi, No. 52, 15.11.1934)*

«*Unutulan Adam*»ın sahneye konuş ilkeleri'ni rejisör Muhsin Ertuğrul'la yapılan bir konuşma ile okurlara ve seyircilere duyurulması yararlı olacaktı. Darülbedayi dergisi yazarlarından biri «Tarka» imzasıyla bunu şöyle açıkladı:

«Nâzım Hikmet'in *Unutulan Adam* ismindeki piyesinin sahneye konuluşunda güdülen prensiplerden ve mizansen bakımından yapılan yeniliklerden başlıcalarının neler olduğunu, rejisörle yaptığımız konuşma neticesinde elde ettiğimiz fikirlerle, tiyatro severlerimize bildirmeyi faydalı bulduk. Bunların içinde öyleleri vardır ki ilk olarak bizim sahnemizde tatbik edilmektedir. Yani, demek istiyoruz ki, *Unutulan Adam* piyesinde sahneye konuş bakımından yapılan bazı yenilikler İstanbul Şehir Tiyatrosu için değil, dünya tiyatrosu için de başlı başına üstünde durulmaya ve işlenmeye değer buluştur.

Tiyatronun seyirciye ve dinleyiciye tesir bakımından, sinemaya nazaran geri olan taraflarından birisi de; umumiyetle tiyatro sinemadan daha az tesirlidir demek istemiyoruz, ancak tiyatro sinemaya göre bazı tesir vasıtalarından mahrumdur diyoruz; evet tiyatronun mahrum olduğu bu tesir vasıtalarından birisi de sahnede uzak ve yakın olanları meselesinin halledilmemiş olması idi.

Sinemada bir an evvel bütün gövdesiyle uzaktan gördüğümüz bir artisti bir an sonra yakından görebilir-

siniz. Böylelikle görüş planları, aktör yerinden kımıldamaksızın değişerek, oyunun tesirini arttırmış olur. Tiyatroda bu plan değişikliğini şimdiye kadar halletmek mümkün olmamıştı. Aktör sahnede uzaktan yakına gelmek için mutlaka öne doğru yürür, yani vaziyetini değiştirirdi. Birçok dünya rejisörlerinin halli için uğraştıkları bu mesele, bizim sahnemizin teknik noksanları ve imkânsızlıkları da nazarı itibara alındığı halde, *Unutulan Adam*'da halledilmiştir, denilebilir.

3. perdenin finalinde bu plan değişmesi tatbik edilmiştir. Yapılan bu tecrübenin vereceği neticeye göre ve bu neticeyi işleyerek tiyatronun sinemaya göre en büyük zaaflarından biri takviye edilmiş olacaktır. Bu yalnız bizim tiyatromuz için değil, dünya tiyatrosu için bir kazançtır. Bu mühim tecrübenin muvaffak olup olmayacağını bizzat seyirciler söylemiş olacaklardır.

Unutulan Adam'da sahneye konuş prensiplerinin belli başlı ikinci hususiyeti bu aksiyon piyesinin psikolojik bir piyes temposuyla işlenmiş olmasıdır. Piyes o suretle sahneye konmuştur ki, lakırdılar ve hareketler kadar sükûtlar ve duraklarda ehemmiyet (önem) kazanmıştır. Çok kere sükût, lakırdının bir mütemmimi (tamamlayıcısı) olarak değil, lakırdı, sükûtun (susmanın) bir tamamlayıcısı olarak gözönünde tutulmuş ve oyunun akışı öyle çizilmiştir. Lakırdı ile uzun uzadıya ifade edilemeyenler, sükûtla tebarüz ettirilmişlerdir (belirtilmişlerdir). Sükûtun aksiyon içine bu suretle organizman sokulması da sahnemiz için mizansen bakımından kayda değer bir yeniliktir.

Unutulan Adam'daki 3. sahneye konuş hususiyeti, aktörlerin çalıştırılmasında eseri onların oynadıkları bir oyun olarak değil, bizzat vakanın oyunu olarak gözönünde tutmakta olmuştur. Böylelikle *Unutulan Adam* sen-

tetik realizmini muhafaza edebilmiştir.

Bu saydıklarımızdan başka daha birçok sahneye konuş hususiyetleri *Unutulan Adam*'ı reji bakımından tetkike değer bir eser haline getirmiş ve şu görüş bir kere daha ispat etmiştir:

Eserin yarısını muharrir yazar, yarısını aktör oynar, tamamını rejisör yaratır.» *(1 Ocak 1935, sayfa 15)*

Unutulan Adam'ın temsilinde Doktor rolünü Muhsin Ertuğrul, kadın'ı Neyyire Neyyir, kız'ı Cahide (Sonku), asistan'ı Talat (Artemel), uşak'ı Avni (Dilligil), fotoğrafçı'yı Sami (Ayanoğlu), Berber'i Mahmut (Moralı), İhtiyar'ı İ. Galip (Arcan), Genç'i Necdet (Mahfi), Müdür'ü Emin (Beliğ), topal koşuyu'cu İbrahim (Delideniz), Ana'yı Necla, katil'i Müfit, gardiyan'ı Saim Kerim, dansöz'ü Samiye, Sarışın'ı iffet, kör çocuk'u Nuran, garson'u Necmi, «üç kişiyi» de Kâni, Hakkı Necip ve Nihat oynamışlardı. Muhsin Ertuğrul'un doktor rolündeki başarısı tiyatro eleştirmenlerince söz birliği etmişcesine övgüyle dile getirildi.

Piyes 1935'te Resimli Ay basımevinde basıldıktan sonra Nâzım kitabını bir sanatçıya kurşun kalemle şöyle sunmuştu:

«Tanıdığım büyük sahne sanatkârlarının en samimisine, Nâzım»

Selâmi İzzet, «*Unutulan Adam*»ın temsilini ilk gece izledikten sonra şunları yazmıştı:

«*Unutulan Adam* harikulâde bir manzumedir. Fakat ciltlenmemiş. Biri, bu manzumeyi silkelemiş, birkaç yaprak, en harikulâde yerlerinden birkaç yaprak yere düşmüş... Bu düşenleri toplamışlar, bize okudular. *Unutulan Adam* bir bardak sudur. Duru, pırıl pırıl bir bardak su... Kana kana tad duymak için yudum yudum içilmesi lâzım gelen bir bardak iyi su...

.....

Unutulan Adam'ın sahneye konuş biçimi hiç bir yerden iktibas edilmemiş, doğrudan doğruya Muhsin'in kafasından çıkmış enfes bir üsluptu. Hamlet'de hayalet'i çıkarmayıp, yalnız hayaletin sesini duyuran ve bununla Türk sahnesinde, Batının sahnelerine örnek olacak bir üslup yaratan Muhsin, *Unutulan Adam*'da günün geçtiğini takvimle, zamanın geçtiğini saat yelkovanıyla anlattı ve sahneye ilk defa olarak reel, tabii konuşma tarzını soktu. Sahnenin belagat kürsüsü olmadığını gösterdi. Köhnemiş 'tirad'ı kovdu. Sahnede herkes, hayatta olduğu gibi, sözlerini tarta tarta, düşüne düşüne, lâzım gelen yerlerde lâzım gelen pozu vere vere konuşuyordu.

Birinci perdenin dekoru, seyredenlerde sahici bir anfiteatr hissini uyandırdı. Bizi benliğimizden tecerrüd ettirdi, bir konferans salonunun holüne götürdü.

İkinci ve üçüncü perdelerde, büyük, iyi ve zevkle döşenmiş bir doktor salonunu görmekle kalmadık. Sahiden bir doktorla kızı ve karısının oturdukları, yaşadıkları, çalıştıkları bir evin içinde onlarla beraber oturup yaşadık.

.....

Muhsin, yirmi altı senelik sahne hayatında bu kadar güç bir eser oynamamıştır sanırım. Bir eser ki, yalnız dimağa dayanıyor. Piyesin duygusu, dimağı —Batının en yüksek sahnelerinde eşi nadir bulunan— Muhsin'di. Neyyire Neyyir bu duyguyu besledi, bu dimağı harekete getirdi, eserin edebiyatı içinde bir edebiyat da Neyyire Neyyir yarattı.

Nâzım'ın nesri bir şiirdir, fakat muhakkak ki Neyyire Neyyir *Unutulan Adam*'ın her sahnesinde, girişiy-

le, çıkışıyle, bakışıyle, ağlamasıyle, serzenişiyle, hiddetiyle, hayretiyle, endişesiyle, korkusu, kaygısıyle, oturuşları ve kalkışlarıyle, konuşuşu ve susuşu ile bir şiirdi.» *(15 Şubat 1935, Darülbedayi Dergisi, No. 57 ve Tiyatro Sanatı, 1935, sayfa 109 ve devamı).*

Akşam Gazetesi'nde oyunu ve yapıtı ele alan bir yazar (N. S.) Darülbedayi Dergisinin de aktardığı *(15 Şubat 1935, sayı: 57)* yazısında bu çok önemli ve başarılı oyun hakkında şöyle diyordu:

«Ahlakî vicdanla, itibarî adetlerin çarpışması... Nâzım Hikmet'in *'Unutulan Adam'* piyesinde, acıyarak ve acıtarak canlandırmak istediği tez budur.»

Yapıtın dilindeki özellik ve canlılık da aynı yazarca şöyle değerlendiriliyordu:

«Piyesin dili, sahnede ilk kez işittiğimiz, tertemiz, apaçık bir Türkçe idi. Bu dil bakımından Nâzım'ı özellikle kutlarız. Yapmacıktan, zorlamacılıktan kurtulmuş olan bu dil, seyircileri bir an gerçeklerden ayırmayan, dikkatini yormayan en güçlü araçtı.»

Unutulan Adam öylesine başarılıydı ki yılın bu biricik yerli yapıtını görmek için tiyatro gişesinden bir hafta sonrası için bilet bulabilen birisi kendini mutlu sayıyordu.» *(Darülbedayi Dergisi, 15 Mart 1935 sayı: 58)*

Bu ilginin doğmasında elbette yazarın gücü kadar yönetmen ve oyuncu Muhsin Ertuğrul'un payı büyüktü.

Bir başka eleştiriden Darülbedayi Dergisine aktarılan bölümde şunlar yazılıyordu:

«Piyesin modern tekniği olağanüstü iyidir. Belli ki Nâzım Hikmet'de tiyatro yapıcılık sanatı büyüktür. Özellikle sabahçı kahvesini gösteren son tablo, başlı başına bir piyes kadar güzel ve tatlıdır.

Piyesin dili, sahnede ilk kez işittiğimiz, tertemiz, apaçık bir Türkçe idi. Bu dil bakımından Nâzım'ı özellikle kutlarız».

Ve *Unutulan Adam*'ın gösterilmesinin seyirci üzerindeki etkisini şu satırlardan anlamak kolaydır:

«*Unutulan Adam*'ın ilk temsili, hıncahınç (ağzına kadar) dolan salondaki seyircilerin ellerini kızartıncaya kadar alkışlandı. Müellif (Yazar) sahneye getirildi ve bir tür kesilmek bilmeyen el şakırtıları ile tebrik edildi (kutlandı). Evet, tebrik edildi, çünkü yazılan eser önce bir fikir piyesi idi ve fikir ne olursa olsun, saygıya değerdi. Sonra yapıt güzel yazılmış, olağanüstü güzel oynanmıştı.» *(Darülbedayi, 15 Mart 1935)*.

Nâzım Hikmet, *Unutulan Adam* piyesi ile tiyatro alanında da o yıllarda unutulmaz bir yazar oldu. Muhsin Ertuğrul, piyesi dinledikten sonra «Mükemmel» demiş ve Nâzım'ı kutlamıştı. O yıllarda Nâzım'a Babıâli'de en yakın olan yazarlardan biri de Selâmi İzzet'ti. Önceleri Kayacan, sonra Sedes soyadını alan yazar, tiyatro eleştirileri yapar ve sanatın sol görüşü paylaşanları yanında yer alırdı. 1935'te yayımlanan Tiyatro Sanatı adlı yapıtında (s. 109) da yer alan, iki kez de Darülbedayi dergisinde *(15 Şubat 1935, sayı 57 ve 1 Nisan 1935, sayı 59)* yayınlanan *Unutulan Adam*'la ilgili yazısında, Nâzım'ın kendisini ziyaretini şöyle anlatır:

«Nâzım Hikmet kapıdan girdi. Paltosunu çıkardı. Şakaklarından sızan sarı ter tanelerini sildi. Masanın üstüne bir defter bıraktı. Oturdu. Karşısındakinin ciğerini ciğerine alan bir nefesle:

— Bitti! dedi.

Bu biten aylardan beri adını duyduğumuz *'Unutulan Adam*'dı. Muhsin Ertuğrul'dan sonra Nâzım'ın bu

piyesini dinleyen ilk bahtiyar (mutlu) benim. Mutlu diyorum; çünkü Nâzım'ın eserlerini Nâzım'ın ağzından dinlemek, edebiyat severler için büyük bir zevktir. Hoşlanmak da mutlu olmaktır. Okudu. Dinledim.

— Nasıl buldun? demedi.

Soluksuz dinlediğimi, dinlerken göz yaşlarımı tutamadığımı görmüştü. Sustuktan sonra, Nâzım edebiyatının yarattığı, sessiz dalgalanan hava içinde uzun süre kendimi dinledim. Nâzım'ın sesi bir lodostur. Yanları kaynar, köpürür ve ağır ağır durulur. O susunca, havası, lodosu kesildikten sonraki ölü dalgalar gibi içi okşar ve insan böyle okşana okşana kendine gelir.

Kendime geldim. Dedim ki:

— Güzel. Hayatın biteviyeliğini bozmayan çelişkileri; olamazı olur yapan kader cilvelerini bir araya toplamışsın. Belki hergün gördüğümüz, bakmadan başımızı çevirip geçtiğimiz tiplere, ilgiye değer bir görünüm vermişsin. Hayata bazen dürbünün altı ile, bazen üstü ile bakmışsın. Gördüklerinden çok, duyduklarını yazmışsın. Her suçu karamsarlığa bürümüşsün, karamsarlığa neşe ve can katmışsın. Hakkın var mı? Bu soruya yer bırakmıyorsun. *Unutulan Adam* bir varsayış, fakat bu varsayış da kudretli bir edebiyata bürünmüş bir tez mi? Bir sentez mi? Ne dersen diyelim şu var: Haksız olan hayattır. Hasta dimağ çekingileri, ün hırslarını, her suçu, her günahı hayata yüklemişsin. Fakat bunu sinik değil, öyle lirik bir üslupla yapmışsın ki: Haklı mı? diye düşünmek akla gelmiyor. Hayattan şikâyetçi olmayan kimdir zaten?.. Hayat kadar (Nâzım'a göre insanların yaşamını belirleyen ekonomik - politik sistem) hiç bir şey abartılı değildir. Hayata vurmayan kaç kişi var?.. Sen de hayata vurmuşsun... Hakkın var. Bu noktadan herkes sana hak verecek.»

Ve «*Unutulan Adam*», yazarını 1935'ten sonra asla unutulamaz bir sanatçı olarak Türkiye edebiyat tarihine ve fikir yaşamına yeri bir daha doldurulamaz bir ad olarak oturttu.

Bu arada şunu hatırlatmak isteriz ki bir arkadaşımız (Zühtü Bayar) Yeni Ortam gazetesinde yayınlanan bir makalesinde (20.8.1973) Nâzım'ın 1930 ile 1934 yılları arasında iki tiyatro yapıtının olduğunu yazdı. Oysa Nâzım bu dönemde iki değil, üç eseri, *Bir Ölü Evi, Kafatası* ve *Unutulan Adam*'ı yazdı. Yine Z. Bayar *Unutulan Adam*'ın ilk önce Bulgaristan'da Türkçe yayınlandığını iddia etti. Oysa bu piyesi Ahmet Halit Kitabevi 1935'de yayımlamıştı. Nitekim Darülbedayi Dergisi'nin Aralık 1934 gün ve 53. sayısında 4. sayfada şu duyuruya yer verilmişti: «*Unutulan Adam* yakında kitap halinde çıkıyor.»

Derginin 15 Aralık 1934 gün ve 54. sayısının 16. sayfasında da «*Unutulan Adam Basılıyor*» haberi vardı. Zühtü Bayar arkadaşımızın *Bir Ölü Evi*'nin «ilk önce 1966'da Oyun dergisinde yayınlandı ve kitaplaştırılmadı» şeklindeki bilgisi de gerçeğe uymadı. Zira *Bir Ölü Evi*'nin yazarı'nın sadece Hikmet olduğunun belirtildiği Darülbedayi Dergisi'nden (15 Ekim 1932) sonra Ahmet Halit Kitabevi yine 1932'de bu eseri Nâzım Hikmet imzasıyla yayınladı: 94 sayfa 45 kuruş...

Ve *Kafatası* piyesi 1932'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda temsil edildikten 46 yıl sonra Harbiye Şehir Tiyatrosu'nda yeniden sahnelendi. Sanatçı Ali Taygun'un yönettiği *Kafatası*'nın dekorlarını Ersin Satgan, kostümlerini Türkân Kafadar hazırladı.

Ne var ki bazı gazetelerde (örneğin Politika, 18.3.1978, Politika 28 Ocak 1978, Vatan 18.2.1978) *Kafatası*'nın 1931'de oynandığı yanlışına dayanılarak «*Ka-*

fatası'nın 47 yıl sonra yeniden sahnelendiği yazıldı. S. Günay Akarsu ise (Cumhuriyet, 18.4.1978) doğru olarak şu değerlendirmeyi yaptı:

«Nâzım Hikmet'in bu oyunu (*Kafatası*'nı) yazdığı yılları o zamanki adıyla Darülbedayi'de oynandığı 1932 yıllarını düşünürsek, oyunun ne denli işlevsel olduğunu anlarız.»

VI. KARŞI GÖRÜŞE HAK TANIMAYANLAR

Erkek güzeli
—«Biblos ilâhı genç Adonis»
köprü başında karşıma çıksa,
belki bakmadan geçerim de;
Filozofumun yuvarlak gözlüklü gözüne,
ve ateşçimin
dört köşe terli bir güneş gibi yanan yüzüne
bakmadan geçemem!..
Ben
elektrikli tezgâhlarımda doldurulan
üçüncü nevi hazır cıgara içerim de,
isterse Samsun'un olsun
tütünü kâğıda elimle sarıp içemem!..
Değişmedim
değişemem
Havva'nın çırıl çıplaklığına
meşin kasketli meşin ceketli karımı!..
Belki benim «tab'ı şairanem» yok?!
Neyleyim!
Toprak anamın çocuklarından çok
seviyorum: —
kendi çocuklarımı!

1935 yılında, Nâzım Hikmet'in ön plana geçmesine neden olan iki önemli olay yaşandı. Birisi Nâzım Hikmet'e Peyami Safa'nın saldırısı, ötekisi de Basın Yayın

Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı «Bugünün Türk Yazarları Antolojisi» adlı Fransızca kitapta Nâzım'a önemli yer verilişi... Aslında eleştirmenler ve edebiyatçılar Nâzım Hikmet'in sanat gücünü ve Türk edebiyatına getirdiği yenilikleri, Türk şiirindeki üstünlüğünü artık kabul etmişlerdi. Bu nedenle 1935 yılı, Nâzım'ın daha geniş kitlelere kendini kabul ettirmesi ve etkilerini genişletmesinin gerçekleştiği bir yıl oluyordu. Okul kitaplarına da, antolojilere de geçen Nâzım Hikmet en verimli çağındaydı.

Nâzım'ın geniş ilgi görmesi, üstün yapıtlar vermesi, bazı kişileri kıskançlıkla ona karşı olmaya hazırlıyordu. Özellikle gerici çevrelerin kıpırtılarından yararlanmak isteyen yarı aydın, sözde «entel»ler de o kıpırtılara güç vermeye kalkıştığı bir ortamda A. Cevat adındaki genç girişimci Orhan Selim'in bazı fıkralarını derledi ve «İt ürür, kervan yürür» adıyla hazırladı. Önsöz'ünü 1935 Kasımında Nâzım'a okudu. Bir yerinde şöyle diyordu:

«Nâzım Hikmet Orhan Selim imzasını kullanmaya başladığı günden beri bazı kimseler şöyle bir teraneye başladılar: Nâzım, inandığı büyük gayeden adım adım gerilemektedir. Nâzım burjuva oldu.

Herkesin dilinin kâhyası değilim ama, varlığını insanlığın kurtuluşunu isteyen bir gaye için harcayan adama iftira edilmesine de hiç tahammül edemem.» Nâzım, önsöz'den övgü bölümlerini çıkarmasını önerdi «peki» dedi, «yayınla...»

Nâzım'a saldıranların asıl korkusu, onun gençler ve özellikle edebiyat alanında yetişmek isteyen sanatçılar üzerindeki büyük etkisinin genişlemesi yaygınlaşması idi. Gençler arasında Nâzım'ın «Üstat» durumunda olmasını karşıtları bile kabul ediyordu *(Vahdet Gültekin, 2 Temmuz 1936, Uyanış - Serveti Fünun)*. Fakat, Nâ-

zım'ın ideolojik karşıtları bunu bile yadsıyorlardı. Nitekim Rüknettin Fethi şöyle diyordu:

«Zaman zaman Nâzım Hikmet'in bir kısım olsun gençliği peşinde sürüklediği mevzuubahis olmuştur (söz konusu olmuştur). Gençlerin arasındayım. Ayrıca yurdun yarısından çoğunu ve bilhassa gençlik topluluklarının bulunduğu yerleri adım adım dolaştım. Sıcak sıcak ve açık açık kendileriyle konuştum, dertleştim. Aralarında Nâzım Hikmet'in veya peyrevlerinin (izleyicilerinin) peşine takılmış kimseyi göremedim. Nâzım Hikmet ve ayarındakilerin peşinde (arkasında) eğer kendinde olan genç görürseniz korkmadan söyleyebilirsiniz ki, kuduz takibindedir. *(Nâzım Hikmet'in Saldırısı ve eski yeni dedikodular üzerinde bir konuşma, Asrî Basımevi, İstanbul, 1935).*

Rüknettin Fethi, Millî Türk Talebe Birliği'nin eski başkanlarındandı ve «inkılâbı kanımızda erittik» tümcesinin söyleyicisi idi. A. Cevad «bütün vaktini kahvede geçiren bir eski Birlik Reisinde fikir kırıntısı bile aranmaz, evet ama, bu toy oğlan hiç olmazsa çizgiyi aşmamalı idi. Herkes bilir ki Nâzım günde on iki saat çalışır ve her gün yurttaşlara biraz ışık saçar. *(İt Ürür Kervan Yürür»'ün «Başlarken» adlı bölümünden)*

Nâzım Hikmet, verimli, kavgalı, tartışmalı ve dünyaya açıldığı 1935 yılında Kadıköy'le İstanbul arasında gidip gelirken Alman faşizmine ve ırkçılığına bel bağlayanlarla kıyasıya bir savaşa giriyor, arkadaşı yazar Rasih Güran'la bilimsel bazı makaleleri Türkçeye ve yeni kabul edilen Sovyetler Birliği Anayasası'nı da dilimize çevirmeye çalışıyordu.

Ama Nâzım'ın en çok ağırlık verdiği alan edebiyat'tı. Ve sanatının gücü onu, solun başını çeker duruma getirmişti. Ercüment Ekrem «Bugünkü edebiyat par-

ça bohçasına benzer, bir tarafta Yahya Kemal, bir tarafta Nâzım Hikmet, bir tarafta Ömer Bedrettin, bir tarafta Faruk Nafiz» diyordu *(Varlık, 15 Ekim 1935, s. 55)*. Gerçekten de Nâzım Hikmet daha çok bu yönüyle dikkati ve saldırıları üstünde topluyordu. «Bir Haykırış» adlı şiir kitabında adamcağız, Nâzım'ın yolunda olmadığını şöyle anlatıyordu:

«Ne gönül hastasıyım / Ne yalancı bir proleter şairiyim / Ne Lenin'in âşıkıyım / Ne züppenin biriyim.»

Oysa uzun sürgünlük döneminden sonra İstanbul'a gelen Filozof Şair Rıza Tevfik'le hayali bir röportaj - mülakat yapan sağcı Akbaba gazetesinde «yeni şairler» hakkında Rıza Tevfik —guya— şöyle diyordu:

«Yeni şairlerin hepsi cavalacoz... İçlerinde Nâzım Hikmet var. Oğlanın ağzı fazlaca bozuk olmasa fena değil. Bir de Batum gazı gibi kötü kötü (komünizm) kokuyor.

— Marks'ı çok okumuş, onun tesiri altında kalmış olacak!

— Marks'ı o ne bilir? Gelsin de Marksizmi ben ona anlatayım. Ben kapitalist gibi görünürüm ama, sırasında ondan fazla işçi sınıfındanım. Yoldaş, moldaş diye palavra atmasın, benimle yoldaşlık edebilir mi? Umman İllerinde Veysel Karanî!» *(Akbaba, 7.1.1935)*

Fiske'nin bu yazısı aslında Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya ikilisinin görüşünü yansıtıyordu. Nâzım; şairdi, yazardı ama ah şu işçi sınıfını tutmayı, savunmayı bir yana bıraksaydı, ondan iyisi (!) olmayacaktı. Nitekim Nâzım Ocak 1934'te Beyoğlu sinemalarında gösterilen ve kapitalizmi savunan bir film aleyhinde fıkra yazmayı ihmal etmemişti. Akbaba'cılar buna da takılıyor ve şöyle diyorlardı:

«Orhan Selim, diğer ismiyle, Nâzım Hikmet, bu ya-

kınlarda İstanbul'da kapitalizmi müdafaa eden filmler gösterilmeye başlamasına şaşıyor. Buna şaşıyor da kendisinin de kapitalistlerin gazetesinde, kapitalizm aleyhine yazdığı fıkralardan aldığı para ile geçinmesine şaşmıyor mu? Bana kalırsa asıl şaşılacak şey, o değil, budur.» *(Akbaba, 14 Ocak 1935, s. 101)*

Nâzım'ı Akşam Gazetesi patronlarına jurnal niteliğindeki bu yazıya Nâzım da, Necmeddin Sadak da gülüp geçtiler. Ama Nâzım'a, çatmalar gittikçe yoğunlaştı ve adeta Nâzım'ın sanat gücünü över gibi yapanlar onu mutlaka inandığından uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. «Yaşayanlar arasında dört şair tipi tanıyan» Hüseyin Kemal, Çığır dergisinde Nâzım'ın inancını şöyle yeriyordu: «Nâzım Hikmet gibi, Türk'e uygunsuz fikri ile güzel ve yeri yüksek sanat kabiliyetini boşuna israf ediyor.» *(Şubat 1935, s. 26)*

Nâzım'a karşı olanların eleştirileri Peyami Safa'da daha belirginleşti ve şiirlerini şekil yönünden yermeye kadar vardırdı. Peyami Safa'ya göre «Nâzım Hikmet'in bütün şiirlerini nesre çevirmek için bir edebiyat talebesinin kalemine bile ihtiyaç yoktur; mısraları keserek yanyana yapıştırmak için okuma bilmeyen bir terzinin makası ve biraz da zamk yetişir: Ufuklardan ufuklara ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu. Hazer rüzgârların dilini konuşuyor, konuşup coşuyordu...» *(Hafta, 20 Şubat 1935)* Peyami'ye göre böyle olunca şiir, şiir olmaktan çıkıyordu. Bu görüş, Peyami Safa'nın bütün yazarlığı boyunca saptanan dün söylediğini sonra inkâr etme, önce söylediklerini sonra başka başka bir yazıyla değiştirme dönekliğinin tipik bir örneğiydi. Nitekim bir zamanlar Mehmet Akif'in ölümü üzerine yazdıklarını sonradan unutmuşcasına bu şairi de yermişti. Örneğin şu satırlar Peyami'nin:

«Namık Kemal'den ve Tevfik Fikret'ten sonra, iki günden beri Mehmet Akif de yoktur. Vatan şairinin bu üç büyük zirveli sıra dağları üstüne ölümün kara bulutu indi. Bütün ölçüleri ve haysiyetiyle düşünürsek Türk vatanı bugün şairsizdir.» (1936)

Mehmet Akif'i böyle tanımlayan Peyami şu satırları da yazmıştır:

«Halis şiir taraftarlarına sorarsanız Mehmet Akif birkaç mısrası ve nihayet birkaç şiiri affedilmek şartiyle manzum konuşan bir mahalle kahvesi kâtibinden başka bir şey değildi. 'Sakallı, yok mu işin? Git cehennem ol şuradan' gibi Karagöz Gazetesi fıkralarını aruz vezniyle söylemekten başka, değil şiirle, alel'ade bir güzel nesirle de alakası olmayan sözler Akif'in külliyatını çok şişirmiştir.»

«Halis şiir yanlısı» Peyami'nin hangi değerlendirmesine inanmak gerekirdi, bilinmez!

Nâzım yalnız bir yazarın değil, herkesin inancı doğrultusunda yol almasını doğal biliyor, döneklikten nefret ediyordu. Kendisine kanaati yüzünden saldıranların küfürlerine bir türlü alışamıyordu. Hele sohbet şeklinde söylediklerini allak bullak ederek kendisine mal edenlere ne demek gerektiğini bilmiyor, bu şaklabanlığa ve sahteciliğe adam akıllı kızıyordu. Yine öyle bir dergide Nâzım'la yapıldığı iddia edilen bir konuşma yayınlandı. Nâzım, düşünceleri ve görüşleri dışında bir sürü lafın kendine mal edildiğini görünce küplere bindi ve içini boşaltmak için yol üstünde Akbaba'ya uğradı ve Yusuf Ziya'ya içini döktü. Bir hafta kadar sonra bu kez Akbaba'da «Alıştırma» diye bu konuyu abartan bir yazı çıkınca, yeni tanıştığı ve onu gazeteciliğe yönelten Naci Sadullah'a:

«Gördünüz mü? Bu gazeteci ve Babıâli yazarlarıyla

konuşmaya gelmez. Biri bin yaparlar, biraz zayıf yanını görürlerse üstüne üstüne giderler. İşte Yusuf Ziya Bey' in yazdıkları. Sakın siz böyle olmayın!»

Naci Sadullah kıskıs gülüyor ve yeni yeni öğrenmeye başladığı basın diliyle lugat paralamaya yöneliyordu:

«Matbuat Kanununa göre tekzibi cihetine gidilebilir, maddeler sarih».

Nâzım gülüyordu. Naci'nin yanıtı hoşuna gitmişti. Ama Nâzım, basın yasası yoluyla yalanlamadan yana değildi.

Nâzım'la Naci Sadullah yokuş yukarı giderlerken karşıdan Nahit Sırrı göründü. Nâzım'a iltifatlar etti ve:

«Üstadım, okudunuz mu? dedi. Sizin *Bir Ölü Evi* adlı piyesiniz, bir de Merhumun Hanesi diye bir eseriniz varmış. Bendenizde bunlardan birisi var, ötekini lutfeder misiniz?»

Nâzım bu işin içinde bir özellik olduğunu fark etti ama, kavrayamadı. Bu kez Nahit Sırrı elindeki antolojiyi göstererek:

«Bakınız üstadım, dedi, sizin sanatınızı ve bariz vasıflarınızı kavrayamayan müellif sizin hem 'Merhumun Hanesi' diye bir eserinizden, hem de *'Bir Ölü Evi'* diye bir piyesinizden söz ediyor. Bakınız, bakınız...»

Nâzım, gülerek:

«Üzülmeye değmez, dedi, kötü niyetten çok adamdaki dalgınlık; 'bilgi niyet!' Ne yaparsınız?»

Nahit Sırrı'nın küçücük gözleri açılabildiği kadar açıldı, soru dolu bakışlarla Nâzım'a:

«Üstadım, dedi, 'kötü niyeti' anladım da 'bilgi niyet'i anlayamadım.»

Nâzım:

«Üstadım, bağışlayın, Rusçada niyet, 'yok' anlamına gelir, ikinci niyette bu bilgisizliğe kabaca işaret etmek istedim.»

Nahit Sırrı, Nâzım'ın üzerinde durmadığı bu bilgisizce yazılmış yapıtı kendisi eleştiren bir yazı yayınladı ve Nâzım'a gönderdi. *(Varlık, 15 Nisan 1935)*.

Yeniden Babıâli'de hızlı bir çalışmaya giren Nâzım'ı çekemeyenler çoğaldıkça çoğaldı. Bunlar hep sözde «entellektüel»ler arasından çıkıyordu. Bunların topuna birden Akşam'da Orhan Selim imzasıyla şu yanıtı verdi:

«Entellektüel dediğin, şarkıya benzer. İyisi, özlüsü, derini ve düzenlisine doyum olmaz. Kötüsü çekilmez bir nesnedir. Ne dinlenir, ne tadılır.

Entellektüellerin çoğu, bir bakıma, gramafon pakları gibidirler. İçlerine neyi doldurmuşlarsa onu çalarlar. Yalnız bunların arasında bir cins de vardır ki, öyle doldurulduğu için öyle çaldığını değil, öyle dilediği için o çeşit ses çıkardığını sanır. Bunlar, yağmurun bir yığın sebepler sonunda yağdığını değil, yağmak istediği için yazdığını söyleyen puta tapıcılardan ayırtsızdırlar.

Her küçük, yarım, taslak entellektüel kendisini dünyanın mihveri sanır.

Tavugun, sığırın küçüğü, civcivi, palazı, danası güzeldir. Entellektüelin ise büyüğü...

Entellektüeller, sosyal hayatın katlarında bir apartmanın merdiveni gibidirler. Hangi kata düşüyorlarsa orada oturanların pisliğini, temizliğini gösterirler.» *(7.7.1935)* ●

Bu yazı, kendini büyük «fikir adamı», «büyük entellektüel» sananlara ve meyhane dedikodularına bir yanıt gibiydi.

VII. FAŞİZM HABEŞLERE SALDIRINCA...

Boynunda mavi maymun dişinden
üç dizi gerdanlık taşıyan,
kırmızı tüylü bir kuş gibi göğün altında
ve bir akar su gibi yerin üstünde yaşayan,
sözleri sözlerimin
gözleri gözlerimin bakır aynası,
üçüncü kızımın
ve beşinci oğlumun anası
TARANTA - BABU!.
Aylardır
kalmadı çalmadığım kapı
Sokak sokak
yapı yapı
adım adım
Romada
Romayı aradım!..
Burda artık
büyük ustalar mermeri ipekli bir kumaş gibi
kesmiyor;
Floransadan rüzgâr esmiyor!.
Ne Dante Alikhieri'den şarkılar,
ne Beatriçinin nakışlı yüzü var,
ne Leonardo da Vinçinin öpülesi eli!..
Mikel Ancelo
müzelerde pırangalı bir kürek mahkûmudur.
Ve sapsarı boynundan
bir katedral duvarına asmışlar Rafaeli!.
Romanın büyük
Romanın geniş caddelerinde bugün;
dayamış sırtını beton-arme bankalara,

çifte başlı bir balta gibi duran
yalnız bir kara
yalnız bir kanlı gölge var:
Her adımında bir
esir
başı vuran,
her adımında bir mezar
açıp
geçen
SEZAR!..
Roma!
Kovadis Roma?
diye sorma!
Bizim oraların güneşi gibi aydın
ve ortada bu!
Sus TARANTA - BABU!
Sevgiyle
saygıyla,
gülerek
haykırarak
sus!..
Dinle bak:
zincirlerini kırıyor
Romanın Varoluşlarında SPARTAKUS!..

Piyesindeki dil güzelliğini *Unutulan Adam* nedeniyle ortaya atanlar da biliyorlardı ki Nâzım'ın şiir dili de arı ve halkının incelmiş konuşma dilinden yararlanarak örülmüştü. Hasan Gureh'in de belirttiği gibi «Garcia Lorca'nın şiirleri gibi, Nâzım Hikmet'inkiler de kendi diline sıkı sıkıya bağlıdır ve bu dilin, halkın kay-

nağına kadar inen en uç olanaklarından yararlanır. Nâzım Hikmet'in şiirleri, Avrupa'nın pek bilgi sahibi olmadığı Türk halk kültürüne ve tarihine anıştırmalarla doludur. Halkın yalnızca deyimlerini, imgelerini, özdeyişlerini, efsanelerini başka bir bağlama oturtarak (transpozisyon), şiirin, halk davasına nasıl hizmet edebileceğini bir kuşak Türk şairine öğreten, Nâzım Hikmet olmuştur.

Zaten sonunda, Türk şiirinin tümüyle batı şiiri anlayışına bağlanışı da Nâzım Hikmet'le gerçekleşmiştir. 19. yy.'ın sonuna dek, Müslüman kültürünün bir parçası olan Türk yazınının, özünde mistik kaldığı bilinir. Türklerin bu kültüre katkıları, Avrupa'nın genelinde sanıldığından daha çoktur. 16. yy.'dan başlayarak İstanbul, Müslüman dünyasının ve Divan şiirinin tartışılmaz merkeziydi. O denli ki Türk şairler, halka, sarayın kapıları kadar kapalı olan Arapça ve Farsça sözcüklerle dolu olan bir şiir yaratmak için kendi dillerini tümüyle bir yana bırakmışlardı. İşte, esintisini Nâzım Hikmet'in şiirlerinde bulacağımız, Türk köylerinde canlılığını sürdüren, çok gelişkin bir halk şiiri bu yüzden vardır, olmuştur. Bu şiir, eşsiz zenginliklerle doludur ve alabildiğine değişik kökenlerden kaynaklanmaktadır». *(Nâzım Hikmet'e Dair, Broy, Haziran 1987, s. 20)*

Köy Enstitüleri'nin kapatılması üzerine Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki öğretim görevi sona erdirilen ve açıkta kalan değerli bilim adamı Sabahattin Eyuboğlu, 1932'de yüksek öğrenimini tamamladığı Paris'e bu kez 1948'de gitmiş ve Nâzım Hikmet'in şiirlerini, şiirine dair görüşlerini değerlendirmesini Fransızca bir inceleme türünde hazırlamış ve yayınlamıştı. O günün koşulları içinde kendi adını koymayan Eyuboğlu, Hasan Güreh'i kullanmıştı.

Tanınmış eleştirmen, fikir ve düşün adamlarımızdan Vedat Günyol, Saint - Benoit Lisesi'nde okurken şiir alanında, öteki gençler gibi Nâzım Hikmet'in şiirlerini okur, yazar, ezberlemeye çalışırdı. O günlerle ilgili ortamı şöyle belirtiyor:

«1930 - 1940, hatta 1945 - 1950 dönemlerini yaşamış olanlar, Nâzım'ın şiirlerini, daktiloyla çoğaltılmış gizli saklı kopyalarından, o günlerin iktidarına, polisine molisine, savcısına mavcısına, zehir hafiyelerine inat, sevip sevdirip, beğenip beğendirip, benimseyip benimsetip okur okuturduk. O günlerin faşist eğilimli, zorba gerilimli yönetimlerine karşı, için için oluşup yoğunlaşan, birike birike çığlaşan nefretlerimizi, tiksintilerimizi Nâzım'ın şiirlerindeki o insani birliğe, birlik, beraberlik, kardeşlik, dostluk bilincine, hak yolunda kavgaya savaşa çığıran şiirlerinde somutlaştırıp güçlenirdik, eşi dostu güçlendirip yüreklendirerek.» *(Yeni Ufuklar, sayı 258)*

Nâzım'ın gücü, önceki kuşakların yazarlarınca da kabul edilmişti. Yusuf Ziya Ortaç'a göre «Son edebi neslin başlı başına bir şahsiyeti olan Nâzım Hikmet şiirde büsbütün yeni 'nev'i şahsına münhasır' bir çığır açmış»tı. *(Edebiyat Bakalorya Kitabı, 1935)*

Büyük eleştirmen ve deneme yazarı Nurullah Ataç'ın vardığı hüküm şu olmuştu: «Bence, Türkiye'de şimdiye kadar gelen şairlerin en büyüğü Nâzım Hikmet'tir. Tabiatiyle onun yazdığı zaman ile edebiyatımız en yüksek çağını bulmuştur.» *(Varlık, 1 Ekim 1935, sayı 54)*

Atatürk döneminin Adalet Bakanı olan Mahmut Esat Bozkurt (1922'de İktisat Vekili, 1924'ten 1930'a kadar Adliye Vekili) «Resimli Perşembe» Dergisi röportaj yazarlarından Naci Sadullah'la yaptığı görüşmede Nâzım'la ilgili olarak şunları söylüyordu:

«Birçok genç şairler var, Nâzım Hikmet'i bunların hepsinden ilerde bulurum. Hem sade, yeniliği bakımından değil, dilinin pürüzsüz temizliği, samimiyetinin hudutsuzluğu ve fikirlerinin kuvveti, temizliği bakımından.»

Mahmut Esat Bozkurt, röportajında da şunu ekliyordu:

«Ben, yer için, gök için, ağaç, su, taş, toprak için milliyetçi değilim. Bence, modern milliyetçilik Marksizm'den faydalanmak zaruretindedir. Ve benim dilimi konuşanların, benimle aynı tarihe bağlı olanların, milli acıları ve sevinçleri benimle paylaşanların maddi ve manevi refaha kavuşabilmeleri için, bundan başka çare yoktur. Aksi takdirde Sezar'ın, zalim Neron'un, müstebid Abdülhamid'in milliyetçilerinden ileri gidemeyiz.» *(Sayı 35, Resimli Perşembe)*

Adalet eski Bakanı böyle söylerken, herhangi bir vatandaş, örneğin Bir Kadıköylü'ye göre durum hiç de böyle uygarca yorumlanmıyordu. Ona göre; «Nâzım'ın saçları, kızıl bir yangın demeti gibi dalgalandıkça tokat yiyecek... Taaa... Yolun sonuna kadar! Evet.. Bir Mayıs deyince, polisin aklına ilk gelen nedir bilir misiniz? Gül değil.. Bülbül değil.. Nâzım Hikmet!.

Hiç unutmam, bir mecliste Nâzım Hikmet çekiştiriliyordu. Orada bulunanlardan biri:

— Canım, demişti, topu topu bir tanecik komünist şairimiz var. Ne çıkar bundan?.. Serbest bırakmalı çocukcağızı!

Bu müdafayı duyan Ahmet Haşim şeytani bir kahkaha atmıştı:

— İlâhi beyefendi, zatı âlinizin başınızda bir tane bit olsa (topu topu bir tanecik bitimiz var. Ne çıkar bundan?.. Serbest bırakmalı bitcağazı!) mı dersiniz?..

Haşim, hem haksızdı hem de...

Evet, haksızdı: Nâzım Hikmet, bit kadar sevimsiz değil, bir kınalı kuzu kadar sevimlidir... Fakat bit kadar, bir tifüs biti kadar tehlikeli mi?.. Onu bilmem!

Ben Nâzım Hikmet'i, bizde ilk propaganda adamı olarak tanıyorum. Nâzım Hikmet'in yalnız şiirlerini propaganda sananlar ne kadar aldanıyorlar. Onun yazısı, sözü, gülüşü, duruşu değil, şapka giyişi bile bir propagandadır.. İnanmayanlar, tıraşı uzamış o muztarip yüzde rastgele yatan kaskete bir baksınlar!

Fakat, Nâzım Hikmet'in en büyük düşmanı kimdir, bilir misiniz?.. Yıllar!..

Evet, zaman denen insafsız törpü, onun da, yavaş yavaş bütün dikenlerini, çivilerini yontup yuvarlıyor...

Akşam sütunlarındaki tatlı dilli sohbetlerin, Tan sahifelerindeki öz Türkçe yazıların, mecmualardaki (iki gözüm) lü masalların muharriri, kim der ki Nâzım Hikmet'tir...

Yıllar... Zalim yıllar... Nâzım Hikmet, onun kamçısı altında şahlana şahlana nihayet bir cambazhane aslanına dönüyor.. Dişleri sökülmüş, tırnakları törpülenmiş bir cambazhane aslanına!» *(Akbaba, S. 74, 30.5.1935, Bir Kadıköylü)*

Bu gülmece kılıklı yazının içerdiği önemli yanlış, Nâzım'ın «dişleri sökülmüş, tırnakları törpülenmiş bir cambazhane aslanına» benzetilmesi idi. Aslında Nâzım, 1935'te en büyük insanlık düşmanı faşizme karşı şiirleri ve kitabıyla en etkin saldırılarını yapıyordu. Gerektiğinde yerlilerine de yanıt verip kavga meydanlarında kalemini kullanarak karşısındakileri geriletici dizelerini sıralayacaktı.

Bu sırada ünlü gazeteci Sedat Simavi'nin Yedi Gün dergisinde 1935'in 30 Ocak'ında «Sevda Masalları» baş-

lıklı yazı dizisine de başladı. Faşizme yergi şiirlerini de bu dergiye verdi.

İlk Sevda Masalı'nın yayınlandığı günün ertesi günü 31 Ocak 1935'te de, bir süreden beri, yaşamlarını birleştirmede anlaşmaya vardıkları Piraye Altunoğlu'yla evlendi. Pendik evlenme dairesinde, gösterişsiz bir törenle Nâzım ilk kez Türkiye yasalarına göre, Piraye Hanım ise ikinci kez evleniyorlardı. Piraye Hanımın Suzan ve Memet adında iki çocuğu vardı. Nâzım, bunları kendi öz çocukları gibi seviyor, ancak 1938'den sonra özellikle Memet'le aralarına hapislik uçurumu girmeseydi, Memet'i kafasının ve yüreğinin üstünde tutar, annesininkiler müstesna, çok defa düşman, kayıtsız ve cahil ellerin Memet'te işlediği izleri silmek için acele etmek istiyordu. Bu arada Memet'in anasına, Rasih Güran'a ve kendisinin önereceği kitaplara sarılmasını istiyordu *(Memet Fuat'a 12.11.1943 tarihli mektubu, Oğlum, Canım Evladım, Memedim, De yayını 1968).*

Akbaba gülmece dergisi'nin yönetmeni ve sahiplerinden Yusuf Ziya Ortaç, eski yazıyla yayımlandığı dönemde Nâzım'la tanışmış ve onun yazılarını ve bir manzum romanını yayınlamıştı. Bu kez Nâzım'la karşılaşınca onu kadrosunda görme arzusunu açıkladı. Nâzım, dergide «Ben» imzasını kullanmak istediğini söyledi.

«Zarar yok monşer, dedi, biz senin yazı kadromuzda olduğunu yazarız, sen de bizim gibi takma adla yazarsın olur biter.»

Ve bu anlaşmayla Mart 1935'te başlayarak Akbaba'da yazmayı kabul etti. Derginin 63. sayısında (14 Mart 1935) şu haber yer aldı:

«Nâzım Hikmet Akbaba'da — Şair Nâzım Hikmet bu sayıdan itibaren yazıcılarımız arasına girdi. AKBABA'nın her nüshasında onun canlı; güzel yazılarını lezzetle okuyacaksınız.»

Akbaba'nın 21 Mart 1935 günlü sayısında (No. 64) «Alıştırma» başlığıyla şu fıkra yayınlandı:

«Geçenlerde bir haftalık mecmuada Nâzım Hikmet'in bir mülakatı çıktı. Bu mülakat, gûya onu yapanın da isteği ve malumatı olmaksızın o mecmuada çıkmışmış. Nâzım bu iş üzerine küplere binmiş bir halde bizim matbaaya da uğradı. Dert yandı.

Dert yanarken öyle kızgın bir hali vardı ki ve bu kızgın halinde öyle şirinleşiyordu ki, biz de kendimizi ona bir azizlik yapmaktan alamadık. Bize de imzasıyla yazı yazacağını geçen sayımızda ilan ettik. Hani meşhur fıkradır: Adamın biri çok alıngan ve çok titizmiş. Dostlarının biri onu bu huyundan vaz geçirmek için bir gün kulağına eğilip 'sen bir sersemsin' demiş. Alıngan adamcağız şak diye düşüp bayılmış. Bütün ihtimamlar adamı kendine getirememiş. Bunun üzerine bu işi eden dostu tekrar kulağına eğilerek başlamış üstüste 'sen bir sersemsin', 'sen bir sersemsin!' diye tekrarlamaya. Bu tekrarlayışın bilmem kaçıncı yüzünde, burnuna amonyak koklatılmış gibi, bayılan ayılmış. Ve ondan sonra da kendisine de başkaları gibi küfredildiğine kulak dolgunluğuyla alışmış olduğu için, bir daha öyle en ufak sözden alınmaz olmuş.

Biz de bu fıkradaki gibi Nâzım'ı kendine hoş gelmeyen sürprizlere karşı alıştırmak istedik. Eğer bize de kızdıysa adam olacağı yok demektir!»

Nâzım, kızmadı, Akbaba'da yazacağının açıklanmasına. Bu işi, geçinmek için yapıyordu ama, «Bir Kadıköylü» takma adıyla Nâzım Hikmet'le ilgili bir portre çizenin yazdığı gibi zaman, onu törpülememiş, onu cambazhane aslanına çevirmemişti. «Alıştırma» fıkrasının çıktığı sayıda Nâzım'ın BEN imzalı «İşsizliğe Dair» başlıklı yazısı vardı. Ve yazı, masalları dışındaki işsizlik

yazısı da «iki gözüm»lü tatlı tatlı, taşdelen suyu gibi hafif, ama, taşı gediğine koyarak, iş bilmeyenleri taşlıyor ve yüreklerini deliyordu.

Nâzım'ın «İşsizliğe Dair» yazısı elbette gülmece dergisinde, derginin niteliğine uygun bir yazıydı, ama varmayı amaçladığı sonuç, bugün de söylenip savunulmakta olan görüşü açıklıyordu, okuyalım:

«İşsizlikten şikâyet edenlere hak veririm iki gözüm, hak veririm doğrusu. İşsizlik bu cumhuriyet asrında, yurttaşlar için öyle pek de yakışık alır bir meslek değildir iki gözüm, değildir doğrusu.

Hani işsizler çok olursa, işçi arayanların ekmeğine yağ sürülür diye bir nazariye vardır. Bana kalırsa iki gözüm, bu nazariye her zaman doğru değildir iki gözüm, doğru değildir doğrusu.

Ulusal işsiz yurttaşlarımızdan Bay Sungur Tekin'in başından geçenleri anlatayım size, bakalım bana hak verir misiniz, vermez misiniz?

Bizim Bay Sungur Tekin bir yıldır işsiz.»

Ve yazı şöyle son bulur:

«O gün bu gündür, ne Sungur Tekin iş bulabildi, ne de takvim sattırmak isteyen daire, memur tutabildi.

Görüyorsunuz ya iki gözüm, işsizliğin fazlası, hem işverenler, hem iş arayanlar için muzırdır iki gözüm, muzırdır doğrusu.»

Sabahattin Eyupoğlu, Fransızca fikir ve düşün yazıları yazıyor, ilgilenen Fransız dergilerine gönderiyordu. Bazılarına Hasan Güreh takma adını koyuyordu. Bunlardan biri Nâzım Hikmet hakkında ilginç gözlemler ve saptamalar içermişti. Hapislik döneminden sonraki yaşamına da değinen yazısında şöyle diyordu:

«Mahkûmluk yıllarının tümü toplanırsa 56 yıl eder, ama o bunun yalnız 16 yılını yattı. 1928 - 1938 yılları

arasında on kadar şiir kitabı, üç tiyatro oyunu, satirleri yayınlandı. Orhan Selim imzasıyla makaleler yazdı, basımevlerinde, stüdyolarda ve gazetelerde çalışarak hayatını kazandı. Bütün bu yıllar boyunca, düşüncelerine sadık kaldıysa da, illegal hiç bir eylemde bulunmadı. Herkesçe ve bizzat şiirlerini okutan Atatürk tarafından seviliyordu. Hüküm giymeden önce yaptığı son iş, İstanbul'daki bir stüdyoda dublajdı. Özellikle faşist filmler söz konusu olduğu zaman çeviriye çok sadık kalmadığı söylenir. Faşist propagandanın Roma Tarihini, istediği gibi sömürdüğü bir İtalyan filminde, Afrikalı Sicipio (İ.Ö. 235, Kartaca, Zama savaşlarına katılan Romalı General) askerlerine bildirir:

'Afrika'ya bu zaferle uygarlık getirdik!'

Nâzım Hikmet (bu görüşe katılmadığı için) filmi Türkçeye çevirirken generale Türk ruhuna son derece uygun düşen bir söylev çektirir:

'Asker, burada, yenik düşenlerin ve zayıfların kanını emmek için bulunduğunu unutma! Hadi, gidin, yakın, yıkın, çalın, çırpın!»

Nâzım, inancının dışına çıkmamış, faşist filme uygun; generale de yaptığı işi açıklayan nutuk çektirmişti.

Çünkü Nâzım, Hitler iktidarının dünyayı sarsacak bir emperyalizme dayandığını sezmiş, anlamış, Hitler Almanyasının Türkiye üzerinde emelleri olacağını da düşünerek kitleleri faşizme karşı uyanık bulundurmaya önem vermişti. Çünkü, savaş ekonomisi hazırlığı içindeki Almanya'nın ekonomi politikası yüzünden Türkiye'nin dış ticaretinin de yarı yarıya Nazi Almanya'sına bağlanmakta olduğunu bu işle ilgili olan gazeteci ve yazarlar açıklayıp duruyorlardı. Dış ticaret rejimi, dış politikayı da etkiliyor ve Türkiye'de ırkçı düşünceler, aşı-

rı milliyetçi görüşler fısıltı olmayı bırakıyor, su yüzü ne çıkıyordu. Bu da Türk ekonomisinin, dolaylı olarak dar gelirlilerle, orta sınıf halkın perişanlığına yol açıyordu. Nitekim Ticaret Bakanı olan Atıf İnan (İzmir milletvekili, 12.8.1946) Almanya ile sürdürülmüş olan savaş öncesi (1933 - 1938 dönemi) Türk - Alman dış ticaretini TBMM'de eleştirmiş ve şöyle demişti:

«Öyle bir sisteme bağlandık ki, başta Almanya olmak üzere tamamen karşı tarafın fiyat hâkimiyetine girdik. Bize istediği gibi fiyat empoze ederdi. Onun maliyetini biz bilmiyorduk. Fakat o bizim maliyetimizi son santimine kadar biliyordu. Bizi nihayet kendi hakimiyetine aldıktan sonra ve daha doğrusu bizi kendi pençesine düşürdükten sonra, istediği fiyatla bizden mal alan ve bazen de kamufle edip, pahalı alıyor gibi göstererek başka memleketlerden yüzde 60 - 70 daha ucuz alabileceğimiz malları istediği fiyatlarla bize satan bir memleketin arkasından sürüklendik.» *(Anan, Bilsay Kuruç, İktisat Politikasının Resmi Belgeleri, 1963, Ankara)*

Nazi Almanyası'nın ekonomi, kültürel, dış ve basın politikasıyla bir bütünlük içinde yürütülüyor, basında Nazi hayranları alabildiğine çoğalıyordu.

30 Ocak 1933'te Von Papen'in Başbakanlıktan çekilmesi üzerine Hitler'in Başbakanlığa getirilmesi, Von Papen'in de Başbakan Yardımcısı olarak atanması, kabinenin nazilerle aşırı milliyetçilerden oluşması, bir süreden beri beklenen değişikliğe başlangıç sayılmıştı. O tarihte Almanya'da merkez partisi durumundaki sosyalistlerle komünistler birleştikleri vakit Hitler kabinesini düşürebileceklerdi. Fakat Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'un Alman Meclisi olan Rayhştag'ı feshetmesi beklenmemişti. Türkiye'de, Hitler'in parti lideri olarak görüşlerini izleyenler bu tarihten başlayarak na-

zizimin yükselişine bel bağlamış bir yolda adım adım ilerliyorlardı. Bunlar, 1930 Eylülünde Weimar Cumhuriyeti'nde yapılan seçimde Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi'nin iktidarın eşiğine gelmesi üzerine Daily Mail gazetesinin benimsediği tezin savunucusu kesilmişlerdi: «Hitler'in seçim zaferi, bolşevizme karşı güçlü bir duvar oluşturuyor. Hitler, Sovyetlerin Avrupa uygarlığına karşı saldırısını Almanya'da durdurabilecektir.»

Parlamentonun feshedilmesinden sonra Hitler Almanya'yı nazileştirdi, Türkiye'ye kültürel çengel attı, Alman halkının kültürü elinden alındı, yerine Nazi Kültürü konuldu. Kişi özgürlükleri kısıtlandı, yeni gizli polis Gestapo korkusu yaygınlaştı. Türkiye'de de gizli polis'e gönüllü yardımcı olmayı üstlenen aşırı milliyetçi, ırkçı gençlerin türediği seziliyordu. Polis olmadıkları anlaşılıyor, ancak 3. sınıf lokanta ve meyhanelerde buluşup yemek yiyen, ya da içki içen dönemin sanatçıları, gazetecileri edebiyatla ilgilenen kimselerin konuşmaları, olduklarından başka türlü bu kişilerce polise yansıtılıyor, solcu gençler hakkında soruşturma yapılıyordu.

Nâzım Hikmet'in *Jokond İle Si-Ya-U*'da, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* yapıtında emperyalizme karşı oluşunu göstermesi, şimdi de Hitler emperyalizmine cephe aldığı sonucunun çıkarılmasına neden olan Orhan Selim imzalı fıkralarıyla anlaşılıyordu. Almanya Lideri Hitler'in gizli planıyla Türkiye'de uygulanmaya konulan «yandaş gençler ve bilim adamları bulma» programına alınan kişilerce Nâzım'a karşı yeni oyunlar, yeni saldırılar hazırlanıyordu.

Fransız okurları Nâzım'ı daha önceden tanıyorlardı. Örneğin, Commune'de (Mart 1931, s. 869) Nâzım'ın şiirleri on sayfalık bir yer alıyordu. Daha sonra Nâzım'ın şiirleri bol bol Fransızca'ya çevrilmişti. Fransız ede-

biyat dergileri Nâzım'ın şiirlerinin çevirilerine yer vermişlerdi. Ancak 1935'te Büyük Harpten Sonrakiler Antolojisi *(F. F. Tülbentçi, Ankara 1935)*, Mütarekeden Sonrakiler Antolojisi, İ. Alaeddin'in Meşhur Adamlar Ansiklopedisi *(1933 - 1935, c. 3, s. 1159)* Basın Yayın Genel Müdürlüğünün, bir başka deyişle İçişleri Bakanlığı Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yayımladığı Bugünkü Türk Yazarları Antolojisi *(Devlet Basımevi İstanbul, 1935)* Nâzım'dan şiirler almış, yaşamını özetlemiş, özellikle Fransızca yayınlanan Matbuat Umum Müdürlüğü'nün antolojisi'nde Nâzım Hikmet'in özgünlüğü vurgulanmıştı. Antolojide Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Kemalettin Kâmi, Faruk Nafiz, Nâzım Hikmet, Ahmet Kutsi, Necip Fazıl, Behçet Kemal, Yaşar Nabi ve Ahmet Muhip olmak üzere 11 şairden bahsedilmesi, kendilerini Faruk Nafiz kuşağından sayan öteki Hececi şairlerin alınmaması, Ahmet Muhip türünde şiir yazanların çokluğuna karşın hiç birinin şair sayılmaması basında fırtına koparmıştı. Nâzım'ın sanat gücü anlatılırken şöyle denilmişti:

«Nâzım Hikmet birçok şiir kitaplarının yazarıdır. *835 Satır* (1929), *Jokond İle Si-Ya-U* (1929), *Varan 3* (1930), *1 artı 1 esit 1* (1931) ve *Sesini Kaybeden Şehir* (1931). Türk şiirine yeni bir deyiş, yeni bir duyarlık getirmiş ve muktedir olduğu sanat kabiliyetlerini ve kendi vasıtalarının üstadı olmak vasfını terketmeksizin şaşılacak derecede büyük halk yığınlarının anlayabileceği bir dille şiirleri içinde kendisini ifade etmiştir.»

Nâzım'ın «*Yalınayak*», «*Salkımsöğüt*», «*Meşinkaplı Kitap*» şiirlerinin alındığı antolojiye Nâzım açısından getirilen eleştiri şu noktada toplanmıştı: Nâzım'ın sanatını ve duyarlığını gösteren şiirlerin en iyi örnekleri bunlar değildi, «*Güneşi İçenlerin Türküsü*» türündekilerden de bir iki şiir alınmalıydı...

Nitekim eleştirmen Nurullah Ataç, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin hazırladığı Büyük Harpten Sonrakiler Antolojisi'ni Tan'da eleştirirken Nâzım ve öteki şairleri tanıtmak için verilen bilgiler dışında seçilen şiirler üzerinde durmuş ve şunları yazmıştı:

«... Nâzım Hikmet'ten *'Denize Hasret'*, *'Salkım Söğüt'*, *'Bahri Hazer'*, *'Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri'*ni almış. İnsan şaşırıveriyor; bunların dördü de; Nâzım Hikmet'in eserinde, ikinci derecede eserlerdir. Belki *'Bahri Hazer'* sanatını gösteren bir nümune sayılabilir. Fakat öbürleri ne fikirlerini, ne sanatını anlatır.» *(6.8.1935)*

Ahmet Haşim'in eleştirisini yapanlar da vardı. Haşim'in orijinal sanılan hayallerinin çoğunu Hüsnü Aşk'tan aldığı ileri sürülüyor, sembolist şair diye gösterilen Haşim'in manasız şiirlerine anlam vermeye çalışmanın yarar yerine zarar getireceği ileri sürülüyordu. Yahya Kemal'i «Des Ecrivains Turcs d'Aujourd'hui» içinde saymanın yersizliğini iddia edenler de yok değildi.

Şiirleri yabancı dillere çevirmenin sakıncaları ve güçlükleri üzerinde duranlar, özellikle imgelerin çevirisinin, deyimleri çevrilen dile aktarabilmenin ne kadar zor olduğunu vurguluyorlardı. Ama Cahiers du Sud (Ekim 1935), Nâzım'ın şiirlerine dokuz sayfa ayırmış ve başarılı çeviriler yapılmıştı.

Nitekim bu zorluğu Nâzım'ın şiirlerini Rusça'ya ilk çeviren şair Euard Bagritski 1930'larda karşılaştığı güçlüğü yenmek için zorunlu olarak N. Dementiev'le işbirliği yapmıştı. 1934 başlarında Bagritski'ye kendi şiir kitapları hakkında soru yönetmişler, «Galipler»i mi, «Son Gece»yi mi daha çok beğeniyorsunuz? diye sormuşlardı. Bu iki şiir kitabını da 1932'de yayınlamıştı. Yanıtlarından biri şöyleydi: 'Türk Şairi Nâzım Hikmet'ten

çevirdiklerimi dergilerde toplayıp kitaplaştırabilsem, onlara 'kendimin en çok önem verdiğim yapıtım' derdim.»

Bunu Moskova'ya ilk gidişimde tanıştığım Babayev anlattığı zaman «Nâzım'ın kıymetini bütün dünya anladı, hâlâ sizde anlamak istemeyen bağnazların bulunduğu var ne yazık!» demişti. «Rusya Proleter Yazarlar Birliği» üyesi olan Bagritski'nin Nâzım'ı seçmesi anlamsız değildi elbette.

Bagritski de, Nâzım da halkların şairiydi ve kurtuluş savaşında emperyalizme karşı koyan Türk askerinin kahramanlıkları Nâzım'ı, Çar düzenine karşı iç savaşta ilericiliği savunan halkının başarılarını Bagritski'de destan yazma gücüne yükseltmişti. Bagritski «Opanas Üzerine Düşünceler» adındaki destanını 1926'da yazmıştı, Nâzım '*Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin Destanı*'nı 1936'da bastırmıştı. Bagritski 1930'da konstrüktivist akımı savunanların ürünlerine yakınlaştığı halde Nâzım 1929'da Türkiye'ye dönerken bu akımın şairi olduğunu söylemişti.

Nâzım'ın faşizme ve emperyalizme karşı oluşu, Hitler'in «Kavgam» adlı kitabının yayınlanmasıyla yeniden güçlendi. Zira Hitler, I. Dünya Savaşı'nda yitirdikleri bölgeleri geri almayı amaçlıyor ve savaş açıcı bir yayılma politikasının, ırkçı bir uygulamanın lideri görünüyordu. Avusturya'da başladığı yahudi düşmanlığı, onda ırkçı bir felsefe ile insanları renklerine, kafataslarına ve dinlerine göre ayırmayı ve aralarına düşmanlık tohumu ekmeyi değişmez bir amaç haline getirmişti. Bu ise insancıl bir şairin karşısına çıkacağı bir akımdı, bir tutumdu, bir anlayıştı.

Ancak iktidardaki CHP, sosyalist ve o doğrultuda görüşlere izin vermeme kararındaydı ve bunu bazı yasalarla sağlamaktaydı. Bu arada CHP'nin 4. Kurultay'

ında (9.5.1935) kabul ettiği program «ulusal çalışmayı yıpratan ve ulus yığınını sömüren liberalizme karşı cephemizi daha sıklaştırıyoruz» diyen Genel Sekreter Recep Peker'in sözleri radyo ile Türkiye'ye duyuruluyordu.

Devletçiliğe ağırlık veren Parti'ye karşı toprak ağaları, bankacılar ve onların iltifat edip yakın ilişki kuracağı yazarlarca bir cephe kurulması 1935'te ürününü verecekti. Parti - Devlet birliği yoluna girildiği için de iktidar mücadelesi kızışmıştı. Gizli - açık mücadele'de CHP kendisini koruma isteğiyle anti komünizmi iç politika ilkesi olarak benimsemişti. Hem komünizme karşı çıkmak, hem liberallerin desteğini kazanmak, bazı yazarlar için itibar endeksini korumanın başkoşulu görülüyordu. İşte böyle bir ortamda TAN gazetesinde 2. sayfanın karşılıklı sütunlarında yer alan Peyami Safa ile Nâzım Hikmet (Orhan Selim takma adıyla yazıyordu) iki zıt kutbun temsilcileri durumundaydılar.

Avrupa basınını izleyen Peyami'yi, Türkiye'deki yabancı basın temsilcileri ve kordiplomatiği de elbette biliyordu, okuyordu. Yabancı devletlerin ünlü günlerinde verilen partilere Peyami Safa da, öteki pek çok yazar ve gazeteci gibi konuk edilir ve itibar görürdü. Hem ünlü bir romancı, hem ünlü bir fıkra yazarıydı. Üstelik pek çok genç gibi Peyami Safa da, 1930'lu yılların kabaran milliyetçi akımları ve ırkçı uyanışını izliyor, bu rejimler ve onu öven Batı basınının etkileri Türkiye'de sayıları azımsanmayacak kişileri, gençleri de etkisi altına alıyor, kadrosu içindeymiş gibi onlara yayın gereçleri veriyordu. Hitler Almanyası gazetelere parasız plastik kliseler bile gönderiyor, böylece kendi propagandasını yaptırıyordu.

Irkçı görüşlerin sakıncalarını gören hükümet 1935'te eski İskân Kanunu'ndaki «ırk» sözcüğünü kaldırma-

yı kararlaştırdı. Ama, Beyoğlu adıyla çıkan İstanbul' daki bir gazete, Mussolini İtalyası'nın faşizmi korumakla görevlileri olan «Kara gömlekliler»i İtalyan Ordusuna katmasından sonra açıkça faşizmi övmeye başlamıştı, hem de ırkçı bir anlayışla.

İtalya Habeşistan'a askeri saldırıda bulunmaya karar verince (3 Ekim 1935) Türkiye'deki antiemperyalist gençler, gazeteciler, yazarlar Habeşistan'ı tutmaya başladılar. Zaten Faşist Mussolini, Habeşistan'a saldırıyı kendi halkına makul göstermek için İtalyan - Habeş sınırında tahriklerle çarpışmalar çıkarmaya başlamıştı. (Temmuz 1935): «Cemiyet-i Akvam»da konuyu bir «anlaşmazlık» sayarak gündemine almıştı. Oysa İtalya'nın Rodos adasında bir merkez yapacağını, buraya 20 bin asker yığacağını gazeteler duyuruyordu. Böyle bir ortamda Nâzım, önce adını «İtalya'da bir Habeş Delikanlısı» koymaya karar verdiği şiirlerini yazdı. Ancak, Diplomatik etkilemeler bu başlığın değiştirilmesine neden oldu. Böylece adı «*Taranta Babu'ya Mektuplar*'a dönüştü ve 1 Ekim 1935'te «Ayda Bir» dergisinde *Taranta Babu'ya 2. Mektup* yayınlandı. Mektubun başlığı şöyle konulmuştu:

«İtalya'dan Bir Habeş Delikanlısının Karısı Taranta Babu'ya İkinci Mektubu — Roma 1935»

«Ayda Bir» dergisinin 34, 35 ve 36. sayfalarında yer alan şiirden başka 36. sayfada Yeni Kitapçı'nın çerçeve içinde ilanı yer alıyordu:

«NOT:

Bu yazı, Nâzım Hikmet'in yakında çıkacak olan İtalya'da Bir Habeş Delikanlısı adındaki kitabındandır.

YENİ KİTAPÇI»

Nâzım, Tan'da «Bu da Benden» ve Akşam'da Düşünceler sütunlarında İtalya - Habeş çatışması, savaşı ko-

nularında birçok fıkralar yazarak emperyalizmi kınadı, işin içyüzünü okurlarına anlatmaya çalıştı. Örneğin kendi kendiyle yaptığı konuşma kısa ve açıktı:

«Ben No. 1 — İtalyan - Habeş işine ne dersin?

Ben No. 2 — Kurtla kuzu meselesi. Yalnız bizim bildiğimiz kuzu ak, kurt kara olur. Burada iş tersine; ak tüylü bir kurt, kara tüylü bir kuzuyu parçalamak ister. Tüylerin boyalarındaki bu ayrılıklarla, iş büsbütün bulandırılıyor. Masalda, kara kurt ak kuzuyu yutar; fakat senin dediğin işde ak kurtun kara tüylü kuzuyu yutacağı konusunda istiyorum ki; masal tersine çıksın, kuzu koç olsun.» *(15.6.1935, Tan)*

Bir başka yazısında «eskiden Çin işi, Japon işi, Halep işi, Antep işi» dendiğini yazıp bunların neler olduğunu anlattıktan sonra yazısının sonunda Habeş işine şöyle geliyordu:

«Ve Habeş işi insanın aklına ne bir ipekli nakış, ne bir sedef kakmasını, ne de kâat bir yelpazeyi getiriyor. Habeş işi denince gözümün önüne; uçsuz bucaksız cehennemden kopmuş kurak çöller, uçaklar, tanklar derilerinin rengi gibi kara talihlerini aydınlatmak için çırpınan bir ulus ve dökülmeye hazırlanan kan pıhtıları geliyor.

Habeş işi, ölüm işi.» *(Tan, 11.7.1935)*

İtalya, Habeşistan'a düşmanlık dişlerini gösterirken Japonya «dost elini» uzatınca, Nâzım yazısına şu başlığı koydu:

«Beni dostlarımdan kurtarın»

Yazısının sonunda diyordu ki:

«İtalya, Habeşistan'a saldırmak isterken Japonya Habeşistan'a dostluk gösteriyor. Japonya Habeşistan'ın dostu! Çin ülkesinin istilacısı Japonya'nın dostluğuna bir tek aklı başında Habeşli'nin inanacağını sanır mısı-

nız? Yurdunu Beyaz Emperyalizme karşı korumak isteyen her Habeşli'nin Sarı Emperyalizm dostluğu önünde dünyaya söyleyecek tek sözü vardır:

'Ben düşmanlarımla başa çıkarım, siz beni dostlarımdan koruyun.» *(27.7.1935, Tan)*

Bu yazısının başında Nâzım şu inancını açıklıyordu:

«Her medeniyet göçerken, kendi doğuşunda, kendinin ileri sürdüğü, öne attığı prensipleri inkâr eder. İşte bunun için; ekonomide, politikada, sosyal hayatın bütün bölümlerinde liberalizmi, parlamento demokrasisini doğuşunun ve yerleşmesinin ana prensipleri olarak ileri süren bugünkü Avrupa medeniyetinin bu prensipleri dolu dizgin inkâra başlamış olmasına şaşmamak lâzım gelir. Faşizm, bir yeniden can bulma hamlesi değil, önüne geçilmeyen bir göçüntünün, bir medenivet vıkılışının ifadesidir... Her medeniyet çökerken, onun bütün kıymetleri tersine döner. Göçen bir medeniyet çerçevesi içinde yaşayanların, her sosyal bölümde birbirlerine karşı itimatsızlıkları burdan gelir. Bu yalnız teklerin arasındaki münasebette değil, ulusların münasebetlerinde de kendini gösterir.»

Bunları açıkladıktan sonra soruyordu:

«Örnek mi istiyorsunuz?»

Ve «Habeş - İtalyan - Japon münasebeti»ni gösterip görüşünü açıklıyordu:

«İtalyanların Habeşistan'a saldırı düzenlemeleri sırasında Papa, İtalyanlar'dan yana olduğunu açıklamıştı. Gerekçesi şuydu:

İtalyanlar katolikmiş, Habeşliler ortodoks'muş. Kendisi de katoliklerin dini başkanıymış ya, onlardan yana olacakmış!»

Bunu konu yapan Nâzım şu gerçeği anımsattı:

«Avusturya'lılar da İtalyan'lar gibi koyu katoliktirler. Ve dünya harbinde birbirlerini boğazlamaktan çekinmemişlerdi. Papalık makamı o vakit niye harekete geçmediydi de, savaşın tavsamasını bekledi?

Habeşler ortodoks'muş!. Lâf! Habeşler, her şeyden önce ezilmek istenen bir ulustur. Ezilmemek için çırpınıyor...»

Yazı şöyle sona eriyor:

«Bu kavgada ne ortodoksluk, ne katoliklik var. Papa cenapları boşuna telâşa düşüyorlar.» *(3.8.1935, Tan)*

Türkiye'de Atatürk'ün laikliği Anayasaya koydurması ve dinle devlet işlerini birbirinden ayırması o kadar önemliydi ki, 1930'lu yıllarda dinle devlet işlerinin birbirine alabildiğine karışması Avrupa'da pek çok garipliği beraberinde getirmişti. Örneğin faşist Hitler iktidarının katoliklere uyguladığı kötü işlemler üzerine Papa'nın dünya katoliklerine yayınladığı açık mektup üzerine Hitler, Vatikan'a nota vermişti. Notada, katoliklere uyguladıkları bütün olumsuzlukları «kendi içişleri» olarak gösteriyor ve Papa'nın Almanya'nın içişlerine karışamayacağını ileri sürerek bunu protesto ediyordu. Nâzım, Orhan Selim imzasıyla bu konuyu da işledi, bir çok gerçekleri vurgulayarak, bir bakıma laik devletin ne kadar çağdaş bir düşünce ürünü olduğunu kanıtladı. Okuyalım Nâzım'ın yazısını:

«Almanya'da faşizm iktidara gelmek için protestan kilisesine dayandı, ona imtiyazlar verdi, protestan kilisesi de Alman faşizmini elinden tutup iktidara çıkardı. O da, minnet borcunu ödemek için yahudileri memleketten kovduğu gibi katoliklere karşı da cephe aldı. Siyasî zulüm ve i'tisaf (doğru yoldan sapma) altında kalan katolikler, sol fırkalara kaydılar.

Fransa'da faşizm bayrağını açan Kont dela Rock

ile Doriot iktidar mevkiine gelmek için sahneye çıkar çıkmaz Fransa'daki katolikler, Almanya'dakilere yapılan itisaftan ders alarak hemen sol fırkalara zahir (yardımcı) oldular, faşizme karşı cephe aldılar. Belçika'da reksistler, demokrasiyi yıkmak için rey kutularına koştukları zaman, katolikleri hükümete rey verir buldular. İspanya'da faşist ve Troçkistlerden maada (başka), her din erbabı, ırk ve millet hükümet cephesindedir, faşizme kılıç sallıyor. Liberal İngiltere'de, demokrat Amerika'da protestan kiliseleri hükümet cephesindedirler.

İşin garip tarafı liberal demokrasilerde protestan kilisesi demokrat, faşist Almanya'da faşisttir. Katolik kiliseleri bütün dünyada sol cereyanlarla beraberdir, faşist İtalya'da faşisttir. Bunlara rağmen Papa, bütün katoliklerin ruhani reisi, faşizm cephesinde olduğu halde, bütün dünya efkârıumumiyesini (kamuoyunu) faşizme karşı cephe almaya davet etmiştir.

Zavallı kiliseler, zavallı dini kanaatlar,siyasi kavgaların elinde nasıl oyuncak oluyorlar. Papa'nın hareketi çok ileri bir harekettir. Menşei (kökeni) hem mezheplerini himaye dahi olsa, faşizmin yıkıcı kuvvetine karşı, cihan sulhunu kurtarmak, zulüm ve itisafların önüne geçmek için aldığı cephe ilerici bir cephedir. Ne garip talihtir ki bu cephede ileri teşekküller Papa ile beraberdir.»

VIII. TÜRKİYE'DE PARTİ İLE DEVLET KAYNAŞIYOR

Rüzgâr düştü
deniz duruldu.
Yürüyor gemi Şang - Haya doğru.
Gemiciler sallanarak rüya görüyor
yelken bezinden hamaklarında.
Parlıyor bir Bahri Muhiti Hindi türküsü
etli kalın dudaklarında:
«Malaka şarabı gibi kızıldır kanı
ateşi Koşinşin
güneşinin
Çeker yaldızlı yıldızlara doğru gemicileri
Koşinşin geceleri
Koşinşin geceleri
Boyadı al kana demir kuşaklı fıçıları
Singapur meyhanelerinde bıçaklanan
çelik gözlü sarı Borneo muçoları.
Koşinşin geceleri, Koşinşin geceleri.
Bir gemi gider Kantona
Tam 55.000 tona
Koşinşin geceleri..
Bordadan atılan
mavi gözlü bir gemici ölüsü gibi
göklerde yüzerken ay,
dirseğine dayayıp seyreder Bombay...
Bombay ay.
Bahri Ummanı.
Malaka şarabı gibi kızıldır kanı
ateşi Koşinşin
güneşinin.
Çeker yaldızlı yıldızlara doğru gemicileri
Koşinşin geceleri
Koşinşin geceleri...»

1935 yılı, Avrupa'dan esen faşist ve nazi esintisi bol bol ülkeleri etkileyebilen bir yaygınlık kazanmıştı. CHP yöneticilerine egemen olan inanç da şöyleydi:

«Ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki edilen» Türk toplumunda, «sanayi erbabı, tüccar gibi çalışma zümreleri»ne düşen özel sosyal ve iktisadi görevler vardır. *(Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, Gerçek Yayınevi, 1974)*

Aynı yıl toplanan CHP'nin 4. Kurultay'ında 95. madde ile yeni bir oluşuma gidilmişti: «Parti, kendi bağrından doğan hükümet teşkilatı ile, parti teşkilatını, birbirini tamamlayan bir birlik tanır.»

Bunu izleyen maddede şu görüş onaylanıyordu:

Parti - Hükümet ilişkilerinde teması Başkentte Parti Genel Sekreteri, illerde ise il başkanları ile Valiler tarafından sağlanacaktı. Böylece vali, partinin bağrından doğan hükümetin temsilcisi olarak parti işlerine karışacaktı.

Bu Kurultay kararları iki yıl içinde (1935 - 1937) parti - devlet kaynaşmasını sağlıyor, bir bakıma parti organları ile idari organların birliği yoluyla memlekette tek partinin mutlak egemenliği en doruk noktasına vardırılıyordu. İllerde valiler, partinin il başkanları olarak görev yapıyor, böylece devlet memurlarının politikayla, parti işleriyle uğraşmasını yasaklayan Cemiyetler Yasası'nın 9. maddesi hiçe sayılıyordu.

CHP'nin devletçiliğine karşı olan bankacılar ve yıllardan beri korunan sermayeci kesim, artık bu anlayışa karşı çıkarak, kendi programlarını ve gelişme yöntemlerini kendilerinin saptamasını istiyorlardı. CHP, güçlendirdiği sınıfın muhalefetini kazanmıştı. Bunlar, basın-

da bir yandan CHP'ye, bir yandan da solcu denilenlere karşı, hatta daha ileri giderek Hitler'in yaptıkları gibi Türk musevilerine de düşmanca tavır almaya yöneliyorlardı.

Memlekette, çıban başı olacak sorunlar çıkıyordu: 1934 yazında, Türk kültürüne daha sıkı bağlılık açısından gerekli görülen bazı bölgelerden başka bölgelere göçettirme isteği, askere alınan musevi yurttaşlara rengi değişik er giysisi verilmesi hep Hitler düşüncesine bağlananların işine yarıyordu.

Irkçı - Turancı akımın Temsilcilerinden olan Nihal Adsız ve arkadaşları bu ortamda bir yandan yahudi düşmanlığını, bir yandan da komünist karşıtlığını alabildiğine yaymaya çalışıyorlardı. Adsız'a göre «içerdeki düşman üçtür»: komünist, Yahudi ve Dalkavuk.. Adsız'ın «dalkavuk»tan amacı Atatürk'e hep «Evet» diyenler, başka bir deyimle Kemalistlerdi. Yine Adsız'a göre «komünist, vicdanını Yahudi Marks'a satmış olan vatansız serseri demektir. Amele diktatörlüğünün kurulduğu yerde cennete varılmış olduğunu zanneder. O, bazan bu zannında samimi olan bir aptaldır. Bazen de samimi değildir, aldatmak için böyle söyler. O zaman da kalleştir. Komünist, dünyada patronla işçi arasındaki hukuk müsavatsızlığını halletmek için ortaya atıldığını söyler.» *(Komünist Donkişot'u Proleter - Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaş'a, İstanbul - 1935)*

Bu ortamda Peyami Safa, Babıâli'nin kaypak çevrelerinin de etkisiyle eski devletçi, toplumcu şiirden yana, fikir özgürlüğüne yandaş kimliğini bırakarak Hitler'in «Üstün Irk» teorisine ve onun «nasyonal sosyalist» dediği yalnız kendi çıkarını ve partisinin zaferini düşünen görüşüne uygun yayınlara başladı.

Oysa 1929'da Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi'nin Haziran Kongresinde Umumi Kâtipliğe (Genel Sekreterliğe) seçilen Peyami Safa, Nâzım'ı savunmuş, düzenlenecek ilk «müsamere»'de onun şiirinin okunmasını programa almıştı. Bu tutum, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Mehmet Nurettin (Artam)'lerin istifalarına neden olmuştu. Zira Nâzım, Resimli Ay dergisinde Abdülhak Hâmid'in dâhi, Mehmet Emin'in milli şair sıfatlarına uygun ürünler vermediğini yazmış, eski kuşak, bu görüşe karşı çıkmış, Nâzım'ı suçlamaya koyulmuştu.

Peyami ise, başlayan tartışma'da Nâzım ve arkadaşlarının safında yer almış, genç sanatçıları savunan Hareket dergisinde «Varız diyen nesil» başlıklı yazısında şöyle diyordu:

«Henüz otuz yaşına gelmeyen şairlerimizin bile mısraları, bütün neslin hafızasıyla dudakları arasında gidip geliyor, yığınları coşturuyor... Yığınlar ayaklanıyor ve 'Yaşa!' diye haykırıyorlar. Çünkü büyük bir edebiyat doğuyor.» *(11 Mayıs 1929)*

Peyami Safa, Nâzım Hikmet'in Resimli Ay'da savunduğu Abdülhak Hâmid dâhi değildir, tezini, bu kez yine Hareket'te destekleyen bir makale yayınladı:

«Hâmid Dâhi midir?»

Bu başlık altındaki makalesinden bir bölüm aktaralım:

«Dahi-i a'zam! Bu, rütbe devrinden kalma bir tevcihe benziyor. O zamanlar memurlara Utufetlu, Saadetlu vs. unvanları verildiği gibi, ilim ve edebiyat adamlarına da ammenin tevcih ettiği rütbeler vardı: Ulemay-ı Kiramdan, Fazıl-ı Muhterem, Edib-i Lebip, Hakim-i Şehîr, Üstad-ı bînazir gibi.

Babamın dostu ve nikâh memuru Ubeydullah Efen-

di'ye niçin 'fazıl-ı muhterem' dendiğini ben hâlâ öğrenemedim.

Dahi-i a'zam da böyledir. Rütbe devrinde, içtimaî bir tabasbusu (yaltaklanmayı) ve riyanın (ikiyüzlülüğün) büyük şairimize verdiği bu pâye (adam yerine koyma, rütbe), oyuncu Hasan Efendi'nin 'komik-i şehîr' unvanından daha gülünçtür.» *(22 Mayıs 1929)*

Yakup Kadri, İkdam gazetesindeki başyazılarından birinde, Nâzım Hikmet'e küfürlerle, hakaretlerle çatarken içlerinde Nâzım ve Nâzım gibi gençlerin bulunduğu Birinci Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında yokluklarla ve yedikleri «saman ekmeği» nedeniyle suçlanmıştı. Peyami Safa, bu sataşmaya; ve «saman ekmeği yiyen nesil (kuşak)» suçlamasına yine Hareket dergisinde yanıt vererek Nâzım'ı savundu.

Peyami Safa, Nâzım Hikmet'in şiirine yer verdiği makalesinde de şu görüşlerini dile getirmişti:

«... Bir Rus şairine benzediği iddialarına rağmen (karşın), Nâzım Hikmet dünya edebiyatından kendine çok hâs bir nevin (türün) yaratıcısı olmuştur. O, ne bir fantezi hevesiyle, ne de garabetperest (tuhaflıklara tapan), ne yeni moda müptelası (düşkünü) bir edebiyat züppesidir. O, sadece, ağlamayan ve haykıran zekâsının malzemesini eski insanlıktan aldığı halde, çatısını yeni bir teknikle kuran,ona müstakbel (gelecek) dünyaların rengini veren bir kalfa mimardır. En yeni binalarda kullanılan taşlarda bu dünya kadar eskidir. Nâzım bunu bilir. Kendisinden ayrıca bahsedeceğim.» *(Hareket, 8 Haziran 1929)*

Nâzım'ın Resimli Ay'da çıkan Hamid ve Mehmet Emin'le ilgili iki yazısının yol açtığı yeni nesil, eski nesil tartışmasında Hareket Dergisi'nde yazarlar başta Peyami Safa olmak üzere yeni şiir ve sanat akımını savu-

nuyor, Nâzım'ı tutuyor, Yakup Kadri ve arkadaşlarına çatıyordu. Temmuz 1929 sayısında Hareket, «artık tartışmanın tadı kalmadı» kararına varıyor, bu görüşe dayanarak da Peyami Safa «Edebi Hareket» üst başlığı altında «Bir Davanın Sonu» başlıklı yazısını yayınladı. Peyami, şu sonuca varıyordu:

«... Dava halledilmiştir. Gösterdiğimiz delillere ve vesikalara cevap vermeleri için icab eden müddet geçti. Susuyorlar.

Yalnız kulaklarımızda, kervanımız ilerledikçe akisleri azalan bir yaygaranın hafif uğultusu kaldı.

Delillerimizin hiç birinin aksini ispat edemedikleri için, bu yaygarayı sükût addediyoruz.

Onları bu kadar sinirlendiren ve bizim nazarımızda haiz oldukları kıymetten bile çok aşağı düşüren bir iki yazımızdaki şiddete bile teessüf ediyoruz.

Her münakaşada iki taraf da haklıdır; fakat burada bir münakaşa vaziyeti görmüyoruz. Biz edebi fikrimizi delillerle, veşikalarla ortaya koyduk, aldığımız cevap sadece küfürdür. Bu makuleden muarızlar karşısındaki utancımız, daha fazla söylememizi ve buna bir münakaşa ismi vermemizi men eder».

Nâzım Hikmet'e «Mehmet Emin milli şair değildir. Mehmet Emin Bey milli şair olmanın hiç bir vasfına haiz değildir. Önce Türkçe yazmaz. Şiirlerinin dili ne Türkçe, ne Osmanlıca, uydurma, hiç bir sınıf, tabaka ve bireyin konuşmadığı yapay bir dil» dediği için çatıyorlardı.

Oysa, Yakup Kadri, Nâzım'dan çok önce Mehmet Emin'i milli şair sıfatı nedeniyle eleştirmişti. Yakup Kadri'nin 1922 yılında İkdam gazetesinde «Müşahede ve mülahaza» sütununda «Milli Edebiyat» başlıklı yazısında yazdıklarını Hareket dergisi 24 Temmuz 1929 Çarşamba günkü sayısında yeniden yayınlamıştı. Yakup

Kadri'nin, Mehmet Emin'i eleştiren yazısından bir bölüm sunalım:

«Hayli zamandan beri milli vezinle (yani hece vezniyle) yazan büyük bir şairimiz Mehmet Emin Bey 'milli şair' addedilemez. Zira Mehmet Emin Bey, tamamiyle çığırın 'yani milli edebiyat çığırının' haricinde idi. Vatanperverliği tıpkı bir frenk şairinin vatanperverliği gibiydi. Hassasiyeti ve felsefesi frengâne idi. Ömründe hiç milli vezinle yazmamış Mehmet Âkif Bey bu hususta Mehmet Emin Beyden bin kat daha millidir.»

Nâzım'a saldıranlardan «beyaz kürklü tilki» denilen Hamdullah Suphi de, Serveti Fünun dergisinde şair Celâl Sahir'le tartışırken, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin'i milli ve yüksek bir şair diye beğenen Celâl Sahir'e çatmış ve şöyle demiş:

«Mehmet Emin ilhamlarını sunufu âdiyeden (aşağı sınıflardan) alan kıymetsiz bir şairdir. Avam şairleri, mevzularını sunufu âdiyenin, avamın (halkın) anlayacağı üzre tertip edenlerdir. Bizde avam şairi unvanını kabul ettiği maksat itibariyle çok daha layık olan bir zat vardır ki o da Alman müsteşriklerinin (Doğubilimcilerinin) bir vakitler 'Altı asırdan beri Osmanlı edebiyatının beklediği milli şair' diye telâkki ettkleri ve Celâl Sahir Beyin tahsin (beğenme) ve tevkır (ağırlamak) buyurdukları Mehmet Emin Beydir.»

Başta Nâzım Hikmet olmak üzre, yeni edebiyatı savunan ve yaratanlara çatanların ne kadar iki yüzlü oldukları, dün söylediklerinin bugün aksini savunduklarıyla anlaşılıyor. Yeni şairleri ve sanatçıları yürekten savunan Peyami Safa, Nâzım'ın *Jokond İle Si-Ya-U* adlı eseri yayımlanınca (Kasım 1929) Resimli Ay'da yapıtın ilk eleştirisini yayınlamıştı. Uzun yazısının iki yıldızla ayırdığı üçüncü bölümünde şunları belirtiyordu:

«*Jokond İle Si-Ya-U* beynelmilel olmaya lâyık ve namzet kitaptır: Türk dilinin bir çok güzellikleri ile beraber, Nâzım Hikmet'in şahsi tabirlerini, kelimelerini ve nahvini (sözdizini'ni) taşıyan bu eser, lisanı ve bazı tavırlariyle ne kadar Türkse, Paris'ten Şanghay'a kadar uzanan ve Rönesans'tan telsiz telefona kadar gelen bütün coğrafyaî (yeryüzü bilimseli) (of, bu kelime) ve tarihi şümulü ile de o kadar beynelmileldir.

Fakat bence bu da eserin daha büyük kıymetleri yanında soluktur; bu küçücük zarif ve garip kitapta büyük ve harikalar dolu bir insan ruhunun bizi, kendi cüzlerine (bölümlerine) karıştıracak bir genişlikle kapladığını hissediyoruz. Hakiki ve adî hayatın ruhumuzda çizdiği hudutları silen ve bizi hudutların, buutların (boyutların), hesapların esaretinden kurtararak namütenahî (sonsuz) bir ittisaa (genişliğe) götüren eser. İşte en büyük bedîî (estetik) tesir.

Türk edebiyatında inkılâp. Büyük teceddüd (yenilik). Nazım şekillerinde yaratıcılık. Lisanı tasfiye (dili arıtma). Halk dilinin güzelleşmesi, tekâmülü (evrimi), harika, 'filân, falan'...

Evet... Fakat bunlar da Nâzım'ın hakiki vasıfları yanında ehemmiyetsiz şeylerdir. Zira her 'edebiyatta inkılap, tekâmül' ve bilmem ne, zaman içinde mahsur (sınırlı) ve bir devre göre kıymeti olan şeylerdir. Ben büyük bir eser denince milletlerin, devirlerin, mütehavvil (değişken) bedii kıymetler fevkinde (üstünde) bir sey anlıyorum. Üst tarafı bana bir moda gibi fani (ölümlü) ve zamanın kemendine (ilmikli uzun ipe) takılarak sürüklenen âciz bir şey gibi görünüyor.»

Bunlardan sonra Nâzım'ın felsefi inanışına değinen bölümde şunları ileri sürdü:

«Nâzım Hikmet felsefi idealizmin ve spirtüalizmin

düşmanı görünür *(Berkley, makinalaşmak)*. Realist görünür; nikbin görünür; materyalist görünür; halbuki bir muşamba üstündeki hareketsiz tasviri (resmi) canlandıran ve satirik bir fantezi içinde yaşatan Nâzım, hayatta idealist ve liriktir; dünyanın en meşhur tebessümü altında gizlenen haileyi (trajediyi) sezen Nâzım bedbindir; gemicileri yaldızlı yıldızlara doğru çeken Koşinşin gecelerindeki tılsımlı cazibeyi sezen Nâzım, realist değildir ve onun mefkûresi herhangi bir bedîî akidenin tahakkukunu görmekten ibaret kalmıyor, fevkalbeşer (insanüstü) emellerin tahakkukunu (gerçekleşmesini) isteyen her şairin metafizik iştiyakına (özlemine) kadar yükseliyor.»

Peyami Safa bunlardan sonra şu inançlarını sıraladı:

«Nâzım, Türk şiirinin birçok unsurlarını inkâr etti, birçok elzemleri (en gereklileri) lüzumsuz bıraktı, Türk nazmının şekillerinde hürriyeti ilan eden ilk adam odur. Kelimeleri veznin mahbesinden (hapishanesinden) kurtararak onlara ilk hürriyet nefesini aldıran odur. Aruz, hece vezni, serbest nazım gibi mahdut müsellesin (üçgenin) dılı'larını (kenarlarını) kırdı ve her re'sinden (başından) bir hava deliği açarak, içeride mahpus kalan Türk nazmını asfiksiden (nefes alamayıp boğulmaktan) kurtardı.

Müceddid (yenilikçi) Nâzım'ın peşinde bütün bir nesil görüyoruz. Ancak, burada bir tehlikeye işaret etmek istiyorum. Nâzım'ı Türk nazmının şekillerine getirdiği yenilik için beğenenler ve taklit edenler onu anlamamak veya dar anlamakla maznundurlar (sanıktırlar). Nâzım'ın şahsiyeti ve Türk şiirine getirdiği yenilik ve güzellik, mısraları kırık yazmasından bazı taklidi eserler ve heceler kullanmasından, halk dilinin bazı canlı

tabirlerini kabul etmesinden ibaret değildir. Şiirden bülbülü, menekşeyi kovması ve yerine makineyi getirmesinin de ehemmiyeti yoktur. Bunlar bir şairin fantezilerinden ibarettir ve Nâzım'ın bu kadar basit ve kaba bir realist çerçeve içinde mahsur telakki edilmesine dayanamam. Bunun için ben Nâzım'ın taklid edilen hususiyetlerini en az beğenenlerdenim; ve dikkat edelim ki daima zevki aşağı olan mukallit (taklitçi) üstadının en adi taraflarını beğenir ve onu alır; çünkü yalnız o kadarını anlayabileceği seviyededir. Daha yüksek olsaydı mukallit değil yaratıcı olurdu.»

Peyami Safa, 1300 kadar kelimelik yazısında, Nâzım Hikmet'i niçin, nesiyle sevdiğini anlatan bölümde şunları açıkladı:

«Ben Nâzım Hikmet'i ne kırık mısraları, ne Trak Tiki Tak'ları, ne bedii (estetik) akidesi, ne iddia ettiği maddeciliği için seviyorum. Nâzım Hikmet bedii mefkûresine yanlış isim takmış adamdır; zira hakiki mefkûrelerin ismi yoktur, tarif edilen bir mefkure (ülkü) basit bir iştiyaktan (özlem) başka bir şey değildir. Gayrımümkin idealler taşımayanların şairliğinden değil, insanlığından bile şüphe ederim. İşte benim Nâzım'da sevdiğim taraf onun gayrimümkin (olanaksız) iştiyakıdır (özlemidir).

Ben onu materyalist, nikbin (iyimser), müstehzi, hatta bazen kaba müstehzi (alaycı) bir nikap (maske) altında gizlenen coşkun, lirik, melankolik, sancılı ve bedbin (karamsar), meçhule (bilinmeyene) ve imkânsızlığa (olamazlığa) âşık, daha isyankâr ve her malikiyetten (edinebilmekten) sonra daha fazlasını isteyen büyük ve namütenahi (sonsuz) arsızlığı için seviyorum.» *(Resimli Ay, Aralık 1929, sayfa 26 ve devamı).*

Görüldüğü gibi Nâzım'ı ilk alkışlayanların ön safın-

da uzun süre Peyami Safa vardı. O yıllarda sosyalizm konusunda duyarlıydı ve ekonomik sıkıntı içinde bulunanların yaşamını iyileştirme düşüncesine önem vermişti. Edebiyat Tarihçisi Şükran Kurdakul'un da işaret ettiği gibi «romanları arasında Sözde Kızlar, 9. Hariciye Koğuşu, Fatih - Harbiye, sosyalizme eğilim duyduğu yılların» ürünleriydi. 1930'da ilk basımı yapılan 9. Hariciye Koğuşu, Nâzım Hikmet'e ithaf edilmişti. 1935'ten sonraki basımlarda bu ithafı kaldırtmıştı. Artık aşırı milliyetçi, nasyonal sosyalizm yanlısı kampta yerini almıştı. 1935'te en önemli olay, İspanya'da demokratik güçlerin Halk Cephesi olarak iktidara gelmesiydi. Ancak o yılın Temmuz ayında faşistler, din adamlarıyla askerleri yanlarına alarak demokratik haklara ve onun iktidarına karşı çıktılar. Halk İspanya Cumhuriyetini savunuyordu ama, Nasyonal Sosyalist Hitler ile Faşist Mussolini, isyancı general Franko'yu destekliyor, ona hem asker, hem askeri araç ve gereç veriyordu. Ne yazık ki, bütün memleketlerde İspanyol cumhuriyetçilerine katılmak için gönüllüler savaşa katılmaya hazırken İngiltere, Fransa dış güçlerin İspanya'nın içişlerine silahla karışmasına karşı «ademi müdahale» politik ilkesiyle günleri boşa geçirdiler ve Cumhuriyetçilerin yenilmesine seyirci kaldılar. Böylece General Elektric, Pirelli, AEG, Krupp gibi Avrupanın büyük tröstleri İspanyol sermayecileriyle ortaklaşa ülkenin zengin kaynaklarının kaymak tabakasını yemede, paylaşmada birleştiler.

Türkiye'de basın ve yazarlar da ikiye ayrılmıştı: General Franko'yu tutanlar, Cumhuriyetçileri tutan ve faşizme karşı olanlar. Nâzım, Cumhuriyetçileri, Peyami Franko'yu ve onun destekçisi nasyonal sosyalizmi savunuyordu. Zira Alman yönetiminin sacayağını oluşturan

Hitler, Görring, Göbbels'lerin konuşmaları şunu kanıtlıyordu:

«Nasyonal sosyalizm yalnız Almanya'da kalmayacak, her tarafa yayılacak, Fransız devriminin yaptığı etkiyi yapacaktır.»

Bu, bir bakıma Rossenberg'in Jermen Birliği İmparatorluğu'nun hedefiydi. Türkiye'de de Hitler'in borazanı durumunda Almanca, Türkçe gazete ve dergilerde sütunlar görülüyordu. Hatta Anadolu Ajansı'ndaki bazı çevirmenler İspanya olaylarını haber bülteninde verirken Franko faşistini «nasyonalistler», «milliyetçiler» diye tanımlıyordu. Oysa, iktidarın resmi yayın organı Ulus'taki başyazıda Burhan Belge, hükümetin resmi görüşünü açıklamıştı.

Kasım 1936'da yer alan yazıyı beğenen Nâzım Hikmet, Akşam'da Orhan Selim takma adıyla yayınlanan fıkrasında B. Belge'den alıntı yaparak şöyle diyordu:

«... Madrid sokaklarındaki barikatları başında ölen özbeöz halk çocuklarının destanlara geçecek kahramanlıkları karşısında bizlerin başka türlü hislerle dolu olmamıza, bizzat tarihimiz mani olsa gerekir. Kaldı ki, bu hususta, menfaat bakımından da söylenecek sözler az değildir.»

Burhan Belge'nin yazısından kendi sütununa aktardığı bölümlerden birinden sonra Nâzım şunları ekliyordu:

«Ben kendi payıma, Burhan Belge'nin Ulus gazetesinde çıkan bu satırlarını büyük bir zevkle ve ibretle okudum. Fakat bu ve bunun gibi makaleleri asıl okuması ve anlaması lâzım gelen bir müessese vardır ki adına (A.A.) yani, Anadolu Ajansı derler.

Anadolu Ajansı sadece bir ticaret müessesesi değildir. Anadolu Ajansı gazeteler, Türk ve dünya efkârı

umumiyesine, muhtelif kaynaklardan aldığı telgrafları verirken, yabancı propagandalara bilmeyerek vasıta olmamalıdır. Bir hareketi tavsif ederken, adlandırırken kullandığı tabirlere dikkat etmelidir.

İspanya'daki âsileri ' milliyetçiler', 'nasyonalistler' diye dünyaya yutturmak isteyen mürteci menfaatlerin diliyle, farkında olmaksızın bile konuşmamalıdır.» *(Akşam, 18.11.1936)*

Peyami Safa ise, «milliyetçi» görünümüyle «İspanya'da kızılları tepeleyen milliyet fikridir» diyordu. «Münih'te Fransa'ya, İngiltere'ye diz çöktüren ve Südetler'i ilhak eden milliyet fikiridir» diyordu. «İtalya'da Marksist, liberal ve farmason beynelmilelliyetçileri tepeleyen milliyet fikridir» demekteydi. Yani Peyami'de milliyetçilik, Hitler'in anladığı faşizm'in milliyetçiliğiydi: Ezici, saldırıcı, ırkçı, fikir hürriyetini yok edici, sermayenin diktatörlüğünü kurucu sözde «milliyetçilik»ti. Peyami Safa, Avusturya'nın bağımsızlığını yok eden Hitler'in Anchluss'daki kararı üzerine bu memleketi Almanya'ya katan Hitler'in eylemini şöyle tanımlamıştı:

«Anchluss'yi yapan milliyet fikridir, inkılaptan sonra hemen Rein'i askeri işgal altına alan milliyet fikridir.»

Ve şunu vurguluyordu Peyami Safa, Hitler'in Avrupa'yı yutmaya hazırlandığı dönemde:

«Türkçülük daha gerçek, muşahhas, ırkî ve coğrafî, içtimaî ve siyasi istikametler çizen canlı bir programdır.»

Ve Peyami Safa nasyonal sosyalizmi önermek için Türkçe'nin sözcüklerini maske yapmaya başlamıştı: Nasyonal sosyalizmi şöyle savunuyordu: Her milliyetçi sosyalisttir. Herkes o yıllarda biliyordu ki, milliyetçilik ve sosyalistlik «nasyonal sosyalizm»in kendini gizleyen maskesiydi. Bu bakımdan, 1935'te içine düştüğü Hitler tu-

zağının felsefesine bel bağlayarak Nâzım Hikmet'e çatmak yoluyla, kendisini yeni nizama sevdirecekti.

O dönemi ve sahibi ve yönettiği TAN gazetesinde kendilerine sütunlar verdiği Peyami Safa'yı da, Nâzım Hikmet'i de tanıyan, aralarındaki ilişkiyi de bilen Zekeriya Sertel, şunları belirtmişti:

«Peyami, çok zeki ve çok kabiliyetli bir gençti. O sırada Fatih - Harbiye romanıyla edebiyat âleminde dikkati çekmişti.

Nâzım, onu davaya kazanmaya çok önem veriyordu. Onun bütün itirazlarına ve hırçınlıklarına bir peygamber sabrıyla katlanır, onu inandırmaya çalışırdı. Fakat Peyami, zeki olduğu kadar da kötü ruhlu bir adamdı. Çok içki içer, hatta esrar kullandığı bilinirdi. Bu bakımdan da Nâzım'ın tam zıddı bir tipti. Nâzım'ın çevresinde yaptığı etkiyi kıskanır, onun ak dediğine mutlaka kara derdi. Nâzım'ı kıskanıyor, onun etkisine düşmekten korkuyordu. Bütün bunlara bakmayarak, Nâzım onu kazanmak umudunu bırakmak istemiyordu.

Peyami de tersine, Nâzım'ı komünizmden caydırmaya çalışıyor, fakat bu çabasında yalnız kaldığını gördükçe deliye dönüyordu. Bu karşılıklı tartışma aylarca sürdü. Sonunda Peyami, faşizmi seçti ve bizden ayrıldı. O tarihten sonra da ateşli bir antikomünist kesildi ve bütün ömrü boyunca faşizme hizmet etti.» *(Hatırladıklarım, Z. Sertel, 1968)*

Nâzım Hikmet, Akşam gazetesinde sürdürmekte olduğu günlük fıkralarını, bu kez Tan'da «Bu da Benden» başlığıyla yazmaya başladı. Akşam'da ise başyazıları yazmayı üstlendi.

Tan'ın 2. sayfasında ünlü yazar Peyami Safa sağbaşta, ünlü şair Nâzım da solbaşta fıkralarını yayınlıyorlardı. Yıl: 1935'ti. Ve iki ünlü yazar ayrı üsluplarda, ayrı anlayışlarda bir gün karşı karşıya geleceklerdi.

IX. HİTLERSEVERLER BABIÂLİ'DE...

Şarkılarımız
çam ormanlarında rüzgâr gibi bize kendini
hep bir ağızdan okutmalıdır!!
Şarkılarımız
ön safta en önde saldırmalıdır düşmana
Bizden önce boyanmalıdır
şarkılarımızın yüzü kana...
Şarkılarımız
varoşlarda sokaklara çıkmalıdır!
Şarkılarımız
bir tek yüreğin
perdeleri inik
kapısı kilitli evinde oturamaz!
Şarkılarımız
rüzgâra çıkmalıdır...

Nâzım, günün sanatçısıydı. Ondan söz açmamak olmazdı. Ama ona fikirlerinden dolayı yapılan suçlamalar, Nâzım'ı olduğu gibi tanıtmaya yarayacak örnekler vermeyi önlüyor; korku, hele ortamın açık bir savunmaya yer vermeyen ağırlığı, övgüye yasak, sövgüye açık bir düzeni sürdürüyordu.

Böyle bir ortamda TAN, fıkra yazarı olarak Nâzım Hikmet'e sütunlarını açtı. İkinci sayfada bir başta Peyami Safa, bir başta Orhan Selim yazacaktı. Gazetelerin her konuda yazı yazamamaları, hele iç ve dış politikayı eleştirememeleri okurları tutabilmek için gazete sahip-

lerini kuvvetli, okunan, aranan imzaları kendi sütunlarında toplamaya yöneltiyordu. Peyami okunan ve aranan bir imza idi. Ama yeterli değildi. Onun için TAN, Orhan Selim imzasıyla yazmak için Nâzım Hikmet'le de anlaşmıştı. Fakat bu anlaşma, Peyami'nin rahatını kaçırdı. Peyami'nin küçük burjuva aydınlığından gelen ferdiyetçi tutumu, zaten devrimci Atatürk'ün en yakın çevresinde yer alamamanın da verdiği huzursuzlukla yeni bir yol kavşağına geldiğini gösteriyordu. Demokratik devrimleri savunamayan Peyami, bir ara solcu görünmüş olmanın ve Nâzım'la arkadaşlık yapmanın da etkisiyle ününü yoğunlaştırmıştı. 1934 ortamında nasyonal sosyalizme yandaş arayan yerli Hitlerci'ler, Peyami Safa'dan yararlanmayı başlıca amaç edinmişlerdi. Çevresinde birçok genç, yazar ve üniversiteli vardı. Peyami'yi elde ederlerse onları da etkileyebileceklerdi; hesapları buydu.

Peyami ise yeni tür milliyetçilikte kararlıydı, onu milliyetçiliğin sosyalizmine de «eski solculuğundan» dolayı kaydırması kolay olacaktı. Nitekim etkileme, ürününü verdi ve Peyami yenilenen kimliğiyle gittikçe gösterişi ve tantanası artan nasyonal sosyalizme yakınlaştı. Bu akım içinde güçlenmek ve öne geçmek için bir solcuyu karalamak, en kestirme yol görüntü. Zaten Nâzım Hikmet de Tan'da yazmaya başlamış, bunu «bir gün yerime onu getirecekler» şüphesiyle yorumlamıştı.

Bir gün Nâzım, Tünel'de Peyami'yle karşılaştı. Koltuğunda Fransızca dergiler, gazeteler vardı. Selamlaştılar. Nâzım biliyordu ki, bazı yazarlar egemen anlayış ve otoriter rejim nedeniyle yazma özgürlüğü kısıtlı olduğu için Avrupa basınından yararlanır, onlardan kopya alır, kendi sütunlarını doldururlardı. Peyami de zaman zaman reaksiyoner Avrupa basınından esinlenirdi.

Basın mensuplarının uğrağı olan gazino ve içkili lokantalarda hemen her gece meclis kuran bazı ünlü yazarlar, genç gazetecilere ve yazarlara yabancı sözcükler kullanarak, yabancı yazar ve filozof adı vererek kendilerini üstün gösterme alışkanlığındaydı. Peyami de bunlardandı.

Nâzım'a içerlediği için, içki masasında aşırı milliyetçi görüşlerin Avrupa'da kemale erdiğini söylüyor, Nâzım'ın savunduğu görüşlerin gittikçe çamura gömüldüğünü ileri sürüyor ve «Artık Nâzım okunmuyor, monşer, yazıları bakkal ağzı, sütçü narası!» gibi anlatımlarla çevresindekileri de şaşırtıyordu. Nitekim bir akşam ressam ve yazar Elif Naci de böyle bir suçlama ve karalama karşısında, dayanamamış:

«Yapma Peyami, senin paraladığın lugatları kim anlıyor sanıyorsun? O halk diliyle yazmanın en güzel örneklerini veriyor» demişti.

Biraz sert kaçan gecenin tartışması Nâzım'a ulaşmış, o da bu tür zoraki «entellektüel» tipini yeren bir fıkra yazmıştı:

«Yorgun çıktım işten. Hava boğucu sıcak, gazinoya girdim, bir bardak bira içeyim diye. Oturduğum masanın karşısındakinde dört kişi var. Rakı içiyorlar. İçlerinden birisi yüksek sesle konuşuyor. Sözlerini dinliyorum 'Des Nouvelles Litteraire' mecmuasındaki bir makalenin adı 'Revue des deux Mondes'daki bir yazının bir cümlesiyle birleşmiş. Candide'deki bir politika! yazısından alınmış bir görüş! 'Mercure de France'daki bir filozofi bilmemnesiyle uzlaştırılmış ve bunların topu birden Larousse ansiklopedisindeki derin (!) bilginlerin egemenliği altında toplanmış.

Bir uzun ara coşkun delikanlıların ne demek istediklerini kavrayabilmek için bütün gücümü tükettim.

Fakat ben anlaşılan çok istidatsız bir insanmışım, işin yorgunluğu da bindirmiş olacak, bu gazino entellektüellerinin ne demek istediğini kavrayamadım.

Bir yığın sözün, konkretleştirince duman gibi dağılıveren bir sürü kelime ağırlığının altında ezildim ve ne yalan söyleyeyim biracığımı bile bitirmeden fırladım dışarıya.

Bu da gösteriyor ki, ben çocukların uçurdukları şeytan uçurtmaları kadar başı boş ve hür ve yüksek ve sınırsız ve çerçeveden uzak ve bilmem ne entellektüelliği anlayamayacak kadar dar kafalıyım.» *(7.6.1935)*

Nâzım bu tür «entellektüel»leri şarkıya benzetirdi. «İyisi, özlüsü, derini ve düzenlisine doyum olmaz» derdi.

Peyami, bu yazıdan alınmış ve kızgınlığı içki meclisinde daha sertleşmişti. Yan masada iki arkadaşıyla içmekte olan Naci Sadullah'la Doğan Nadi ve Mahmut Yesari, biraz da kendilerine dönerek söylenen ve Nâzım'ı yeren sözleri üzerine, tartışma kavgaya dönmesin diye hesap görüp Ştaynburg lokantasından kalkarken Yesari:

«Ayıp ediyorsun Peyami, demişti. Bunca yıllık dostluk, bir fıkra ile son bulur mu, yapma!» ve «Ayıp, ayıp» diyerek ayrılmışlardı.

Konu, ertesi gün, Mahmut Yesari'nin lehinde Naci tarafından Nâzım'a anlatılmıştı. Bir iki gün sonra Nâzım, Peyami'nin dostluğuna ihtiyacı olmadığını anlatmak isteğiyle Tan'da Eski «DOST» başlıklı fıkrasını yayınlamıştı. Bir bakıma Peyami'nin dostluğa önem vermeyişini «haklı» gösterecekti. Okuyalım:

«Ata sözlerinin topu birden doğru değildir. Ata sözlerinin içinde öyleleri vardır ki, olanı değil, olması istenilenleri verirler. Bu bakımdan, bu sözler içinde bir ozanca dilekten başka bir şey olmayanları boldur.

ESKİ DOST DÜŞMAN OLMAZ! Sözü işte bunlardan biridir bence. Biz adam oğullarının ilk konuşmaya başladığımızdan son soluğumuzu verinceye kadar arayıp dileyip, özleyip bulamadığımız, daha doğrusu çok az bulduğumuz nesnelerden biri de dosttur, dostluktur. İşte bunun içindir ki şarabın eskisi gibi, dostun da yıllanmışına, eskisine güvenmek isteriz hiç olmazsa. Bu isteğimizi de atasözü içine sokmuşuz. Oysa ki dostluk şarap gibi değildir. Yıllandıkça güzelliği, tadı artmaz, çok kez. Çok kez tersine olur, yılların içinde durgun su gibi kurtlanır. Bunun için de düşmanların büyüğü çok kez eski dosttan çıkar. Eski dost düşman olur, hem de nasıl!» *(Tan, 10.6.1935)*

Peyami Safa, Nurullah Ataç'ın eleştirilerine takılmıştı. Ona göre «Tenkit için 'kıskançlık ilmidir' diyen Brunetiere, yalnız kendi memleketinde haklı olabilirdi. Bu sözün Türkiye'de de aynı doğrulukla tatbik edilebilmesi için şöyle düzeltilmesi lâzım gelir! Tenkit bizde sadece kıskançlıktır. Tenkit bizde o kadar kıskançlıktır ki hıncını alamayınca intihar etmiştir» diyordu *(12 Haziran 1935, TAN)*.

Eleştirmen Nurullah Ataç'la karşılıklı yazışan Peyami'yi Nâzım haklı bulmadığını yazmamış; açıkça «Ben Münekkitten Yanayım» demişti bir fıkrasında. Niçin münekkitten yanaymış, okuyalım:

«Söze başlamadan, niçin münekkitten yana olduğumu söylemeden önce, münekkitten ne anladığımı yazayım.

Ben münekkit denince, başkalarının sırtından geçinen adam teorisini aklıma bile getirmemişimdir. Bu teoriyi güdenlerin çoğu, münekkitten sakınanların büyük bir çokluğu, sırtlarındaki ile kendileri bile geçinemeyecek kadar entipüften, sabun köpüğünden, kuru kalaba-

lık lâfı güzaftan bir yük taşıyanlardır. Yaptığı işe güvenen artist, ideolog, münekkitten çekinmez. Çekinmeyince de münekkide çatmaz. Çünkü çatmak, saldırmakla korkmak çok yerde bir tek duygunun iki ayrı görünüşünden başka bir şey değildir.

Bence, münekkidin en kötüsü bile müsbet bir iş görür. En kötüsü bile bir temizleyici, bir yol açıcıdır. Kaldı ki, iyisi liderdir. Yapıcıdır. Münekkit bir yandan büyük çizgileri çizer, öte yandan dedüksiyonlar çıkarır, yapılan işi şuurlaştırır, bu bakımdan da toplayıcıdır.

Münekkidin ille de doğmatik olması gerek değildir. Münekkit de bizim gibi adam oğludur ve o da bir değişim, bir gelişim içindedir. Bundan dolayı dün beğendiğini yarın beğenmeyebilir. Bunu bir ilerleyiş yolu üstünde yapıyorsa ne mutlu ona.

Şimdi bunları yazarken bizim biricik münekkid Nurullah Ataç aklıma geldi. Çünkü ona çatanlar onun bu yönünü tuttururlar.

Ben kendi payıma münekkitten yanayım. Bütün bu anlattıklarımdan sonra nasıl olur da tenkitten yana olmam.» *(17.6.1935)*

Peyami bu yazıyı da, kendisinin Ataç'ı eleştirisine karşı Nâzım'ın araya girişi sandı, şaire kızgınlığı daha da arttı. Oysa bu sanısı hiç doğru değildi. Çünkü bu yazısından çok önce Orhan Selim imzasıyla Akşam'da «Bir münekkid düşünceleri Hakkında» başlıklı fıkrasında Ataç'ı övmüş ve savunmuştu. Şu halde, Peyami'nin tenkidi «kıskançlık ilmi» diye nitelemesi *(Tan, 12.6.1935)* üzerine Nâzım, «davetsiz konuk» olarak ortaya atılmıyor, daha öncedenberi savunduğu bir görüşe yeni katkılarda bulunuyordu. Nitekim çok sonra da Ataç'ı yorumlayacak, savunacak, onun «Ölen Edebiyat» başlık yazısını okuyunca «Nurullah Ataç'ın bu satırlarını okuduğum va-

kit, ne yalan söyleyeyim, memnun bir nefes aldım» diyecekti *(22 Nisan 1936, Akşam)*.

Fakat Peyami Safa, «inanan adam»a çatmakla inançsızlığın ve gününe göre, adamına göre, iktidarına göre, çıkarına göre yazmanın savunusunu yapacaktı. Ve, yalnız kalmasının kızgınlığıyla «Sürü Adamı» başlıklı küfürnamesini Tan'da yayınladı. Bakınız Nâzım'ı en güçlü yönünden nasıl küçültmeye çalışıyordu:

«Bir adam vardır ki hiç bir düşüncesinde, hiç bir hareketinde, 'kendi kendisi' olamaz. Ne düşünse, ne yapsa, ne söylese, kendini değil mensup olduğu sosyeteyi, ırk, muhit ve dışardan aldığı telkinleri dile getirir.

Kendiliğinden hiç bir şey bulmamıştır. Başka birinin sisteminden aldığı fikirleri ve akideleri o sistemin sahibinden daha softaca müdafaa eder. İradesi de böyle dışardan gelme, yanaşma, iğreti bir hareket mihrakıdır. Bilmez ki asıl kendisi kendi için, sonsuz imkânların, keşfedemediği için körleşen ve tıkanan istidatların tükenmez hazinesidir. Örneğini kendine değil, hep dışarda aradığı için muayyen bir fikre, bir akideye başkasının kurduğu sisteme bağlanır kalır.

Artık ölünceye kadar hiç bir realitenin mili, onun yabancı bir telkinle perdelenmiş gözünü açamayacaktır. Hayatın her şeyi her gün değiştiği halde, o sakallı feylesofundan yahut iktisatçı şeyhinden bellediği, hiç değişmeyen birkaç âyet içinde kalmaya mahkûm, ilerlediğini sanarak yerinde sayacaktır.» *(13.6.1935)*

Ve bir paragraflık ahkâm daha vardı.

İnanmış, bir doktrine bağlı olacak kadar sistemli düşünmeyi öğrenmiş olmayı suçlayan Peyami Safa, düzenli bir eğitim göremediği için böyle düşünmekte haklıydı. Batıda yetişen büyük bilim adamlarının, doktrinleriyle bütün dünyada milyonlarca yandaşı, yorumcusu

bulunan filozofların izinde gidenleri küçük gören bir adam vardı Nâzım'ın karşısında. Türkiye'nin önemli bilim adamlarına bile Auguste Comte'cudur, Hegel'cidir, John Locke'dan farksızdır mülkiyet konusunda; Rousseau'nun eğitim anlayışını hâlâ aşamamıştır, denilenler vardır. XVI. yy. sonlarında gerilemeye başlayan Osmanlı Devletini batı modellerinden seçerek kurtarma fikrini savunan Ahmet Rıza Beyi de, ünlü Ziya Gökalp'i de hatırlarsak, Nâzım'ın bir fikir sistemine bağlı oluşuna çatanın bir küçük adamdan öteye gitmeyen biri olduğunu anlarız. Nâzım da Peyami'nin çizdiği SUÇLAMA (!)ya yanıtını verdi: KÜÇÜK ADAM! Yazı şöyleydi:

«Bir küçük, bir kısır, bir küçüklüğünden, kısırlığından muztarip adam vardır. Bodur ve yemişsiz bir ağaç gibi yerinde mıhlı durur. Fakat kuru, cılız dalları çevresindeki bir iki metrelik yere önden, arkadan, sağdan, soldan karmakarışık uzanmışlardır diye; sınırsız bir genişliğin; bitmeyen bir ilerlemenin içinde sanır kendini.

Bir küçük, bir kısır, bir küçüklüğünden ve kısırlığından muztarip adam vardır. Omurgası çürümüş, sintinesi su emen eski bir gemicik gibi suları durgun bir limanın rıhtımına bağlanmıştır. Fakat kendini hareketsizliğe bağlayan zincirin her halkası ayrı ayrı düşünce iklimlerinden, karma karışık, getirildiği için kırık direklerine sarılan yırtık yelkenlerinde hür rüzgârların estiğini vehmeder. Bu vehim onun her şeyidir. Bu vehimi kaybettiği gün bağlandığı rıhtımın taşları dibindeki durgun suya bir daha hatırlamamak üzere gömüleceğini bilir. Oysa ki, onun en korktuğu şey, kendini hatırlatmamak, kendini göstermemek, unutulmaktır.

Bir küçük, bir kısır, bir küçüklüğünden ve kısırlığından muztarip adam vardır. Gramofon plağına benzer. Yalnız şu farkla ki gramofon plağı, içine doldurulan şar-

kıyı söylerken, ben kendi kendiliğimden okuyorum diye düşünmez.» *(24.6.1935)*

Nâzım, «*Putları Yıkıyoruz*» başlıklı iki yazısından sonra eskilerin hücumu, giderek Nâzım'ın etkilediği genç kuşakları da kapsamaya başlayınca (1929) Peyami, Nâzım'ın yanında, onun etkisinde yeni kuşağın savunucusu kesilmişti. O da Nâzım gibi —o vakitler— kararlıydı: «Hâlâ Türk topraklarında dolaşan saray edebiyatını parçalıyoruz. Nâmık Kemal'in başladığı işi biz bitireceğiz.» diyordu *(Hareket, sayı 1, 1929)*. Fakat siyasal ve psikolojik etkiler altında sosyal görüşlerinden kopunca «milliyetçiliği» ırkçı açıdan yorumlamaya yanaşmış ve Nâzım'a karşı çıkmayı zorunlu görmüştü. Artık hep aynı şeyleri yinelediği için üretkenliği içinde saplantı yüzüden düşünce ve sanatta kısırlaşmıştı.

İki yazarının kendi gazetesinde birbirlerini karalaması Tan başyazarı ve patronlarından Zekeriya Sertel'i kızdırmıştı. İkisini de ayrı ayrı odasına davet etti ve bu yazılara son vermelerini istedi. Nâzım da Sertel'in isteğine uyacağını söyledi.

Bir yönüyle TAN'da Peyami Safa - Nâzım Hikmet (Orhan Selim) düellosu sona ermişti. Fakat Peyami Safa, «Hafta» adlı bir dergi çıkarıyordu ve satışı sevindirici değildi. Nâzım'a takılmışken yıllardan beri tanıdığı, sevdiği Nâzım Hikmet'i, şimdi bildiği şeyleri ters yüz ederek bir yazı dizisi yapmak okurlarını arttırır, Nâzım'ı da «hırpalar»dı. Zaten, dergisine yeni şiir heveslilerini çekmek ve Nâzım'ı eleştirerek dergisinin «yol»unun sağ kanat olduğunu açıklamak için bir yıl içinde sağlayamadığı dergi çizgisini duyurmak için «Şiir ve Nesir» başlıklı bir yazı yayınlamıştı.

Çoğu kez yaptığı gibi bir yabancının yapıtından yararlanarak konuya şöyle girmişti:

«Paul Valery'ye göre iyi bir şiiri nesre tahvil etmek mümkün değildir. Çünkü hakiki bir şairin lisanı, bizim umumi fikirlerimizi ifade eden ve müşterek işaretlerden mürekkep olan ihtiyaç dilimizden büsbütün başkadır ve kullandığı kelimeler herkesin anladığı manaya gelmezler. 'Şüphesiz, diyor, bunlar aynı kelimelerdir, fakat asla aynı kıymetler değildir.'»

Bu anlatıma ve inanışa katılan Peyami diyordu ki:

«Bir manzume, içindeki nesir hamulesi çoğaldıkça hakiki şiir hüviyetinden uzaklaşır; çünkü şiirin koyu bir seyyale içine sıkışan gizli terkibi dağılır, halis cevheri sulanır ve bozulur. Hakikî bir manzumeyi nesre çevirmeye özenmek, belki yıldırıma ağır yürümesini teklif etmek kadar tabiata zıt bir bir davete girişmektir. Nesre yakın şiirler, ki topal yıldırımlardır, yere inmeden evvel havada yorgun bir parıltı halinde sallanarak bir iki sektikten sonra hemen dağılıp giderler.»

İnsancıl düşünceleri ve toplumsal kaygıları, artık Tevfik Fikret'in en zayıf yanlarıydı Peyami için. Zira yeni bir açıdan bakıyordu nesnelere, olaylara ve insanlara. Şiir ve Nesir konusunda Fikret'e de eleştiri payı ayıracak, sonra Nâzım'a gelecekti. Yazısına şöyle devam etti:

«Tanzimattan beridir Türk şiiri bu anlayışın tam zıddına doğru yürüdü. O kadar ki Rubabı Şikeste'nin birçok şiirlerini nesre çevirmek için mısraları alt alta değil bir sıraya dizmekten başka hiç bir zahmete katlanmanıza lüzum yoktur: 'Bu memlekette de bir gün sabah olursa Haluk, eğer bu memleketin sislenen şu nasiyesi mukadderatı kavi bir elin, kavi, muhyi bir ihtizazı temasile silkinip şu donuk, şu paslı çehrei millet biraz gülerse, o gün, ben ölmemiş bile olsam hayata pek ölgün bir irtibatım olur...' manzumesi gibi, hemen bütün şiir-

lerimizin, hele Nâzım Hikmet'in birçok şiirlerini nesre çevirmek için bir edebiyat talebesinin kalemine bile ihtiyaç yoktur; mısraları keserek yanyana yapıştırmak için okuma bilmeyen bir terzinin makası ve biraz da zamk yetişir; 'Ufuklardan ufuklara ordu ordu mor dalgalar koşuyordu. Hazer rüzgârların dilini konuşuyor, konuşup coşuyordu.' İlâh...

Şiirin nesre doğru gidişi, yani tekrirler, tenkitler, izahlar ve yardımcı fikirlerle şişmeye ve çoğalmaya mahkum oluşu, asıl cevherinde saklı yaratıcı seyyarenin azalmasile ve ruhun sathına çıkarak aklın imdadına muhtaç olmasındadır. Böylece şuurun üstünde, sert mefhumlar halinde kabuklaşan manzumenin özü çekilmiş ve usaresi kurumuştur. Artık o bir makale veya bir beyannamenin içindeki alelade muhakemeleri veya akıl muadelelerini düsturlaştıran manzuma bir ilmühaldir. Nâmık Kemal'den Behçet Kemal'e, hatta biraz evvelinden biraz sonrasına kadar Türk teceddüt şiirinin hali budur; ve bunun içindir ki, son yıllarda şiir yazmaya heveslenenlerin sayısı, şiire verilen mânanın basitleşmesi nisbetinde artmıştır.»

Şiirin gelişimindeki gücü kavrayamayan Peyami Safa, şiir yazanların çoğalışındaki etkeni ve arzuyu yorumlamaktan âciz kalan bu yazar, Tanzimattan bu yana gelen bütün şairleri yoksamak istedikten sonra şöyle diyordu:

«İnsan ruhunu şiire bağlayan ameliyenin tam âyarını bulmuş bir edebiyat tarihçisi ve bir münekkit ister ki, Tanzimattan beri yazılan bütün şiirleri iyice delikli süzgecin içine doldursun ve her şairin manzumeleri arasından nesir hamulesi en az olanları süzerek zengin bir seyyale taşıyanları meydana çıkarsın.» *(Hafta, 20.2.1935)*

Böyle olursaymış belki «teceddüt şiirimiz manzum

bir gevezelik olmaktan uzaklaşmaya doğru gidecek»miş!!

Ruh davet ederek şiir döktüren «şairler» türeyip hep sembolik şiirler yazacak ki, anlamlarını kimse doğru dürüst anlamayacak ki Peyami Safa, «aman ne güzel şiir» desin! Fikret ve Nâzım Hikmet, nesre yakın şiirleri nedeniyle artık şair olarak (?) tanınmasınlar, ki halkın savunulması son bulsun, hak arama unutulsun!..

Nâzım, Peyami'nin bu anlayışını önemsemedi ve okurları zaten onun şiir ve sanat konularındaki görüşlerini biliyordu. Peyami'nin sırf çatmak için tuttuğu yola güldü. Şiir dış, kalıp ve süs değildi çünkü. Şiir belli amacı olan bir içerik ve o içeriğe uygun şekil meselesiydi.

«Hafta» dergisinde 46. sayıda bağımsız bir yazı olarak yer alan bu «Şiir ve Nesir» yazısı, doğurgan bir düşmanlığın beş ay kadar önceki sancısına işaretti aslında...

X. İKİ DOSTUN BULUŞMASI

Yürümek;
yolunda pusuya yattıklarını,
arkandan çelme attıklarını
bilerek
yürümek.
Yürümek;
yürekten
gülerekten
yürümek...

Nisanın güneşli pırıl pırıl bir günüydü. İpek Film'in yeniden çalışmaya geçirilmesinin sevinciyle Nâzım yeni çalışma programları hazırlıyordu. Taksim alanına bakan Eftalopos kahvehanesinden Harbiye'ye doğru giden tramvayları izliyor gibiydi. Ama, dışardan bakılınca böyle anlaşılan pozu ve dikkati içe dönüktü. Sesli film konusunda İpekçi'lerin teknik gelişmelere açık tutumlarını iyi değerlendirmeyi tasarlıyordu. Tramvaylara bakıyor gibiyse de, hiç bir şey görmüyor, sadece müzikal film konusunda halkın beğenisine sunulacak senaryoların neler olacağını beyninin kıvrımlarında yazıyor, siliyor, yeniden adlandırmaya çalışıyorken omuzuna dokunuldu. Nâzım, daldığı konulardan uyanır gibi olup yanına bakınca, eski bir dostun elinin hâlâ omuzunda kaldığını anladı. Bu gelen Hamdi Alev'di. Moskova'da üniversitede okurlarken tanışmış, arkadaş olmuşlardı.

«Merhaba yahu, dedi Hamdi Alev, neye dalmışsın öyle? Gemilerin mi battı Karadeniz'de?»

Nâzım, hemen bir sandalye buldu, arkadaşını yanına oturttu.

«Anlat bakalım nereden teşrif?»

«Biliyorsun, Pavli'de ve Pendik'te iki yerimiz var, geçen sene yemek yedik ya! Gazino mu dersin, kahvehane mi, ne? İşte o yerler. Mevsim başlıyor, Pavli için iyi bir şef garson lâzım, Pendik'teki gazinonun aşçısı ayrılmış.. Oraya da iyi bir aşçı bulursak iş yaparız. Yoksa, nafile. Geldim Hamalbaşından buraya. Var buralarda garson, komi, aşçı, şef filân ayarlayan bürolar... Bir ikisiyle konuştum. İkindiye uğra bir, dediler. Burada bir kahve içecektim, seni gördüm işte..»

«Ne iyi ettin Hamdi arkadaş... Epeyce oldu görüşmeyeli.»

«Öyle oldu Nâzım. İşittim, siz Erenköy'den taşınacakmışsınız, sahi mi?»

Nâzım, çalışma durumunu anlattı. Babıâli'den pek ekmek çıkmıyordu. Nişantaşı'ndaki İpek Filmciler, sesli film yapabilecek makineler getirmişti. Film işi, iyi para bırakıyordu. Yeter ki müzikal olsun, komediye kaysındı. Çok iyi seslendirici sanatçılar vardı. Muhsin Ertuğrul'sa bu işin profesörüydü. Hem kültürlüydü, hem yüksek zevki, yaratıcı gücü ve çevresini derleyip toparlama yeteneği çok üstündü. Nâzım'ı da beğeniyordu. Her gün Nişantaşı'ndan Kadıköy'e, oradan Erenköy'e gidip dönmek günün yarısını alacak gibiydi. Bu nedenle, Nâzım, eşi Piraye Hanımı razı ederse Beyoğlu yakasına taşınmak istiyordu. Henüz kesin bir karara varmamıştı, bir iki arkadaşıyla bu konuyu görüşmüştü o kadar.

Hamdi Alev'e, arkadaşları Şamilof derdi. Ofluydu, Nâzım'dan 3 - 4 yaş büyüktü. Rusya'da kızıl ihtilâl olun-

ca oraya geçmiş, Şark Üniversitesi kuruluncaya kadar Rusça öğrenmeye çalışmış, sonra üniversitede içtimaiyat öğrenimine ağırlık veren bölüme girmişti. Nâzım Hikmet'le Vâlâ Nurettin Moskova'ya gelince arkadaş olmuşlardı. O da Türkiye'ye dönmüştü.

Uzun bir süreden beri de eşi Emine ile Nâzım'lara yılda bir iki kez gidip geldikleri oluyordu. Geçen yıllarda da Nâzım, Hamalbaşı'ndaki Kömürcü sokağında oturdukları eve bir iki defa konuk olmuştu.

Eski günlerden söz etmişler, anılarını tazelemişlerdi. Bir defasında, Pavli ve Pendik'teki gazinolarının müşterilerinden bir iki bahriyeli genç, sivil giysilerle aylık izinlerinde Hamdi'nin evinde yatıp kalkmışlardı. Şamilof'un bundan hiç bir özel çıkarı yoktu. Bahriyeliler bira içmeyi seviyorlardı. Bu gençler, Hamdi Alev'e amca dedikleri için, arkadaşlarını da Pendik'te onun gazinosuna götürüyor ve orada bira içip vakit geçirmelerine aracı oluyorlardı. Biradan üç beş, mezelerden birkaç kuruş veya lira kazana kazana Şamilof'un masrafının çıkmasına katkıları oluyordu. Nâzım, işe gidecekti. Ayrılırken, Şamilof, Nâzım'ı balık ziyafetine davet etti.

Şamilof'un balık şölenine çağrıldığı Cumartesi günü Nâzım, durumu eşi Piraye Hanıma söyledi ve belli bir saatte Kadıköy İskelesinde buluşmayı önerdi. Nâzım, İpek Film'deki çalışması bitince Kadıköy'e geçecek ve birlikte Şamilof'lara gideceklerdi.

Piraye Hanım, oğlu Memet'in biraz üşüttüğünü, onunla kalacağını, yemeğe yalnız gitmesini söylemişti. Nâzım da öyle yaptı. Şamilof'un eşi Emine Hanım, Piraye Hanımın gelmeyişine ve oğlunun rahatsızlığına üzüldüğünü bildirdi.

Nâzım, yanındaki Fransızca dergilere dalarken Emine Alev de sofra hazırlığına geçti. Şamilof da midye ayıklıyordu. O sırada kapı çalınınca, Nâzım, Alev'leri işlerinden alakoymamak için kapıyı açmaya gitti. Gelen, 25 yaşlarında, kısa saçlı, kırmızı yanaklı biri idi.

«Nâzım Bey, ben Hamdi, dedi, Hamdi amca evde mi?» diye ekledi.

Nâzım, gelenin kendisini adıyla tanımasına şaştı, ama bunu belli etmemeye çalıştı, «Hamdi!» diye içeriye doğru seslendi. Hamdi gelince de, kapıdaki gencin Bahriyeli başgedikli Hamdi Alevdaş olduğunu söyledi. Sonra da:

«Nâzım, hatırlamadın mı? Geçen sene de bize uğradığında bu kaptan bizdeydi, yemek öncesi prafa oynuyorduk... O sırada sen gelmiştin ya!»

Nâzım, anımsayamamıştı, ama, bir yıl önce gördüğü genci tanıyıp tanıyamamış olmanın üzerinde durmadı... Yemeğe Alevdaş da kaldı, dereden tepeden konuşuldu.

Sıra kahve içmeye gelince Nâzım, Hamdi Şamilof'la küçük odaya geçti, Emine Alev'le Hamdi Alevdaş yemek odasında sohbete daldılar.

Şamilof, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın fasikül fasikül Kapital çevirisini piyasaya sürmesini doğru bulmuyordu. Bu kitap böyle bölük pörçük basılmaz, aceleye getirilmezdi. Fatma Yalçı hanımın yayımladığı Kara Belâ adlı broşürü, hemen toplatılmış, İnkılapçı Münevver broşürü de yasaklananlar listesine alınmıştı. Böyle bir ortamda Marks'ın ünlü yapıtını formacılığa dökmek yakışık almazdı. Hamdi Şamilof böyle diyordu...

Nâzım:

«Yıllardan beri ısrarla sürdürülen kitap yasaklama,

toplama, kültür hayatımızı çoraklaştırıyor Şamilof, demişti. Bak, yeni öğrendim, ressam Abidin Dino'nun KEL adlı bir piyesi varmış, Adana'da bastırmış, o anda toplatılmış..»

«Ben de duymamıştım, dedi Hamdi Şamilof, en iyisi toplatılmayacak, okuyanın zekâsına hitap edecek kitaplar yazmalı. Bak, Sabiha'nın Çitra'sı da toplatılmış. Haberin oldu mu?»

Nâzım, başını salladı ve:

«Oldu, dedi, üstelik Sabiha Zekeriya, konusunu Hindistan'dan almıştı. Oradaki hayattan kesitler veriyor, inkılapçı bir gençle babasının fikir bakımından nasıl çarpıştığını vurguluyordu. Buna bile razı olmadı iktidar..»

Odaya Emine Hanım girdi:

«Bir isteğiniz var mı? Bir dostumuz Mersin'den göndermiş, karışık meyvemiz var. Getireyim mi Nâzım?»

«Meyveye evet dedik,» diye seslendi Nâzım.

Hamdi Şamilof, Resimli Herşey dergisinde Nâzım'ın ilk şiiriyle son şiirinin bir arada basılmasını, okuyucuya şiir alanındaki gelişmeyi göstermesi bakımından yararlı bulduğunu söyledi. Nâzım «sağol» dedi, sonra:

«İspanya'da faşizmin içyüzünü anlatacak bir çeviri ile uğraşıyoruz bugünlerde. Ama faşizmin bütün gücüyle burada da egemen olmasına çalışan iç ve dış güçler var, bunlar uç vermeye başladı. Bakalım sonu neye varır? Doğrusu, kuşkuya düşüyorum...»

Hamdi Şamilof, önemsemedi Nâzım'ın kuşkusunu:

«Aldırma, dedi, buraya da Franko gibi bir general ayarlayıp iç savaşa başlatmazlar ya! Böyle bir işe girişenin anasını belleriz vallahi. Bura İspanya değil.. Mehmetçik gözaçtırmaz düşmana. Hele bir niyet etsinler,

Marmara, Karadeniz, Akdeniz düşman kanıyla boyanır...»

Nâzım, elbette İspanya'daki duruma benzer bir içsavaşı Türkiye'de çıkaramayacaklarını anlattıktan sonra:

«Kurtuluş savaşımızda anası ve kızıyla, oğlu ve babasıyla yurdunu korumak için çırpınan bu halk, elbette, buraya gönderilecek yabancı lejyonlara göz açtırmaz. Ama Şamilof, Hitler'e hayran olanlarımız türüyor. Bizde yerli 'lejyonlar'dan medet umacak ırkçı akımların takipçileri var gibi geliyor bana. Bunun için faşizmi deşifre etmeye mecburuz!»

Meyveler gelince Hamdi Alev:

«Orası senin bileceğin iş. Benim yazarlığım yok..» deyip kesti.

Gerçekten de İspanya'da patlak veren ihtilâl, devrimci bir özden yoksundu. Tam anlamıyla karşı devrimciydi. Görünürde İspanyol sosyalistlerine karşı çıkıyordu ama, sosyalistlerin varlığı, demokrasinin gereğiydi. Aslında karşı devrim İspanyol demokrasisinin çanına ot tıkamayı amaçlıyordu. İspanya'nın aşırı servet sahipleri de, —ki bunlar doksanı bile geçmiyordu— yabancı ülkelerden gelen maceracı, paracı gençlerin halkı ezmesine yardımcı parasal güçleri besliyordu. İspanyol ordusunda üst rütbedeki subayların emir vermede son basamaklarında bulunanlar da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yükselen yeniliklere karşı olanlar, geleneksel emir ve kumanda düzeninin sürmesinden yana olan antidemokratik görüşlü yaşlı komutanlar ve İspanyol aristokrasisi, silahlı kuvvetlerle manevi ittifak içindeydi. Bu karşı devrim cephesi, Alman faşizminin önemli bir stratejisinin ürünüydü. Buradaki başarı, Balkanlar'da ve Türkiye'de Hitler faşizminin yeni girişimlerine cesaret

verecekti. Nâzım bu büyük tehlikeden yurdumuzu kurtarmak için anti faşist bilinç birikimine çalışıyor ve faşizmi açıklayacak kitap hazırladığını söylüyordu.

Emine Alev, bahriyeli Hamdi Alevdaş'ın o gece evlerinde yatarak hafta sonu tatilini geçireceğini bildirerek, Nâzım'ın yanına oturdu. İspanya konusuna kulak verdi.

«Nâzım ağabey, dedi, İspanya'daki harp ateşi Avrupa'ya, ya da bize de sıçrar mı?»

«Emine Bacı, dedi Nâzım, bunu konuşuyorduk Hamdi'yle... Türkiye, elbette İspanya'ya benzemez. Ama savaş şartları ve dünyadaki durum da eski savaş türlerine benzemez.»

Şamilof sordu:

«Nasıl yani?»

«Dur, hele şunu söyleyeyim bir kere: Bu bahriyelinin sizde gelip kalmasını ben pek doğru bulmuyorum. O da Karadenizli mi yoksa?»

Hamdi Alev, sinirlice:

«Yooo, dedi, Bayramiçli'ymiş. Ama aklı başında, okuyan bir Topçu başgediklisi. Senin Kemal Tahir'in küçüğü Nuri, bazen Kemal'in kitaplarından seçiyor onları gemiye götürüyormuş. Bu da okumuş bazılarını. Hatta senin *'Varan 3'*ten bir iki şiiri ezberlemiş... Fena mı?»

Nâzım, bu bilgilerden memnun kalmadı. Ama, deneyimli Hamdi Şamilof'un kendine göre bir hesabı olduğunu sanarak konuyu değiştirdi:

«İyi ya, dedi, siz bilirsiniz. Gelelim dünyada, daha önce görmediğimiz durumlara...»

Şamilof cıgarasını yaktı:

«Anlat da öğrenelim.»

«Dünya değişti arkadaş, dedi, bir kere İspanya'da

iktidarın tabanı seçimle gelmiş bir parlamentoydu. Demokrasinin gereği, halka dayanan bir meclisin güvenini alan hükümet işbaşındayken faşizm ideolojisine bel bağlamış kimi askerler ve kumandanları, ecnebi lejyonlarca satın alındı! Fas'ın yarı okumuş gençlerini kandırdılar, Almanya ve İtalya'dan yardım sağlayarak meşru hükümete karşı başkaldırdılar.

'Cemiyeti Akvam' adlı uluslararası örgüt bu duruma 'ademi müdahale'ye, yani bu işe karışmamaya karar verdi. İsyancılar bu işlerine karışmazlık kararından cesaret alarak cinayetlere başladılar. Dünya aydınları İspanyol halkının yanında gönüllü olmaya başlarken parababalarının gazeteleri âsileri 'milliyetçi' diye tanıttı ve asıl meşru hükümeti suçlayıcı yayına başladı.»

«Vay anasını!»

Müthiş sinirlenmişti Karadenizli Hamdi Şamilof. Nâzım, anlatmaya devam ediyordu:

«Yeni gelen haberlerden çok ilginç biri var, onu aktarayım size: Biliyorsunuz İtalyan askerleri daha önce Habeşistan'da yerli halka karşı savaştı. Mussolini faşolarına Habeşleri mahvetme emri vermişti. İtalyanlar beyaz 'ırk'tandı, Habeşler'se 'siyah' ırktan sayılıyordu ırkçılarca. Şimdi İspanya'ya gönderilen İtalyan askerleri, Franko saflarında dövüşmeye hazırmış ama, kendileri gibi Franko emrinde İspanyol halkına ölüm getirecek 'Fas'lı siyah gençlerle yanyana dövüşmeyiz' diye kazan kaldırmışlar. Aynı amaç uğruna da olsa, beyaz ırk, siyah ırkla bir tutulmazmış! Gördünüz mü eloğlunun başına gelen önemli çıkmazı!»

Emine Alev, sevinçli bir yüzle:

«Oh olsun, dedi, inşallah birbirlerine düşerler de asıl İspanyol cumhuriyet hükümeti, çapulcu Frankocu'ları ezer, güçlerini kırar, İspanya barışa kavuşur...»

Emine Alev, Nâzım'ın son yazdığı şiirlerinden birini okumasını rica etti. Buna eşi Hamdi Alev de katılınca, Nâzım bu değerli ve 1929'dan bu yana dostlukları pekişen arkadaşlarını kırmak istemedi.

«Size,bir davaya inananların tavrı ile, inancını yarıda bırakanların durumunu çizmek istediğim bir resmin, bir şiirin satırlarını okuyayım. Daha rayına tam oturmadı, diyebilirim; ama, yine de okunmasında şiir sanatı açısından sakınca yok.

Başlığı YÜRÜMEK!

Okuyorum!»

Ve şiiri okuması bitince Hamdi Şamilof;

«Mükemmel, dedi, orda tanıdıklarımızın bugünkü halini de anlatıyor, sonra inananların duraksamalarını, gerilemelerini de. Söyle de, şiiri mısra mısra yazayım.»

Nâzım, yeniden dize dize söylemektense, yazmayı yeğledi. Kalem, kâğıt istedi. Emine Hanım, küçük odadan çıkıp istenenleri getirirken yanında bahriyeli Hamdi Alevdaş da vardı.

Nâzım bu gencin yanlarına gelişinden memnun kalmadı. Şiiri yazmayı sonraya bırakarak:

«Epeyce konuştuk, arkadaşlar, ben gideyim. Şiiri sonra yazar veririm.» dedi.

Hamdi Alevdaş, bundan alınmış olacak ki:

«Nâzım Bey, dedi, ben gittiğinizi sanarak buradan bir kitap almaya gelmiştim! Affedersiniz, ben yine öbür tarafa, odama geçiyorum.»

Emine Alev:

«Nâzım, dedi, bu bahriyeli iyi çocuk, niye pirelendin?»

«Doğrusu, pirelenmedim, şüphelendim. Hem sizin böyle orduda bulunan, hem de terhis olacaklardan değil, muvazzaf assubaylardan birini izinli çıktığı zaman-

lar evinizde yatıp kalkmasına müsaade etmeniz bana göre tedbirsizlik. İyi çocuk olabilir, ama polis, askeri istihbarat, bundan binbir türlü mana çıkarır, başınızı ağrıtabilir. Zira sizin de, benim de onlarca şüpheli, yahut sabıkalı diye kaydımız var, bu 'sabıka' üstelik onlarca çok tehlikeli bir suç, bu bakımlardan rahatsız olduğumu söylemeliyim.»

Hamdi Alev (Şamilof) sordu:

«Hemen gidecek misin?»

«Hayır, *'yürümek'* şiirini yazıp bırakacağım, sonra gideceğim.»

Şamilof, eşine baktı:

«Emine, öyleyse sürpriz hediyemizi hazırla Nâzım'a.»

Nâzım, merakla sordu:

«Ne sürpriz hediyesi? Allah aşkına söyleyin.»

Karı, koca kahkahayı bastılar. Nâzım da güldü. Getirilen kalem kâğıda *'Yürümek'* şiirini yazmaya geçti. Şiir şöyleydi:

Yürümek,
yürümeyenleri
arkanda boş sokaklar gibi bırakarak;
havaları boydan boya yarıp ikiye
bir mavzer gözü gibi
karanlığın gözüne bakarak
yürümek!...
Yürümek;
dost omuzbaşlarını
omuzlarının yanında duyup,
kelleni orta yere
yüreğini yumruklarının içine koyup
yürümek!...
Yürümek;

yolunda pusuya yattıklarını,
arkadan çelme attıklarını
bilerek
yürümek...
Yürümek;
yürekten
gülerekten
yürümek...

Nâzım gidiyordu ki, Hamdi Şamilof:

«Nâzım, dedi, senin Moskova'da yazdığın bir şiir vardı, 'Her kıvrımı materyalist beynimiz/açıldı kapandı düğümlerle/Günlerle muadele hallettik' diye birkaç satır da vardı içinde. Geçenlerde bizimkilerden birine bu mısraları aklımda kaldığı gibi okudum. 'Muadele'yi anlamadılar. Ben de yenisini söyleyemedim. Neydi sahi, muadele dediğimiz?»

Nâzım güldü.

«Şamilof, dedi, o şiirin tamamı aklımda değil. Ama söylediğin mısra vardı. 'Muadele hallettik'ten sonra şöyle birkaç mısra daha vardı sanırım:

'Onu kuvvette tekâmül gibi yükselttik/O bizim şuurumuzun oğlu/o kadar bizim ki/ezmek istediğimizi/raylarına konulan bir bakır onluk gibi ezer.'»

Şamilof, «hatırladım, dedi. Dur, arkası şöyleydi sanırım:

'Fakat/bir an bile bıraksa altına çektiğimiz yolu/parçalanır/Çünkü o sade bizim/sade şuurumuzun oğlu.'

Böyle değil miydi?»

Nâzım yine güldü ve:

«İnan ki, şimdi sen okuyunca hatırladım. Materyalizme inananlardan bu anlayışı bırakanlar, toplum içinde bir gün o tarafa, bir gün öbür tarafa yamanır, böy-

lece kişilikleri parçalandığı için, önemlerini ve onurlarını yitirirler demek istemiştim. Gelelim 'muadele'ye... Muadele, muadele... Galiba, Cebir'de iki kemiyetin karşılaşması. Bir zait bir, eşittir iki dersek iki taraf birbirine eşittir demek, buna muadele derler sanırım. Bu işlemin tümüne birden muadele denirdi...»

Nâzım saatine baktı:

«Çocuklar, bayağı geç kalmışım. Son vapur öncesine 10,15'e yetişmeliyim...»

Güldü Şamilof:

«Nâzım, vapurlar yaz tarifesi uyguluyor, 10,15'ten sonra 11'e kadar iki vapur daha var. Onbirden sonra da iki vapur. Bir de 12.45... Daha sayayım mı?»

«Gideyim, Şamilof, Piraye merak eder.»

«Haklısın, ama diyeceğim var. Senin bir mısraın vardı. Vakit vakit, sözlerimi anlamayan, inanmayan yakınlarıma söyler dururum: 'Evlâdım, derim, her yanlış çıkan hesap, bizi Edison yaptı taktikada!' Bu mısraları hatırladın mı?»

Nâzım, oturdu bir başka sandalyeye. Düşündü...

«Şamilof, dedi, gayet iyi hatırladım, 1922'de yazmıştım. Yani, yanıldıkları olmuştu yöneticilerin. Ama, her yanılma, yeni bir zafer için pratikte başarı yolunu açmıştı. O düşünce ile olacak şöyle yazmıştım:

'Açlık/bir tencere kazır gibi kazıdı karnımızı/kanlı sargılarımızı/daha yeni çıkardık/Çok kere yanıldık hesabımızda/fakat her ağrı her ıztırap/her yanlış çıkan hesap/bizi 'Edison' yaptı taktikada/yetmedi yarattık/fazla geldi attık/arkadaş/altıya basıyoruz/altıya basarken unutma bizi...'»

Nâzım, «Hayır, dedi, bu mısraı yanlış okudum, şöyle olacak:

'Altıya basarken unutma ki/bugün şiarımız bizim/konstrüktüvizm.'

Ben de şiirde sanatı böyle anlıyorum. Haydin çocuklar, artık çok geç olmadan eve varmalıyım.»

Nâzım, eski şiirlerinin konuşulduğu iyi pişirilmiş midye ve balıkların yendiği ve bir bardak şarap içildiği geceden memnundu. Fakat, Hamdi Şamilof'un, bu kadar tecrübeli bir arkadaşının, bir Gedikli çavuşuyla arkadaşlık yapmasını doğru bulmamıştı. Kemal Tahir'i görecek, kardeşi Nuri'nin, gemilere kitap götürmesini önlemesini söyleyecekti. Gitmeye kalkmışken Alev'ler:

«Sürpriz armağanımızı almadan mı?» diye güleç yüzle sordular. Nâzım:

«Unutkanlık, dedi, önce söyleyin bakayım, nedir sürpriziniz?»

Hamdi Şamilof:

«Senin Moskova'da yazdığın üç şiirden parçalar... Sen, İstanbul'a dönmeye karar verdiğin bir sıra, bu şiir müsveddelerini bana bırakmıştın. Ben de saklamışım. Geçenlerde, Rusça öğrenme kitaplarını karıştırırken ciltleri kirlenmesin diye kalın kâğıtla kaplarken esas kitapla kâğıt arasına koymuş, unutmuşum. Seni bize davet ederken asıl isteğimiz bunları sana vermekti. Balık da cabası...»

Emine Alev, Nâzım'ın el yazısıyla yazılmış şiirlerini uzatınca Nâzım, çocuk gibi sevindi. Dört sayfayı da üstünkörü gözden geçirdikten sonra:

«İnanın ben bu şiirleri unutmuştum. İyi ki verdiniz.»

Nâzım'ın unuttuğu şiirler şunlardı:

«İstihsal aletleri ve biz»
yahut
«Merihe uçacak zafer»

Tabiat
alev dudaklarının aydınlığında gülen beyaz dişleriyle

kanatırken
kollarımızı,
biz onun
yeşil hışırtılı saçlarını
dolayarak bileğimize
taze ağzından ilk buseyi kopardık!
Şimdi o
soyulmuş elma gibi
elimizde çırıl çıplak
şimdi o bizim!
Kocasının kıllı, geniş göğsü altında
dikilen memeleriyle kıvranan
gürbüz bir köylü gelin gibi bizim!...
Saçıyla, etiyle, kemiğiyle bizim!
Bizim!..
En Şarklı manasıyla bizim karımız!..
Biz
karımızın üstünden
ateş kalıplarda koyulaşmış bir rüzgâr edasıyla
her yükselişte
kuvvetini ciğerinden söken çocuklar doğurttuk!!...
Fakat
onları
çaldılar!..
Şimdi onlar
bin lüzumsuz işte inliyor!
Düşün!
İçlerinde
öyle palabıyıklı fabrikalar var ki
suratsız zengin karılar güzelleşsin diye
allık kusuyor!
Öyle zaman oldu ki
peşinde yüz vagonu uçuran

karayağız oğlumuz lokomotif
kırkikilik güllelerin içinde
Nestle sütü gibi hülâsa edilmiş ölümü
üstümüze taşıdı!
Öyle zaman oldu ki:
çocuklarımızın en güzeli tayyaremiz
kafamıza
bizi yere mıhlayan çiviler döktü!!
Lâkin
bu böyle sürmeyecek!
Zaferi bekliyoruz!
Merihe uçacak zaferi!!
Bu zafer ne? diye mi soruyorsun
bunu sana anlatmak gayet basit
bir frangın hareketi kadar basit:
çocuklarımızı
çalanların elinden alacağız...
Çocuklarımız
yalnız bizim olacak!.
Yalnız bizim!!
Yalnızzzzzzz bizim!!!.
100 × 100 000 × yalnız bizim!!!
İşte
ilk telsizimizden
Merihe uçacak zafer bu!!

Toprak Sevgisi

Biz dünyaya düşmedik
Dübbü ekberin kepçesinden
Anamızın karnında kan olan topraklı ıspanak
9 ay besledikten sonra bizi
fırladık yer yüzüne.
Babamız da unutmuş, öğretmedi bize

toprakta arşınların mülkiyetini.
Babamız gibi biz de
mavi pantalonumuzun
kıçındaki yamayı örtecek kadar toprak için bile olsun
tapu alamayacağımızı anlayınca
gönlümüzü kaptırdık
550 milyon kilometre murabbaına (karesine)
Öyle bir kaptırış oldu ki bu:
şimdi bize
sarı kırlarda tüten toprağın dumanını
Düzce tütünü gibi içmek
kâfi gelmiyor.
Dolduruyoruz
gövdemizin çubuğunu
ıslak kömür kokan Silezya ocaklarının
2000 metresiyle..
Öyle bir kaptırış oldu ki bu:
Şimdi içimizden biri
dört motorlu tayyaresiyle topraktan fırlayarak
kurtulsa cazibeden (yerçekiminden)
onun altında benzese dünya
güneşte yaldızlanan bir yafa portakalına.
Yine o
bu yaldızlı yuvarlak yemişi soymak için
cebinden çıkarır çakısını.
Bu öyle bir kaptırış oldu ki
biz
Zuhalle Merih arasında
asma apartımanlar
sallanana kadar
kalın kösele ökçelerimizin çivilerini törpüleyen
toprağı
seveceğiz!!..

Hasta Arkadaş İçin

O hastalandı.
Gündüz,
gece,
günlerce
beyaz yastıkta başı
bakır mangal gibi yandı.
O hastalandı.
Bu şiiri yazan şairin arkadaşı
hasta...
Acaba
«fertlere methiye değil
sınıfımıza destan yazalım» diyen şair
o hastaya bu şiiri yazmak için
beyninin
yarım saat saayını (çalışmasını, emeğini) verebilir miydi?
Sorduk.
Dedi:
«Emin olun günahsızım,
evet bir ferde on mısra söyledi ağzım, fakat
beynim iş saatinden çalmadı bunu.
Onun
o tornadan yeni çıkmış çelik çubuk gibi sosyalistin
günün
bakır bir mangal gibi yandığını gören gözlerim
mavi bir alevle kapandılar dün gece»
ve bu sabah
bu mısraları
karyolamın demirine yazılı buldum.

XI. HER HAFTA SÜTUN SÜTUN KÜFÜR

Denize dönmek istiyorum!
Mavi aynasında suların;
boyverip görünmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!

Gemiler gider aydın ufuklara gemiler gider!
Gergin beyaz yelkenleri doldurmaz keder.
Elbet ömrüm gemilerde bir gün olsun nöbete yeter.
Ve madem ki bir gün ölüm mukadder;
Ben sularda batan bir ışık gibi
sularda sönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!

Peyami Safa, sahibi ve yöneticisi olduğu Hafta adlı dergiye okur kazanmak için, TAN'da başladığı sinsi saldırıyı bu dergide «tefrika etmeye» başladı. «Haftada Bir Düşünce» başlıklı bölümde «Biraz Aydınlık» adını verdiği saldırılarının ilkini, derginin 66. sayısında (8 Temmuz 1935) yayınladı. Bu giriş bölümü denilebilecek yazısı şöyle başlıyordu:

«Tan gazetesinin karşılıklı sütunları, 'Orhan Selim' imzası ile yazan Nâzım Hikmet'le benim aramda kısa bir ima harbine sahne olmuştu. Ben kendisine verdiğim cevapta, yalnız onu değil, herhangi bir fikre taassupla bağlanarak şahsiyetini kaybeden bütün sürü adamlarını kasdettim ve bunların sayıları azaldıkça bir cemiyetin

nüfusu artabileceğini, çünkü fertlerden değil, şahıslardan mürekkep bir sosyete kurmak lâzım geldiğini yazdım.»

Böylece Peyami Safa, sosyal doktrinleri ve bunları sistemleştiren büyük düşünürlerin teorilerine inanmayı reddediyor, bir fikre inanıp onun metodu ile olayları açıklama tutarlılığını suçluyordu. Böylece Peyami, sosyal ve siyasal doktrinlere önem verenleri, bunlardan birini benimseyen ve savunanları küçümsüyor, suçluyordu. İnanmak Peyami'ye göre çoook ayıptı. Bir ideale bağlanmak bağışlanmaz bir suç(!)tu onun gözünde.. Oysa olayları yorumlamak, anlamak ve bir sistem içinde düşünebilme erdemi inanmayı bilmenin ürünü idi. Nâzım da inanmış ve inandığının gereklerine göre yol tutmuş bir şairdi. Ama Peyami, değişmenin ve giderek inançsızlığın temsilcisi oluyordu. Nâzım'a çatışının nedenlerini dergisinde şöyle açıklıyordu:

«Akşam gazetelerinden birinin başmuharriri olan arkadaşımız bu sözümü jurnal telakki etti. Fakat kendisiyle hususi konuşunca bu zannının yanlış olduğunu centilmence itiraf etmekten geri kalmadı ve hatta bunu gazetesiyle ilana hazır olduğunu söyledi, ben lüzum görmedim. Çünkü bana jurnalcilik isnadının benden ziyade bu isnadın sahibini küçük düşürecek kadar abes olduğunu beni ve yazılarımı tanıyanların hepsi anlayacaklardı.»

Biraz Aydınlık yazı dizisinin bunu izleyen bölümü Nâzım'la Peyami'nin birlikte ve aynı ortamda geçen dostça günlerini anımsatıyordu. Konu olarak jurnalciliğin Peyami'yi tam bir teşhis nedeniyle —suçu ortaya çıkan sanık gibi— sarstığı için eski günlerden yararlanmaya çalışıyor ve şunları yazıyordu:

«Hele mevzu Nâzım Hikmet olunca bu isnat büsbü-

tün abesti. Çünkü bundan yedi sene kadar evvel genç şair Anadolu hapishanelerinden birinde idi. Gazeteler affedilmesi ihtimalinden bahsediyorlardı. Ben burda Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat kısmının Umumi Kâtibi idim ve Cumhuriyet Gazetesi'nin edebiyat sayfasını idare ediyordum. Nâzım'ın ismi etrafında uyanan merhameti ve sempatiyi kuvvetlendirerek affedilmesi ihtimalini çoğaltmak için Vedat Nedim'in bana verdiği bir şiirini Cumhuriyet'e koydum. Gazete, ertesi gün, bu şiirin ve altındaki imzanın kendi mesleğiyle hiç alâkası olmadığına dair hem şairi, hem de beni fena vaziyette bırakan bir izahı neşretti. Bu yüzden, sahibi Avrupa'da olan gazete ile aram soğudu ve kısa bir müddet sonra ayrıldım. Nâzım İstanbul'a gelince onu Güzel Sanatlar Birliği'nde tertip ettiğim müsamerelerde kalabalık bir dinleyici yığınına hararetle takdim ettim. Her defasında şiirlerini okudu ve gözlerinde zindanlardan kalan rutubet, bir fikir için eziyet çeken her gencin lâyık olduğu büyük sevgiyi, alkışı ona kazandırdı.

Fakat Yakup Kadri onun bu muvaffakiyetini küllemek için aleyhine bir yazı neşretmekte gecikmemişti. Ben, arkasında bütün bir devlet otoritesi olan bir muharririn zindandan henüz çıkmış bir şaire bu taarruzunu zebünküşlük saydım ve 'Hareket' isminde gençlerin çıkardığı bir gazetede hem Nâzım'ı, hem de neslimi müdafaa ettim. Yakup Kadri, bizim neslin Büyük Harpte saman ekmeği yediği için tereddi ettiğini ileri sürdü, ben şiddetle mukabele ettim, gençlik harekete geldi, Avrupa gazetelerine kadar akseden saman ekmeği kavgası başladı ve Nurbaba muharririne Talebe Birliklerinden protestolar yağdı. *(Bu konu, Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı'nın 2. cildinde bütün ayrıntıları ve belgeleriyle yer almıştır. K.S.)* Gariptir ki o zaman Nâzım Hikmet

ve mensup olduğu Resimli Ay Mecmuası bu harekete girmemişti. Nâzım'ın fikrine göre 'teşkilatsız her kavga havaî fişekler gibi sönmeye mahkum ve faydasız' idi. Halbuki tahmini hiç doğru çıkmamıştı, gençlik hak kazandı ve gazeteler saman ekmeği yemiş olanların müdafaasına geçince, Nâzım Hikmet, ilk iddiasına rağmen, Yakup Kadri aleyhindeki manzum hicviyesini yazdı ve neşretti. Ancak gençliğin zaferinden sonra ona iltihak etmiş oluyordu. Bir taraftan da Resimli Ay *'Putları Yıkıyoruz'* serisi altında nasyonalistlere taarruza başladı. Bu yüzden, Edebiyat Şubesi de Nâzım'ın uyandırdığı bazı şüpheler üzerine dağılmaya kadar gitmişti. (Bu konu'nun «nasyonalistlere taarruz»la hiç bir ilgisi yoktu, bu konuyu bu kitabın 2. cildinde izleyenler, Peyami' nin konuyu nasıl çarpıttığını iyice anlarlar. K.S.)

Kendisini bu kadar müdafaa ve ismine kitaplarımdan birini ithaf ettiğim Nâzım'ı jurnal ettiğimi ileri sürmek, o hareketleri pek yakından bilen muharrir arkadaşa yakışmaz, deyip geçeceğim.

Hem bizim Nâzım'ın bir tek jurnalcisi vardır ki o da kendisidir. Kellesine geçirdiği işçi takkesi ve sırtına vurduğu ceket, düğmeleri çözük mintanından dışarıya fırlayan isyankâr kıllar, ütüsüz pantalonu ve yıkık omuzla, ayrık bacakla kendisine yedi kat yerin dibindeki maden ocaklarından açık havaya henüz çıkmış bir işçi edası vererek, tıkız ve gergin karınlı burjuvaların üstüne hamle eder gibi vardakosta yürüyüşü, hep bir ağızdan: 'Bu delikanlı bolşeviktir, bakınız, bakınız!' diye avazları çıktığı kadar bağırıyorlar. Hey koca aslan! Esasen kendisi de mahkemede bunu açıkça söylememiş miydi?

Polisin Nâzım'ı takip etmiş olduğu malumdur. Fakat kasketini, ceketini, göğsünü, pantalonunu, çarpık omuzlarını ve ayrık bacaklarını kendi aleyhine birer jur-

nal olarak kullanmak isteyen Nâzım da: 'İlla ki beni yakalayacaksın!' diye polisin peşine düşmüştür. Zira, *'Unutulan Adam'* piyesinde de yazdığı gibi hapisten çıkmak ve unutulmak onun için ölümdür; şöhretinin büyük bir kısmını, taklidi aslından daha güzel olan her sanat kadar kolay yazılanlardan ziyade polisin takibine borçlu olan bu bolşevik Fantoması, gazetelerde sık sık ismi geçmezse unutulacağını bilir ve rahatsız olur.»

Peyami Safa, yazısını şu paragrafla bitiriyordu:

«Nâzım fikirleri için değil, kendi istediği için takip edilmiştir. Bu psikolojik nokta, eski dostumuzun ruhunda bütün ihtirasları idare eden bir tek bir tek faal merkezdir ki şöylece bir tahliline gelecek yazımda başlamak isterim.»

Hiç bir insan, kasket giydiği, doğru dürüst elbise giydiği için polisçe izlenmezdi. İzlenenlerin «fikri» önemliydi. Onun fikri ve fiili, rejime aykırı ise, muhtemel bir gizli eyleme geçince suç üstü yakalansın diye izlenirdi; siyasi şube polisleri böyle söylüyordu. Ama Peyami, büyük (!) psikolog olduğundan herşeyin ruhsal nedenini bilecek ve çözümleyecekti.

Biraz Aydınlık'ın 2. dizisi Nâzım'ın şairliğini küçümsemekte değil, inkârla dolduruluyor ve Marksizmi «kolay fikir» diye tanımlıyor, sonra da kendine göre Nâzım Hikmet'i kolay fikir, kolay sanat, kolay şöhret avında olmakla suçluyordu. Yazının 2.'si şöyle başlıyordu:

«Birçokları Nâzım'ın kabiliyetini inkâr ederler. Bunlara göre Nâzım'ın sesi, aşağı cinsten bir demagojinin bayram davulu, dümbelek ve zurna sesi halinde, kaba bir heyecanla ve iptidaî bir teknikle kuru kalabalıklar arasında kopardığı gürültüden ve cayırtıdan ibarettir. Hatta komünist gençler ve halk arasında bile onun müş-

terek davayı kendi hırsı lehine istismar eden fena bir çığırtkan olduğunu söyleyenlere tesadüf ettim. Hapishane arkadaşları arasında onun şahsî hesapları yüzünden dertli olduklarını gizlemeyenler var.»

Bunlar apaçık iftiralardı ve Peyami'nin hayalhanesinden tükrük tükrük dökülüyordu. Oysa hiç bir davada Nâzım'ın kendisini öne sürerek ortak davayı hırsına âlet ettiği, hiç bir duruşmada, ya da çalışmada hiç kimse tarafından ileri sürülmemişti, bunun bir tek tanığı bile yoktu. Hapishane arkadaşları —hâlâ yaşayanları vardır— Nâzım'ın bir zerrecik kadar olsun kişisel hesapla beraber yargılandıkları ya da aynı koğuşa düştükleri sırada kendilerine dert olacak bir davranışta bulunduklarını söylememiş, böyle bir tavırla karşılaşmamışlardı. Peyami, Nâzım'a en güçlü yönlerinden vurmaya çalışıyordu, ama nafile... Bir anlamda Peyami, kendisine ait kusurları Nâzım'a yamamaya kalkışıyordu. Peyami burjuva olanların mutlaka burjuva sınıfının savunucusu olacağını sanmak gibi bir yanlışın tutsağıydı.

Nâzım'ın Edebiyat müsamerelerinde Peyami tarafından hararetle takdim edildiğini «Biraz Aydınlık»ın ilk yazısında okuyanlar, Peyami'nin bellek yitirdiğine hükmedeceklerdir. Güzel Sanatlar Birliği'nin sanatçı mensupları Nâzım'ı «layık olduğu bütün sevgiyle alkışlamışlardı» diye yazan da Peyami idi. Herhalde bu kadar seçkin sanatçı Nâzım'ın sesi bayram davulu, dümbelek ve zurna sesi halinde koparılan gürültü türünde olsaydı onu ıslıklarla sahneden indirirlerdi. Ama Peyami'nin yazdığı gibi «her defasında şiirlerini okumuş ve layık olduğu büyük sevgiyi, alkışı ona kazandırmıştı.»

Hele hapishane arkadaşlarının onu nasıl övdükleri, sevdikleri, saygı gösterdikleri, dama düşenlerce ve onları dinleyenlerce bilinir. Bunu Peyami de biliyordu ama,

kuşku uyandırmak için böyle yazıyor ve sonra şöyle devam ediyordu:

«Bunlar Nâzım Hikmet aleyhinde fazla ileri gitmiş hassasiyetlerdir. Açık söyleyeyim: Haksızdırlar. Her köpükten balon içindeki sabun miktarını ve kalitesini inkâr etmeye kadar varan bu insanlar, susuz ve sabunsuz köpük olamayacağını anlamıyorlar. Nâzım'ın yazısındaki şişkinlik ve gaz dolu bir göbeğin çıkardığı gurultu, onun kabiliyetsizliğinden değil, belki aslında kıt olan cevherini bir mumbar gibi şişirerek daha geniş ve okkalı bir hacimle göstermek için hava tabakalarıyla doldurmak istemesindendir.

İnkâr etmesinler, Nâzım'cağız şairdir; fakat bütün materyalist iddialarının aksine, gayet romantik, lirik, cıvık hassas bir şairdir... Mısralarının dibindeki gözyaşı birikintilerini keşfetmek için su mühendisi olmak şart değildir, hemen her eserinde babayiğit rolüne çıkan bu tuluat kahramanı kulis arasında ahlayıp oflayan ağlamaklı ve içli bir aile çocuğu, bir ana kuzusudur. Bütün gayreti de bu masum ve çocukça lirizmini gizlemek için yufka yüreğine sert bir materyalizm çeliği kaplamaktır, ancak bu zırh içinde mukavemetsiz kalbini dışarının tesirlerinden korumaya çalışır.»

Nâzım'ın kişiliğiyle, şiiriyle, inancı ve anlayışıyla hiç bir ilgisi bulunmayan bu sayıklamaları Peyami'nin kişiliği daha iyi anlaşılsın diye aktardıktan sonra, Peyami'yi yalanlayan, Peyami'nin bir hafta önceki teşhisini reddeden Biraz Aydınlık'ın ikinci bölümündeki şu saptamasını okuyalım:

«Boş yere gizlemeye uğraştığı bu rikkati ve kadınlaşmış hassasiyeti yüzündendir ki perişan ve deryadil Nâzım, hiç bir felsefe ve estetik fikri üstünde sabit bir cehde muktedir değildir. Kolayını arar. Felsefesini Karl

Marks'ın berber ve kasap çıraklarına kadar kolayca öğretilen umumi fikirlerinden, estetiğini ve nazmının —artık her yerde ve Rusya'da bile modadan düşmüş— üslubunu ve şeklini Maiakovski isminde bir Rus şairinden, olduğu gibi almıştır.

Bizim Nâzım kolay fikir, kolay sanat, kolay şöhret avındadır.

Kolay fikir; o kadar kolay ki birkaç cümleye rahatça sığdırılabilir; insanlığın tarihi, istihsal tarihidir; faktör sadece ekonomiktir; müstahsil ve müstehlik arasındaki münasebetin ıslahı, mülkiyetin ortadan kaldırılmasına bakar; Proletarya esirdir, ona istiklâlini vermeyen Burjuva cemiyeti için helâk olmak mukadderdir, kadın da esirdir ve cemiyetin iktisadî bünyesi değişmeden kurtulamaz; mücerret sıfat ve estetik yoktur, isterseniz şair diye bir adam da yoktur, orak - çekiç markalı kalemini mazlum sınıf lehine kullanan ve düz lâkırdılar yazan bir kavga adamı vardır. İşte o kadar. Arkasından da: 'Hey, bana bak, ulan, avanak, dangalak, salak, tombalak..' gibi birkaç sesli kafiye, üç teşbih ve imza... İşte kolay sanat; o kadar kolay ki Nâzım, taklit ettiği Rus şairinden belki hiç aşağı kalmadığı gibi, Nâzım'ın Türkiye' deki mukallitleri de bazen onu çok geçecek kadar şişirme sanatta muvaffak oldular. Bir aralık yedibuçuk kuruşluk şiir kitabı piyasasını kaplayan bu edebiyat o kadar yayılmış ve orta mektep çocukları arasında da Nâzım'ı aratmayan öyle istidatlar çıkarmıştı ki işin kolaylığı derhal kıymetini düşürdü. Bugün o nevide manzum lakırdılara âdeta hiç tesadüf etmez olduk. Mukallitleri bile Nâzım'a acıdılar ve bu kolaylığı yalnız ona bırakarak sustular!»

Bunlar, hiç kuşkusuz, kin ve jurnal etme duygularının Peyami Safa'ya yazdırdığı karalamalardı. Edebi-

yat tarihçileri, hem de Atatürk'ün el üstünde tuttuğu edebiyat tarihçilerinden öğretmen, milletvekili İsmail Habib Sevük'ün görüşünü alalım:

«Nâzım Hikmet'in tarzı 'mısra'ı kaldırdı. Onun için ilk kitabının adına *'835 Satır'* ismini vermişti. Satır oldukları için mısralarını, eğer virgülle ayrılmışlarsa, satırbaşlarında bile büyük harfle yazmaz. Halbuki malûm, ister aruz'lu, ister heceli, bütün manzumelerde mısralar hep büyük harfle başlar. O, mısra tanımadığı için bu kaideye riayet etmiyor. Hülâsa bu manzumeler ne aruz, ne hece idi, öyle iken satırlardan mürekkep nesir de değildi. Asırlardan beri devam edip gelen iki veznin haricinde oldukları halde bunların yine 'nazım' diye kabul edilişi şüphesiz onlarda 'kafiye' bulunuşundan ileri gelmiyordu. Zaten onlarda kafiye vardı amma bu, gelişi güzeldi. Kafiye sanki akla estikçe ve rastgele kullanılıyordu. Yani aruz ve hece gibi kafiye de onlarda, nazım unsuru değildi. Onlarda en esaslı nazım unsuru 'ritm'dir. Onun için bu tarzda 'serbest ritmik nazım' demek daha doğru olur. Bununla beraber o nazım bazen apaçık bir aruz edasını bile alıyordu:

Değil bir kaç,
değil beş on,
otuz milyon, otuz milyon
onlar bizim biz onların.

İlk üç mısra 4 mefailün'le, dördüncü de iki müstafilünle.

Fener sarı, ev beyaz siyah gece beyaz kar

hep aruz cüz'leriyle gidiyorlar: Mefailün faülün, mefailün.

Tabii böyle aruz sesi veren parçalar onun manzumelerinde dağınık haldedir. Fakat o manzumelerdeki ritm böyle aruzlu parçalar olduğundan ileri gidemiyor. O ritmi aruzun kendinden değil, tonundan almayı da bilir.

Aruzla da, heceyle de bağlı olmayan şair 'idi'yi ayırmaktaki ritmi bir sanatkâr ruhu ile sezdiği içindir ki 'vardı, rüzgârdı, duyardı' demiyor ve dememekle manzumesine en açık ve en taze Türkçe içinde, mazinin koynundan bir koku ve bir ses koymuş oluyor. Ritm denen o anlaşılmaz büyü işte iki heceli bir redifin kanatlarında bütün bir manzumeyi yukarılara kaldırmaya kâfi gelmektedir.

Nâzım Hikmet ki zaten ilk şiirlerine hece ile başlamıştı ve bunlarda milli mücadelenin ilk heyecanlarını *'Kaçırılan Hemşireler'* ve *'Kırk Haramiler'in Esiri'* gibi şiirlerinde kuvvetli bir sesle terennüm etmişti. O, *'Varan 3'*ün sonuna on sene evvel kaydiyle heceli üç şiirini de almıştı.

Heceyi bırakıp kendini tamamen serbest ritmik nazıma verdikten sonra dahi, gerek kafiyelerinin sıklığı ve gerek mısraların —kendi tabirince satırların— boy bakımından birbirlerine denkliği itibariyle heceyi andıran manzumeler verdi *'Hasret'* gibi:

Denize dönmek istiyorum!
mavi aynasında suların
boy verip görünmek istiyorum!

'Yürüyen Adam' ki bir idealistin yürüyüşünü anlatır ve her nevi pervasız idealiste tatbik edilebilecek bir elastikiyeti haizdir, pek çok yerinde bize doğrudan doğruya heceli bir manzumeden, bazı yerlerinde de 'ayaklı hece' diyebileceğimiz nazım şeklinden nişan veriyor:

Alnı yukarda,
kırmızı boyun atkısı rüzgârda.
Yürüyor adım adım,
yürüyor ağır ağır
yürüyor.
Rüzgâr deniz gibi köpürüyor.

Aruzla da, heceyle de alakadar olmayan şair ritmini vezinden almayı düşünmeyince onu elbet sanatından alacak. Nâzım'ın sanatı, o bunun ana çizgisini 'Sanat Telakkisi'nde anlattı. İlhamını aşk gibi, bülbül gibi ince şeylerden almıyor, biliyor ki onlar da güzel şeylerdir, onlardan da ilham alınır, böyle olanlar şiiri 'terennüm' yaptılar. Halbuki bu, şiiri nâra yapacak. Öyleyse onun ilhamı da başka şeyler olmalı, heybetli şeyler. Sanatın bu iki taraflı cephesini anlatırken şair de iki türlü his kullanıyor; bir manzumede iki ses, aşk ve bülbül gibi incelikleri anlatırken o ses de incelir; kendi mevzuuna geçince de sesin perdesi derhal değişiverir. Zira ritm ne? Bunu yapabilmek değil mi?

Bazan ben de, gönül ahlarımı
çekerim birer birer,
kan kırmızı yakut bir tesbih gibi.
Ve bu kızıl parıltılı tesbihin ipi
sırma saç tellerindendir.
Fakat
benim şiirlerime ilham veren perinin
omuzlarında açılan kanat
asma köprülerimin
demir putrellerindendir.
Dinlenir, dinlenmez değil
bülbülün güle karşı feryatları.

Fakat asıl
benim anladığım dil
bakır, demir, tahta, kemik ve kirişlerle çalan
Bethoven'in sonatları.
İri, şaşkın bir sinek gibi takılır bazan gözüm
odamın köşesindeki usta örümcek ağlarına.
Lâkin asıl hayranım ben
yetmiş yedi katlı betonarme dağlarına.

Madem ki böyledir, o 'üç telinde üç sıska bülbül öten' eski lirik sazı attı. Onun yerine 'dağ gibi dalgalarla ve dalga gibi dağlarla' ses veren gürültülü bir orkestra çalıyor. Bununla o mesela 'Hazer'i ve Hazer'deki Türkmen kayıkçıyı anlatırken, yalnız milli ve ırkî tarafından bir iç feveranın değil, elindeki gürültülü orkestra ile yaklaşacak sesler vermeyi de bildi.

Ritm yalnız sesten gelmez. O hayalin kulaçlama hamleler yaptığı zaman perde perde açılan renkli ışıklarından da doğar, hayal ki rengin kanadıdır, ritm de beraber kanatlanıyor. Onun için *'Güneşi İçenlerin Türküsü'*nden ışık ışık ritm döküldüğünü görüyoruz.

Ritm yalnız nâra. Yalnız kartal kanatlı değil, o çıkmak kadar inmeyi de bilir ve bizi: 'ebruliii' diye aşağıya doğru uzayan bir kelimenin eteğine ilmikleyerek ses inceliğinin derinliklerine çeker.

O ritm, nâranın, kanadın, hatta rikkatinde değil o en durgun ve pasif yerlerde de sessizce sokuluvermeyi biliyor. Açlıktan kıpırdayamamaksızın, olduğu yerde ölüverenlerin hali, erimiş ölümün eriyiverişi, ölümün öldürmeden ölüme alışı:

Açlık
dizip on parmağını burnunun tepesinde
çıkardı dilini.

Ölüm
kemik bir kahkaha gibi salladı sarı mendilini.

Bundan daha ibretlisi, 'susmak' ki pasiflerin pasifi olan bir mefhumdur; işte bu pasif mefhumda bile:

Susuyoruz:
namlusunda yatan bir fişek gibi susuyoruz!

diyen en dinamik bir edâ verebilmek. İfade böyle kuvvetli olunca onun vezne, vezinlerden gelecek sese ihtiyacı olur mu?

'Serbest Ritmik Nazım' vezinle değil dilin âhengi ile konuşmaktadır. Yalnız en üstte ve en ilerideki dil âhengine varabilmek için aruzun da, hecenin de içinden geçmek lâzım. Zaten nasıl heceye ve aruza vezinden başka bir iç âhenk koyanlar dili o vezinlerin içine sindirenlerse, yani aruzda ve hecede nasıl kendilerine mahsus bir âhenk yaratanlar vezinlerin mihanikiyetinde kalmayarak dildeki öz sese erenlerse sadece dilin âhengi ile konuşmak isteyenler de aruz olsun, hece olsun, vezinlerin sesini iyice tatmış olmalıdırlar. Yani her iki tarafa da iki türlü vazife düşüyor. Bu iki vazifeyi en iyi birleştirenlerdir ki şiire mahsus asıl öz sese kavuştular.» *(Edebiyat Bilgileri, İsmail Habib, Remzi Kitabevi 1941)*

İsmail Habib'in, yansız bir edebiyat tarihçisi olarak Nâzım'ı yorumu böyle iken Peyami Safa, kıskançlığının ve yeni bir akıma kapılmanın görevi olarak yazıyor, yazıyor:

«Bizde bile bir Kerim Sadi Nâzım'dan çok daha mükemmel bir tarzda apoloji yapıyor ve yeryüzünün her tarafında iflâs etmiş çifte naralı beyanname edebiyatına yanaşmıyor. Fakat bunu yapmak için biraz kültür ve

etüd, yani bir fikrin seyrini takip ve tetkik sebatı lâzımdır ki bizim şairin aradığı kolaylıktan uzak, ezici, üzücü, beyin patlatıcı nesnedir o: Bize öyle şey yaramaz anam, ilim, milim, kültür, mültür, etüd, metüd, vız gelir bize vız, gönlümüzde hız, elimizde çuvaldız, atlarız ufuklardan ufuklara, ey yüzü kara, maskara, çekicimin şimşeğinde olacaksın, bir ıskara!..

Ve kolay şöhret, o kadar kolay ki yazıda basit fikirleri konkretize eden teşbihler arayarak cümlenin sentaks bünyesini altüst edip kelimelere takla attırarak, eşeğe ters binmek gibi aykırılıkları yenilik yerine yuttururarak elde edilebilir. Bizim yokuşta bu usule baş vurarak bir müddet kendinden bahsettirmiş ve unutulmuş pek çok isim sayabilirim. Fakat Nâzım bunun da kâfi olmadığını bilir ve geçen yazımda da bahsettiğim gibi kafasında işçi kasketi ve sırtında ot ceketiyle, kendini yakalatmak için polisin peşine düşer. Türkiye'de komünizme dair herşey söylenebilir: bunun misali yüz paralıktan yüz kuruşluğa kadar Marksizme ait birçok eser neşredilmekte olmasıdır. Ulus matbaasının bile böyle neşriyatı var. Nâzım'ın yakalanması, polis müdürlüğünü kitaplarının ilânat acentesi gibi kullanmak istemesindendir.

Çünkü Nâzım su katılmamış burjuvadır ve en sahte tarafı komünist tarafıdır. Bunu da gelecek yazımda açıkça ve kolayca göstereceğim.» *(Hafta, 15 Temmuz 1935, sayı 67)*

Peyami, çok iyi bilirdi ki marksizme ait birçok eser neşredilmişti, ama pek çoğu toplatılmış, yasak kitaplar listesine geçirilmişti. Hatta piyasada satılan bazı solcu yayını bulunduranlar hakkında da «komünizm propagandası» yaptıkları savıyla davalar açılmıştı. Bu bakımdan «Türkiye'de komünizme dair herşey söylenebilir» id-

diasına herhalde Peyami Safa da inanmıyordu, ama okurlarına gerçek olmayanı söyleyerek, yazarak onları Nâzım aleyhine düşünmeye zorlayacaktı.

Ama okurlar, sık sık gazete ve kitap toplatıldığını biliyorlardı. O kadar ki Nâzım'ın şiir kitapları bile yasak kitaplar listesinde yer alıyor ama hep okunuyordu. Bu bakımdan Peyami'ye bu gerçek dışı, sakat şiir anlayışı ve biçimsel eleştirilerine elbette önem vermeyeceklerdi.

XII. ÇAM DEVİRME ALIŞKANLIĞI

Kapı açık.
Yıldızlar düşüyor içeriye.
Öldürebilirim,
yalvaran gözlere bakamam.
Başımı çevirdim geriye..
Ve
tekrar baktığım zaman
karın üstünde iki korkuydu kaçan
Diz büktüm.
Mavzer.
Geçti bir saniye..

«Bırak bizi»
Üç saniye..
«Aç gözlerle aç öküzler»
Dört saniye..
«Bekliyor bizi toprak»
Beş, altı, yedi..
Namluda
arpacık
titredi.
Geçiyor saniyeler
Mavzer.
Kaçanların peşinden altı fişenk yaktım.
Ve hiç biri
değmedi
hedefe.
Nasıl oldu bu?
Gökte uçan turnayı gözünden vuran kadın,
Vuramadın...

Vurmalıydın ama
Kavgada düşmanın
aile ismi sorulmaz.
İnkılâbın nöbetinde
dolaşık yumak gibi bir yürekle durulmaz..

Nâzım'ın «Su katılmamış burjuva» olduğunu yazması, Peyami Safa'nın en güldürücü suçlamasıydı. Nâzım, paşazade olduğu halde, burjuvazinin, yüksek egemen güçlerin temsil ettikleri felsefeyi reddetmişti. O, sosyalizme inanmış ve bu yüzden iktidarlarca suçlanmış, hapse atılmış, kitapları yasaklanmıştı. Bütün bu gerçekler en yakın yılların içinde yaşanırken Peyami'nin Nâzım'ı burjuvalıkla suçlaması, onun ne ölçüde düşün dengesini bozduğunu gösteriyordu.

Nâzım, Hafta dergisinde başlatılan Peyami Safa damgalı yazıların nasıl sona ereceğini merak ediyordu. Neler döktürecekti bu sabık arkadaş? Peyami'nin yayınlarına bir bakıma memnun oluyordu. Böylece, arkadan yalan dolan uydurarak anlatmasına gerek duymayacaktı. Çünkü inanıyordu ki «her düşmanı göğsünden vurmak aksoyluluktur. Yalanı arkadan, her büklümü bir yılan kuyruğundan örülmüş saçlarından yakalayarak yere çalmazsanız, yenildiniz demektir. Yalan, bir karanlık kaledir ki, çevresi çevrilerek, aç ve susuz bırakılarak yıkılır. Bunun için ise büyük bir sabır, derin bir soğukkanlılık ve çelik gibi sinir sağlamlığı ister. Yalana karşı yapılan savaşta sinirlenmek yenilmektir.» Bu nedenle Peyami yazmalı ve yanıtını almalıydı.

Peyami'nin 15 Temmuz 1935 günlü Hafta'da çıkan ikinci tefrikası Babıâli'de üzüntü yaratmıştı. Bu kadar haksız ve bu kadar çirkin polemik tiksinti uyandırmıştı. Ne yapıp yapıp Nazım'ı bulmalı ve ondan yanıt alınmalı idi.

Sabahattin Güngör, Feridun Kandemir, Nusret Safa Coşkun; Akşam ve Tan gazetelerinden Nâzım'ı arıyor, bulamıyorlardı. Ama Naci Sadullah, Nâzım'ın İpek Film'den çıkıp Taksim'de bir arkadaşına gideceğini öğrendiği için onu Taksim Meydanı'nın, Sıraselviler'e bakan sokağı başında beklemeye başlamıştı. Bundan sonrasını Naci Sadullah'tan dinleyelim:

NÂZIM'LA KONUŞTUM

Naci Sadullah ünlü bir röportaj yazarıydı ve daha önce Nâzım'a kızmış, onu dövmek için gittiği Resimli Ay dergisinde, konuştuktan sonra Nâzım'ı haklı bulmuş ve onun dostları arasına katılmıştı. Yedigün Dergisi'nde 17 Temmuz 1935 tarihli sayısında yayınlanan Onunla Konuştum yazısını olduğu gibi sunuyoruz:

«Şair Nâzım Hikmet'in bilinen başlıca hususiyetlerinden birisi de fikir kavgalarındaki hudutsuz cesaretidir. Fakat buna rağmen Peyami'nin kendisine son yaptığı savletten sonra, kavgacı şairin sesini hâlâ duymadık.

Fikir sahnesinin meraklı seyircileri onun sükutuna ya makul, ya saçma manalar verdiler, yahut mana vermekte izharı acz ettiler.

Bu tezadın uyandırdığı yenilmez meraktır ki, bende şairi dinlemek isteğini uyandırdı. Onunla karşılaşınca, aklıma gelen tek ihtimali tahminde ne dereceye kadar

isabet gösterebildiğimi anlamak istedim ve Peyami'nin kendisine hücum eden satırlarını okuyup okumadığını sordum. Onun verdiği cevap zannımı (sanımı) tekzip etti:

Zira Nâzım:

— Şu, dedi, küçük sermayedarlarından bulunduğu dergide çıkan yazısından söz ediyorsan gördüm ve okudum.

Ve kendisine çok yaraşan o şeytanca alayla ekledi:

— O yazı çok dikkate değer bir belgedir. Fakat kendimin de sözünün edildiği bu belgeye kendim yanıt vermeyi aklımdan bile geçirmedim. Çünkü bu bir savunma olurdu. Oysa, bir insanın Peyami'den korkmaya gerek görmesi çok tuhaf kaçar.

Eğer kesinkes birşeyler söylememi istiyorsan, bu belge ve onun yazarı üzerinde konuşabiliriz.

Fakat bir koşulla: Kendimden ancak bir üçüncü kişi gibi söz açacağım ve bu konuyu, nesnel bir inceleme konusu diye ele alacağım!

Haklı koşulunu kabulüm üzerine söze başlayan karşımdaki:

— Peyami, dedi, sosyal bakımdan dikkat çekici ve arsıulusal bir tiptir. Çünkü onun sürülerle benzerine, sade Türkiye'de değil, birçok büyük Avrupa kentlerinde de karşılaşılır.

Ve onlar, yani Peyami ve benzerleri sosyal temelleri çürümüş bir tür küçük burjuva aydınlığının marka malı olmuş öyle örnekleridir ki ideoloji bakımından karanlık bir çıkmaz içinde çırpınır dururlar.

Doğal olarak bunları Peyami'yi benim tahkir etmek için söylemediğimi anlarsın. Bir doktorun bir hasta için veremdir, demesi, nasıl onu tahkir sayılmazsa Peyami'nin bu sosyal niteliğini anlatmak da öylece hakaret ve küfür değildir.

Hem Peyami'nin teşhisinde ileri sürdüğüm bu savı kanıtlamak için şu son belgeyi bir kez gözden geçirmek yeterlidir.

Çünkü o yazıda marka malı olmuş küçük burjuva aydıncılığının, karakteri ve düşünüş özellikleri gün gibi ortaya çıkmaktadır.

Şairden bu özellikleri anlatmasını istedim, yanıt verdi:

— İlme dayanan herhangi bir sosyoloji kitabı bize der ki:

— 'Soysuzlaşmış küçük burjuva aydıncılığının en dikkate değer özelliklerinden birisi, teoride dehşetli şüpheci görünmeleridir. Fakat bunlar hayatta teorideki şüpheciliklerine karşın maddî çıkarları söz konusu olunca çok pratiktirler ve böylelikle de yaşayışlarında hayli derin çelişkiye düşerler.'

İşte o söylediğim yazıda bu karakter özelliğinin bir çok örneklerini bulabilirsin. Örneğin incelediğimiz bu tip diyor ki:

— 'Ben herhangi bir fikre taassupla bağlanarak şahsiyetlerini kaybeden bütün sürü adamlarını kastettim.'

O bu satırları ile de, nazarî septikliğini bir kez daha ortaya atmış oluyor. Âla, güzel.. Ancak öteki yandan biz biliyoruz ki herhangi bir fikre taassupla bağlanmanın insanı bir sürü adamı haline soktuğunu söyleyen bu tip, örneğin masonluk fikrine ve idealine kör bir bağnazlık ve müthiş bir inanla bağlanmıştı ve bu bağlanışta o kadar ileri varmıştı ki,bir mason locasına girebilmek için üç defa eşik aşındırıp, üç defa geri çevrilmeyi bile göze almıştı. Ana inançları belli, sınırları çizilmiş yönetmeliği derli toplu ve basılı olan Meşriki Azam (Grand Orient - Fransa Masonları federe atölyelerinin temsilci-

lerince kurulan büyük yönetim kurulu - K.S.) ideolojisine bu kadar bağnazca bağlanmak, onun üyesi olmak idealini bu derece benimsemek, sürüye dilekçe verip sürü adamı olmak istemek değildir de nedir? Ve şimdi, sorarım sana, bu tipin teorisiyle pratiği, yani düşüncesiyle eylemi arasındaki çelişki; masonluktan maddî bir çıkar ummasından başka neye bağlanabilir ki?

Sonra aynı satırlarında, dikkate değer bir başka nokta da var. İncelediğimiz bu tip: 'Herhangi bir fikre bağlanmak' demiyor, oraya bağnazlık - taassup kelimesini de sokuyor ve 'herhangi bir fikre taassupla bağlanmak' diyor. Böylelikle de pratik dehasını göstermiş oluyor.

Nâzım, sözüne biraz ara verdikten sonra devam etti:

— Şu, dedi, soysuzlaşmış küçük burjuva aydınlarının karakter özellikleri saymakla tükenir soydan değildir. Örneğin aklıma geliveren bir ikinci ve birinciden önemlisini söyleyeyim:

Onlar ün tutkularını ve parasal geçim genişliğini doyurmak uğrunda en aşağılık araçlara başvurmaktan çekinmezler.

Nitekim incelediğimiz bu tip, aynı belgede, bize bunun örneğini de veriyor.

— Nasıl?

— Nasıl mı? Yine aynı yazısında bugün yanında çalıştığı bir başyazardan önce övgü ile söz ediyor. Fakat az aşağıda aynı yazarın geçmişini, onun eskiden çıkardığı dergi için şu satırları yazarak jurnal ediyor:

— 'Resimli Ay putları yıkıyoruz serisi altında nasyonalistlere taarruza başladı!' (Bkz. Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı, 2. cilt - K.S.) Eğer kös dinlemiş bir adam olmasaydım onun jurnalciliğini, aynı yazı içinde bana ait olan bazı satırlarla da ispat ederdim. Fa-

kat ben onun, fazla belgeye gerek göstermeyecek kadar bilinen bu huyunu, bilmem kaçıncı kez kanıtlanması gereksiz sayıyorum. Ve bu bakımdan, bizim küçük burjuvanın bir başka özelliğine geçmeyi yeğ görüyorum.

Nâzım, gözgezdirdiği dergiyi önüme uzattı!

— Gene aynı yazıda düştüğü çelişki çeşitlerini anlamak için önce şu cümleye bak! Bunda ne diyor ki:

'Nâzım şiirlerini okudu. Ve gözlerinde zindandan kalan rutubet, bir fikir için, eziyet çeken her gencin lâyık olduğu büyük sevgiyi, alkışı ona kazandırdı.'

Şimdi bir de yirmi satır aşağıda yazdığı şu cümleye bak.

'Nâzım fikirleri için değil, kendi istediği için takip edilmiştir.'

Beğendin mi? Bir cümleye göre Nâzım Hikmet; bir fikir için eziyet çekmiştir. Öteki cümleye göre ise, bir fikir için eziyet çekmemiş, eziyet çekmek istediği için bir fikir sahibi olmuştur. Böyle perhiz, böyle lahana turşusu görmüşlüğün var mıydı?

Bu sorunun veremeyeceğim yanıtından kaçınmanın yolunu konuyu değiştirmekte buldum. Ve sordum:

— Peyami'nin iddiasına göre sen gazetelerde sık sık adın geçmezse, unutulmaktan korkar ve rahatsız olurmuşsun?

Nâzım Hikmet gülerek yanıtladı:

— İncelediğimiz tipin özelliklerinden biri de kendi zaaflarını (eksikliklerini, güçsüzlüğünü, hastalığını - K.S.) başkalarında görmek isteyişidir.Bu tıpkı, bir esrarkeşin etrafındaki ayıkları da kendi halinde görmeye çalışarak teselli bulmaya çabalayışına benzer. Eğer Peyami, bu suçlamasıyla sadece kendi zaafını (kusurunu) başkalarında da görmekle teselli bulmaya çalışsaydı ben yanıt olarak:

— Eğer Nâzım Hikmet, Peyami'nin iddia ettiği gibi unutulmaktan korkan bir şöhret hastası olsaydı, bir takma adla kendi halinde geçim sağlamayı yeğlemez, adını Peyami Safa kadar çok bol ve hor kullanırdı, der ve geçerdim. Fakat o, Nâzım Hikmet için yazdığı bu satırları, Nâzım Hikmet'in gölgesi olan Orhan Selim'in, bundan üç hafta önce bir gazetede Peyami Safa'ya koyduğu tanımlamadan çalıyor.

Çünkü, incelediğimiz bu tip, fikirsel ve maddesel alandaki kendi küçük mülkiyetine dört elle sarılır. Fakat başkalarının fikirlerini Cingöz Recai taktikasıyle çalıp çırpmaktan çekinmez. (Peyami Safa, Cingöz Recai takma adıyle polisiye pek çok kitaplar yazmıştı. - K.S.)

Nâzım Hikmet, sigarasını ateşledikten sonra, tıpkı karşısındakinin çok yanlış bir sanısını incelemeye gerek duyan kimselerin tavrıyle ekledi:

— Fakat sanma ki deminden beri nefes tüketişimin nedeni Peyami bu söylediklerimi anlar, diyedir. O, Babıâli caddesinde çok başka metodlarla haddini bilmeye alıştırılmıştır. Ne yapalım ki, o caddenin terbiye sistemi, esefle söyleyeyim, fazla ilkeldir. Bunun içindir ki, ben de, yakında onunla, alıştığı, anladığı usul içinde bir iki söz edeceğim. Fakat bu laflarımın içinde onun gibi 'çürük mintan', 'Vardakosta', 'Aslan', 'Çarpık bacak' türünden bilgince kelamlar (!) edecek değilim.

Ayrılmaya hazırlanırken:

— Sen dedi, bana çok sordun. Ve ben sana çok söyledim. Biraz da ben sorayım, sen söyle bakalım:

— 'Dünyanın hangi yerinde ve hangi polisi, insanı kasketi, ceketi, göğsü, pantalonu ve bacakları için izler?'

Peyami'nin 'yine aynı yazı' içine bu tuhaflığı da sığdırabileceğini ummadığım için bu soruya anlam verememiştim. Fakat Nâzım Hikmet, dergiyi önüme sürerek güldü:

— Oysa bu incelediğimiz tip yine o yazısında diyor ki: 'Polisin Nâzım'ı takip etmiş olduğu malumdur. Fakat kasketini, ceketini, göğsünü ve pantalonunu, çarpık omuzlarını, ayrık bacaklarını kendi aleyhine birer jurnal olarak kullanmak isteyen Nâzım da: 'Illa beni yakalayacaksın!' diye polisin peşine düşmüştür!'

Bu garip kelâmı her şeyden önce, sade kılığıyla yalanlayan şair, hayretle açılan gözlerimi bularak ekledi:

— Ya buna ne dersin azizim?

Ayrılmadan önce buna yanıt olarak aklıma gelen bir olmuş hikâyeciği anlatmaktan kendimi alamadım:

— Ahmed Haşim'e sormuşlar: 'Bir adam, yedi katlı bir apartmanın damından düşer de berelenmezse ne dersiniz?' Cevap vermiş: 'tesadüf derim!'

Yine sormuşlar: 'Ya aynı hal ikinci defa yinelenirse ne dersiniz?' Haşim yanıtlamış: 'Tesadüf! derim.' Fakat berikiler aynı soruyu, aynı şekilde üçüncü kez yineleyince çileden çıkan Haşim dayanamamış ve yanıt vermiş:

'Artık oradan yuvarlanmak o adamda alışkanlık haline gelmiştir! derim!'

Ve hikâyeyi tamamladıktan sonra gülerek ekledim:

— Ben de; 'Artık Peyami Safa'da da çam devirmek alışkanlık haline gelmiş!' derim azizim!» *(Yedigün, s. 123, 17 Temmuz 1935, sf. 12-13)*

Naci Sadullah'ın Nâzım'la yaptığı bu konuşma yayınlandıktan sonra Peyami, daha önce üzerinde duracağını bildirdiği «Nâzım'ın burjuva ve yalancı bolşevik tarafını» geri plana itti ve Nâzım'ın «sık sık düşüp kalktığı genç bir gazeteci ile», «bir yaverle» gelişinin ortaya çıkardığı inceleme ve teşhis bölümüne yanıt vermeye çalıştı *(22 Haziran 1935, Hafta)*.

Peyami'nin şaşkınlığını ve tedirginliğini gösteren bu yazıda şöyle deniyordu:

«Nâzım Hikmet diyor ki:

— Şu küçük sermayedarların çıkardığı mecmuada çıkan yazısından bahsediyorsan gördüm ve okudum.

Nâzım'ın 'şu küçük sermayedarların çıkardığı' kaydını ilave etmesinden maksadı iki taraflıdır: Evvela büyük sermayeye saygı besleyen okuyuculara: 'Aldırmayınız, onun mecmuası küçük sermayelidir' demek suretiyle tam bir burjuva hilesi yaparak bu mecmuayı itibardan düşürmek ve yazısını koyan öteki mecmuaya dalkavukluk etmek; sonra da bolşevik dadaşlara dönerek: 'İşte kafası ezilecek milliyetperver Türkler'den biri de budur. Küçük bir sermayesi var, işçiyi istismar ediyor!' diyip zavallıcıkların kinini aleyhime tahrik etmek. Yoksa 'kendi mecmuası' demek dururken 'şu küçük sermayedarların çıkardığı' kaydını ilaveye lüzum yoktu. Maksat benim küçük burjuva olduğumu ilân ederek büyük burjuvalar nezdinde küçüklüğümü, işçi nezdinde de patronluğumu göze batırmak.»

Marksizmi ve onun terimlerindeki anlamı kavramayan Peyami Safa, Nâzım'ın aslına uygun bir tanımlamayla onun gerçekten bir küçük burjuva aydını olduğunu söylemesi, sonra da sermaye kıtlığı nedeniyle olduğu kadar, okursuzluk yüzünden kapanan Hafta dergisinin niteliğini çok iyi bildiğini gösteren uzakgörüşlüğünü böyle yorumlaması o günlerde gülmece konusu oldu.

Kaldı ki daha 1934'de, bu tartışmadan bir yıl kadar önce Maksim Gorki, Paris'teki Yazarlar Kongresi'ni eleştiren bir yazısında, bu toplantı'nın faşizmin hücumlarına ve yakınmalarına karşı «Kültürü Savunmak» parolasıyla toplandığını yazmıştı. Gorki'nin o yıllarda çok yankı yapan makalelerinden birinde «çürüme ve dağıl-

ma halinde olan burjuva kültürünün faşizmi doğurduğunu, faşizmin bu burjuva kültürünün kanserli bir şişkinliği» olduğunu belirtmişti. Gorki küçük burjuvaları şöyle tanımlamıştı:

«Küçük burjuva düşüncelerinin küçük çarklarını, küçük burjuvanın rahatına düşkünlüğünü harekete getiren bir zemberek, pek karmaşık olmayan bir cihaz yaratır.» Gorki'nin küçük burjuva tipini anlatan şu görüşleri sanki Peyami Safa'yı tanımışlığın verdiği bir özel teşhistir:

«Öyle bir hasta insan tipidir ki küçük burjuva, ciddî bir şekilde öğrenilen düşünme tekniği, onda düşüncenin gelişmesini durdurur. Olayların etkisiyle kendisine yabancı birtakım düşünceleri benimsediği olur küçük burjuvanın. Ama bu düşünceler onu hasta eder. Örneğin bir cild hastalığına tutulmuş gibi, sanki böbreklerinde taş varmış gibi olur. O zaman din, karamsarlık, sefahat, rezalet çıkarma, vb. gibi hastalığı, sancıları dindiren ilaçlara sık sık başvurur.»

Nâzım Hikmet de Peyami Safa'nın küçük burjuva oluşunu belirtmesi, bu ruh hastasını 1928'lerden beri tanımasından olduğu gibi, sınıfsal karakterini de bilimsel olarak öğrenmiş olmasındandı. Ama Peyami, batı kapitalizminin sanat ve edebiyatını yansıtan dergilerden başkalarını okumaya yanaşmadığı, Türkçe'de de okurlar sosyalist düşünceyi anlatan, marksizmi açıklayan ya da marksizmin klasiklerini çeviren yapıtları bulamadıkları için Nâzım'ın «ilme dayanan herhangi bir sosyoloji kitabı bize der ki...» şeklindeki sözlerini doğru değerlendirmeden yoksundu. Nâzım'ın «ilim» anlayışı Marksistçe olduğundan burjuva sosyologlarının sosyoloji kitapları ile marksist sosyologlarınkini birbirinden ayırmak için sadece «herhangi bir sosyoloji kitabını açınız» dememiş-

ti. Peyami'yi sınıfsal açıdan incelediğinden dolayı «ilme dayanan herhangi bir sosyoloji kitabı» demişti. Ama Peyami Safa, bu vehimlerin ve karamsarlıkların yazarı, çok basit iki üç kelimelik bir tanımlamadan «işte kafası kesilecek ya da ezilecek milliyetperver» anlamı çıkarıyordu.

PEYAMİ'NİN İTİRAFI VE NÂZIM'IN YENİ YANITI

Nâzım Hikmet, bir yandan Akşam ve Tan gazetelerinde Orhan Selim adı ile fıkralar yazıyor, bir yandan Nişantaşı'nda İpek Film'de çalışıyordu. Piraye Hanımla 31 Ocak 1935'te nikâhlandığı için eve olanak ölçüsünde erken gitmeye çalışıyordu. Erenköy'de Mithat Paşa Köşkü'nü kiraladıklarından Nişantaşı'ndan Erenköy'e dönüş bir hayli vakit alıyordu. Bazılarının sandığı ve yazdığı gibi Nâzım Hikmet fıkralarının genel başlığı «*İt ürür kervan yürür*» değildi. Tan'daki sütunun başlığı «*Bu da Benden*»di, Akşam'dakilerin genel başlığı da *DÜŞÜNCELER*.. Hatta bazıları da Öztürkçe Düşünceler' di (Örneğin: Ne yazık bana!.., Kabukla çekirdek, Resmen Vapur, Resmen Tren, Aşıntıyla, Alışkanlığa Karşı, Sağır Hatunlar başlıklı fıkraları «Öz Türkçe Düşünceler» genel başlığı altında yayınlandı).

Peyami Safa, Hafta'da Nâzım'a saldırıya geçtikten sonra kitabevlerini dolaşıyor, gazetelerde kendisine yakın yazarlara uğruyor ve Nâzım'ı mahveden (!) yazılar yazdığını, kalemini kılınç gibi kullanıp Nâzım'ın soluğunu kestiğini (!!) iddia ediyordu. Nâzım maişet derdi ve eşini mutlu etme isteği nedeniyle bir fikir işçisi olarak çalışıyor ve Peyami'nin kitapevleri ve gazete bürolarındaki dedikodularına kulak verecek zamanı bulamıyordu. Fakat Peyami'nin Nâzım'ın kolay fikir, kolay sanat, ko-

lay şöhret avında olduğunu yazdıktan sonra *(15 Temmuz 1935, Hafta dergisi)*, o yazısında marksizmin fikir örgüsünü dergisinde özetlediğini iddia ediyor, Nâzım'ın bunlara yanıt veremeyeceğini, çünkü kendisinin haklı olduğunu şuna buna fısıldıyordu. Oysa 1935 Türkiyesi' nde fikir özgürlüğü, sadece burjuva aydınları için söz konusu idi. Kerim Sadi'nin İnsaniyet Kütüphanesi adlı dizideki broşürlerinin çoğu, bırakınız bilimsel yapıtları, Nâzım Hikmet'in *835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir* adlı kitapları bile yasaklanmıştı. Bu yasak duvarının egemen olduğu bir ortamda Nâzım, nasıl olur da Marksizmi açıklayabilir, Peyami'nin birkaç satırla anlatmaya çalıştığı görüşün tarihsel gelişimini yazar, toplumsal yaşamdaki gelişmeleri kapitalist toplum düzeninin eleştirisini rahatça yapar, sosyalizmi nasıl savunabilirdi? Onun için 15 Temmuzdan sonra Peyami Safa'nın şurada, burada çalım satarak anlattıklarına «Kahramanlık» adlı fıkra ile yanıt vermek istedi. Fıkra şuydu:

«Bilmem hangi sultanın yaptığı hangi harpte şöyle bir işin geçtiğini ya duymuş, ya okumuştum:

Göğüs göğüse, kalkan kalkana ve pala palaya bir boğuşmadan sonra gece bastırmış. Dövüşenler yerlerine çekilmişler. Düşmandan alınan esirler kavga alanı arkasına götürülmüş.

Bilmem hangi sipahi bölüğünün imamı gazada bir gavur kafası kesip doğru cennete gitmek dileğini öteden beri geçirirmiş içinden. İmam çok korkakmış yalnız. Göğüs göğüse, elleri kolları işleyebilen bir düşmanla boğuşup kafasını kesmek elinden gelmiyormuş. Kafayı kesmeyince de cenneti boylayamayacak. Ne yapsın? Düşünmüş, taşınmış bu işin de bir 'Hilei Şer'iyesini' bulmuş sonunda. Esirlerin toplandıkları alana giderek içlerinden birini seçmiş, nöbetçi sipahilere:

— Bağlayın şu domuzun ellerini! demiş.

Sipahiler esirin elini kolunu bağlamışlar.

İmam geçmiş esirin karşısına:

— Sakın kendini behey kâfir! diye haykırmış ve kımıldamaya bile gücü yetmeyen esirin kafasını kuşağından çıkardığı ekmek bıçağıyla kıtır kıtır kesmiş.

Bu gazasından sonra sipahi bölüğünün imamı, cennete gitmiş mi? Gitmemiş mi? bilmiyorum. İşi hilei şer' iyesine uydurduğu için belki de gitmiştir. Yalnız bizim Babıâli yazı piyasasında sipahi bölüğü imamının bulduğu çareye baş vurup bir gaza kahramanı kesilenler eksik değil.» *(Tan, 21.6.1935)*

Peyami'ye yasal olarak elleri kolları bağlanmış Nâzım karşısında kahramanlık cakası yapması bile nasip olmayacaktı. Peyami'nin «bir fikre taasupla bağlanmanın insanı bir sürü adamı haline sokması» şeklindeki görüşü üzerine Nâzım'ın yanıtında yer alan Peyami'nin bir ara mason olmak istemesi gerçeğini ortaya atarak Peyami'yi kendi görüş ölçüsü ile vurması, ilginç bir açıklamaya neden oldu. Peyami Safa, bunu doğruluyor ve şöyle diyordu:

«Bundan dokuz sene kadar evvel, yani ilk gençliğimde, akrabam ve dostlarım arasında bulunan bazı masonların ısrarı üzerine mason olmayı düşünmemiş değildim. Bilhassa ahlaki prensipleri beni biraz cezbeder gibi olmuştu. Fakat masonlar benimle resmi temasa girerek 'tabiat, Allah, yaratılış' hakkında fikirlerimi sormaya kadar varınca, zannederim ki verdiğim cevaplarla onların akideleri arasında bir fark zuhur etti ve bende mason olmak kabiliyeti görmemiş olacaklar ki müracaatıma cevap vermediler. 'Üç defa eşik aşındırarak üç defa reddedildiğim' yalandır.» *(Hafta, 22.6.1935)*

Peyami Safa'ya Nâzım şunu sormuştu:

«Dünyanın hangi yerinde ve hangi polisi, insanı kasketi, ceketi, göğsü, pantalonu ve bacakları için takip eder?»

Peyami Safa'nın Nâzım'a yakıştırmak istediği «kendi kendini jurnal ediyor, benim jurnalime ne gerek var» yollu yanıtı üzerine Nâzım'ın bir gerçeği anlatan bu sorulu yanıtı üzerine Peyami'nin yorumu, bir zamanlar yasak zehirler kullanarak kendinden geçen yıllarından kalan vehim illetiyle şöyle oluyordu:

«Eğer başına kasket ve sırtına amele ceketi giyen adam, lâalattayin ve mazlum bir işçi ise hiçbir polis onun peşine düşmez; fakat bu adam, yazılarından mahkeme salonlarına kadar her yerde cici bolşevik süsünü göstermeye hevesli ve gençler arasında birkaç çömez avlamaya çıkmış propagandacı Nâzım Hikmet'se, kasketinin de, ot ceketinin de, yürüyüşünün de tesiri hesab edilir. Nitekim bu tosun da aynı hesapladır ki ayda iki yüz liradan fazla çıvırdığı zamanlarda bile soğan ekmekten başka aşı olmayan zavallı işçilerin kılıklarını benimseyerek sokak sokak dolaşıp durmuştur. Bilmemiştir ki 'tarihî maddecilik' bir ortaoyunu değildir ve Ayvaz rolüne çıkan açıkgöz paşa torununun bu numarasına ne milliyetperver Türk gençliği, ne de Türk işçisi kolay kolay aldanmayacaktır.» *(a.g.y.)*

Peyami Safa'nın «Biraz Aydınlık» yazı dizisinin üçüncüsü de yayınlandıktan sonra *(22.7.1935)* Nâzım Hikmet, Naci Sadullah'la yaptığı konuşmasının eksik olarak yayınlanmasına üzüldü. Çünkü Peyami'yi bir küçük burjuva olarak tanımlayan o konuşmasında, bu tiplerin provokasyon için provokasyon yapma illetinin de bulunduğunu belirtmiş ve ikide bir Nâzım'ın «Bolşevik» olduğunu yazmasındaki ard niyeti açıklamıştı. O yüzden Naci'ye bir mektup yazarak, konuşmasının tü-

münü niçin yazmadığını sormak gereğini duydu. Naci Sadullah bunu Yedigün'de şöyle açıkladı:

«Nâzım Hikmet'ten bir mektup aldım. Geçen haftaki (Yedigün) mülakatının eksik ve yarım çıktığını söylüyor ve benden bunun nedenini soruyor. Nâzım haklıdır. Kendisiyle yaptığım konuşmanın hepsini Yedigün sayfalarının bağlanmış ve makineye verilmek üzere bulunmuş olmasından dolayı yayınlayamadım. Bundan başka bir neden olmadığını göstermek için geçen sayıya girmeyen parçaları bu sayıda olduğu gibi yayınlıyorum. - Naci Sadullah»

Derginin önceki sayısına giremeyen bölümlerde Nâzım'ın görüşlerini, arkadaşı Naci Sadullah şöyle aktarıyordu:

«Nâzım, bahsin en meraklı tarafına gelmiş gibiydi, çabuk ve neşeli konuşuyordu:

— Bilir misin ki, her yerde, irili ufaklı provokatörler, geniş anlamı ile fitne fücurlar (aşırı gammazlayıcılar, kışkırtıcılar - K.S.) ve casuslar bizim bu tetkik ettiğimiz tipin, Peyami Safa'nın benzerleri arasından çıkar. Eğer biz Peyami'nin bu tarafını göz önüne alacak olursak, ben derim ki, Peyami, bir ihtisas mahkemeleri kaçağı müstereddi (soysuzlaşmış) provokatördür. Ve bu müstereddi fitnenin maskesini al aşağı etmek, onun korkunç içyüzünü, bulaşık hastalıklar müzesindeki bir ibret levhası gibi ortaya çıkarmak zamanı gelmiştir.

Ben bu işi, parmaklarımın ucunda derin bir tiksinti duyarak yapacağım.

Bunu yapmak, dostlarımı bu sinsi hastalığın şerrinden kurtarmak için gereklidir.

Peyami'nin bu yanını abartıyorum sanma. Ben, provokasyonların çeşidine düşürülmüş, provokatörlerin, fitnelerin türlüsünü görmüş bir adamımdır. Bu böyle ol-

duğu halde, zaman oldu ki, Peyami beni bile kandırabildi. Arkadaşlığıma bir casus gibi girebildi.

Ben bir arkadaşlığa girişin bu garip çeşidini kendi kendime çözümlemeye çalışırken birdenbire bir çıngırak sesiyle silkindim. Nâzım:

— Evet... diyordu Peyami'nin bu insanlar arasında gizli bir cüzamlı gibi dolaşan Babıâli Lavrensi'nin boynuna bir çıngırak takmak lazımdır ki, onun her dostluğa bir hafiye kulağı gibi açılmış yüreğinden sakınabilelim.

Ben bütün bunları, Peyami'nin boynuna bu çıngırağı takmak için söylüyorum. Yoksa emin olabilirsin ki, şahsen Peyami'ye karşı içimde, bir klinik hastasına karşı duyulan o acayip merhametten başka birşey yoktur.

Nâzım Hikmet, Peyami'ye karşı duyduğu bu acayip merhameti ille benim de duymamı istermiş gibi bir süre sustuktan sonra, devam etti:

— Provokatörlerin, casusların, fitnecilerin hayatlarını, üstünkörü gözden geçirmiş olanlar bile, bilirler ki, bu siyaset kuklalarını kullanan tek bir el, tek bir tip, bir tek değnek vardır: Kişisel çıkar!.. Topunun arasında bir tek ortak özellik vardır: Ruhsal sapkınlık. Ve hepsinin tek bir sonu vardır: Keyif verici zehirlerin elinde karanlık geçmişlerini unutmaya çalışarak ölmek..

Ne yalan söyleyeyim, her şeye karşın, bizim Babıâli Lavrens'inin böyle bir sondan uzak kalmasını isterdim. Böyle bir sona çok yaklaştığı zamanlarda onu kurtarmak için, onun o karanlık muhitine bile girmeyi göze alarak elimden geleni yapmışımdır.

Şimdi bunu bir nankörün ayıbını yüzüne vurmak için söylemiyorum. Peyami'de, kendine iyilik eden elleri ısırmak alışkanlığının çok eski zamanlardan başladığını biliyorum bugün...

Yine konuşmamızın bir başka cephesine geldiğimizi, Nâzım'ın sigarasını tazelemesiyle anladım.

— Peyami'de, fitne fücurluk, provokatörlük illeti 'provokasyon için provokasyon!' mertebesine kadar çıkmıştı. Provokatörlük onun ruhuna işlemiş.

Peyami, bizim küçük burjuva yazıcılığında zina ve keyif verici zehirler edebiyatının mucididir (türeticisi, icad edeni, bulanı). Oysa bu yoldaki bütün fikirsel çalışmasına karşın yapıtlarında bir zina ve keyif verici zehirler kahramanı değil, karanlık işler gören bir serseri tipi yaratabilmiştir: Cingöz Recai!..

Bütün bu 'yüksek' zina edebiyatının örnekleri olan yapıtları işportaya düştüğü halde, bütün öteki romanlarından tek bir karakter ve kişiliğin bile ayakta kalamamasına karşın 'Cingöz' hâlâ yaşıyor.

Cingöz hâlâ Peyami'nin gelir kaynağı oluyor. Bunu, eli kalem tutan bir provokatör ruhunun edebiyat alanındaki veriminin özelliğini göstermek için söylüyorum. Yoksa, o biçare serseri Cingöz'ün ekmeğine engel olmak için değil...

Nâzım, şimdi, insanın kolay bir hesap meselesini çözerken duyduğu rahatlıkla konuşuyordu:

— Ben, isbat edemeyeceğim iddiaları ileri sürmekten hoşlanmam.

Yukarda, incelediğimiz tipin özelliklerini sayarken demiştim ki, 'onun düşüncelerini, görüşlerini ve bütün bir hayat akışını idare eden tek bir men vardır: nefsi nefisi azizi, kişisel çıkarı!'

Şimdi bu iddiamı kanıtlayayım:

Peyami'nin Babıâli caddesine düştüğü andan bugüne kadar geçen fikrî hayatını incelersek şunu görürüz: O, boyuna sağ ve sol arasında bocalamıştır. Bir kapıya

kapılandığı, cebi para gördüğü sürece sağa gitmiştir. Her kapılandığı kapıdan kovuluşunda, her parasal sıkıntıya düşüşünde sollaşmıştır. Fakat sağa gittiği zamanlar sola karşı provokasyonlar düzenleyen üstad, en sollaştığı vakitlerde bile sağı kollayacak kadar kurnazlık göstermiştir..

Peyami Safa'nın, insanlar ve fikirlerle olan bu soysuzlaşmış ilişkisini, sana, bir örnekle anlatayım.

Evvel zaman içindeki dostluğumuz sıralarında Peyami, maddi bir sıkıntı içindeydi. Bu maddi sıkıntı onu sola doğru itiyordu. Bu itiş, günün birinde öyle bir haddi buldu ki, Peyami şahsen bana:

'Ben senin hatırın için Marksist olurum!' demekten çekinmedi. Ben, bu 'hatır için' Marksist olmanın garipliğine şaşmaktan kendimi kurtaramamıştım ki, o sıralarda, Moskova'ya giden bir heyetin arasında Yakup Kadri de davet edildi. Moskova'da yapılan bir çağrının içinde Yakup'un bulunup kendisinin bulunmayışına, Peyami, o kadar sinirlendi ki, her nedense, hem bana kızdı, hem Marksizme yeni baştan düşman oldu.

Dikkat ettin mi, 'her nedense hem bana kızdı' dedim. Fakat bu 'her nedense'nin nedenini çok geçmeden anladım.

Peyami'nin o kara günlerinde benimle yaptığı dostluk, 'hatır için Marksist olmak' eğilimleri, benim 'bir yere' sırtımı dayamış olduğumu tevehhüm etmesiyle başlamıştı. Ve sonra, bana düşmanlığı da o kuruntusunun bir gerçek olmadığını anlamasıyla belirdi. İşte, bugüne kadar, Peyami'nin bende bağışlayamadığı şey onu böyle bir hayal kırıklığına düşürüşümdür.

Ben hayal kırıklığının dehşetini düşünürken, Nâzım, konunun bir başka yanına geçmişti:

— Peyami, her provokatör gibi, provokasyon ağının iplerini yalandan, ilmiklerini iftiradan örer. Ve bu ağa düşürmek istediklerini kızdırarak, sinirlendirerek kışkırtmak ister.

Ben, ne karanlıkta gerilmiş iplerini gördüğüm bu ağa düşecek kadar toyum, ne de bir provokatöre karşı bir fikri, hele kendimi, yazıyla savunacak kadar sersem ve gülünç.

Çünkü, bilirim ki, provokatörle konuşulmaz, provokatör teşhir edilir.

Yalnız yine onu teşhir etmek (sergilemek, dillere düşürmek) için, şunu söylemek isterim:

Peyami, bir yazısında, bazı gençlerin, kendisine beni şikâyet ettiklerini yazıyor.

Bunun doğruluğuna bir dakika olsun inanmak istemem. Çünkü, bana yakın olduklarını söylediği bu gençlerin, beni bir provokatöre çekiştirmeleri için onların da aynı provokasyonda Peyami'nin ortakları olmaları gerekir.

Provokatörün hemdemi (sıkıfıkı, canciğer arkadaşı) provokatör gerekir. Ve benim tanıdıklarım arasında Peyami'ye hemdem olabileceklerin sayısı parmakla sayılacak kadar azdır.

Küçük bir duraklamadan sonra, şair, sözünü sürdürdü:

— Her provokatör gibi, Peyami de dehşetli korkaktır. Bu bizdeki zina ve keyifverici zehirler edebiyatının yaratıcısı, Babıâli caddesinde, 'bir daha kuvvetlisine' güvenmeden tek bir kavga yapmamıştır. Böyle bir arka bulamadığı zamanlarda ise, etrafa dalkavukluk ederek karanlık işi ört bas etmek ister. İşte bunun içindir ki, tam şu sıralarda Peyami'nin bazı genç sanatçılar ve eski şiir ustaları için yazdığı övgüler boşuna değildir.

Nâzım sustu sonra bir parça acılaşan bir sesle:

— Bir konuşma çerçevesinin içine şöylece sığdırabildiğim bir tip incelemesi ve bir provokatör sergilemesi işini bitirmeden önce dostlara şu öneride bulunmayı bir görev bilirim, dedi.

Üç kişi bir yerde oturmuş konuşuyorsunuz. Konunuz havaların kötü gittiğidir. Eğer karşıdan onun sökün ettiğini görürseniz, susun! Peyami geliyor!

Bir matbaanın penceresi önünde duruyor, caddeye bakarak dertleşiyorsunuz. Eğer kaldırımın üstüne onun gölgesinin düştüğünü görürseniz, susun! Peyami geliyor!

Bir meclistesiniz. Kapı açıldı. O, içeri girdi. Susun! Peyami geliyor!

Babıâli caddesine düşen her gencin ilk öğrenmesi gereken bir parola vardır: Susun Peyami geliyor!» *(Yedigün, 24.7.1935, sayı: 124, sf. 10-11)*

Peyami Safa, kendisinin bir provokatör olduğunu açıklayan Nâzım'ın bu nedenle «Peyami'nin geldiğini görürseniz, susunuz» önerisini okurlarından gizlemeye önem verdi ve Nâzım'ın konuşmasının özünü gûya özetlerken şunları yazdı:

«Zavallı oğlan... Adeta sapıtmış, gözünün önünde fitneler, ihanetler, ihtilâller görüyor ve bir paranuayanın rüyasına benzeyen karmakarışık hayaller içinde kıpkızıl bir iblis, bir yezit, bir mel'un: Ben, habire karşısına dikiliyorum; nerede ise avazı çıktığı kadar: 'Beni kurtarın, karşıma cin çıkıyor, beni çarpıyor!' diye haykıracak.» *(Hafta, 29.7.1935)*

Görüldüğü gibi tartışma düzeyini alçaltan Peyami, Nâzım'ın söylediklerini çarpıtmaya önem veriyordu. Kendisinin bir provokatör olduğunu açıklayan Nâzım'

ın bu teşhisini alaya alıyor, emperyalizmin casusu Lavrens'e benzetilişinden bile bir övünme payı çıkararak yazısına şöyle devam ediyordu:

«Çünkü beni 'Lavrens' halinde görmeye başlamış. Gülmeyiniz, gayet ciddî söylüyorum, görmedinizse söylediklerini alıp okuyunuz, yahut emin olunuz ki ilk yazdıklarımdan hiçbirine cevap vermiyor, sadece benim fitne çıkaran, tahrikât yapan bir... (gülmeden yazamıyorum) Lavrens olduğumu ileri sürüyor. 'Susun, diyor, Peyami geliyor, susun!'»

Peyami Safa, bu yazısında da jurnal edebiyatının yeni bir örneğini veriyor ve şöyle sürdürüyor yazısını:

«Susun ben geliyorum, çarparım ha... Nasıl çarparım biliyor musunuz? Bütün konuştuklarınızı not ederim, hükümete haber veririm, papelleri cebime doldurur um, ananızı ağlatırım, sağı sola katarım, fitne koparırım, topunuzu hapse sokarım. Bu çocukcağız (yani Nâzım Hikmet - K.S.) bolşevik filân değildi, buz gibi Türk dostu vatanperverdi. Hiçbir komünizm iddiasında bulunmamıştır, onu fitleyen benim, ben, Türkiye Lavrens'i, kızıl şeytan, Cingöz Recai, ben, korkunç teşkilatımla Nâzım'cığı ağımın içine düşürdüm, hapislere soktum, inim inim inlettim, halbuki yalandır, komünistlik taslamamıştır o, bir tek emeli vatana hizmettir, fakat ben yok muyum ben, Tanrı sizi pençeme düşürmesin, yanıma yaklaşmayın, selâmı kesmeye de gelmez, uzaktan merhaba, yanınıza ben yaklaşırsam susun, arkadaşınızı dürtükleyin: 'Türkiye Lavrens'i geliyor. Provokatör Cingöz geliyor, dikkat! Dikkat'».

Peyami, Nâzım'ı doğrulayarak bir hikâye kitabının işportaya düştüğünü kabul ettikten sonra şöyle avunuyor:

«Hem sergiye düşmeyen hangi kitap var ki? Hemen

bütün Türk ilmi ve Türk edebiyatı... Bir Türk münevveri olarak bunun azabını paylaşması lâzım gelen Nâzım Hikmet...»

Peyami Safa, yazı dizisinin beşincisinde Troçki'den yararlanmaya çalışarak, bu devrim kaçkınının Mayakovski için yazdığını ileri sürdüğü «zannediyorlar ki hakikî ihtilâlci görünmek için kaba olmak şarttır» yargısına dayanıyor ve Nâzım için şunları yazıyordu:

«İşte ihtilâlin en büyük şefinin sahteliğini ilân ettiği bir şairi, bir adam, Nâzım Hikmet gibi nazım şekline, fikirlerine, kelime bölümlerine, hayallerine varıncaya kadar taklit ederse bu adam, samimî bir komünist değil, sahte bir komünistin sahte bir mukallitidir.»

Peyami, her şeyi çarpıtıyordu. Bir kez Troçki, bolşevik devriminin «en büyük şefi» değildi, en büyük şef Lenin'di. Nâzım, Mayakovski'nin bir tek dizesini okumadığı aylarda serbest nazım tekniği ile «*Açların Göz Bebekleri*» başlıklı şiirini yazmıştı. Nâzım anlatır:

«Ben bu yazıyı (*Açların Göz Bebekleri*'ni) yazdığım zaman Rusça bilmezdim ve Mayakovski'nin adını bile duymamıştım.

'Ne malum?' diyeceksiniz. Şahitle ispat ederim.»

Gerçekten de Nâzım'ın Sovyet Rusya'ya gittiği vakit beraber kaldıkları Vâlâ Nureddin de, sonradan araları açılan Şevket Süreyya Aydemir de, Nâzım'ın bu sözlerini doğrulamışlardı. Nâzım, Mayakovski'nin şiir tekniği hakkında şunları söylüyordu:

«Mayakovski bir nevi Rus aruzunun bir çeşit son haddine vardırılmış, müstezatlı tarzı ile yazar. Hani Hâmid'in 'Mevki Viyana' diye başlayan bir yazısı vardır, işte aşağı yukarı onun gibi... Halbuki benim yazılarımda böyle muayyen bir veznin son haddine vardırılmış müstezatlı tekniği yoktur. Ahengi ve 'vezn'i anlayış bakımın-

dan aramızda hiçbir benzerlik olmayan Mayakovski ile muhteva (öz, içerik) bakımından da ayrılırız. O, her şeyden önce ve her şeye rağmen ferdiyetçidir (bireycidir). Ben, değilim, Rusça öğrendikten ve Mayakovski'nin eserleri ve şahsıyla tanıştıktan sonra çok şey öğrendim. Fransızca'yı öğrendikten sonra birçok Fransız şairlerinden birçok şey öğrendim. Bunların arasında Mayakovski de vardır. Harp sonrası edebiyatında dil bakımından hâkim olan cereyanın en güzel örneklerini Mayakovski'de okudum. Bir aralık bir iki yazımda Mayakovski'nin değil, umumiyetle fütürizm'in tesiri altına düştüm. Fakat bu 'fütüristlik' devrim çok çabuk geçti.

Bugün beni verim bakımından Mayakovski'yi taklit etmekle itham edenler, Mayakovski'yi aslından okumuş olsalardı 'müstezatlı Rus aruzunu' görürlerdi ve bu büyük şairi tetkik etselerdi onun 'ferdiyetçiliği'ni (bireyciliğini anlarlardı.» *(Her Ay dergisi, 20 Nisan 1936, sf. 104 ve devamı)*

Görüldüğü gibi Peyami'nin Nâzım'la Mayakovski arasında bağlantı kurması da gerçeklere uymuyordu. Sonunda Peyami, bu yazı dizisine niçin başladığının gizini verdi *(Hafta, 12 Ağustos 1935, sayı: 71)*:

«Düşmanlarından daha zararlı elemanları kendi sâlikleri arasında bulunduran zavallı akidelerden biri de komünizm'dir» diyerek bu sisteme veryansın ediyordu. Ona göre komünizm «münevver geçinen bazıları için de insanı düşünmek zorluğundan kurtaran ve basit formülleri komünizmin on kuruşluk Mızraklı İlm-i Hâl'lerinde, halk için yazılmış propaganda risalelerinde kolayca bulunan bir hazırlop fikirler manzumesi...»

Peyami Safa, yazılarının birinde *(Hafta, 19 Ağustos 1935)* Nâzım'ın kofluğunu belirtmeye çalışmasından sonra, Nâzım Hikmet, Peyami için yazdığı «*Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri*» başlıklı şiirini yayınladı.

Yeni yayınlanmaya başlayan «Ayda Bir» dergisinin ilk sayısında (1 Eylül 1935) yer alan şiir, dergide dört sayfayı dolduruyordu. Bu şiir, yergi türünün en acı örneklerinden birini oluşturuyordu ve kendi alanında Nâzım'ın daha önceki yergilerinin, portrelerin en acımasızıydı.

XIII. «CİNGÖZ RECAİ» NÂZIM'A KARŞI...

Bir düşün oğlum,
bir düşün ey sayın provokatör...
Her dövüşen sersemdir senin için
Her anlayıp inanan kör.
Ve sen ki, bir fikre bağlanışın
azılı düşmanısın;
anlat bana nasıl oldu şu,
anlat bana nasıl oldu da sen,
yanarak boynu müsellesli bir mason imanıyla
boyamak istedin Süleymanın çift sütununu
o biçare «hürriyeti efkâr»ın kanıyla?
Hem, ne derin bir inanışmış ki, bu,
ne müthiş bir ateşle yanışmış ki, bu,
göze aldırmış sana
fenafil - maşrıkı âzam olmayı,
mason localarına üç defa baş vurup
mason localarından üç defa kovulmayı

BİR PROVOKATÖR ÜSTÜNDE HİCİV DENEMELERİ

«Sen ölmedin, seni öldürdüler zavallı kadın.»
T. F.

Sen çıkmadın
çıkardılar karşıma seni!
Kıllı, kara elleriyle tutup enseni,

gövdeni verden bir karış kaldırdılar;
sonra birdenbire
bırakıp yere
seni pantalonumun paçasına saldırdılar!.

Bir düşün oğlum,
bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ki, son defa
anlıyabilesin:
Sen bu kavgada
bir nokta bile değil,
bir küçük, eğri virgül,
bir zavallı vesilesin!..
Ben, kızabilir miyim sana?
Sen de bilirsin ki, benim âdetim değildir
bir posta tatarına
bir emir kuluna sövmek,
efendisine kızıp
uşağını dövmek!.
Sen de bilirsin ki, jurnal esnafı, senin gibiler
tutulup kulaklarından birer birer
teşhir edilirler..
Ben, sadece söküp
bir fitnenin otuz iki dişini,
ve Babıâli kaldırımlarına döküp
geleceğini, geçmişini
aldım omuzuma işte bu teşhir işini...

Bir düşün oğlum,
bir düşün ve inkâr etme ki;
Keteon matbaasında ut çalıp
ayak şarkıcılarına beste tâlim eylemek
ve o biçare Larus'un ırzına geçip

zatını âlim eylemek
sana pek
zor geldi, demek;
aranızda dolaşır görünce
benim «Orhan Selim» adlı dilsiz
ve kolu bağlı gölgemi,
hemen azıya alıp gemi
faşisto - demokrato - liberal
bir jurnal
yazıp
delikanlıyı yere çalmak
ve bir miktarı münasip elden almak
istedin!..
Elden alıp, almamana
karışmam ama,
biz, gölgemizi bile çiğnetmeyiz adama!..

Bir düşün oğlum,
bir düşün, ey, göbekli patron veletlerinin
«Doğru yol» göstericisi...
Bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ve hatırla ki, son defa;
O, takma aslan yeleli
Namık Kemal üstadın senin;
abanoz ellerinden
zenci kölesinin
som altın taslarla şarap içerek
ve «didarı hürriyet»in dizinde
kendi kendinden geçerek;
«Yüksel ki yerin
bu yer değildir,
dünyaya geliş
hüner değildir!»
demiş...

Sen de yükseldin uyup
onun sesine
«La dam o Kamelyanın» fesli figüranlığından
Ahmet Haşimin «Degüstasyon»daki iskemlesine...

Bir düşün oğlum,
bir düşün
ve mezarların hududunu aşma!
Kendine güven evlât
babana değil,
bir ölüyü koluna takıp dolaşma..
Öyle zart zurt eşilmez toprağı gidenlerin!
Ölüleri rahat bırak oğlum,
rahat bırak uyusun
o muhteşem şehidi hürriyet beypederin!.
Hem öyle daha iyi;
çünkü bak ortada
ne yeni bir İngiliz - Boer
harbi var
ne de tebrik isteyen bir İngiliz elçiliği!.
Ölüleri rahat bırak oğlum,
rahat bırak uyusun benim de ölülerim!..
Sen de bilirsin ki, ben
ne dedemden
miras bekledim,
Ne babamdan şeref, şan!..
Hasep, nesep, kan, soy, sop işinde yoğum.
Çünkü ne halisüddem bir buldoğum
ne tecrübelik bir tavşan..
Ben sadece ölen babamdan ileri
ve doğacak çocuğumdan geriyim
ve bir kavganın adsız neferiyim...

Ey ihtisas mahkemeleri kaçağı
ve Despinis Kokonun aftosu;
Ey marka malı kör
provokatör,
ve ey zavallı yetim...
Yoktur şimşiri kahrını inkâra niyyetim...
Kokla, çek ve iç,
üzülme hiç.
Billahi cihan bilir ki, sen
kahraman, ulusal muhaliflerimizdensin..
Kokla, çek ve iç
üzülme hiç...
Yalnız arasıra
bakıp aynalara
bir deve derisinden beli değnekli Hacivat düşün.
Bir düşün oğlum:
müdahin, çelebi hazreti Hacivatın
giyerek harp ilâhı Marsın üniformasını
kahramanane bir dalkavuklukla hesap sormasını!

Bir düşün oğlum,
bir düşün ve inkâr etme ki;
gizli gece yolculuklarından kalmadır senin alın terin.
Sen her gece
el ayak çekilince
«Nuvel literer»in
bir arşınlık duvarından aşarak
ve parmaklarının ucuna basıp dolaşarak
yapraklarında onun,
apartırsın satırlarını birer, birer
Cingözle beraber.
Fakat her duvar
bir karış değildir.

Her duvardan atlamayı kesmez senin gözün
ve her fikrin açılmaz kapıları
maymuncuğuyla Cingözün!..
Okuman lâzım evlât.
Evirip çevirmeyi, göze girmeyi, falanfilân
bırakıp
okuman...

Bir düşün oğlum,
bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ve benden öğren ki son defa:
FİKİR dediğin
şeyin
Karabet ustanın uduna benzemez suratı.
O, ne şapırtılarla çiğnenen bir sakız,
ne «Vatan - Silistre»de Abdullah çavuşun tiradı,
ne de «Bir akşamdı» da müteverrim bir bayan
ilâcıdır.
O, şahlanmış bir kavga atı
kalın kabzalı bir savaş kılıcıdır.
Bu ata atlayacak yürek
ve bu kabzaya bilek
gerek...

Nâzım Hikmet
1935-7-20-14

Dergide şiirin 17 satırlık bir bölümü atlanmıştı. Nâzım'dan özür dileyen Yusuf Ziya Ortaç'a, Nâzım:

«Zararı yok, bu eksiklik bana bütün portreleri bir araya getirme ve tümünü bir arada yayınlama fikri verdiği için ben sana teşekkür ederim» dedi ve kısa bir süre sonra kalın kahverengi kâğıda basılı «Portreler» adlı yapıtı Yeni Kitapçı (Sahibi Yusuf Kenan, Sabiha Zeke-

riya Sertel'in kardeşi idi) yayınladı. 64 sayfa tutan kitaba 40 kuruş fiyat konuldu. Peyami'yi taşlayan şiirde «Ayda Bir»de atlanan 17 satır da yer aldı.

«giyerek harp ilâhı göbekli Marsın üniformasını
kahramanâne bir dalkavuklukla hesap sormasını»

dizelerinden sonra gelmesi gereken bölüm şöyledir:

Bir düşün oğlum
bir düşün ey sayın provokatör...
Her dövüşen sersemdir senin için
Her anlayıp inanan kör.
Ve sen ki, bir fikre bağlanışın
azılı düşmanısın;
Anlat bana nasıl oldu şu,
anlat bana nasıl oldu da sen,
yanarak boynu müsellesli bir mason imanıyla
boyamak istedin Süleymanın çift sütununu
o biçare «hürriyeti efkâr»ın kanıyla?
Hem, ne derin bir inanışmış ki, bu,
ne müthiş bir ateşle yanışmış ki, bu,
göze aldırmış sana
fenafil-maşrıkı âzam olmayı...
Mason localarına üç defa baş vurup
mason localarından üç defa kovulmayı.

Nâzım Hikmet, Peyami Safa'yı bütün kimliğiyle okurlarına tanıtmak için 14 Temmuzda bir şiir üzerinde çalışmaya başladı. Bir hafta süren yazma, düzeltme, yeniden ele alma şeklinde geçen yaratıcılığının sonucu ortaya çıktığı vakit bunu yakın dostlarına —her zaman yaptığı gibi— okuyup görüşlerini aldı. Hemen tümü

«Olağanüstü güzel, çok başarılı, Peyami bu şiirin etkisiyle hastahaneye yatar» diyorlardı. Peyami de bu yergiden bazı dizeler kendisine duyurulduğu vakit şöyle yanıt veriyordu:

«Alık oğlan, demek benim en güçlü ve en çok onur duyduğum yönlerime saldırmış, vay hain vay!»

Nâzım'ın yergisi, Ayda Bir dergisinde çıkınca da Peyami, *Hafta* dergisinde bu şiire ilk tepkisini şöyle belirtti:

«... abes ithamlarının delillerini bulmaktan âciz kalınca, aynı yavan lakırdıları manzum bir lafazanlığın kuru kalıbına dökerek Babıâli yokuşunda dükkân dükkân dolaştı, yazdığını önüne gelene okudu ve aylık bir mecmuada da neşretmeye kalktı. Böylece estetiğinin de püf noktasını ifşa eden yeni bir delili ele vermiş oluyordu.» *(Hafta, 19.8.1935, Sayı: 72)*

Nâzım'ın şiiri karşısında serseme dönen Peyami Safa, bu kez dergisinde yine aynı şiiri konu yaparak şunları yineledi:

«Nâzım Hikmet'in fikir taraflarında apışınca söyleyecek bir şey bulamayarak işi destan yazmaya döktüğünü ve hakkımda bir manzume çırpıştırarak dükkân dükkân dolaşıp okuduğunu evvelce bildirmiştim. Bu manzumesini bir mecmuada gördüm. Alık oğlan, benim sayısız kusurlarım dururken iftihar ettiğim tek tük birkaç faziletimi hicvetmeye yeltenmiş.» *(9.9.1935)*

Nâzım Hikmet'in bu taşlama, yerme, portre çizme türündeki şiiri, Peyami Safa'da öfke ile saldırının karışımı duygular uyandırmıştı. Yakınları bunu söylüyor, bu psikoloji ile yanlış bir yol tutacağından kuşkulandıklarını açıklıyorlardı: «Ola ki, Nâzım'la yumruk yumruğa gelir,» diyorlardı. Ama, bu kabadayı tavır ikisine de yakışmazdı ve bu beklenmedi.

Peyami Safa, Nâzım'ın şiirini eleştirme gereği duydu:

«Ben lisede fakir bir çocuktum, kitap ve peynir ekmekle bazen aşûreden ibaret olan öğle yemeği paramı çıkarmak için 'Keteon' matbaasında şarkı istinsah ederdim. Nâzım, bilhassa kendisinin tezi ile en mağdur ve en masum hareketim olan bu anekdotumu aleyhimde vesika diye kullanmış. Halbuki ben bu hikâyeyi dostlarıma her zaman seve seve anlattığım gibi ondan evvel kendi eserlerimde yazmış bulunuyorum. Keza küçükken bende sahneye çıkmak hevesi vardı. Bir gün figüran olarak La Dam O Kamelya piyesinde sahneye çıkarken başımda fes bulunduğunu unutmuştum. Bunu da güle güle dostlarıma anlatırım ve yine Nâzım'dan çok evvel bir kitabımda yazdım. Bu alık oğlan beni sürgünde ve genç yaşında ölen Safa'nın yetimi ve Namık Kemal'in muakibi olmakla da ithama kalkmış. Bahsettiği isimler Türk inkılâp tarihinin şerefleridirler; Boer harbini tebrike gidenler yalnız İsmail Safa değil, Nâzım'ın bayıldığı ve lehine yazı yazdığı Tevfik Fikret de dahil olduğu halde zamanın birçok inkılâpçı münevverleridir. Ve siyasi sebebi büsbütün başkadır.

'Yetimi Safa' olmak benim alnımı dik tutan en derin iç acımdır. Kaldı ki, bu 'yetimi Safa' tabiri de Cenab Şehabeddin tarafından benim için 'Yetimi Safa değil, yetimi zekâdır' tarzında yazılmıştı. Ben de kendisine 'Üstad! Kelime oyununu parlak bulmadım. Seci arıyorsan Yetimi Safa'ya Yetimi Kafa daha uygun düşer' demiştim. Yani bu tabir de başkasına aittir.

Fazla konuşmaya lüzum görmem. Sözü Cingöz Recai'ye bırakacağım. Gelecek sayılarımızdan birinde onun bu Nâzım Hikmet denilen meslekdaşına cevabını okuyacaksınız. İşi fikir ve iddia tarafından kaçırıp vesikası

imalarla dolu adî bir soytarılığa götüren bu zıpıra artık Server Bedi'in kahramanı şak şak vuracaktır.» *(Hafta, 9 Eylül 1935)*

Peyami Safa, Nâzım'ın hiciv denemesindeki dizelerde neyi amaçladığını bile anlayamayacak kadar çileden çıkmış olmalı ki Keteon matbaasında nota kopya etmesini kınamadığını farkedememişti. Ya da, Nâzım'ın kasdını örbtas etmek için anlamaz görünmüştü. Zira Nâzım, Peyami'nin Keteon matbaasında ut çalıp nota kopya ederken ve Larus'un yazdıklarını okuyup yazı yazarken kendini âlim saymanın kolay olmayacağını anlatmıştı. Orhan Selim karşısında yenik düşmemek için onu jurnal etmeye kalkışını yeren Nâzım, para kazanmak için namusuyla çalışmayı değil, jurnal edebiyatı ile servet yapmayı kınıyordu. Peyami'nin fesini başında unutup La dam o Kamelya'da figüranlığa çıkışını kınamıyordu; fakat fakir ve figüranlıkla üç beş kuruş kazanacak bir düzeyde iken birden bire Ahmet Haşim'in devam ettiği lüks meyhanede akşamları keyif çatacak düzeye gelmesinin altında yatan sömürü ve jurnalcilikten yana oluşunu kınıyordu. Sonra Nâzım, Namık Kemal'i «Üstad» saymadığı için, bu şairden söz açarken Peyami'ye «Namık Kemal üstadın senin» deyivermişti.

Peyami'nin «Türk inkılâp tarihinin şereflerinden biri» olarak gösterdiği babası İsmail Safa'yı savunurken, Fikret'in de, başkalarının da İngilizler'in başlattığı saldırı ile ortaya çıkan Boer savaşında İngiltere Büyükelçiliğini kutlamaya gidişinin ayıbını kapatmaya çalışıyordu. Zira, İngilizler, servetlere ve yeraltı zenginliklerine el koymak için Güney Afrika'daki Boer devletini yok eden zulüm savaşını kazanan, pek çok Boer ailesini işkence kamplarında mahveden, bu arada 20.000'i aşkın kendi vatandaşının ölümüne yol açan emperyalistleri al-

kışlamak, İngiltere'yi, Büyükelçisinin kişiliğinde kutlamak, Fikret de aynı işi yapmışsa alkışlanmaz, suçlanır ve eleştirilirdi. İşte Nâzım da, Peyami'yi bu ayıbı işleyen babasının yetimi olduğu için değil, edebiyatın cinas sanatını kullanarak Peyami'nin içerek, eroin, kokain kullanarak «safa sürmesi»ni, sonra bunlardan bir bölümünü bırakarak içkiyle yetinmesini anlatıyordu.

Peyami, Nâzım'ın şiirine Cingöz Recai imzası ile cevap vermeyi denedi. «Cingöz Recai'den Nâzım Hikmet'e» başlıklı şiiri, bir mistik'in kesin yenilgi belgesi olduğu için olduğu gibi sunuyorum:

«Nâzım Hikmet, Peyami Safa'nın gazetemizde 'Biraz Aydınlık' başlığı altında yazdığı bir seri makaleye iki kere haftalık arkadaşlarımızdan birinde cevap vermiş (Biraz Aydınlık yazı dizisi yediyi aşmıştı), fakat münakaşanın fikre taalluk eden noktalarında durmayarak aylık bir arkadaşımızın sayfalarında manzum bir hicviye neşretmişti... Münakaşayı mevsuk ve müdellel çerçevesinden çıkararak çirkin bir alay zeminine döken Nâzım Hikmet, artık ciddî bir muhatap olmaktan böylece istifa edince, Peyami Safa ona kendi tarzında manzum konuşmanın ne basit bir yazı oyunu olduğunu ispat için karaladığı şu cevabı Server Bedi'in meşhur kahramanı Cingöz Recai imzasıyla bugün 5'inci sayfamızda neşrediyor...» *(Hafta, 23 Eylül 1935, S. 77)*

CİNGÖZ RECAİ'DEN
NÂZIM HİKMET'E

Gel bakayım,
Lüle lüle, kıvrım kıvrım, samur saçlı,
Pambuk tenli, al yanaklı sarı papam,
Gel bakayım anam babam,
Gel bakayım yetimlikle maytap eden paşa zadem,
Güzel âdem!

Gel bakayım,
Gel ki büyük babaların:
Enver Paşa, Nâzım Paşa konaklarında
Alıştığın gibi,
Alışıp yılıştığın gibi,
Seni her gün dizlerimde hoplatayım,
Şerefine bütün yetim çocukların
Anasını satayım.

Gel bakayım fidan boylum, asilzadem, güzel paşam,
Moda burnile Süreyya Paşa locası arasında her akşam
Maviş gözlerini süze süze mekik dokuyan
Kadıköyün kübik salonlarında şiir okuyan
Moda şair, kübik şair, kübiklerin kübiği.
Cevizliğin, Kuşdilinin, Mühürdarın bolşeviği!

Ben ki —kıtır atma cicim!—
Nuvel Litererden alma değil,
Bolşevik şair Mayakovskiden de çalma değil,
Senin tulum göbekli, kadayıf enseli burjuvalarından
Halkı soyan birkaçının yuvalarından,
Para aşırdım.
Neden mi, niçin
Yolumu şaşırdım?
Babası sürgün öldürülen
Bir çocuğu beslemek için!
Fakat sen ki paşa konaklarında
Kuş dilinde, kuş tüyünde, kuş sütile beslendin,
Kuş beyninle bolşevizme heveslendin.
Baban üç yıl önce ölünceye kadar
Zavallıdan para kopardın,
Nefesi kokan Türk işçisinin vekâletini apardın.
Götürüp sonra onu el altından,

Enternasyonale zula ettin,
Kim bilir kaç
Aç biilaç
Türk işçisinin ciğerini pirzola ettin!
Gel bakayım seninle bir konuşayım
Senceleyin bir coşayım:

Bre... Toprak altında yatan
Namık Kemale, Safaya çatan
Bre tümen tümen kıtır bom
Bre tümen tümen palavra
Bre işçiye yalan
Ölüye iftira atan
Sağı sola katan
Bre kaltaban
Bre Türk düşmanı, bre vatan
Haini şarlatan!

Bre propaganda broşürü âlimi
Bre sırtını ipek divanlara yaslıyan
«Sermaye»nin yüzde bire küçültülmüş posasını
Yalayarak allâmelik taslayan
Orak çekiç markalı
Sözüm ona Komintern taktikalı
Üfürükle şişirme, kursak balon komünisti
Dandini bey, züppe salon komünisti!

Sen misin «o kavganın kolu bağlı adsız neferi?»
Yavaş gel, saçmalamaya başlıyorsun,
Kolun bağlise nasıl taşlıyorsun,
Piçler gibi ölülerin mezarını?
Yanlış attın zarını:
Görüyorsun şeşi beş
Yemek için birkaç leş

Sallayarak hemen uzun elini
Oluyorsun mezarlara tebelleş.

Sen misin adsız nefer?
«Eynelmefer?»
İki metro boyu afişlerde
Gazetelerin tüccar ilân sayfalarında
Kitaplarının üstünde, manzumelerinin altında
Bangır bangır bağıran Nâzım Hikmet imzası
Ad değil mi?
Ne yalan söylersin?
Sendeki surat, surat değil mi?

Sen adsızsan,
Zonguldak'ta maden kuyusu dibinde
Promete gibi, fakat gökten değil
Yerin dibinden ateş alan
Bize kalori yollayan
İşçinin adı nedir?

Adlısın, meşhur şairim, adlısın,
Amma neyleyim,
Yırtık suratlısın.

Sen ki iki papele her gün Akşam
Ulusal dil yazarsın,
Önce yazdıklarını bozarsın.
Sana her gün üç lira verebilsem al
Vallah billah
Ey o kavganın adsız neferi
Hemencecik soldan geri
Çevrilerek
Ulusalizma - Faşizma gömleğini
Sırtına geçirerek,
Bolşevizmin mezarını kazarsın!

Nitekim,
Söyleyecek sözün bitince,
Marksın sermayesini kediye yükletince
Her renkli, Herşey adlı reklâm gazetesinde
Başmuharrirlik yapıyorsun
Şimdi de İpekçilerin sermayesine tapıyorsun!
Bre... Toprak altında yatan
Büyük Türk ölülerine çatan
Bre tümen tümen kıtır bom
Bre tümen tümen palavra
Bre işçiye yalan
Ölüye iftira atan
Sağı sola katan
Bre kaltaban
Bre Türk düşmanı, bre vatan
Haini şarlatan!

Sen artık buralarda
Kolay dikiş tutturamazsın
Sahte Komintern taktikalı
Dolmalarını yutturamazsın.

Çekil!
Bugün yaptığın gibi
Metr - Goldvin - Mayer şirketinin
İstanbul kolunun başına dikil
Yüzünden maskeni, başından kasketi at
Sermayenin altına yat!
Yerini şimdi buldun işte:
Hak berekât versin, asılzadem,
Berekâaaat!

CİNGÖZ RECAİ
Müstensihi
SERVER BEDİ»

Hafta Dergisi'nin *77. sayısında (23.9.1935)* yayınlanan bu tam sayfa külhanbeyi ağzıyla yazılmış manzume benzerinde Peyami, Nâzım'ın Kadıköy'de kaldığını ve Moda semtiyle, babası rahmetli Nâzım Bey'in müdürlük yaparken öldüğü Süreyya Sineması'nın locası arasında vakit öldürdüğünü hatırlatıyordu (Nâzım Bey'in ölümü için bakınız: Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı ikinci cilt). Ayrıca Kadıköy'ün değişik semtleri ve annesi Celile Hanımın evinin bulunduğu Cevizlik'i, gezinti yerleri olan Kuşdili ve Mühürdar'da genç şairler gezinirken şiir okuyuşunu yermek istiyordu. «Babası sürgünde öldürülen» iddiası ise bir gerçeği saptırma idi. Çünkü Peyami'nin babası İsmail Safa İkinci Abdülhamid'in baskılı döneminde Mirsad adlı bir edebiyat dergisini yönetirken verem illetine tutulmuş, Midilli Adasına hava değişimine gitmişti. O sırada İstanbul'da Servetifünun dergisinin yeni bir atılımını öğrenince yeniden İstanbul'a döndü, edebiyatçılarla kendi evinde toplantılar yaparken, «gizli toplantılar düzenlediği» iddiasıyle jurnal edilince Sivas'a sürüldü (1900). Orada veremin elinden kurtulamadı ve eceliyle öldü (1901).

Demek oluyor ki, pek çok sosyalistin, işçi haklarını savunanın kapitalist ülkelerde sürgüne gönderilip ya da karakollarda dayak atılarak öldürülmesine benzer bir cinayet söz konusu değildi. Peyami'nin babası bu bakımlardan «sürgünde öldürülen» değil, sürgünde iken ölendi.

«Bir kavganın adsız neferi» olduğunu söyleyen Nâzım, bir fikir uğruna —yasak olduğu için— kavga verirken mevki, şöhret peşinde olmadığını anlatıyor ve yürüyen, değişen yaşamın değişmeyen yasasını hatırlatıyordu:

Haseb, neseb, kan, soy sop içinde yoğum
çünkü ne halisüddem bir buldoğum
ne tecrübelik bir tavşan...
Ben sadece ölen babamdan ileri
ve doğacak çocuğumdan geriyim
ve bir kavganın adsız neferiyim...

diyordu. Peyami, bir fikir ve dava adamı olarak Nâzım'ın inançlarını yıkamayacağını bildiğinden ve henüz Nâzım'ın inandığı kavganın içine bir provokatör olarak giremediğinden bu konuda bir şey söylemiyor, Nâzım'ın sanki ününü inkâr ettiği varmış gibi, onun afişlere çıkan adını, kendi aklınca Nâzım'ı yalancı çıkarmak için ileri sürüyordu.

Nâzım, arkadaşlarıyla Resimli Herşey adlı bir haftalık dergi çıkarmıştı. Bu dergi, Peyami'nin iddia ettiği gibi ne reklâm gazetesi idi, ne de Nâzım'ın sözü bittiği için düşüncelerini ve inancını bir yana bırakarak Peyami'nin yaptığı gibi dönüyor, inançlarının tersini «gelişme, fikir özgürlüğü» yaftasıyla örtmeye yelteniyordu. Nâzım, en bilinçli şiirlerini, örneğin *Taranta Babuya Mektuplar*'ın bazılarını burada yayınlamıştı. Üstelik dergi, bilinçlendirme görevini 11. sayfadaki «En Faydalı Sayfa» genel başlığı altında «gazete ve kitap okurken birçok isimlere ve mefhumlara rastlıyorsunuz. Biz size bu sayfamızda bu isimlerle bu mefhumlar hakkında en kısa ve faydalı malumatı vereceğiz. Bu sayfalar sizin için bir küçük ve eşi olmayan ansiklopedidir» deniyordu. Örneğin bu sayfada yer alan bazı ad ve mefhumlardan birkaç örnek verelim, verelim ki Peyami'nin «sana her gün üç lira verebilsem hemencecik soldan geri dönersin» dediğinin sadece Peyami'nin kendi kendini anlatan bir ta-

vırdan söz ettiğini, Peyami'yi hâlâ savunanlar anlasınlar...

İşte Resimli Herşey'den anlatımlar:

«Action Française — Fransa'nın en sağ uluscu ve faşist partisidir. Hükümetten ve bilhassa zabitlerden çok yardım görmektedir.

Henri Barbusse — (1875 - 1935) harp sonu Fransasının en büyük muharriri. Seine'de doğdu.1895'te bir şiir mecmuası neşretti. Büyük harbe iştirak etmiş ve harpte gördüğü faciaları bütün açıklığıyla *'Ateş'* isimli eserinde anlatmıştır. Harpten sonra harp aleyhinde teşekkül eden her cemiyetin başına geçmiş ve bizzat kendisi birçok teşekküller kurmuştur. Bu büyük insaniyet müdafii Moskova'ya yaptığı seyahatte rahatsızlanmış ve güttüğü ülkünün merkezinde ölürken son sözü «Habeşistan, Habeşistan» olmuştur. Son eseri 'Stalin'dir.

Demokrasi — Her vatandaşın müsavi hakka malik olduğunu resmen tanıyan devletin bünyesini ve idaresini tayin etmek için herkese müsavi hak veren bir devlet sistemidir. Parlamento demokrasisi kuvvetli burjuvazinin derebeyliğe karşı mücadelesinde kullandığı bir şekildir. Burjuvazi, eski düşmanlarına karşı yaptığı mücadelede müstakbel düşmanını kullanır ve onu her cihetten çoğaltmaya çalışır. Burjuvazi bu suretle kendi kuyusunu kendi eliyle kazmış olur.»

Onlarca anlatımdan alınan bu üç açıklama Nazım'ın inancının adamı olduğunu, öyle yaşadığını ve öyle evrene göçtüğünü anlatır bize.

Kapitalist toplumda üretim araçları hep sermayedarların elinde olduğu için, sosyalistler de ister istemez o kapitalistlerin yanında ücretle çalışırlar. Tıpkı Nâzım Hikmet gibi, Sabahattin Ali gibi, Orhan Kemal gibi, Ya-

şar Kemal gibi, Kemal Ahmet gibi, Hasan Hüseyin gibi... Nâzım Hikmet İpekçi'lerin yanında Metro - Goldvin - Mayer firmasının filmlerinin dublajını yapıyor, geçimini sağlıyordu. Peyami gibi küçük sermayesiyle işçileri sömüren Hafta'nın sahiplerine benzememişti.

Resimli Herşey dergisini ileri süren Peyami Safa, bu dergide «Nâzım'ı Marks'ın sermayesini kediye yüklettince her renkli, Herşey adlı reklâm gazetesinde İpekçiler'in sermayesine taptığını» iddia ediyordu. Peyami'nin hayranlarından avukat ve yazar Ergun Göze ise «Resimli Herşey» dergisinin nasıl bir dergi olduğunu şöyle tanıtıyor:

«Nâzım her gittiği yere propagandasını da götürüyordu. Nitekim işte Resimli Herşey mecmuasında, en eski şiiri diye on yedi sene evvelki şiirini yayınlıyordu. Mecmuanın diğer yazarları ise Mahmut Yesari, M. Turhan Tan, Sabiha Zekeriya, İzzettin Şadan, Nizamettin Nazif, Naci Sadullah, Vasfi Rıza vs. idi. Cingöz'ün dediği gibi 'her renkli herşey'di bu.

İşbu Herşey'in üçüncü sayısında Sovyet Rusya Devlet Başkanı Kalinin Yoldaşın itinalı resimleri var.

Ayrıca 'Orhan Selim'de hem fıkra yazıyor, hem hikâye. Hikâyenin ismi: Kuklacı. Dünya gazete başlıklarından örnek kupür verdiği sayısında ekseriyetin Demirperde gerisi gazetelerinin olması ve Avrupa basınından da en önde Fransız Komünist Partisinin organı 'L'humanitée'nin başlık klişelerinin konmuş olması, içinde bir tek komünistin bulunduğu bu gazetede çok görülen oyunlardandır.

Sahibi ise İpekçi İhsan.» *(Peyami Safa - Nâzım Hikmet Kavgası, 3. b. S. 323)*

İşte Peyami'nin «İpekçiler'in sermayesine tapma (!)» hikâyesi..

Avukat ve yazar Ergun Göze'nin yayınladığı Peyami Safa - Nâzım Hikmet Kavgası kitabıyla ilgili bir fıkra yazan Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu görüşünü şöyle belirtti: «Yalnız Göze, Peyami'yi pek yakından görmüş, Nâzım'a ise pek uzaktan bakmıştır. Bundan ötürü ortada bir optik aldanış var:

Ne Peyami o kadar devdir, ne Nâzım bu derece pire.» *(Yeni İstanbul, 21.4.1969).*

XIV. ÇATMAK İÇİN YARATILAN VESİLE

Yine biz köleleriz, efendilerimiz var.
Yine her melun taşı yosunlanmış bir duvar,
Esir - efendi diye koymuş da adlarını,
İki bahta ayırmış arzın evlatlarını.
Efendi işletiyor, esir işliyor yine.
Yine efendilerin gümüşlü sofrasından,
Kar gibi ekmeğinden, şarap dolu tasından
Kırıntı, artık bile düşmüyor işleyene.
Yine biz esir geçen her günün akşamında
Eve sade bir lokma ekmek getiriyoruz.
Gece yağmur inerken evimizin damında,
Isınabilmek için güneşi bekler gibi
Birbirine sokulan hasta köpekler gibi
Yırtık yorganımızın altında titriyoruz.
Çiftimiz, balyozumuz, sonsuz çalışmamızla,
Asırlardır bağrında inleyen kazmamızla
Heyecana geldi de kara toprağın kalbi,
Kendini teslim eden taze bir kadın gibi
Çiçeklerle donandı dünya isimli ağaç.
Biz bu ağacımızın dibinde ölürken aç,
Efendiler gösterip sırıtan dişlerini
Birer birer topluyor bütün yemişlerini...

NAMIK KEMAL ADINA KOPARILAN FIRTINA

Nâzım Hikmet'in, takma ad kullanarak günlük gazetelerde fıkra yazmaya başlaması, öz türkçe akımının yanında yer alması, faşizme karşı halkın seveceği bir

aydınlık dille eleştiriler yapması, faşizmin para şıkırtılarını İstanbul'da Babıâli piyasasında da duyurmaya başladığı 1934 - 35 yıllarında hoş karşılanmadı. Peyami Safa da eski arkadaşının karşısına sinsi sinsi, sonra açıkça geçmek görevini üstlendi ve Nâzım'la tartışmaya girdi. Valâ Nureddin'in uyarı ve önerisini tutsaydı, Nâzım Hikmet gibi bir şairle kalem savaşına girmezdi; ama kalbi İspanyol Cumhuriyetçileri, Habeşistan delikanlıları ve köylüsü yanında çarpan Nâzım Hikmet'in Alman Faşizmine ve ırkçılığına karşı açık cephe alması, bu akıma alkış tutanları harekete geçirince Peyami de, Nâzım'a saldırmış ve sonunda «Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri» şiiriyle tüm foyası ortaya dökülmüş, perişan olmuştu.

Yenilen kolay bırakmayacaktı saldırıyı. Onun için bu kez, Peyami'yi yeren şiirde geçen bir benzetme dillere dolandırıldı ve bir polemik konusu edildi. Nâzım Hikmet şöyle demişti:

«Bir düşün ey yetimi Safa
Bir düşün ve hatırla ki, son defa;
o, takma aslan yeleli
Namık Kemal üstadın senin;
abanoz ellerinden
zenci kölesinin
som altın taslarla şarap içerek
ve «didarı hürriyet»in dizinde
kendi kendinden geçerek:
«Yüksel ki yerin
bu yer değildir,
dünyaya geliş
hüner değildir!»

Bu dizelerdeki «takma aslan yeleli» benzetimi Peyami Safa'nın yeni bir provokasyonuna yol açtı. Aslında Namık Kemal'i sınıfsal niteliği ve ne biçim bir «hürriyet» savunucusu olduğunu bilen Nâzım Hikmet'in bu «aslan gibi kükrediği» iddia edilen Namık Kemal'in «takma aslan yeleli» olduğunu söylemesi boşuna değildi. Namık Kemal'i, kimliğini özgürce ve ince bir dikkatle ele alan edebiyat tarihçilerinden Şükran Kurdakul şunu belirtir:

«Padişaha olağanüstü bir yetki tanıyan bir maddenin aslında, Anayasayı süs haline getireceği çok açıkken Namık Kemal, Mithat Paşa ve arkadaşları bu gerçeği yeterince değerlendiremediler... Namık Kemal'in kişiliğine olağanüstü hayranlık besleyen tarihçilerin bile 'hayatındaki en büyük yanlış' olarak niteledikleri bu mantık, şairi 'İttihat' gazetesinde makaleler yazmaya sevketti. Yıllar yılı hürriyet kavramını bir coşku halinde işleyen kalem, bu makalelerde 20. yüzyılın zorbalık rejimlerinde de yöneticilerin sık sık başvurdukları görülen 'Devletin hukukunu korumak', 'yerli ve yabancıların fitne aleti' olmak biçiminde suçlamalarla 113. maddenin tanıdığı 'mahkemesiz sürgün etme' yetkisinin kesinlikle uygulanmasını istiyordu.» (Namık Kemal, Şükran Kurdakul, 1977, sf. 19)

Böyle bir «hürriyetçi» idi Namık Kemal... Anayasaya padişahın isteğiyle konulan 113. maddenin ilk kurbanları arasında Namık Kemal de vardı. Ancak Peyami Safa'nın saldırıları üzerine Nâzım'ın hicviyesinde geçen «Takma aslan yeleli Namık Kemal üstadın senin» tanımlamasına Nihal Adsız bir broşürle yanıt verdi. Nihal Adsız ırkçı turancı akımın önde gelen yazarlarındandı. Broşüründe Nâzım - Peyami tartışmasına yaklaşımı şöyle oldu:

«Komünist Nâzım Hikmetof ile romancı Peyami Safa'nın aralarında ne geçtiyse geçti. Düne kadar birbirinin dostu ve bedava reklâmcısı olan bu iki edib-i şehîr bozuşup cilveleştiler. İtiraf etmeli ki bu münakaşada Peyami Safa daha dürüst hareket etti: münakaşayı münakaşanın çerçevesinden aşırmadı. Fakat, ya Hikmetof Yoldaş? Hayır, o böyle bir fırsatı kaçıramazdı. Ahmet Haşim'e, Hamdullah Suphi'ye, Yakup Kadri'ye saldırdığı zaman kimse kendisine cevap vermedi ya, o zavallı gafil bunu kendi kahramanlığından yıldıklarına hamletti; bir saldırış daha yaptı. Nâzım Hikmetof Yoldaş bu saldırışını da yalnız Peyami Safa'nın şahsına yapsaydı tabii yine kimse sesini çıkarmayacaktı. Çünkü onun fikirleri gibi Polon ve Mişon argosu ile, trak tiki taklarla, karamaça beyleriyle karışık edebî soytarılıkları, iğrenmeden okuyabilenleri eğlendiriyor, onlara hoşça vakit geçirtiyorlardı. Fakat Nâzım Hikmetof Yoldaş bu münakaşayı Türk milliyetperverliği üzerinde tepinmeye yeltenmek için bir vesile yaptı ve Türkiye'nin en büyük adamlarından biri olan Namık Kemal'i arslan postu giymiş olmakla ittiham etti. Öyle sanıyorum ki aslan postu giymiş olmakla kasdettiği mana eşekliktir. Bu, aslan postu giyen ve kendisini aslan diye satan eşeğin hikâyesine telmihan yapılmış, komünistlere yaraşır şekilde bayağı, Don Kişot'ça bir teşbihtir. Bir kere Namık Kemal aslan postu giymiş değildir. Namık Kemal aslanın ta kendisidir.»

Bunları yazarak konuya giren Adsız, hükümeti, CHP'yi ve giderek Edebiyatçılar Birliği'ni, Milli Türk Talebe Birliği'ni, Nâzım Hikmet'e karşı kıyama çağırdı. Bunların en ilgincini, bu kışkırtmaların tipik örneği olarak aktaralım; Adsız yazıyor:

«İstanbul'da bir de 'Millî Türk Talebe Birliği' vardır. 'Milli Türk' terkibinin saçmalığına ve bunun, Türk olma-

yanlar tarafından kendileri hakkında şüpheleri bertaraf etmek için yapılmış bir manevra olduğu hakkındaki telâkkilere rağmen bu genç arkadaşlar bir zamanlar Cevdet Kerim Beyle vatanperverlik rekorunu kırmak için maç yapmışlardı. Bir yabancı bir Türk memuruna hakaret etti diye camları taşlamışlardı. Fakat bu sefer o Türk memurundan nâmütenahi kere büyük olan bir Türk şairi hakarete uğruyor da bu Türk gençliği sesini çıkarmıyor. Nerde kaldı Namık Kemal için yapılan ihtifaller?.. Demek ki onlar gösterişti. Gösteriş olmasaydı bu gençlik bir varlık gösterirdi. Halbuki onlar 'Gençlik Var' diye mecmua da çıkarmışlardı. Hazin ve gülünç varlık...» *(En sinsi tehlike, İstanbul 1943, sf. 9).*

Adsız'ın küfür hazinesinde yoğrulan bu kışkırtma yazısının sonunu okumak hem Nâzım Hikmet'in haklarını savunduğu işçi sınıfının 1935'teki durumunu, hem de Nihal Adsız'ın hangi devlet sisteminin savunucusu olduğunu gösteren özgün bir belgedir.

Nihal Adsız yazıyor:

«Argonun da soylusu ve soysuzu vardır. Eski Çeşme meydanında saldırma çeken kabadayının argosuyla Beyoğlu sokaklarında dolaşan Palikarya oğlanlarının argosu arasında dağlar kadar fark vardır. Tıpkı aç midesine yumruğunu basarak ıztırap içinde didinen bir emekçinin iniltisi ile Nâzım Hikmetof Yoldaşın 60 papeli haykıran naraları arasında fark olduğu gibi.

Bu küfürler, bu palavralar, bu düzgünlü yaverler, bu Babıâli sokaklarındaki Don Kişot'ça kişnemeler sözde hep Türk işçisi için değil mi?

Türk işçisi bu deli saçmaları, bu gerdan kırmalar, nara atmalarla mı kurtulacak; bolluğa, tokluğa, sağlığa kavuşacak? Hayır Nâzım Hikmetof Yoldaş! Aç adamlar maskaralık istemiyorlar. Aç adamlar ne yetîmi Safa'nın

kırık mızraplı udu, ne de Namık Kemal'in ölüsüyle ve kemikleriyle beslenmek istemiyorlar. Aç adamlar bol bol papel getiren nâralı şiirler, mahkemelerde dile gelen tezler ve sokaklarda kişneyen ülkülerle avunmak ve aldanmak istemiyorlar. Aç adamlar iş ve refah istiyor. Aç adamlar açık sözlü, açık özlü, açık alınlı kahramanlar istiyor. Açık gözlü taslaklar değil...

Nâzım Hikmetof Yoldaş! Sarı suratlı afyonkeş Çinlilerle kara suratlı yamyam Habeşlerin davasını güdüyorsan, haydi oraya... Yolun açık olsun. Babıâli caddesinde Habeş davası müdafaa olunamaz. Senin beğenmediğin burjuvalardan yüzlerce kişi Habeş davasını kanlarını korumak için kızgın kum çöllerine koştular. Sende o yürek nerede? Şimdiye kadarki susuşumuzu sakın güçsüzlüğümüze veya çekindiğimize verme. Deli Petro gibi bayrak açıp gelseniz bile bizi karşınızda Baltacı'lardan mürekkep bir ordu halinde bulursunuz. Hem bu sefer her birimiz için birer Katerina gelse de elimizden kurtulamazsınız.»

Adsız, Faşist Mussolini'nin emperyalistçe Habeşistan'a girişini suçlayan, karalayan, yeren Nâzım Hikmet karşısında ve Mussolini'nin safında yer alıyordu. Kurtuluşları için mücadele veren Çin halkının girişimlerini beğenmeyen Adsız, imparatorluğu ve sömürücü kapitalist dünyasının emperyalist çıkarlarını savunuyordu. Çinlilerin yine afyonla sararıp, uyuşuk uyuşuk Batı emperyalizmine tutsak kalmasını «doğru» buluyordu Adsız. Bütün bunları anlatmak için de Nâzım Hikmet'in, yazmadığı, söylemediği, aklından geçirmediği benzetme, yorum ve maksatları «takma aslan yeleli» deyimine yüklüyor, sonradan da gençliği, hükümeti, CHP'yi, basını, sanatçıları Nâzım'a karşı kışkırtıyor, onları eyleme çağırıyordu.

Peyami Safa bu kışkırtmayı kullanmaya çalıştı. Nâzım'ın yergisinde Namık Kemal'den «takma aslan yeleli» deyimini diline dolayarak duygusal bir ortam yaratarak —vatan, millet Sakarya edebiyatı yaparak— kendi ezikliğini gidermeye çalıştı. Peyami Safa, Adsız'ın broşürü'nü şöyle abartıyordu:

«Geçen hafta içinde, 'Adsız' imzasını taşıyan bir broşür, çıkmasıyle halk tarafından kapışılması bir olacak kadar ani bir tesirle satılmış veya bir rivayete göre de toplatılmış olacak ki henüz bir nüshasını edinemedim, fakat bir gencin elinde, ayak üstü sayfalarına göz gezdirebildim.»

Peyami, ayak üstü göz gezdirdiğini söylediği brosürü «gençliğin mükemmel bir cevabı» sayıyor, «Namık Kemal ve Gençlik» başlıklı makalesini şöyle sona erdiriyordu:

«O hicviye, (Nâzım'ın şiiri) ne Türk gençliğinin Namık Kemal'e bağlılığından, ne de bu bağlılığı gösterme cesaretinden şüphe ettirecek ehemmiyette olmadığı için, küstah bir ağıza inmiş veya inecek münferit şamarları kâfi bulanlardanım. Çünkü her yerde ve her devirde büyüklerin mezarına işemek isteyen birkaç fikir züppesine tesadüf edilebilir. Kahramanın merkadını sokak taarruzlarına karşı müdafaa için bazen bir tek bekçi bile kâfidir. İki sille ve bir tekme, külhanileri makberin civarından uzaklaştırır. Bütün bir milletin ayağa kalkmasına ne lüzum var?.

Bu vazife yapılmıştır ve eksiği kaldıysa yapılacağına da şüphe yoktur. Broşür muharririnin sitemine karşı mensup olduğu ateşli yığının müdafaasını yapmak pek bana düşmezse de, hemen ilâve edeyim ki, Türk gençliğinin artık notunu tamamiyle verdiği bir nafile delikan-

lı için seferber olmasına lüzum görenlerden değilim.» *(Hafta, 11 Kasım 1935, S. 84)*

Bu yazı, Adsız ve çevresindekileri Nâzım Hikmet'e fiilî bir tecavüz hazırlandığını ve fırsat kolladıklarını gösteriyordu. Nâzım Hikmet bunlara aldırış etmiyor, yine Akşam'a fıkralarını getiriyor, sonra Nişantaşı'na çıkıp İpek Film'deki dublaj işlerini sürdürüyordu. Ancak, Kemal Tahir, Ahmet Cevat, Naci Sadullah, Nâzım'a:

«Hangi vapurla geleceğini bildir Nâzım, iskeleden Babıâli'ye beraber gelelim, elin serserisi bol, gençlik adına diyerek kiralanacak bir başı bozuk, Peyami Efendinin gönlünü hoş etsin diye sana saldırmaya kalkabilir, sen bir itişle herifi yere serersin ama, onlar bunu gazetelere 'Nâzım'ı Namık Kemal'e sataştı diye dövdüler,' diye yazarlar.. Sen kaç vapuru ile geçeceksin İstanbul'a yarın, söyle bakalım!» diyorlardı. Ama Nâzım diretiyordu:

«Onlar böyle bir halt yiyemezler. Yazıyı Nizam da (Nizamettin Nazif) okumuş, 'sille tokat atacak ya da attıracak adam bunu ilân etmez, boşver' dedi. Fikir kavgasını sille tokata dönüştürecek taraf kendi kendini yenik kabul etmiş sayılır her yerde. Yenilen dayaktan hoşlanır. Gerekirse bir şiirle değil, iki satırla Peyami'yi daha da tedirgin etmek mümkün. Geçelim bu konuyu..» diyordu.

Gerçekten de ne Adsız grubundan, ne de Peyami Safa'nın çömezlerinden hiç kimse Nâzım'a fiili bir saldırıya girişmedi. Nizamettin Nazif ve Börklüce Mustafa'nın dedikleri gibi, Nâzım'a saldırmaya güçleri yetmeyen o çevre, kendi gönüllerini eğlendirmek için gençliğin iki sille ve bir tekme lâfını ediyorlardı.

Ne var ki, Nâzım'ın Peyami'ye yazdığı şiirde Namık Kemal'den söz etmesinin uyandırdığı bulanık hava Doktor Hikmet Kıvılcımlı'yı sevindirmişti. Nâzım'la arası

açık olan Hikmet Kıvılcımlı edebiyatla uğraşıyor, çevresinde eli kalem tutan gençleri topluyordu. Onlar da Nâzım'ı eleştirip, Namık Kemal'e çatılmasını doğru bulmuyor, Nâzım'ı gazetede ziyaret ederek bu görüşlerini açıklıyorlardı. Ama Nâzım'ı tutan geniş bir gençlik ve yazar kitlesi vardı. Namık Kemal'in yetiştiği ortamı, onun makalelerinde özlediği hürriyet'in ne biçim hürriyet olduğunu öğrenmiş bulunuyorlardı. Gençliğin bilgisini gerçeklerle zenginleştirmek için Nâzım'ın görüşlerinden ve önemli kitaplardan yararlananlar Namık Kemal'i konu edinen bir yapıt hazırlamayı üstlendiler. Kerim Sadi de bu gençlere malzeme verecekti. Çalışmalar gerekirse bir yıl bile sürecek, Namık Kemal'in neleri savunduğu, nelere karşı olduğu ortaya çıkarılacaktı.

Ne var ki, Nâzım Hikmet'in Peyami'ye yazdığı yergi üzerine Peyami ve Adsız'ın kışkırtmalarıyla Milli Türk Talebe Birliği adındaki örgütün o yıl başında bulunanlar sağcı görüşlerin, ırkçı düşüncelerin etkisindeydiler ve Namık Kemal'in hakarete uğradığı inancını taşıyorlardı. Bu nedenle de Namık Kemal'in ölüm günü olan 2 Aralık'ta büyük bir toplantı yapmaya karar verince bilimsel bir inceleme yerine, Namık Kemal ihtifalinin esintisiyle bir broşür düzenleyerek kamuoyunu etkilemeyi daha yararlı buldular, 2 Aralık'ı beklediler.

Gençliği CHP iktidarına karşı çıkmaya ve CHP'nin milliyetçi anlayışını ırkçılığa doğru değiştirmesi için eyleme geçmeye yöneltmek isteyen ırkçı, turancı akımın izleyicileri Hitler'in Almanya'da yaptıklarını örnek almaya çalışıyorlardı. Onun için de Atatürk'ün «hududu milliyemiz dahilinde herşeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-i mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve umranına çalışmak» şeklindeki görüşünü eleştiriyorlar, bütün Türklerin bir ara-

ya getirilmesini «ülkü» ediniyorlardı. Mustafa Kemal'e karşı Namık Kemal'i tutmaya çalışmalarının altında yatan nedenlerden biri de buydu. Daha 1930'larda Hamdullah Suphi (Tanrıöver) bile Türkocağı'nı ziyaret eden Mustafa Kemal'e «Türkocağı'na hem Mustafa Kemal'in hem de Namık Kemal'in büstlerini koyacağız» demesi Atatürk'ün hoşuna gitmemişti. Şimdi 1935'te gençlerin Namık Kemal'in ölüm yıldönümünde büyük bir tören hazırlığı içinde olmaları CHP iktidarını düşündürüyordu. Zira Türkocağı'nda yeşeren ve Hitler'in yeni faşist akımına kapılarak Türkiye'de de ırkçı bir anlayışı yaymaya çalışan aşırı milliyetçi görüşlerin sahipleri Namık Kemal'i vesile ederek iktidara karşı bir girişimde bulunabilirlerdi. Bu kuşkular iktidar çevrelerini Namık Kemal'i anma gününe karşı daha uyanık yapıyordu. Bu ortam gençlerin, üniversite konferans salonunda düzenlenen anma gününe olan ilgiyi de arttırıyordu.

Peyami Safa, 2 Aralık günü yayımlanan Hafta dergisinde «Namık Kemal'in mezarı» başlıklı yazısında yıllardır Namık Kemal'in mezarının «En büyük vatan şairine lâyık bir tarzda yapılmadığı» eleştirisini de yaparak şunları belirtti ve gençleri kışkırttı:

«İnsana dehşet veren şey, dünyanın bütün zelzelelerinden ve tufanlarından daha yıkıcı bir belânın, nankörlük belasının yalnız mezar taşına değil, onun altında yatan adamın adına da musallat olmasıdır. Nitekim bu kabir yeniden ve en büyük vatan şairine lâyık bir tarzda yapılmadığı gibi, ölümünün yıldönümlerinde adını anmak şöyle dursun fırsat düştükçe onun hatırasına tükürmek için pis ağızlarını seferber eden birtakım ahlaksızların inkârlarına ve küfürlerine de rastladık. En büyük Türk şairini Türk olmamakla, en faziletli Türk mücahidini faziletli olmamakla ithama yeltenen bu ağız-

ların iğrenç ve zehirli salyaları yanında, şuursuz ve masum bir zelzelenin ne hükmü kalır?»

Fikirden ve bir düşünce sisteminden yoksun yazarı süslü kelimelerle en bayağı küfürleri birleştiriyor ve şöyle sürdürüyordu yazısını:

«Namık Kemal, 2 kânunuevvel 1888'de öldü. Bugün 2 kânunuevveldir. Ölümünün yıldönümü. Türk gençliği üniversite konferans salonunda onun namına bir ihtifal yapıyor. Millî Türk Talebe Birliği'nin tertip ettiği bu ihtifalde Namık Kemal yaşayacak ve nankörlüğün mezarı kazılacaktır.

Bugün Türk gençliği, yaşatmak hususunda olduğu gibi kahretmek hususunda da icab ederse ne zelzeleden, ne nankörlükten aşağı kalmadığını ispata hazırlanıyor. Nankörlüğü kahretmek bunun en büyük delili olacaktır.» *(Hafta, s. 87)*.

Peyami Safa'nın bu yazısı, bir bakıma CHP iktidarına ve Atatürk'ün önderliğinde izlenen kültür politikasına eleştiri olduğu kadar, bir bakıma da Nâzım Hikmet'e karşı galeyana gelmiş gençliğin yanıtı oluşunu açıklama amacı taşıyordu.

Namık Kemal'in anılması, beğenilmesi CHP iktidarınca hoş karşılanmıyordu. Nitekim 1933'de Dolmabahçe Sarayı'nda Meclis Başkanı Kâzım Paşa'nın yönetimindeki Tarih Kurultayı'nda bir konuşmacı, sözü Namık Kemal'e getirmiş ve onu Osmanlıcı diye tanımlamış «o, biz Osmanlılarız, can veririz, şan getiririz, demiştir, o koyu İslamcıdır, vatanı temsil ederken onu Kâbe'de siyahlara bürünüp bir elini Medine'deki Peygamber'in merkadine, öbür elini Kerbelâ'ya oradaki Meşhed'e uzatır, biz Namık Kemalci olamayız,» demişti. 1934'te de Namık Kemal için toplantı yapmak isteyen gençler adına Bahadır Dülger, Üniversite Rektörlüğünden

izin almış, ancak sonra CHP İstanbul Parti Müfettişi Cevat Abbas bu töreni yasaklatmış, sonra izin verilmiş, fakat yapılacak konuşmaların metni daha önce Partice gözden geçirilmek istenince öğrenciler bu isteği protesto için toplantıdan vaz geçmişlerdi. Fakat bu vaz geçmenin dedikodularını önlemek amacıyla bu kez sansürsüz konuşma koşuluyla 23 Mart 1934'te anma toplantısının kesinlikle yapılması kararlaştırılmıştı.

Bu kez, Nâzım'ın benzetmesine karşı çıkılarak üretilen demagoji nedeniyle üniversite konferans salonunda yapılması kararlaştırılan Namık Kemal töreni de büyük ilgi görmüştü. Bir yıl önceki törende Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Rüknettin Fethi'nin «milliyetçi»liğe ağırlık veren ve solculara yaşama hakkı tanınmayacağını açıklayan konuşması değişik yönlerden yankı yapmıştı. 1935'teki Namık Kemal töreni üzerine solcuların yayınladığı «1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa» broşürü, sağ kanat merkezlerinde hemen karşı broşür'le yanıtlandı. Milli Türk Talebe Birliği'nin Namık Kemal adlı broşüründe şu görüşler işlendi:

«Koparılan gürültülere rağmen bizce bugün Namık Kemal hadisesi denilen bir şey yoktur... Gençlik Namık Kemal perdesi altında Türk milliyetçiliğine hücumu gaye edinen ve yabancı emeller taşıyan bir cereyana asla müsamaha edemez... Unutmamalıdır ki: yurt sınırlarını çepçevre saran ve sönmez bir ışıkla parlayan Türk süngüsü ne kadar yamansa, milliyetçilik davasına aykırı cereyanlara karşı da gençlik o kadar amansızdır.»

Sadi Abbas imzasıyla broşürün 12. sayfasında başlayan yazı ise şöyle bitiriliyordu:

«Namık Kemal'i âlet ederek bizim aziz duygularımıza vatan ve millet sevgimize saldıran vatansız, sen, her kim isen, kadın veya erkek, okumuş veya cahil, şunu iyi

bil ki: bu vatan için çarpmayan kalplere bu vatanda hakkı hayat yoktur.»

Broşürün 13. sayfasında Ziyaettin Ahmed tehditler savuruyordu:

«Son günlerde baş başa verip Namık Kemal'e sataşan adamları susturmak pek kolaydır. Devam ettikleri takdirde karşılarında umduklarından çok daha fazla milliyetçi ve kudretli delikanlıları savaşa hazır bulacakları şüphesizdir. Namık Kemal'in yüksekliği ve ona olan bağlılık, düşüncesizler ve Marksçılar cephesine kurban gitmeyecektir.»

Namık Kâşif Gedik (Menderes kabinesinin içişleri bakanı ve Harpokulunda, Ankara'da tutuklu iken 28 Mayıs 1960'da pencereden kendini atarak intihar eden politikacı) ise solcuların broşürü için şunları yazdı:

«Nâzım Hikmet ve diğerleri ile, üstlerinde hiç de durmaya değmeyen bir iki insan ki, bizden ziyade başkalarına ait, satılmışlar... Yabancı, buzlu illerin toprağında meyve veren tohumları burada ekip intaş ettirmeden dünyaya gözlerini yumacaklar.. Değersiz olduğunu bildiğimiz kafasını her fırsatta dayak yemekten solmuş, yaralanmış ibiği ile daima öne atar gözüken horoz kılıklı bir insan.. Ona, bizden, bizim ambarlarımızdan verecek tek mısır tanesi bile yoktur. Öttüğü çöplükte karnını doyursun diye en iyi salıvermeli gitsin.. Çünkü nihayet ömrü yakında tükenip gidecek. Hiç olmazsa son defa çöplüğünde öter ve orada kalır.. Yalnız o kerih sesi dinleriz ki bizim kulaklarımıza kadar gelmesin.. İşte bu kadar.» (Sf. 34)

Bu broşürlerden sonra Nâzım'ın arkadaşlarından A. Cevat, Orhan Selim imzalı fıkralardan bir bölümünü «*İt Ürür Kervan Yürür*» başlığıyla yayınladı. Bu kitapçığın «Başlarken» başlıklı sunuş yazısında şöyle deniyordu:

«... varlığını, insanlığın kurtuluşunu isteyen bir gaye için harcayan adama, iftira edilmesine hiç tahammül edemem.

I — 'Adsız' namını taşıyan Nihal adındaki öğretmen bir broşür çıkardı. Sırf Nâzım'a sövmek için çıkarılan bu broşürde 'Adsız', olmayan bir şeyi isbat edeceğim diye öyle basit hatalar yaptı ki haline, broşürünü kapısında avaz avaz bağırtarak sattırdığı üniversite gençliğinden tutun da ilkokul öğrencileri bile acıdı. Nâzım'ın kültürsüz olduğunu ispat edeceğim diye, ele aldığı mısra'da basit bir düzeltmen dalgınlığını anlamadı. Nâzım'ın şair olmadığını, çünkü şiirin bir tarifi, vezni, kafiyesi bulunduğunu söyleyen zavallı öğretmen, broşürün sonundaki serbest vezinle yazılmış yaveyi okuyuculara şiir diye sundu.

II — 'İnkılabı kanımızda erittik' cümlesinin kâşifi ve millî Türk Talebe Birliği eski Başkanı Rüknettin adında bir Tıplı da çıkardığı bir başka broşürle Nâzım'a 'deli' dedi. Her ne kadar son günlerde yayın alanında bir yazıcı, ötekine haddini bildirdi mi, yenilen hiç istifini bozmadan 'Bu adam hastadır, delidir' deyip işin içinden çıkıveriyor.

Rüknettin'e gelince bu çocuk, Namık Kemal ihtifalinde söz söyleyenlerin de itiraflarıyla hiçbir değeri olmayan Namık Kemal'i vesile sayarak bir şeyler söylemek istedi. Broşürde fikir sorununa hiç yanaşmamış, demagoji yoluyla hareket etmiş. Diyeceksiniz ki... bütün vaktini kahvede geçiren eski Birlik Başkanında fikir kırıntısı bile aranmaz. Evet ama, bu toy oğlan hiç olmazsa çizmeyi aşmamalıydı. Herkes bilir ki Nâzım günde on iki saat çalışır ve hergün yurtdaşlara biraz ışık saçar.

III — Peyami Safa adındaki gerici burjuva yazarı Nâzım'ın kasketini, giysilerini, kazandığı parayı söze ka-

tarak ona bir dizi yazı ile çattı. Bu yazılarda Nâzım'ın değersiz, boş bir adam olduğunu ve şair olmadığını iddia etti. Oysa Peyami bir zamanlar Nâzım'ı göklere çıkarmış, böyle şairdir, şöyle idealisttir demiş, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adındaki romanını ona ithaf etmiştir. Peyami bu haliyle tükürdüğünü yalayan kabadayılara ne kadar benziyor değil mi?

Bu adamlar Nâzım'a niçin hücum ediyorlar? Nedeni çok basit:

Nâzım bir varlıktır. Onun sağlanmış bir ünü vardır. Nâzım'a çatmakla onun ününden yararlanmak gerekir.

'Atsız' adını duyursun, Rüknettin beş on para kazansın, Peyami de Hafta dergisinin satışı yükselsin (Hafta, satışsızlıktan geçenlerde kapanmıştır) diye Nâzım'a çatmaya yeltenmişlerdir. Çıkar için her türlü aşağılığı göstermişlerdir.»

A. Cevat, 1936 başlarında çıkardığı bu broşürün sonunda «Biterken» başlıklı bölümde de konu ile ilgili olarak şunları belirtti:

«Kitabın sonunda Nâzım Hikmet ve dolayısıyle Marksizm düşmanı dejenere bir tipi daha sergilemeyi yararlı buldum. Bu tip sırf Ali Ekrem'in öğrencisi olduğu için Namık Kemal'i savunan Zahir Sıtkı'dır (Zahir Sıtkı Güvemli'dir).

Millî Türk Talebe Birliği kongresinde [Millî Türk Talebe Birliği hakkında en iyi hükmünü İzmir köylüsü vermiştir. İzmir köylerini dolaşmaya giden Birlik gençleri için köylülerin ne düşündüğü sorulmuş, şu yanıt alınmıştır: 'Geldiler, yediler, gittiler.' (Birlik Kongresinde Hukuk'tan İzmirli Nihad'ın sözleri)]

Zahir Sıtkı hiç bir neden yokken, ortaya atılarak Nâzım için 'Marks'ın Uşağı' dedi. Şurayı burayı taşlamak-

tan başka hiçbir işe yaramayan bu örgütün kongresinde söylenilen sözün hiçbir değeri yoktur. Yalnız Namık Kemal'in başsavunucusu olan Zâhir Sıtkı'nın karaktersizliği hakkında ufak bir örneği okuyuculara gösterelim:

«Zâhir 'Namık Kemal için Diyorlar ki' adlı broşüre yanıt verirken Kemal Tahir'i Peyami'nin iki yüzlülüğünü gösterdiği için takdir ediyor ve bu nedenle Peyami hakkındaki düşüncesini de açıklamış oluyor. Oysa şimdi biz görüyoruz ki Zâhir Sıtkı, Peyami'nin çıkardığı Kültür Haftası'nda bir liraya karikatür çiziyor, günde en azından iki kez, 'iki yüzlü' dediği Peyami Safa'yı ziyaret ediyor. Bu kadar bayağılık gösteren bir gencin Namık Kemal'i savunabileceğine inananlara ben sadece 'budala' derim.»

Kerim Sadi ise o yıllarda başladığı Nâzımnâme adlı yayınlanmamış yapıtında Nâzım ve Namık Kemal'i de bir araya getiren tanımlamasında şunları yazmıştı:

«Nâzım Hikmet yaşadığımız devrin en büyük şairlerinden biridir. Fuzulî'nin, Nedim'in ve Şeyh Galip'in önünde, Mevlâna, Şekspir ve Mayakovski ile yanyana yürüyecek muazzam çapta bir sanat dehası. Taş ve beton örtülü bir millî hazine! Nâzım Hikmet, Ekim devriminin çelik memelerinden içmiş bir dev yavrusudur. Namık Kemal, onun yanında saçlı sakallı bir taş bebek; ve 'ilhamını Fransız romantik mektebinden alan' Hâmid, meyveleri kurumuş ihtiyar bir ağaç gibi kalır. Onun Mikel Ancello gibi ıztırap içinde yarattığı şaheserler, edebiyat dünyasında yüzümüzü ağartacak ve yarın bütün insanlık bu eşsiz sanat ürünleri ile övünecektir.»

Namık Kemal konusu Basri Gocul adında birinin de Nâzım'a çatmasına neden oldu. «Bir Nâra» adlı 32 sayfalık ve 25 kuruş fiyat konulmuş 12 × 16 çapındaki manzume kitapçığında 8 ayrı manzume parçası yer alı-

yordu. Basri Gocul «Bu kitapçığımı Üstad 'Ali Ekrem'e saygılarımla armağanlıyorum» diyordu. Ali Ekrem, Namık Kemal'in oğluydu. Adsız'ın Nâzım'a sataşması üzerine Ali Ekrem Bolayırlı imzasıyla ve eski türkçe yazılmış mektup, «Benim merd-i ferd oğlum Nihal» diye başlıyordu. Bu mektubu yazan Ali Ekrem'e armağan edilen kitapçıktan önce Ali Ekrem Bey'in mektubunu okuyalım:

«Sana bu hitabı babamın ruhu gönderiyor, şânına şâyan olduğundan sen de vicdânım gibi emîn olmalısın.

Nâzım Hikmet itine vurduğun hadd-i te'dibi okudum. Kemal hakkında çok sözler söylenmiştir, fakat hiç biri risâlen kadar büyük bir sellâle-i kalb, bir umman-ı ruh değildir. Vatan tarihinde Namık Kemal nâmı pâyidâr oldukça Nihal nâmı güzîni de yaşayacak. Böyle bir dürre-i vicdanı enzâr-ı millete arzedebildiğin için seni, Nihâl gibi müstesnâ - fıtret bir evlâdı bulunduğu için de milleti tebrik ederim.

Sen de benim kadar Kemal'in oğlusun, yalnız şehîd-i hamiyyetin hâtıra-i ebediyyesine sürülmek istenilen şâibe-i lâ'neti ben böyle bir hamle-i sâdıka ile tathîr ve imhâ edemezdim, bâzu-yi himmet-ü celâdetine benden hezâr âvâze-i tahsîn; var ol Nihal.

Cebîn-i sâfına Kemal'in revân-ı pâkinden koparak dudaklarıma gelen buse-i tebcîli kondururken seni bağrıma basmakla iftihar ederim evlâdım.»

Ali Ekrem'in Basri Gocul'a da böyle bir mektup göndermiş olması mümkündü. Ancak Basri Gocul'un kırmızı bir yumruk üstüne kara yazıyla «Bir Nâra» yazılı ve altında parantez içinde (N. Hikmet'e) denilen 1936 basımlı kitabın arka kapağında yer alan «Basri Gocul'un yakında çıkacak eserleri» diye sıralanan beş kitaptan beşinin de çıkıp çıkmadığını bilemiyoruz ama, «Susma-

yacağım (Nâzım Hikmet'e)» ve «Kıpkısa (Namık Kemal ve Nâzım Hikmet)» adlı yapıtları bulamadığımızdan Ali Ekrem'in 1935 - 36 yılında üniversitede okuyan gençlerin bile anlamayacağı mektuba benzer bir kutlamanın yazılıp yazılmadığı açıklığa kavuşamadı. Basri Gocul'un 175 satır tutan manzumesi içinde Namık Kemal'le ilgili sadece şu satırlar yer aldı:

«Yanlış anlama,
Asılırken ne yüzde sararma
Ne gözlerde korku
Olmaya bilir
lâkin bu
Bir
Takma yeleli arslana
Benzetmek küstahlığında bulunduğun
«Millî şiar»cı
«Namık Kemal» gibilerin harcı,
Sen gibilerin değil!»

Nâzım Hikmet, bu satırları okurken katılıyordu gülmekten...

XV. SÜKUN YOK HAREKET VAR...

Bize karşı koyanlar,
karşı koymuş demektir:
Maddede hareketin,
yürüyen cemiyetin
ezeli kanunlarına.
Sükûn yok, hareket var
bugün yarına çıkar,
yarın bugünü yıkar
ve bu durmadan akar
akar
akar.
Biz bugünün kahramanı,
yarının
münadisiyiz.
Bu durmadan akan,
yakıp yapan
akışın
çizgilenmiş sesiyiz.
Biz,
adımlarını tarihin akışına uyduran
temelleri çöken emperyalizme vuran,
yarını kuran
larız.
O duvar
o duvarınız,
vız gelir bize vız!

NÂZIM'IN 1935'TEKİ DÜŞÜNCELERİ

Nâzım Hikmet, TAN'daki fıkralarına —üç dört fıkrasını M. Zekeriya Sertel yayınlatmadığı için— 28 Ekim 1935'te ara verdi. Böylece Nâzım'ın Orhan Selim imzasıyla Tan'da çıkan son yazısı «Sanatın Kolay Tarafı» başlığını taşıyordu. Nâzım bu fıkrasında sonuç olarak şunu belirtti:

«Genç, daha kitap çıkarmamış edebiyatçılara tavsiyem, bu yola düşmemeleridir. Kolay tesir edici mevzular değil, derinden dokunaklı temeller seçmelidirler. O zaman göreceklerdir ki, roman, hikâye, piyes, şiir filan yazmak sanıldığı kadar kolay ve yalnız doğuş işi değildir.»

Nâzım, bu fıkrasının altına «şiir» diye sunulan bazı parçalar da koymak istiyordu ama, fıkra köşesi derin şiir eleştirileri yapma yeri değildi ve kendisine ayrılan yer de 25 - 30 santimi geçemeyecekti.

Nâzım'ın Tan'dan ayrılışından sonra Yaşar Nabi «Bence» başlığı altında fıkra denemeleri yaptı, tutmadı. Onu Nizamettin Nazif izledi, olmadı... Nâzım da bir yandan İpek Film'de, bir yandan Akşam Gazetesi'nde, Yedi Gün ve Hafta dergilerinde, bir ara Akbaba'da yazdı. Hazırladığı kitaplar da 1935'te yayınlandı. Bunlar; *Taranta Babu'ya Mektuplar, Portreler, Unutulan Adam*'dı. Şiirlerinden bazıları Yedi Gün'de *(Yürümek)*, Ayda Bir'de *(Taranta Babu'ya İkinci Mektup,* 1 Ekim 1935), Resimli Herşey'de *(Bir Gemici Türküsü,* 5 Ekim 1935, bu şiirle birlikte Nâzım'ın 17 yıl önce yazdığı ve Yeni Mecmua'da yayınlanan ilk şiiri de yer aldı, *Taranta Babu'ya 12. Mektup,* 19 Ekim 1935) bir küçük hikâyesi de yine Resimli Herşey'de yayınlandı *(Kuklacı,* Orhan Selim, 2 Kasım 1935). Yeni bir türdeki yazılarını da «Sevda Masal-

ları» başlığı altında Yedi Gün dergisinde BEN imzasıyla okurlara sundu. Bu yazıları dergi yönetim yerine götürürken çok kez kız, erkek pek çok gencin Ankara Caddesi 109 No. lu bina önünde kendisini beklerken görüyor, onlarla ayak üstü konuşuyor, tanımadığı gençlerle arkadaşlık kurmaktan özenle çekiniyordu. Genç bir şairin, tutuklandığı haberi Ankara'dan geliyor ve şair Hasan İzzettin Dinamo'nun Temmuz'un ikinci haftası dört yıl hapse, dört yıl kamu görevlerinden yoksunlaştırılmasına, 1 yıl genel güvenlik gözetiminde bulundurulmasına karar verildiği öğreniliyordu. Nâzım, bu konuda okurlara bilgi verilmesini telefonla Zekeriya Sertel'den istedikten sonra Dinamo hakkında bilgi, şairin tire resmiyle birlikte verildi (14 Temmuz 1935, TAN). Bu olaydan sonra Mahmut Esat Bozkurt, Nâzım'dan marksizmle ilgili bazı kitaplar istedi. Dinamo'nun hapsi üzerine bir yazı yazacağını bildiren Mahmut Esat Bozkurt'a, Nâzım Fransızca birkaç kitap verdi ve sevindi.

Mahmut Esat Bozkurt'un bir gün Tan'da başyazı sütununda makalesi yer aldı. Başlığı şuydu: «Karl Marks ve Türkler». Makalenin bir yerinde şunları yazıyordu Mustafa Kemal Paşa'nın eski Adliye Vekili:

«Marks'ın birer alevden şamarı andıran tenkitleri olmasaydı;

O bu şamarlarını liberal demokrasinin kızarmayan suratına indirmeseydi;

İnsanlık ve demokrasi, kim bilir, daha ne günlere kadar demagogların elinde liberal kapitalistlerin uşakları elinde;

İnim inim inleyecekti?

Kim bilir?» *(Tan, 26 Temmuz 1935)*

Bu yazı Babıâli'de büyük tepkiler ve etkilere neden

oldu. Bir Akşam Kemal Tahir, bazı genç arkadaşlarıyla bu konuda görüşme yapmak için Süleymaniye'deki pansiyonunda toplanacaklarını Nâzım'a bildirdi. Onu da davet etti. Nâzım, Son Posta gazetesinde çalışan genç arkadaşının isteğini kırmadı. Zaten İpek Film'de Sovyetler Birliği'nden getirilen bir filmin ya Türkçeleştirilmesi ya da kordelanın alt yazılarının yazılması konusu görüşülecekti. Bu nedenle eşi Piraye Hanıma:

«Belki gecikirim, meraklanma,» demişti. İpek Film'den gelen haber, bu işin gelecek haftaya bırakılmasını önerdiği için Kemal Tahir'in davetini kabul etti.

Nâzım, Süleymaniye'deki pansiyonu hiç beğenmedi. Çevreyi tutucu buldu. Gelen gençleri de böyle sık sık toplantı yapmaktan çekinmeleri konusunda uyardı. Zira Geçit adlı bir dergiyi çıkaranların da aralarında bulunduğu bu gençler iyi niyetli oldukları halde, ağızlarına geleni rap diye söylüyor ve sert bir rejim eleştirisine varan tartışmalar yapıyorlardı. Nâzım, Mahmut Esat Bozkurt'un makalesi üzerine yapılan görüş açıklamalarını olumlu buluyor, gençlerin bilimsel sosyalizmi öğrenmeye çalışmalarına seviniyor, ama düzenli biçimde belli gün ve saatlerde toplanıp aynı konuları ele almalarını sakıncalı görüyordu. Bununla birlikte aralarına karışabilecek insanlar olabilirdi. Kendini belli eden yağmurdan korkulmazdı ama, çiseleyen ve ince ince, sinsi sinsi, kurnaz kurnaz yağan yağmurdan, çiseleyeninden çekinmeliydi. İnsanlar içinde çiseleyen yağmur gibi alçak, korkak, yalancı ve sinsi olanları da vardı. Şakır şakır yağan yağmur karşısında tedbir alınır, ona göre hareket edilirdi. Ya puslu havada ıslaklık, yapışkanlık haline gelmiş olsa da yağmayan yağmur için şemsiye açılamazdı. Tedbirsiz olarak sokağa çıkılınca aldırılmayacak kadar ince ince inen bir çiseleyiş insanı hasta ediverirdi, ilik-

lerine kadar giren soğuğa aldırmazken insanı yatağa serebilirdi. Nâzım şöyle diyordu:

«Şakır şakır yağan yağmurlara benzeyen insanlara, düşmanım da olsalar saygı duyarım. Fakat içlerinde çiseleyen bir yürek taşıyan, yaşayışları, düşünüşleri, kavgaları çiselemek biçiminde olan insanlardan yılan görmüş gibi tiksinerek sakınmak lâzımdır.»

Gençlerden birisi, Vakit Gazetesi'nde düzeltmen olarak çalışan gayretli ve bilgili birisi şöyle diyordu:

«Şu yazarın kaleminden kültür akıyor adeta.. Batı filozoflarını okumuş, batı edebiyatını yutmuş, sanat dünyasını izlemiş öyle entellektüeller yazdığı halde gazetenin okuyucusu artmıyor, olduğu yerde sayıyor. Bu entellektüellerin dramı değil midir? Ne dersiniz?»

Nâzım entellektüel hakkında genel bir tanımlamanın yanlışlığı üzerinde duruyor ve görüşlerini özetliyordu:

«Entellektüel dediğin şarkıya benzer. İyisi, özlüsü, derini ve düzenlisi olur. Bunlara doyum olmaz. Ama kötüsü de çekilmez.. Ne dinlenir, ne tat alınır bunlardan..»

Süleymaniye pansiyonundakiler büyük bir dikkatle dinliyordu Nâzım'ı...

Vakit geçince Nâzım ayrılıyor ve gençler, kendi aralarında sohbete devam ediyorlardı. Nâzım'ın çevresi dışında bazı ilerici gençler CHP'nin halkçılığı ile sosyalist anlayıştaki halkçılık arasında ne gibi ayrılıklar ya da benzerlikler olduğunu Nâzım'dan soruyordu. Nâzım'a gönderilen mektuplar arasında devletçilik ve milliyetçilik konularında aydınlatıcı bilgiler vermesi ya da yazması rica ediliyordu. Bunları soranlar arasında öğretmenler de, üniversite gençleri de vardı. Bazıları dış yardım alınmaksızın, yabancı sermayeye çalışma izni veril-

meksizin kalkınmanın mümkün olup olmadığının açıklanmasını istiyordu. Faşizm'den söz eden ve bunun Türkiye'de yaygınlık kazanmakta olduğunu bildirenler de vardı. Nâzım soruları birer broşür ölçüsünde hazırlanmak için bir yana bırakmayı uygun buldu. Ama şu faşistlerle alay edilmeliydi. Faşistler, varlıklı gençler arasında ilgi görüyordu. Bu baylar da Beyoğlu'nda tur atıyordu. Nâzım Mayıs sonlarında Beyoğlu'nda dolaştıktan sonra Ahmed Cevad'a:

«Görüyorsun şu kızları, bunlar yarının birer piçini ortaya çıkarmak için faşizme hizmet edecek gençler için hazırlanmış!»

Ahmed Cevad: «Bu uşaklık, uşaklık» demişti. Nâzım, birkaç gün sonra şu fıkrasını yayınladı:

«Tevfik Fikret 'Putunu kendi yapar, kendi tapar' diye bir söz etmiştir. Doğru sözdür bu doğrusu. Yalnız tapmak sözü içinde kul olmak, tutsak olmak anlamı da varsa bu sözün doğruluğu bir kat daha artmış olur.

Adam oğulları, birçok işlerde, kendi ellerinin, kafalarının yarattığı nesnelere boyun eğerler, onların oyuncağı olurlar.

Moda denilen işte bunlardan biridir. Modaya, birçoklarımız bilerek, birçoklarımız sezmeden uşak oluruz. Ne kötü bir uşaklık.

Geçen gün Köprü'den geçiyordum. Önümde üç genç kız yürüyor. Birdenbire gözlerim şapkalarına ilişti. Yandan püsküllü, İtalyan faşist milislerinin, balilalarının giydikleri şapkalardandı bunlar. Anlaşılan, dedim, İtalyan yolcuları gelmiş olacak. Yanlarından yürüyüp geçerken kulağıma Türkçe sözler ilişti. Durdum, kızların yüzüne baktım, bunlar dumanı üstünde yerli, İstanbul kızlarıydı.

İki gündür merak sardı beni, gözlerimi dört açtım, bir de ne göreyim, Beyoğlu saat beş gezintilerinde, Patzo Çiği'den yeni dağılmış bir Faşist Kongresi kalabalığını taşıyor. Yalnız bütün kongre üyeleri kadın olan bir kara gömlekliler kongresinin kalabalığıydı bu.» *(24.6.1935)*

Nâzım'ın faşistlerden söz etmesi Babıâli'de köşe tutmuş yazarlar arasında meyhane sohbeti oluyordu. Sirkeci'de Bahçeli Lokanta'da, Ştaynburg (İstanbul) lokantasında, Eminönü'ndeki Havra'da, Nâzım kazana konulup kaynatılıyor ve «zararlı» oluşu üzerinde birlik olunuyordu. Ama Beyazıt çevresindeki içkili kebapçı dükkânlarında, Şehzadebaşı'nda, Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki meyhanelerde ise Nâzım'ın şiirleri, görüşleri, piyesleri, yeni Sovyet Anayasasındaki değişikliğin nedenleri ve gelişen bir toplum üzerinde fiskosa yakın konuşmalar oluyordu. Habeşistan'a saldıran İtalya'nın vahşeti de bu çevrelerin konuları arasındaydı.

Basında pek çok yazar İtalyanlar'ı ve Almanlar'ı tutarken Nâzım, Orhan Selim takma adıyla batı uygarlığının içine düştüğü çelişkileri sergilemeye önem veriyor ve «yurdunu Beyaz Emperyalizme karşı korumak isteyen her Habeşlinin bu Sarı emperyalizme dostluğu»nu açıklamaya önem veriyordu. Orhan Selim dostluk ve düşmanlık kavramlarının göreceli olduğunu vurguluyor ve şunları açıklıyordu:

«Her medeniyet göçerken, kendi doğuşunda, kendinin ileri sürdüğü, öne attığı prensipleri inkâr eder.

İşte bunun için; ekonomide, politikada, sosyal hayatın bütün bölümlerinde liberalizmi, parlamento demokrasisini doğuşunun ve yerleşmesinin ana prensipleri olarak ileri süren bugünkü Avrupa medeniyetinin bu prensipleri dolu dizgin inkâra başlamış olmasına şaşmamak lâzım gelir.

Ve yine eğer bu bakımdan bakacak olursak, faşizm bir yeniden can bulma hamlesi değil, önüne geçilemeyen bir göçüntünün, bir medeniyet yıkılışının ifadesidir...

Her medeniyet göçerken, onun bütün kıymetleri tersine döner. Göçen bir medeniyet çerçevesi içinde yaşayanların, her sosyal bölümde birbirlerine karşı itimatsızlıkları burdan gelir. Bu yalnız teklerin arasındaki münasebette değil, ulusların münasebetlerinde de kendini gösterir.

Örnek mi istiyorsunuz? İşte Habeş - İtalyan - Japon münasebeti.

İtalya, Habeşistan'a saldırmak isterken Japonya Habeşistan'a dostluk gösteriyor. Japonya Habeşistan'ın dostu! Çin, ülkesinin istilacısı Japonya'nın dostluğuna bir tek aklı başında Habeşli'nin inanacağını sanır mısınız? Yurdunu Beyaz Emperyalizme karşı korumak isteyen her Habeşli'nin bu Sarı emperyalizm dostluğu önünde dünyaya söyleyecek tek sözü vardır:

'Ben düşmanlarımla başa çıkarım, siz beni dostlarımdan koruyun!'» *(Tan, 27.7.1935)*

Nâzım, Habeşli'leri tuttuğu için faşizme övgü düzen kalem erbabının sataşmalarıyla karşılaşıyordu. Onlara toptan bir yanıt vermek için Aptal fıkrasını yazmakla yetindi. Böylece günün salt görünümünü ele alarak konuların derinliğine inemeyen, yüzeysel bilgilerle faşizme övgü düzenlerin yalın katlığını da yüze çıkarmak istedi. Bu faşizme övgüde ısrar edenler için çözülmemiş sorun, incelenmeye değer düşünce bulunmaz. Nâzım bunu şöyle özetliyor ve açıklık getiriyordu bu tutuma:

«Aptal kime derler? diye sorulsa, çoğumuz şöyle cevap veririz:

— Aptal o adamdır ki, kafası, ipsiz sapsız saçmalıklarla doludur. Oysa ki, soyu bütün aptal, herşeyden

önce ağırbaşlılığı, derin muhakemesi ve bilgisiyle göze çarpar. En akıllı adamlar bile günün birinde bir zıpırlık yapabildikleri halde, aptal, derinden derine düşünmeden, muhakeme etmeden tek adım atmaz.

Bir insan ister akıllı, ister akılsız olsun, meselâ, şöyle düşünebilir:

— Bugün hava fena amma, ben yine gezmeye gideceğim.

Soyu bütün aptala gelince o, şöyle muhakeme eder:

— Bugün hava fena amma, ben yine gezmeye gideceğim. İyi ama niye gezmeye gideceğim? Çünkü bütün gün evde kapalı kalmak sıhhate muzirdir. İyi ama niçin sıhhate muzirdir? Çünkü muzirdir.

Soyu bütün aptal için çözülmemiş mesele, tetkike değer düşünce yoktur. O, her meseleyi önceden çözmüş, her düşünceyi zaten tetkik etmiş, hükmünü önceden vermiştir.

İnsan; soyu bütün bir aptalla karşılaştığı vakit, adeta mistik bir heyecana kapılır. Çünkü hareketsizliğin ceninidir.

Aptallar ekseriya hayatta muvaffak olurlar. Uzun uzadıya muhakeme edişlerinin sonunda yüzlerine bir düşünen adam biçimi gelmiştir. Hüsnü hatları mükemmeldir.

Soyu bütün aptalın en büyük hususiyetlerinden birisi de bilmediği şeyi istihfaf etmesi (küçümsemesi, hafife alması) hor görmesidir. Bir mecliste bir şiir okunur. Aptal sorar:

— Bu kimin şiiri?

— Tevfik Fikret'in.

— Ben Mehmet Emin'i okurum. Fikret'i bırak...

'Bu Fikret'i bırak' deyişte öyle bir eda vardır ki, aptal kendini okumadı diye, mezarında Fikret'in utanacağı gelir...

Aptal'ın dört cümle başlangıcı vardır:

1 — Onu biz de biliriz. Üç sözle anlatayım.

2 — Ah param olsaydı görürdün.

3 — Her şeyden önce insan sıhhatine bakmalı.

4 — Bir söz ettim herif mahvoldu.» *(Tan, 4.8.1935)*

İtalyan - Habeş savaşı, Nâzım'ı bütün savaş süresince ilgilendirdi ve her zaman saldırganı yerdi, ezilmek isteneni savundu. O kadar ki bunu yaparken, emperyalist devletlerin görüntüyü kurtarmak için sözde «Yansız» davranmaya, konferanslar düzenlemeye kalkışlarındaki çirkin yüzü sergilemekten de geri kalmadı. Eski zamanda Kadı'ların anlaşmazlıkları çözmesi olayında haksızlıkla karşılaşılınca Kadı'nın haksızlığa uğrayanı suçlu görmesini simgeleyen «Ananı belleyen kadı olursa haksız çıkan anası bellenen olur» deyimini fıkrasının başına şöyle aldı: «..... KADI OLURSA!...»

Ve şunları belirtti:

«Dün TAN'ın birinci sayfasında şöyle bir başlık vardı:

'ÜÇLER KONFERANSINDA MUSSOLİNİ'NİN ASGARİ İSTEKLERİ SORULDU.'

Ben, üçler konferansının içyüzünü iki satırda bu kadar belagatla anlatan bir yazıyı az okudum.

Düşünün bir kere; Habeşistan'ı yutmak, parçalamak isteyen İtalya, sonra bu yalayıp yutmanın sözde önüne geçmek için toplanan 'Üçlerin' birisi yine İtalya; sonra Habeşistan'ın nerelerini, nasıl yutmak istersin diye istekleri sorulan da İtalya!..

Hani bir söz vardır: 'Anana göz diken kadı olursa, kimi kimden dava edeceksin?.' derler.

Habeşistan'ın işi de böyle.. Eğer kurtuluş umudunu Üçlere bağladıysa, encamı gün gibi ortadadır.

Üç kadı toplanmış, birisi 'Habeşistan'ı ben alacağım' diyor, yalnız demekle kalmıyor, ordularını bile hazırlamış; geriye kalan iki kadı ise:

'— İyi amma, diyorlar, böyle yağlı bir parçayı sana bırakacak değiliz a!. İsteklerinin bir hududunu çiz ki, bize de ne kaldığını anlayalım!'

İnsanın anasına göz diken kadı bir tane olsa belki barış yolundan bir çıkış noktası bulur; fakat kadıların üçü de niyeti bozmuşlarsa, yapılacak iş piştova sarılmaktır.» *(Tan, 19.8.1935 Orhan Selim)*

Nâzım Hikmet, sömürgecilerin oyununa gelmekle, sömürgeci Avrupa ve Amerika devletlerini sevimli, haklı göstermeye yarayan türlü yayınlara karşı uyanık olunmasını öğütlemeden kendini alamıyordu. Özellikle çocuk yazınında emperyalistleri sevimli, yerlileri, Asyalı ve Afrikalı halkları vahşi ve çirkin göstermeye yönelik yayınların etkisine kapılmamayı belirtiyordu.

«Amerika Vahşileri» adlı fıkrasında şunları yazıyordu Nâzım:

«Elime, çocuklar için çıkarılmış eski ve yeni birçok mecmualar geçti. İçlerinde değerli ve çocuklar için faydalı yazıların yanında, 'Okyanusya Vahşileri Arasında', 'Afrikalı yamyamların elinden nasıl kurtuldum?' gibi baştan geçti hikâyeleri, tefrikaları var.

Bunları, üşenmeden okudum.

Müstemlekeci Avrupa devletlerinin çocuklarında, müstemleke halkına karşı bir düşmanlık uyandırmak için yazılan ve Avrupalı çocuğa, kendisinin Asyalı ve Afrikalı'dan çok daha yüksek bir varlık olduğunu telkin etmek ülküsüyle ortaya çıkarılan bu yalancı ve düzenbaz neşriyatın, bizim çocuklarımızla ne gibi bir bağı olabilir?.

Eskiden 'Amerika vahşileri' diye filmler gösterilirdi. Bu filmlerin yüzünden birçok sinemacılar para kazan-

dıydı ama; memleket çocukları, istilâya uğramış yurtlarını korumak için uğraşan insanları 'Amerika Vahşileri' adı altında tanıdı gitti...

'Amerika vahşileri' dolabına kapılmayalım artık...» *(Tan, 30.8.1935)*

İtalyan vahşeti dönemi açıldığı bir sırada Orhan Selim diliyle bu sömürü karşısında kamuoyunu uyanık tutmak ve düşünmeye yöneltmek için ustaca yazılmış fıkraydı bu. Nâzım, eline aldığı önemli bir konuyu sonuna kadar götürmeyi bilirdi. Zaten kendisi de bunu bir yazısında şöyle açıklamıştı:

«Güç olan işe başlamak değil, sonuna kadar, yılmadan, yorulmadan götürmektir. Bir inkılapçı kadın demiş ki: 'Bir gaye için ölmek değil, yaşamak güçtür.'

Ben Roza Lüksemburg'un bu sözünü yalnız büyük ülküler için değil, gündelik hayatta yapılan ikinci ve hatta üçüncü derecedeki işler için de doğru bulurum. Ve bu sözle, bir işi sonuna kadar götürmek, ileri atılan bir düşünce için sonuna kadar savaşmak meselesi arasında bir bağ görürüm.» *(Tan, 29.9.1935)*

Nâzım, Batı sömürgecilerinin ve burjuva düşünürlerinin ayak izlerini gözeterek yazı yazan birtakım Babıâli yazarı yalnız şurada burada değil, gazete ve dergi sütunlarında her fırsatta Nâzım'a çatmayı başgörev saymışlardı. Ne var ki henüz sınıfsal açıdan yazıları irdeleyemeyen bazı gençler, Nâzım'ı suçlayan ve ona çatan yazıların etkisi altında kalıyor, Nâzım'a geniş sevgileri olduğu halde bu suçlamalara ustanın yanıt vermeyişini ya da onların önerilerine uyup yazılarında daha ılımlı ve daha «havadan, sudan» yazılar yazmadığını merak ediyor, bunu mektuplarında açıklıyorlardı. Nâzım genç okurlarını aydınlatmak için, bu tür mektuplar bir hayli artınca, onlara şöyle bir yanıt verme gereğini duydu:

«Tadına doyulmaz, üstünde derin derin düşünülmeye değer bir küçük fıkra işittim. Şöyle ki:

Büyük Savaştan önce Alman sosyalistlerinden, ama sahici sosyalistlerinden birisi bir kitap çıkarmış. Çıkarır a, bunda yazılacak ne var, demeyiniz. Alman sosyalisti kitabını çıkarır çıkarmaz, başlamış, irili ufaklı bütün burjuva ve küçük burjuva matbuatında bir medih (övgü), bir bravo, bir aferin vaveylâsı.

Sosyalist bu methü sena karşısında afallamış bir. Almış sakalını ele, başlamış düşünmeye. Ve kendi kendine demiş ki, 'bu kitabı bunların böyle beğenişlerine bakılırsa ben mutlaka bir hata işledim, bir yanlışlık yaptım.'

Kitabı bir daha gözden geçirmiş. Ve hakikaten yanlış bir halt karıştırdığını anlamış. Kitabı toplatmış piyasadan. Hatasını düzeltmiş ve yeniden çıkarmış. Bu sefer eski methü senayı yapanlar küfürü, kalayı basmışlar.

Ve bu küfür yağmuru altında neşesini bulan üstad: 'İşte şimdi hatasız bir eser yazdığımı anlıyorum' demiş.

Fıkra bu kadar...» *(Tan, 1.10.1935)*

Ama gençler, bazı Tıbbiyeliler, Nâzım'ın kendi düşüncesine suçlama yapanlara inançlarını tüm açıklığıyla niçin yazmadığını soruyorlardı. Nâzım yasal olarak bunu yapamıyordu. Zira 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe giren Ceza Kanununa dayanılarak, düzene ters düşen, yöneticileri eleştiriye dönük yayınlarda bulunanlar hep tutuklanmıştı. Özellikle sınıf temeline dayalı düşünce ve bunu açıklamaya yönelik yazılar hep suçlanmıştı. 1927'de tutuklanan solcular iddianamede hükümet tarzını beğenmemek, düzeni değiştirmeyi istemek, bunu amaçlayan bildiri yayınlamak savlarıyla suçlanmışlardı. Eyleme geçmemiş bir sosyalist düşünce cezalandırılmış-

tı. Bu nedenle Nâzım, kendisini fikirlerinden dolayı suçlayanları yanıtlayamıyor, inançlarını açıklayamıyor. düşüncelerini savunamıyordu. O ortamda «Işık ve Vuzuh» başlıklı şu kısa, iki paragraflık yazı ile okurlarına bir şeyler anlatmaya çalıştı:

«Üstünkörü bilginin, yarı cehaletin, kafa karışıklığının, yürek muvazenesizliğinin, bir sözle yarımlığın barındığı yer karanlıktır, vuzuhsuzluktur. Karanlık ve vuzuhsuzluk öyle aldatıcı bir göz boyacısıdır ki, küçük korkulukların ölçülerini dev gibi büyüterek, bir karışlık su birikintilerinin derinliğini dibine varılmaz göstererek, yalanın şaheserlerini, fakat bir damlacık ışıkla dağılıverecek yalan hayaletlerini besler ve yaşatır.

Işığa çıkmaktan ve vuzuhsuzluktan korkan bir ideoloji, bir san'at, bende daima şüphe uyandırır. Yalnız vuzuhla basitliği, vuzuhla taslaklığı, şematikliği, birbirinden ayırt etmek gerekir. En basit ve en yarım bir ideoloji, bir san'at, vuzuhsuzluğun içinde o ilk bakışta aldatan sahte bir derinlikle örtülür. Buna karşılık hayat gibi mürekkep, kâinat gibi diyalektik bir ideoloji, bir san'at vuzuhsuzluğun içine bir an olsun düşmez.» *(Tan, 5 Ekim 1935)*

Ama yine sordular Nâzım'a:

«Size niçin bu kadar düşman oluyorlar?»

Henüz sınıf bilincinin işçi kesimine egemen olamadığı o 1935 yılında, adları «ünlü»ye çıkmış yazarların, çok satışlı bazı gazetelerde yazan bazı çarçur kalemlerin saldırısının nedenini okurlarına anlatmak isteyen Nâzım Hikmet, şunları yazdı:

«Düşmanı çok olmak iyi şeydir. Düşmanı çok olanın her vakit dostu da çok olur mu? Bilmem. Fakat düşmanı çok olanın dostları sağlam olur; bunu bilirim.

Çeşit çeşit düşmanı vardır insanın. Gözgöze kavga

edeni, arkadan çelme takmaya çalışanı, irilisi, ufaklısı, güçlüsü, güçsüzü.

Gözgöze kavga edenle çarpışmak tatlıdır. Arkadan çelme takmaya çalışanla uğraşmak baş ağrısı gibi bir meseledir. İrisine karşılık verirsin ufağına aldırmazsın.

Bir de manyak soyundan düşman vardır. Kendini dev aynasında, bütün dünyayı dürbünün tersiyle görür. Seni hiçe saydığını söyleyerek saldırır, hızını alamaz bir daha atılır üstüne, yana çekilirsin yuvarlanır!

Bu soy düşmanla kavga tatsızdır, çünkü karşında dev aynası vurmuş bir gölgeden başka bir şey yoktur.

Düşmanı çok olmak iyidir. İnsana kuvvet verir. İnsana, insan gibi, düşünerek, inanarak yaşadığını anlatır.» *(Akşam, 20 Ekim 1935)*

Nâzım'a çatanlar, onun materyalist olduğunu biliyorlardı. Ancak okurların bazıları materyalizmin karşıtı olan idealizmi de ters anlıyor ve onun için Cemal Nadir' in Amca Bey'ini Şarlo gibi felsefede materyalist olarak niteleyen Nâzım Hikmet'i eleştiriyor, şöyle diyorlardı:

«Şarlo, sokak hâdiselerine ait ilk kısa filmlerinden birinde karakola sürüklenmektedir. Vücudu, yüzü yerleri süpürürken, birdenbire sokağın parke taşları arasında çıkmış bir çiçeği koparıp, yırtık, eski, püskü ceketinin yakasına iliştirir...

Sonra umumiyetle Şarlo'nun hareket ve faaliyetinin esbabı mucibesi (gerekçesi) bedavacılığa taalluk eder. Şarlo tam idealisttir..»

Nâzım bu eleştiriyi, dayandığı iki «Delil»i şöyle özetledi:

«1 — Yerlerde sürüklenirken bile bir çiçeği görüp yakasına takacak kadar 'ince ve hassas ruhlu' oluşunu.

2 — Bütün çevirdiği filmlerde paraya, pula, konfora önem vermez bir karakter taşıması.»

Materyalizmin nasıl yanlış ve başka anlamlarda anlaşıldığını gören Nâzım (Akşam, 30 Kasım 1935) işin doğrusunu şöyle özetledi yazısında:

«Materyalizm sözü, felsefeyle uğraşmamış olanlar için, felsefe anlamının dışında, 'menfaatperestliği', 'hassas bir ruha malik' olmamayı, kabalığı, sabalığı gösterir.

Çok yerde: 'Şu adam materyalistin biridir' demekle, 'o adamın paradan, özel menfaatinden başka bir şey gözetmediğini' ileri sürmek istediklerini işittim.

Oysa ki, gerek eski Yunan'da, gerek eski Roma'da, gerek onsekizinci ve ondokuzuncu asırlarda, gerekse bugün, materyalist filozofların, materyalist felsefeden yana olanların büyük bir çokluğu, yaşayışlarında ne paraya, ne pula, ne özel menfaate, ne konfora önem vermeksizin, kendi felsefi düşünceleri uğrunda kavga etmiş, sıkıntıya girmiş adamlardır. Bundan başka, bu filozoflar, bu felsefede materyalizmden yana olanlar, hiç de kaba saba, 'hassasiyeti olmayan' insanlar değillerdir. İçlerinden bir çoğu şiiri, müziği, 'güzel'i sevmiş, anlamışlardır.

Sizin anlayacağınız, şunu demek istiyorum ki, birçoklarının 'Materyalizm' sözünü 'menfaatperest'lik, para severlik vs. anlamında anlamaları çok ters ve yanlış bir düşüncedir. Bu, materyalizm sözü için yapılagelen arasıra bilgisizce, arasıra bilerek düşmanca yapılan propagandaların verimidir.

Materyalizmi bir tek anlamda, bir felsefe okulu olarak anlamak gerekir. Ona bundan başka bir anlam vermek ya bilgisizliktir, yahut aptalca bir düşmanlık.

Nitekim 'idealizm' sözünü de felsefe anlamında anlamayacak olursak kafamız karmakarışık olur. Çünkü o vakit, söz gelişi, şöyle bir cümlenin içinden nasıl çıkabiliriz:

'Materyalist filozoflardan falanca büyük bir idealistti. O kadar ki, ideali uğrunda çekmediği sıkıntı kalmamıştır.'

Görülüyor ki, gerek materyalizmi, gerekse idealizmi ancak birer felsefe okulu olarak anlarsak, felsefede materyalist olan bir adamın bir düşünce, bir ülkü, bir ideal uğrunda sıkıntılara katlanabileceğini; buna karşılık felsefede idealist olan bir insanın hayatta pratikte 'hasis menfaatlerinden' başka bir şey düşünmediğini kavrayabiliriz.

Şimdi, sıra felsefede idealizm ile materyalizmin ne demek olduğuna, aralarındaki ayrılıklara geldi.» *(1 Aralık 1935)*

«Her felsefenin, hele son asırlar felsefenin temel sorunu, ana meselesi: Düşüncenin, ruhun, varlıkla, tabiatla olan münasebetidir.

Bu sorguya cevap verişlerine, bu meseleyi çözüşlerine göre filozoflar ikiye ayrılmışlardır. Kim ki, tabiata göre ruhun önceliğini ileri sürmüştür ve böylelikle şu veya bu biçimde, şu veya bu manada kâinatın yaratılmış olduğunu kabul etmiştir, felsefede idealist okulunun herhangi bir bölüğündedir. Buna karşılık, kim ki, tabiatın önceliğini kabul etmiştir, böylelikle kâinatın yaratılmamış olduğunu ileri sürmüştür, felsefede materyalist okulun şu veya bu bölüğüne girmiş demektir.

Çok eski devirlerde, insanlar daha kendi fizik kuruluşları, bünyeleri hakkında tam bir bilgisizlik içindeyken, muhayyileleri 'rüyalarla' kamçılanırken şöyle bir neticeye ulaşmıştılar: 'İnsanın düşüncesi ve duyguları kendi gövdesinin verimi değildir. Bunlar gövdenin içinde başlı başına oturan bir ruhun eseridir ki, bu ruh, bu can, ölümle beraber gövdeden çıkıp gider. Ve madem ki

ruh ölümden sonra da gövdeden ayrılıp yaşamaktadır, öyleyse o ebedidir.'

Tabiat kuvvetlerinin şahıslaştırılmasıyle ilk allahlar doğduktan sonra, uzun bir yoldan geçilerek monotheist dinlerin tek allahına ulaşıldı.

Böylelikle, düşünceyle varlık, ruhla madde arasındaki münasebet meselesinin köklerini çok uzak devirlerde bulabiliriz. Fakat bu, bütün keskinliği ile ancak, uzun bir orta asır hıristiyanlığı uykusundan uyanan, Avrupa cemiyetinde ortaya konmuştur.» *(2 Aralık 1935, Akşam)*

XVI. SAĞ KANADIN UÇUŞTUĞU YILLAR

Meydanda bir kalabalık vardı, kardaşım,
uyyy... aman kalabalık!!
Rüzgârlı bir orman gibi uğuldardı, kardaşım,
bu yaman kalabalık.
Kalkütalı tornacılar, Keşmirli dokumacılar,
Bombay gemicileri
yetmiş yedi denizin getirdiği
kum gibi
insan var.
Çırıl çıplak çocuklar
sarkıyor salkımlarla ağaçların dalından.
Kocakarılar oturmuşlar eşiklere.
İğne değil, bir kıl koparıp atsan sakalından
düşmezdi yere.
Meydanda bir kalabalık vardı, kardaşım,
uyyy, aman kalabalık.
Dalgalı, karanlık bir suya düşmüşüm gibi
beni sardı, kardaşım,
bu yaman kalabalık.
Baktım ki taaa...
karşıda
bir kamyonun üstünde bir adam
avaz avaz
söz söylüyor.
Ama ne söz söylüyor anam,
okkalı söz söylüyor!!!
Bakıyorum adama,
bir şey anlamıyorum ama,

söz söylüyor herifçi oğlu
söz söylüyor,
okkalı söz söylüyor:
«— Bilemem hangi sebeple, bilemem hangi sebebe!»
Etrafta bağırıyorlar:
«— Yaşşşa be!»
Ben de bağırıyorum.
Acaip bir türkü çağırıyorlar.
Makama uyup ben de çağırıyorum...

İtalyan - Habeş savaşı, İtalyan faşizminin tırmanışını açıklıyordu. Rein Bölgesinin, Hitler Almanyası tarafından Versay anlaşması yırtılarak askerleştirilmesi Nasyonal Sosyalist saldırganlığın nerelere varacağı kuşkusunu hızla uyandırıyordu. Japonya bu sağcı akıma katılıyor ve Milletler Cemiyeti'nden çıkarak demokratik düzenden yana ve bir ölçüde de olsa barışçı yollardan yanalığını göstermeye çalışan Batı uygarlığına kafa tutuyordu. Avusturya'da genel askerlik zorunluğu konuluyor ve Sen Jermen barış anlaşmasına hançer sokuluyordu. Türkiye Hükümeti de Boğazlar rejimini yeni bir andlaşma ile değiştirmek için Lozan Konferansına katılmış dokuz devlete birer nota göndererek girişimde bulunuyordu. Konu en çok İngiltere ile Sovyetler Birliği'nde önemle ele alınıyordu. Fransa'da 1932'de azınlığa düşünce kabine bunalımı ile sağcıların ve solcuların örgütlü mücadelelerinin hızlanışı Türkiye'de de yankılanıyordu. Özellikle Fransa'da komünistlerin tek başına iktidar olma çalışmalarına karşı, sağcılar Albay de la Rocque çevresinde Ateşhaç örgütünde güçlenmeye çalı-

şırken Türkiye'deki sağcılar Rocque'un (Rok'un) gelişmesini alkışlarla karşılıyorlardı. Ne var ki solun sağduyusu ile Fransa'da 1936'da (Mayıs seçimleri) bir Halk Cephesi oluşturarak iktidara gelmeleri Türkiye'nin sağ kanat yazarlarının ağır eleştirilerine yol açıyordu. 1935 - 1936 yıllarında önce Halk Cephesi, sonra da Fransız Cephesi stratejisini savunan Fransız Komünist Partisi'nin başarısının Türkiye'de etkinliğe yol açmaması için sağcılar basında materyalist felsefeyi değil, idealizmi ve giderek mistisizmi savunur bir yöne geçtiler. Solun sosyal sınıf gerçeğine dayanmasını ve işçi sınıfının bilinçlenmesini önleyebilmek için CHP'nin halkçılıkla ilgili program maddesine de sarılıyorlardı. Celâl Bayar'ın genelgesinde de açıklanan görüş (Nisan 1932) şöyle özetlenmişti:

«Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esaslı prensiplerimizdendir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadeleleri yerine içtimaî nizam ve tesanüt temin ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis etmektir.» *(İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, No. 9, sf. 399)*

Bu ortamda herşeyin Tanrıdan geldiğini, toplumu ve evreni Tanrının yönettiğini, bunu gizli Tanrısal güçlerin başardığını savunmak, ekonomik güçlüklerle mücadele etmekte olan işçi sınıfını geriletmek ve aldatmak çıkar yol sanılıyordu. Peyami Safa ve çevresi gizli güçler ve Tanrının iradesiyle herşeyin oluştuğu görüşünü sergileyerek materyalist Nâzım Hikmet'in kişiliğinde sosyalist akıma çelme takmak ve sosyalistleri jurnallayarak tutuklatmak yoluna başvuruyorlardı. Nâzım Hikmet Akşam'da etkinleşirken bunu engellemek, sınıf gerçeğine

sırt çeviren bu yazar takımının başlıca uğraşı oluyordu.

Bu gerici ve tutucu yazarlar adeta bir şirket elemanları gibi çalışıyor, Fransa'da Halk Cephesi lideri Leon Blum'a saldırıyor, Albay Kont de la Rocque'un faşist özentili Ateşhaç örgütünün şatafatlı gösterilerinin başarısına umut bağlarken Türk solcularına veryansın ediyorlardı.

Nâzım Hikmet, fikirlerinden dolayı şoven milliyetçi, ırkçı, turancı, faşist takımının jurnalleri karşısında susacak bir yazar değildi. Onları Fransız sağcı basınından aktarma fikirleri piyasaya sürmekte oldukları için suçlayan Nâzım'ın yazıları o çevreyi tedirgin ediyordu. Kokain'den söz edip bazı yazarların narkotik polisin konusu olduğunu söyleyince bunu kendilerini eleştirme sayanlar hemen kaleme saldırıyor ve Nâzım'ı siyasi polisin avı durumuna getirmek istiyorlardı. Nâzım bu çevrelere ilk yanıtını Bay Mistik başlıklı yazısıyla Akşam'da verdi.

Diyordu ki:

«Bayım Mistik'tir.

Bayım mistiktir ama yemekte tabak tabak mistizme değil, tabak tabak levreğin âlâsına, kebabın yumuşağına ve pilavın yağlısına iltifat eder.

Bayım MİSTİK'tir!

Bayım mistiktir amma, ruhunu mistizmle sarhoş etmek isterken bile, midesini yardımcı çağırır. Votkanın sertine, rakının Altınbaş'ına, biranın köpüklüsüne ve alışkanlığı varsa eğer kokainin halisine başvurur. Sonra sabahları ağrıyan başını ve bulanan midesini susturmak için mistik bir iki satır okuyacağına karbonatla aspirinin esfel hizmetlerinden medet umar!..

Bayım MİSTİK'tir!

Bayım mistiktir amma, ne sırtında aba, ne elinde âsâ vardır. Elbisesi modaya uygun, iskarpinleri hâlis glasedir.

Ruh hamlesiyle, bir nefes gibi yolları aşacak yerde tramvaya, taksiye, vapura biner...

Sokakta kadınlara söz atar ve barda dansözleri sıkıştırır ve bütün bunları yaparken aklına bir tek mistik beyit gelmez...

Bayım MİSTİK'tir!

Leon Blum'u ekmek bıçağıyla kesmek lâzım geldiğini söyleyen meşhur kralcı Fransız yazıcısından ders almıştır.

Bayraklarına ölü kafası nakşettiren yine Fransız 'Kont de Larok' gibi mistik hamlenin yaratıcılığına inanır.

Ve 'Kandit', 'Grenguvar', 'Nuvel Literer' gibi yine Fransız mecmuaları kapanır da ben burda Yunus Emre'ye Paris modası üzere dikilmiş papaz cüppesi giydiremem diye korktuğu için Fransa'da 'Halk Cephesi'nin zaferini beşeriyet için felâket telakki eder.

Bayım MİSTİK'tir!

Bayımın mistikliği ölçülüdür, hesaplıdır, menfaatlere dayanır, pratiktir. Fakat ona sorarsanız, mistizm bütün bunların üstündedir, bir anlatılmaz, sezilir ruh hâletidir, mistizm her yerde hazır ve nazırdır, onu kaybetmek hayvanlaşmak demektir.

Bayım MİSTİK'tir!

Ve bayımın bütün hüneri, hünerbazlığı mistik oluşundandır. Çünkü o yüzünü bu peçenin altından gösterdiği gün karşınızda ya kolay bir şöhret avcısı ya da bir avantürist göreceksinizdir.» *(Akşam, 3 Haziran 1935)*

Nâzım'ın bu yazısı Fransa'daki sağcı politik girişiminden ve o türdeki yayınlardan güç alan Babıâli çevre-

sinin üç beş kalem erbabını kızdırdı. Her biri bu eleştiriyi kendi üzerine almaya çalıştı. Bunları öğrenen Nâzım Hikmet,YİNE BAY MİSTİK başlıklı ikinci fıkrasını yazdı:

«Babıâli caddesinde bazı kelimelerin kullanılması kıyamet koparıyor. Ezcümle Kokain, Mistik, 'Nuvel Literer', 'Kandit', Fransız 'Ateşhaç' teşkilatı reisi Larok'un adı, avantüriye, avanturacı, dalkavuk, Yunus Emre'nin pabuçları, fırıldak ve bilhassa mistik kelimelerini kullanmak ateşle oynamak gibi bir şey oldu.

Eğer bu kelimelerden herhangi birini kullanacak olsanız, biraz daha ileri gidip mesela, kokainle Larok ve fırıldak sözlerini bir araya getirseniz hemen üstadlardan biri, ana avrat söverek haykırıyor..

— Vay! Beni kastetmiş yine! Vay! Ödlek! Vay hayâsız! Açıktan açığa adımı yazacak yerde imâ ve kinaye ile lâkabımı söylemiş! Vay mahalle çocuğu vay!

Şaşırırsınız! 'Kokain, Larok ve fırıldak' sözlerini niçin 'ille bunlar benim' diye yalnız o kendi üstüne alınıyor? Bu vasıfları ondan başka taşıyan yok mu?

Fakat bu suallere cevap bulmadan başka bir üstad daha çıkar ortaya ve o da dert yanmaya başlar:

— Yalnız 'kokain', 'Larok', 'fırıldak' dememiş, 'Mistik' de demiş. Bu sözleri onun için değil benim için yazmış.

Yine şaşarsınız. Fakat artık bu şaşmanızın içinde bir memnuniyet gizlidir. Çünkü ulaşmak istediğiniz hedefe ulaşmışınızdır.

Artık sizin için dört beş kelimenin nasıl hepsine birden dokunduğunu dinlemek bir zevktir. İşte konuşuyorlar:

— Bu sözleri benim için yazdı. Fakat benden korktuğu için adımı söyleyemiyor.

— Hayır, senin için değil, benim için yazdı. Senden korkmaz, benden korkar.

— Hayır, hayır, ikiniz için de değil! Benim için.. İş ortada, sizin için olsaydı 'kokain', 'fırıldak' demez, sade 'Mistik' derdi. Hem o benden hepinizden çok korkar. Adımı bile ağzına almaz!

Hedefinize nasıl ulaştığınızı görüyorsunuz ya! Çünkü siz şundan, yahut bundan korktuğunuz için değil, sadece onlardan hiç birini teker teker kasdetmeyip topunu birden baltalamak istediğinizden dolayı, bir tek isim yazacak yerde hepsini birden gösteren sosyal bir enmuzeci (örneği) ifade etmek emeliyle bu işi yapmış, bu kelimeleri sıralamışımdır. Maksadınız bir ferde 'taş atmak' değil, bütün bir sürüyü bir tip biçiminde toplayıp teşhir etmektir.

Hani bir ördek hikâyesi vardır. Herifin birine 'ördek' lakabı takmışlar. Bir gün kahvede o şehre yeni gelmiş olan bir yolcu:

— Bugün yağmur yağacak! demiş.

'Ördek' bu, yağmur yağacak, sözünü duyunca:

— Polis! Polis! diye bağırmaya başlamış. Bu adam yağmur yağacak, yağmur yağınca göl olacak, gölde ördek yüzecek, diye imâ ve kinaye yoluyla beni tahkir etti! Gelin! Yetişin! Şu terbiyesizi tevkif edin!

Bizim buralarda da ördek bir tane olsaydı, yağmur sözünü etmeye ihtiyaç kalmazdı. Doğrudan doğruya 'ördek!' derdiniz. Fakat yalnız 'yağmur'dan değil, mesela 'kuyruk', 'yeşil baş' sözlerinden de işkillenen bir sürü ördek olunca ne yapmalı?

Yapılacak iş gayet basittir. Yağmuru, suyu, kuyruğu, yeşil başı bütün bu sözleri kullanırsınız. Ve onlara dersiniz ki:

— Ey ördek üstadlar! Sözüm birinize değil, topu-

nuza birdendir. Sizinle teker teker kavga etmek merhalesi aşılmıştır artık. Beyza şişelerinizi, Yunus Emre'nizin pabuçlarını, Nuvel Literer'i ve Larok'un altın üstüne işlemeli ölü kafasını, yamak ve yardağınızı toplayıp, eğer isterseniz 'Polis!' diye vak vak! eylemekte devam ederek çıkın karşıma!

Fakat bilin ki, şimdilik, hiç biriniz teker teker, adınızla, sanınızla yoksunuz benim için. Benim için topunuzu birleştiren bir tek 'BAY MİSTİK' tipi var. Hodri meydan Bay Mistik!» *(Akşam, 5 Haziran 1936, Orhan Selim)*

Nâzım ayrıca aynı temayı başka açıdan ele alan bir fıkrayı da TAN'da yazdı ve bir gazinoda rakı içen dört kişiden birinin yüksek sesle konuşurken Le Nouvelles Literaire dergisindeki bir makalenin adını söyledikten sonra Revue des deux Mondes'daki bir makaleden bir cümle aktardığını ve Candide adlı sağcı bir derginin politika yazısından alınmış bir görüşü sözlerinin sonunda dile getirdiğini yazmıştı. Bunlara gazino entellektüeli adını taktı (7.6.1935). Ancak «Bay Mistiğin Kurnazlığı, yahut Taktik» başlıklı fıkrası karşısındakilerin birleşik özelliğini taşıyan Bay Mistiği çileden çıkardı, okuyalım:

«İçlerinden biri topunun namına söz söyledi. Benim de sözüm topunun firması olan Bay Mistiğedir.

Bay Mistik kurnazdır.

Sahibüttaktiktir.

Küfreder. 'Küfür ediyorsun!' der. Müfteridir. İftiraya uğradığını söyler.

Bay Mistik o kadar kurnazdır ki bu marifeti yüzüne vurulduğu zaman:

— İsbat edin! diye böbürlenir.

Çünkü Bay Mistik bilir ki, onun küfürbazlığını, müfteriliğini, jurnalciliğini isbat etmek için şimdiye kadar

yaptığı 'polemik'leri teker teker yeni baştan neşretmek lâzımdır. Her satırında 'tabansız', 'kancık', 'ödlek', 'kemeraltı esprisi' gibi âlimane mistik kelâmlara rastlanan; 'hain materyalistler gençliği mahvediyor, bunlara karşı ne yapıyoruz? Topunu birden niçin kesmiyoruz?'a yakın 'fikir münakaşaları'yla dolu yazılarını kelime kelime hatırlatmak gerekir.

Halbuki bu yapılmaya değer bir iş değildir. Hem çok uzun sürer, çok yer tutar, hem de bilineni bir daha bildirmek gibi komik birşey olur.

İşte o da bunu hesap ettiği için, 'isbat edin' demiş ve kurnazlığını, beylik taktiğini kullanarak:

— Benim gibi ağzına kötü kelâm alamaz, jurnal etmez, hiç kimseye; 'Senin nazarında halk serseridir' diye iftira eylemez, âlim, fazıl bir zata, 'Maddî endişelerle kanaatini değiştirir', küfürbazın âlâsı ve 'müfterinin pişkinidir diyorlar!' diye feryadı basmıştır.

Dedim ya, Bay Mistik kurnazdır.

Sahibüttaktiktir.

İşte yine bu kurnaz Bay Mistiğe 'iftira?!' ediyorum. Diyorum ki:

Onun kurnazlığı bir fırıldağın kurnazlığı gibidir.

Bir bakarsınız: hudutsuz, mücerred 'hürriyet' taraftarıdır. Sonra döner, 'disiplinli' hürriyetten yana çıkar.

Bir bakarsınız: ebedî hiçbir sosyal kıymetin mevcut olmadığını söyler. Sonra döner, ebedî ve değişmez kıymetlerden dem vurur.

Bir bakarsınız: 'izm'le biten her çeşit mefhumun düşmanıdır. Sonra döner, bazı 'izm'li mefhumlara bağlanır.

Ne yapalım? Bay Mistik kurnazdır.

Sahibüttaktiktir.

Babıâli Caddesinde Kont de Larok gibi dolaşıp, taktik icabı haykırır:

— Var mı bana yan bakan? Biz adama 'Höd!' diyip kaçırırız! Karşımızda kimse dikiş tutturamaz! Biz falancaya bir göz attık, herif 'pes' dedi... Filancadan şu hesabı sorduk. Korkudan küçük dilini yuttu... Biz biliriz, başkası bilmez!.. Dünyanın akıl hocası biziz... Şunu da biz adam ettik, şu da bizim sayemizde şöhret sahibi oldu... Her telden çalan saz bizdedir. Sosyoloji mi istersin? Buyur!. Felsefe mi?.. Âlâsı bizde!. Edebiyat mı? Gel öğretelim!. Doktorluk, mühendislik, hepsi bizde!

Bay Mistik kurnazdır!..

Bay Mistiğin öyle çeşit çeşit kurnazlıkları vardır ki, bugün burda hepsini tafsile imkân yok.

O yine, ister geçen seferki gibi adıyla, ister başka bir isimle, başka bir imzayla göstersin kendini. Biz de elimizden geleni yapmaya çalışır, Bay Mistiğin kurnazlıklarını ve taktiğini incelemeye devam ederiz...» *(Akşam, 7 Haziran 1936).*

Nâzım Hikmet'in betimlemesinin ne kadar doğru olduğunu, Peyami Safa'nın hayranı yazar Ergun Göze, Peyami Safa'yı anlatan yazılarından birinde şöyle anlatıyor:

«Bir ara midemden rahatsızdım. Rahatsızım ya kimsenin de rahatsızlığımın ne olduğunu bildiği yok. Tahliller, röntgenler, şunlar, bunlar boş. En kötü şey de galiba teşhis imkânsızlığı. Tesadüf, bu duruma üstad (Peyami Safa) vakıf oldu. Gayet tabii bir sesle:

— Raporları bana verebilir misiniz? dedi.

Üzerimde idi. Sohbet olsun diye verdim. Okudu ve teker teker, şu madde şu kadar, karaciğerde bir şey yok, şu bu kadar, midede bir şey yok, netice bir şeyiniz yok. Gerçekten bu izahattan sonra hiçbir şeyim kalmadı, hâlâ düşünürüm neydi peki o fizik rahatsızlığım?» *(Peyami Safa - Nâzım Hikmet Kavgası, 3. baskı, sf. 37).*

Peyami Safa «Evet romancı. Fakat şahsiyetinin zirvesi tek değil. İyi bir gazeteci, bilhassa ender yetişir bir fıkra muharriri. Telgraf üslûbu ile yazdığı fıkralarda en girift felsefe meselelerini en derin konuları gün ışığına çıkarmış, okuyucusunu beslemiştir. Spirtüalist, Anti Materyalist, Nasyonalist, bilhassa koyu bir antikomünist. Beynelmilel bir antikomünist.

.....

Birçok kıymetleri edebiyat âlemimize o tanıtmıştır. Dağlarca, Tarancı... vesaire.

.....

'Medeniyet nüanstır,' diyen üstad, aynı zamanda musikişinastı. Garp ve şark musikisi de bilir, daha mühimi onlar da Şopen'e hayrandı.

Filozoftu. Evet, eğer filozoftan murat, bütün hadiselere şâmil ve uygun bir sistemin sahibi ise başka. Yok, eğer eşyaya kudsî bir tecessüsle bakan araştırıcı ise o şüphesiz bir filozoftu.

.....

Boğazından muztaripti. Kan gelince:

— İşte bu fena, dedi; hastalığının vehametini hissetmişti. Romancı, artist, gazeteci, mütefekkir Peyami Safa susarken, doktor, Peyami Safa son sözü söylemişti.» *(a.g.e., sf. 113 ve devamı)*.

Peyami Safa'ya olan hayranlığı nedeniyle bu yazarı karşıtlarının betimlemesine uygun bir sınır içinde çizen yazarın Mistik Peyami'ye, Nâzım'ın yaptığı eleştiri Akşam'da 3. yazı ile şöyle sürdü; «Bilanço» başlığıyla:

«'1 — BAY MİSTİK' diye bir yazı yazdım.

2 — Cevap verdi:

— Taş atıyor bana, dedi. Benden korktuğu için ismimi yazmamış, dedi. Sefil mevcudiyetli kancık, ödlek, dedi. Bu işe polisin müdahalesi hayırlı olur, dedi.

3 — Ben, yine 'Bay Mistik' diye bir yazı daha yazdım:

— Bay MİSTİK bir sosyal tiptir ki içinde yalnız SEN değil, o da, öteki de, topunuz birden, varsınız, dedim. Ne sana, ne ona, ne ötekine 'taş atıyorum', SEN de, onu da ötekisini de,topunuzu birden teşhir ediyorum, dedim. Zaten, dedim, topunuz birden bunu üstünüze alınmışsınız. Çok doğru etmişsiniz. Şimdi, isterseniz, kafa kafaya verip topunuz birden, yahut topunuzun namına içinizden birisi cevap versin. 'Ödlek', 'kancık', 'sefil mevcudiyetli' gibi âlimane kelamları kullanmanıza, 'Polis!' diye feryat etmenize de izin veriyorum, dedi. Hodri meydan BAY MİSTİK! dedim.

4 — Topunun namına, yani BAY MİSTİK firması mümessili olarak bir firmanın Larok, kokain ve fırıldak cephesi cevabı verdi. Halkı, sahnede hünerbazlık eden bir 'profesör' mevkiinden gören üstad, onun bu bakımdan 'mistik' bir tarifini yaptı. Paradide oturanlara locada oturanı mistik bir söz biçiminde 'tehdit' etti. Ve bana:

— Sen küfürbazsın, müfterisin, dedi. Vaktiyle benim için jurnalci filân diye lâflar etmiştin, bunları ispat et, dedi. Ben 'Höt' deyince kaçma!. dedi.

5 — Ben mevzuun birden bire değiştirilmesini, 'BAY MİSTİK' yazısına cevap verilecek yerde mistik bir halk tarifiyle işe başlanıp eski defterlerin yoklanmasını yadırgamadım. Çünkü Bay Mistik, yalnız bu Larok, kokain, fırıldak cenahında değil, bütün cenahlarında kurnazdır, sahibüttaktiktir.

Tuttum,bu sefer, 'BAY MİSTİĞİN KURNAZLIKLARI' diye bir yazı yazdım. Ve benden muhtelif marifetlerinin isbatını isteyene, hatta sadece yeni yazılarını hatırlatarak, aynen şunları yazdım:

'Onun küfürbazlığını, müfteriliğini, jurnalciliğini isbat etmek için şimdiye kadar yaptığı 'polemik'leri teker teker, yeni baştan neşretmek lâzımdır. Her satırında 'kancık', 'ödlek', 'Kemeraltı esprisi' gibi âlimane, mistik kelâmlara raslanan, 'hain materyalistler gençliği mahvediyor, bunlara karşı ne yapıyoruz? Topunu birden niçin kesmiyoruz?'a yakın 'fikir münakaşaları'yla dolu yazılarını kelime kelime hatırlatmak gerektir' dedim.

Anlayana sivrisinek saz! değil mi?

Ben Bay Mistiği davulsuz zurnasız, sazdan anlar telakki ettiğim için bu kadarla iktifa ettim. 'Bilineni bir daha bildirmek komik bir şey olur' diye 'isbat' bahsine bir nokta koydum.

6 — O, yine cevap verdi:

İsbat bahsinde çok uzaklara gitmeden yakın mazisinden aldığım delilleri anlamazlıktan gelerek:

— Marifetlerimi isbat edemediler. Tahta perde arkasında sokak ağzıyla konuşmaya devam etsinler: meydan boştur. Fikir, iddia ve isbat meydanı! dedi. Ve sesini kesti.

Şimdi eğer bu vaziyet karşısında ben:

— Karşımızda düşman var bildik. Kılıcımızı çektik. Hamle ettik. Fakat kılıcımız taşların üstünde kayan bir gölgeye çarptı. Çünkü bizim kılıca sarıldığımızı gören düşman 'fertiği kırmış, köşeyi çoktan dönmüş' dersem.

Yakışık alır mı?

Almaz. Çünkü bu çeşit âlimane böbürleniş topyekûn Bay Mistik firmasının hususiyetidir.

Bu vaziyet karşısında benim son sözüm şudur:

— Bay Mistik, çok kullandığı bir tabirle 'fertiği kırdıktan' sonra, taktik icabı boş bıraktığı meydana tekrar dönerse, bu meydanda yine ana avrat söverek, binbir dereden su getirip, işine gelmeyen şeyleri anlamamakta

inat ederse, 'ben onu demedim, benim isbatını istediğim o değil, buydu' diyerek yaygarayı basarsa, bizim için yapılacak iş: 'Paradi'ye çıkıp profesörün gösterdiği hünerleri seyretmekten ibaret kalacaktır.» *(Akşam, 9 Haziran 1936)*.

Bay Mistik'in taktikleri karşısında Nâzım, bu konudaki son olarak «Bir Taktika» başlığıyla yazdı, diyordu ki:

«Korkak bir adam değilim gibi geliyor bana. Ancak, en korkusuzların bile, korktukları bir şey vardır sanırım.

En korkusuzların böyle bir nesneleri olunca, benim de vardır elbette.

Ben, bir yazı çatışmasında bana saldırıldığı vakit, söylemediğim, düşünmediğim sözleri, düşünceleri söylemişim, düşünmüşüm gibi benim üstüme yıkarak çatılmaktan çekinirim. Çünkü, bir yazıcıyla o bu silahı kullandı mı bir, karşılık vermenin yolu kalmaz.

'Canım sen benim için şöyle düşünür, şunu demek ister diyorsun, oysa ki benim düşüncem bu değildir' diye yazsam, 'Vay şimdi korktu, tükürdüğünü yalıyor' diye ayak direr.

Bunu böyle demeyip çatışmakta yürüyüp gitsen, o sana cevap vermez kendi eliyle senin payına kurduğu yapıyı taşlayıp durur. Sen o yapının içinde değilsin, ancak, o kendince seni kolayca taşlayacağı bu yapıya sokmuştur, onun okuyucuları seni o sırça köşkün içinde görürler.

Gel de işin içinden çık bakalım. Yalanın kuvveti büyüktür. Yalanın bu çeşidi, korkunç bir şey olur. Ben yazı kavgalarımda bu soydan taktika kullananlara sık sık rastlamışım ve anlamışım ki, küçük adamların baş vurdukları bu silâhı parçalamak için bir tek yol var: Abstre doğruluk, abstre hak denilen şeyin gülünçlüğünü anla-

mak, yeri gelince, karşısındakinin kullandığı bütün silahları, ellerim kirlenir diye bir güçsüz santimantalizme düşmeden kullanmak ve saldırmak. Bunu yapamayacaksan yazıcılar alanında pehlivanlığa kalkışma, çünkü bu güreşte düzenine uygun mu yendi seni, yoksa kancıklıkla mı devirdi? Gerçekten sırtın yere geldi mi diye bakmazlar; en çok cakalı peşrev yapana, gürültü koparana hak verirler.» *(22.7.1936, Akşam).*

XVII. BABIÂLİ'NİN KAN KUSANLARINDAN BİRİ DAHA...

Delikanlım!
Senin kafanın içi
yıldızlı karanlıklar
kadar
güzel, korkunç, kudretli ve iyidir.
Yıldızlar ve senin kafan
kâinatın en mükemmel şeyidir.
Delikanlım!
Sen ki, ya bir köşebaşında
kan sızarak başından
gebereceksin,
ya da bir darağacında can vereceksin.
İyi bak yıldızlara
onları göremezsin belki bir daha...

BASIN EMEKÇİLERİ VE KEMAL AHMED OLAYI

Nâzım Hikmet Babıâli'de çalışırken, en çok musahhih (Düzeltmen), muhabir ve gazetelerin her konuda yazı yazdırdığı imzalı, imzasız yazılarıyla gününü gün eden emekçileriyle dost olur, onlarla sohbete dalardı. Gazetelerde belli sütunları olan yazarlardan da arkadaşları yok değildi. Nurullah Ataç, Sadri Ertem, Suat Derviş, Fikret Âdil, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Cemal Nadir Güler, Rasim Adasal, Nusret Safa Coşkun, Selami İzzet Sedes, Hikmet Feridun Es, Naci Sadullah'la senli-benli konuşurdu. Fakat en çok çile çeken yazarları tutar, on-

lara başarı yollarını anlatır, yabancı dil öğrenmelerini ısrarla söyler, içkiye alışmamalarını isterdi. İçkiye düşkün olanlardan Kemal Ahmed, Muammer Alatur, Hüseyin Şehsuvar, içkinin kötülükleri hakkında Nâzım'dan sık sık öğüt alanlardandı.

Kemal Ahmed'i içkiden alakoymaları için Kemal Tahir'e, Ertuğrul Şevket Avaroğlu'na, Nizamettin Nazif'e özel olarak ricada bulunuyordu. Nizamettin Nazif, Kemal Ahmed'e Babıâli'de iş verilmesi için iyi yürekli çabalar harcıyor, başarı da sağlıyordu. Vakit Matbaası'nda Us kardeşlerin çıkardıkları gazetelerde çalışan, Asım Us'un özel kitaplığında da görev yapan genç gazeteci Nihat Şazi Koçyiğit'e Nizamettin Nazif: «Arkadaş, seni de gündüzleri içki içen ağabeylerin yanında gördüm Gar'da.. Sakın ha, daha çocuk yaşında böyle şeylere alışma..» demişti. Ama Nâzım'ın en çok üstünde titrediği Kemal Ahmed'di. Çünkü Kemal Ahmed, yokluk içinde gazetecilik yapıyor, ama öteki yazar veya muhabirler gibi günün gereklerine uyarak başarılı gazeteci olmaya değil, halkın, mutluluğuna önem veriyor ve iktidarın kararlarıyla geçim zorluğu çeken, özgürce şikâyet edemeyen insanların dilini konuşuyordu.

Kemal Ahmed'e arkadaşları, esmer olduğu için Kara Kemal derlerdi. Orta boylu, gözleri azıcık fırlak, şık giyinir, sağ kolunda bir sürü altından zincir taşıyan bir delikanlıydı. Yüksek Ticaret Okuluna gidiyor, hocalarından Vehbi Sarıdal'dan destek görüyordu. 1926'da, 22 yaşındayken Babıâli'ye girdi, Serbest Fırka'nın yayın organı Yarın'da çalıştı, Yarın kapatılınca öteki yazarlarla birlikte tutuklandı, az sonra bırakıldı ve işsiz kaldı. İşsizlik onu içkiye yöneltti. Bu sırada düşük bir ücretle Haber gazetesine girdi (1931). Hasan Rasîm Us'un çıkardığı gazetede Suat Derviş, Nurullah Ataç, Bekir Sıtkı

Kunt'tan yakın ilgi ve destek gördü. Suat Derviş'in ısrarı üzerine Rasim Us, Kemal Ahmed'in 30 lira olan aylığına beş lira zam yaptı. Haber gazetesinde Çulsuz Adam başlığı altında fıkralar yazdı. Halkın dili, gözü, kulağıydı sanki ve adı hemen «Komonist»e çıktı. İşsiz kaldığı günlerde önce kolundaki altın zinciri, sonra pardesüsünü, daha sonra ceketinin kumaşından yapılmış yeleğini sattı. Forması 25 kuruşa kitap tashihleriyle ayakta durmaya çalıştı. Sinan Matbaasında, günü geçmiş gazeteleri döşek yapıp yattı, üstüne pencerelerden birinin işe yaramayan perdesini yorgan yaptığı kış günlerini aç susuz geçirdi ve öldü (Ekim 1934).

Nâzım Hikmet, bu genç fikir emekçisinin ölümünü büyük bir üzüntü ile karşıladı. Ama yapacak bir şey kalmamıştı. Bir gün Kemal Tahir'le Ertuğrul Şevket, Sirkeci'den Babıâli yokuşunu çıkarlarken Nâzım:

«İkinizin de gözlerini öperim üstadlar, iyi ettiniz de Kemal Ahmed'i yazılarınızda yaşattınız!» dedi.

Kemal Ahmed'in öldüğü gün Matbuat Cemiyeti'nin toplantısı olmuş, cenazesine çelenk gönderilmesi önerisi reddedilmiş, ancak Cemiyetten aldığı on lira borcunun silinmesi uygun görülmüştü. Kemal Tahir, bu olay üzerine şunu yazmıştı:

«Kemal Ahmed'in bütün felsefesi borçlu gitmemekmiş. Önümüzdeki mutantan Matbuat Balosunda kabul edemediği çelenkle, hayatı pahasına ödeyemediği on liranın teşhirini teklif ediyorum. Güzel bir numara olur.»

Ertuğrul Şevket, Kemal Ahmed'e niçin «komonist» dediklerini yazısında anlatmıştı:

«Müsbet konuşan bir adamdı. Evvela acaip bir mahluk gibi baktılar ona ve sonra kuvvetini hissedince vurdular. Öyle bir muhitteydi ki: Orada dişleri bir hançer

kadar keskin olanlar yaşayabilirdi, filanca beyin ahbapları ve taallukatı yaşayabilirdi. Vurdum duymazlar ve şöhret ibadethanesinin koca göbekli mabutlarına etek öpme adakları verenler yaşayabilirdi. Amma müsbet bilgilerle gelen bir adam, yaratan dişsiz adam yaşayamazdı. İmkânlılar bu fırsatı vermemek için uğraştılar.. Vurdular.. Ondan sonra Babıâli caddesinde sakalları uzamış, gözleri açlık kadar siyah bir adam peyda oldu. İmkânlılar bu avurdu avurduna çökük, fakat dimdik adamı birbirlerine gösteriyorlardı:

— İşte diyorlardı. Kemal Ahmed.

Ve bir gün Kemal Ahmed'in son hareketlerini koparmak, onu manevi bir felce uğratmak isteyenler en kestirme yolu buldular:

— Komünist dediler ona.

Bundan sonra Kemal Ahmed sustu. Gayet az konuştu, daha doğrusu çok az insanlarla konuştu. Gazetelerde imzalı yazı yazması imkânı kalktı. Yalnız Nizamettin Nazif'in tahrir müdürü olduğu bir gazetede 'Çulsuz adam diyor ki...' diye bir köşe aldı. Sonra oradan da çıktı...

Bir iki gazetede daha 'muhabirlik' yaptı. Tahrir müdürleri, patronlar onun kötü şöhretinden (!) öyle korkuyorlardı ki getirdiği 'İstanbul'a akın eden torik balıkları' haberinden 'Acaba' diye şüpheleniyorlardı. Altmış kuruş yevmiye ile çalıştırılan bu 'muhabir' meraklı bakışların inzibatı altında çalışma kudretini kaybetti ve gazeteleri terketti. Parasız kaldı, fakat yine etek öpmedi.»

Kemal Ahmed'i savunan fikir emekçilerinin çıkması Babıâli patronlarını bir hayli düşündürdü. Onun «Sokakta Harp Var», «Ağlayan Nar ile Gülen Ayva», «Çin'e Bir Yelkenli Gönderdim» adlı üç yapıtı vardı.

Ölümünün birinci yıldönümünde Nâzım Hikmet, Kemal Ahmed'e ve bir kitabına değinen şu fıkrayı yazdı:

«Öleli bir yıl oluyor. Belki adını çoğunuz duymamıştır. Yaşasaydı, adını duymayanınız kalmazdı belki.

Öyle ölüler vardır ki, ben onların öldüklerini düşündükçe, vakit olur, yaşadığımdan utanırım. Onlar kadar değerli, onlar kadar büyük, onlar kadar iyi olmadığıma bakmaksızın yaşamaklığım kötü bir iş gibi gelir bana. Sonra, yine onlar kadar iyi, değerli ve büyük olmak için yaşamak isterim yalnız.

Yazıcı Kemal Ahmed benim bu ölülerimden biridir. Dişlerine yapışmış dudaklarından ciğerlerini parça parça, kuru yapraklar gibi dökerek öleli bir yıl oluyor.

Bence büyük bir ölümün yıldönümündeyiz. Biliyorum, ne toprağına çiçek konacak, ne gazeteler fotoğraflarını basacaklar. Kim bilir, böyle yapılsaydı, onun anısı büyüklüğünden bir parçasını kaybederdi belki. Belki, bugün, burda, benim ondan söz açmam bile saygısızlıktır. Ancak, neyleyeyim, önümde onun 'GÜLEN NAR İLE AĞLAYAN AYVA' adlı kitabı duruyor. Bunu iki üç gün önce, sağolsun, Ahmet Cevat adında bir delikanlı bastırmış, bana da göndermiş...

Ben bu kitabı okumayan kalmasın istiyorum ve işte bunun içindir ki, seslerle dolu bir bulut ağırlığıyla susacak yerde böyle bir sürü boş, kuru lakırdı ediyorum. Kemal Ahmed sağ olsaydı beni anlar ve bu yaptığımı gülünç bulmazdı gibi geliyor bana.» *(Akşam, Orhan Selim)*

Ekim ayının sisli bir sabahı, bir gün önce çıkan bu yazıyı okuyan Peyami Safa, Nizamettin Nazif'e Suhulet Kitabevi önünde:

«Bak Nizam, görüyorsun komünist komünisti nasıl da adam yerine koyuyor!» diyordu. Nizamettin Nazif, Peyami'nin saldırısını şöyle yanıtladı:

«Peyami, aç çalıştırılan, onuru ayaklar altına alınan zavallı ölmüş bir yazı amelesini suçlamanı ayıplıyorum. O, bizden biriydi ve bu toprağın çocuğuydu. Ne diyorsun sen Peyami? Nâzım'ın övmesi onu suçlamana yeter senin için. Ama insaf et bre!»

Peyami, bu yanıt karşısında afallamıştı. Nizamettin Nazif'in sesi davul gibi gümbür gümbür sokağı dolduruyordu. Yokuşu çıkanlardan Elif Naci, öksüre öksüre Nizamettin'e yaklaştı ve dinlemeye başladı: Nizamettin Nazif, kendini tutamamış, karşısında iri gözlükleri ve küçümencik kamburumsu hasta bedeniyle daha da çelimsizleşen Peyami'nin hayretten açılan gözlerindeki yenilgi korkusunu izliyordu. Nizam devam etti:

«Kemal Ahmed, günlerinin dörtte üç buçuğunu Ankara Caddesinde yaşayan İstanbul hemşehrilerinin ve münevver Türkiye vatandaşlarının beyinlerinde, azabını bir an eksiltmeyen, sızısı dindirilmez bir ıztırabın sembolüdür. Bir ıztırap ki, eskiden şunun saatlarca konuşması, bunun ciltlerle yazması ile biraz anlaşılır gibi olurdu. Şimdi Kemal Ahmed'in yalnız adı ona ahengi, kokusu, rengi ve bütün satıhlarıyle öyle korkunç bir şekil veriyor. Sen, Peyami, şimdi deminki sözlerini geri almalısın. Çünkü Kemal Ahmed, bütün bir ömrü ıztırabı terennüme vakfetmiş bir ilâhî sanatkâr gibi, yüksektir ve biz ona bu kaldırımdan başımızı göklere çevirerek bakacakken, sen, Nâzım'a olan hıncın yüzünden bu asfaltta yürürken, şu yokuşun her bir parkesini bir aynaya benzetirsem burada senin çok kirli ayak izlerini görürüm. İşte bu kadar!»

Ressam Elif Naci, Peyami'nin yanıt vermesini beklemeden:

«Nizam, dedi, sen Peyami'ye niçin yanıt veriyorsun bilmiyorum ama, zavallı Kemal Ahmed için nefis bir

makale yazdın ayak üstü. Bunu kaleme dök ve yayınla. Ben de Cumhuriyet'te bir süre çalışan Kemal Ahmed'i tanırım. Ne kadar efendi olduğunu, ne büyük yazarlık tohumlarını taşıdığını bilirim. Hadi Nizam, şunu kaleme dökelim, geçelim karşıya Meserret'e...»

Peyami sapsarı kesilmişti.

1935'te (14.2.1935) yayın hayatına atılan «Yarım Ay» Dergisi'nde Mahmut Yesari, Nurullah Ataç, Niyazi Acun, Ragıp Şevki, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Suat Derviş, Naci Sadullah, Mükerrem Kâmil Su, Cahid Uçuk ve Nizamettin Nazif yazıyorlardı. Mecdi Derviş'in sahibi olduğu derginin yazılışleri müdürü Emin Refik Uzman hiçbir yazıya karışmaz, ad olarak yazılışleri müdürü görünürdü. Nâzım'ın Akşam'da çıkan yazısından sonra Naci Sadullah, Yarım Ay'da Kemal Ahmed için birkaç yazı derlemeyi üstlenmişti. Naci bunları Meserret Kıraathanesinin Ankara Caddesine bakan pencereleri önündeki peykeye oturarak harıl harıl yazıyordu Nizam'la, Elif Naci, Naci Sadullah'ı görünce:

«Aaaa, Naci de burada!» dediler ve peykeye oturdular. Olan biteni Nizam anlattı, Elif Naci, önerisini ekledi. Naci de:

«Zaten Suat (Derviş)'la karar vermiştik, Nâzım da bir şiir yazacağını söylemişti. Nizam senin yazın da harikulâde etki yapar. Haydi masayı bölüşelim..»

Ve «Yarım Ay»ın 7. sayısında Kemal Ahmed'i dile getirdiler, onu savundular. Üstelik Kemal Ahmed için çarpan yüreklerin sıcak ilgisini bir yazar, Vâlâ Nurettin hoş karşılamadı ve «Kemal Ahmed içki sofralarında, iki kadeh rakıya kavuk sallayan bir dalkavuktu. Şimdi onu bir fikir kahramanı diye tanıtıyorlar.» diye karaladı. Bu karalama, Yarım Ay'cıları harekete getiren bir tepki, bir güç olmuştu.

Konu birdenbire Babıâli'nin güncel sorunu oldu. Yoksulluklar içinde ölen bunca insan arasından niçin Kemal Ahmed ön plana çıkıyordu? Bunu Nâzım Hikmet, Suat Derviş, Nizamettin Nazif ve Naci Sadullah yanıtladılar.

Nâzım Hikmet şöyle diyordu:

«Kemal Ahmed'in dikili bir mezar taşı olsaydı, o taşın üstüne bir kitabe yazılması lâzım gelseydi; bu işi de bana verselerdi, ben bu büyük dostumun taşına bir şiir yazardım.»

Naci Sadullah sordu:

«Şiir yazardım diyorsun, şiirin nerde?»

Nâzım'ın gülen gözlerinden yazının hazır olduğu anlaşıldı. 'Yarım Ay' dergisinin Ankara Caddesi'ndeki idare yerinde Naci, Nâzım'a sarıldı, onu şapur şupur öptü, «Okur musun şiirini?» diye rica eden bakışlarıyla Nâzım'a, çevrili yüzü bir anda sevinçle parladı. Nizamettin Nazif, Suat Derviş, Mahmut Yesari büyük bir sessizlik içinde Nâzım'ı dinlemeye başladılar.

Nâzım okudu şiirini:

Kafası
yüzde yüz uygun muydu kafama
bilmiyorum, ama
o benim soyumdandı.
Etiyle, kanıyla değil,
belki de heyecanıyla değil,
batırıp parmaklarını kanayan yarasına
beyninin ışığını sattığı için
bir ekmek parasına.
Fakat ne yazık ki o!
namludan kopan bir kurşun gibi haykırıp,
karanlık acıların camını kırıp

güneşi dolu dizgin gözlerine dolduramadı.
Ve işte o zaman
çocuğunu boğan
aç bir ana gibi,
bir çözülmez çemberin kıvranarak içinde,
boğdu kendi elleriyle yüreğini
bir rakı kadehinde.

Tutunmak istedi, kaçtılar,
çalıştı, kırbaçladılar;
Susadı, kendi kanını içti o!
Parça parça insan kafası satılan,
kaldırımlarında aç yatılan
bir caddeden
mukaddes bir ıstırap şarkısı gibi gelip
geçti o!..
(Yarım Ay, Ekim 1935)

Nizamettin Nazif'in tok ve gür sesi odayı doldurdu:

«Fevkalâde, harikulade.. Mükemmel be Nâzım! Demek sen böyle duygusal şiirler de yazarsın ha?..»

Gülüştüler. Nâzım, öteki yazar arkadaşlarının yazılarını okumak istediğini söyledi. Bir tomar kâğıdı Nâzım'a uzatan Naci, odadaki arkadaşlarına dönerek:

«Nâzım'dan dergi parası olan on beş kuruşu isteyelim mi?» diye sordu ve herkesten önce kendisi gülmeye başladı.

Naci Sadullah'ın Kemal Ahmed için yazdıklarının bir bölümü şöyleydi:

«O, Babıâli'ye düştüğü zaman, bir asilzade gibi Fransız ipeklerine ve Surasky kumaşlarına bürünmüş mankenlere benzemiyordu.

Fakat en züppe burjuva salonlarında bile hakir görülmeyecek kadar temiz bir kılığı vardı.

O, Babıâli'ye düştüğü zaman, donsuz sokak satıcılarının kanlarını içerek şişen Yemiş kabzımalları gibi, pantalona sığmayan bir göbeğe sahip değildi. Fakat güneş altında sapan sürerek, helâl topraktan ahsız somun çıkaran bir Anadolu köylüsü kadar, gürbüzdü.

O, Babıâli'ye düştüğü zaman; iğrenç suratlarında mütemadiyen sırıtan bir palyaço maskesi taşıyan, taban yalayıcı güllabiler gibi, mütemadiyen sırıtmıyordu.

Fakat yürekleri; —yıllarca güneşte kalmış basmalar gibi— solmuş melankolikler kadar da somurtuk değildi.

O, Babıâli'ye düştüğü zaman, Marks kadar meşhur bir feylesof değildi. Fakat Marks'ın adını bilmeyen bir entellektüel (!) kadar beyinsiz de değildi.

Ama zavallı Kemal Ahmed'in temiz kanı, gazetelerde mürekkep gibi harcandı.

O, kırık ayaklı gazete masalarına, bir tek rahat soluğa hasret çeken hasta ciğerlerini kusa kusa öldü.

Fakat hasis patron kasaları, onun bir tek şeyini satın alamadılar: İnsanlığını.

Zira o; en sefil, en çaresiz, en aç ve gömleksiz gününde bile; kanaatından, gururundan ve izzeti nefsinden bir nebze fedakârlığa katlanmadan öldü.

Fikirlerini, gururlarını ve izzeti nefislerini bir ezik, delik kırklığa bile değişenlerin çoğaldığı bu zamanda, Kemal Ahmed... hasas, temiz ve iyi Kemal Ahmed, gönüllerimizde fikrin, gururun, izzetinefsin kahraman bir abide gibi kaldı, kalacak da...»

Suat Derviş'e göre Kemal Ahmed şuydu:

«O: ne bir fikir, ne de bir inkılap kahramanı, ne de ölmez eserler bırakmış bir edip değildi.

Fakat muhakkak ki onun, fikir adamı geçinen bir-

çok kimselerden de, bazı inkılâp kahramanlarının çoğundan da; ve ölmez eserler bırakmış bir sürü hasta ediplerden de üstün olan bir tarafı vardı: Çünkü o, bir insandı.

Himalayaları aşan kitap dağlarının, sayı hudutlarını aşan sahifelerine geçmiş kıt ve sayılı doğru lâflardan birkaçını etmiş kimselerden birisi:

— Dâhi olmak güçtür. Fakat muhakak ki, insan olabilmek dâhi olmaktanda güçtür! der.

Kemal Ahmed; cemiyetler, insanlar yozlaştıkça, yani gün geçtikçe artan bu güçlüğü yenebilmiş kimselerden birisidir.

Türk Matbuatının bu emektar fedaisi, taşsız kalan mezarını, ölümüne sebep olanlara panayır olmaktan kurtarabilen yegâne şehittir.

Zira o, vasiyetnamesini; beyninin özünü emenlerin suratlarına bir isyan ve hakaret sillesi gibi fırlattı. Ve Matbuat Cemiyetinin mezarına göndereceği mahud çelengi reddetti.

Ve şimdi, üzerine çelenk koyup bayram yapacak bir taze mezar arayanlar, Kemal Ahmed'in son isyanını bile affedemiyorlar.»

Sevimli ve yürekli Elif Naci'nin isteğiyle, Peyami Safa'ya söylediklerini kâğıda dökmesini istediği cümleleri Nizamettin Nazif belleğini yoklayarak kâğıda geçirdikten sonra yazının altına, üstüne yeni eklemeler yaptı ve yazısı şu bölümleri de içeren bir nitelik aldı:

«Kemal Ahmed, bütün bir ömrü, ıztırabı terennüme vakfetmiş bir ilâhi sanatkâr gibi, yüksektir.

İlâhî bir sanatkâr ve yüksek bir heykeltraş ki, cılız bir elde tuttuğu kalemi, cılız bir yazıda umulmayacak bir kuvvetle tokmaklayarak kullanmıştır ve bir granit-

te, bir mermerde değil, kendi vücudunda işleyerek ıstıraba en nihaî hatlarını vermiş, ıstırabı ebedileştiren heykeli yaratmıştır.

Bu heykelin kaidesi, kitapçı dükkânlarını bir hizaya dizen asfaltla... rotatiflere bobin taşıyan hamalların inleyerek geçtikleri yokuştur. Ben bu asfaltta yürürken, şu yokuşun her bir parkesini bir aynaya benzetirim de, bin bir aynalı bir salonda Kemal Ahmed ıstırabının bin bir cephesini görür gibi olurum. Vazgeçtim fazlasından.

Acaba dostum Hasan Rasim (Us), onun kış, yaz her sabah gün doğmadan üç saat evvel başına geçip, gün battıktan üç saat sonra uzaklaştığı yazı masasına bakıp da bir an olsun dostumuz Kemal Ahmed'i hatırlayamamış mıydı?...

O gözleri uykusuzluktan kızarmış Kemal Ahmed'i... ki onun sütununda ona savrulan hakaret, Haber'in bana tatlı bir zevk veren temiz ve heyecanlı hatırasını, kafamda bir kasap süngeri ile silmiştir.

Eğer o kubbeli odada, fena bir ışık altında, entertiplerden çıkan zehirli gazı teneffüs ede ede... ve içinde sigara yakacak ateş bile bulamadığım küllenmiş bir mangalla, kara kışlar geçirerek çalıştığım günlerde kestirebilmiş olsaydım ki: bir gün gelecek ve o, Kemal Ahmed, en güzel eserinin çıktığı gün bütün kıymetleriyle kendi sütununda ayak altına alınacak...

Oooh... Hayır Hasan Rasim... hayır çocuğum. Uzak Şarktaki o malum harbi patlatmaya Japon... Erkân... Harbiyesi muk...te...dir...o...lamazdı!

1935'inci Milad yılında dahi, içlerinde insanlık, dostluk, arkadaşlık ve civanmertlik duyabilenlere ne mutlu mu diyeceğiz?

Dostlarım! İçlerimizi yıkayalım biraz...»

Böylece Nizamettin Nazif, eski bir medreseden bozma kat kat binada, labirent gibi merdivenlerle çevrili yazı odalarında çıkan Haber gazetesinde, Kemal Ahmed'i de yanına alarak yazdığı, yönettiği gazetenin sahibinin göz yumduğu zavallı bir yazıda Kemal Ahmed'in anısına yapılan tecavüzü fazlasıyla karşıladı.

Nâzım, yazılanları bitirdiği vakit, gözleri dolu dolu idi. «Kemal Ahmed mukaddes bir ıztırap şarkısı gibi gelip geçti, delip geçti» deyiverdi.. «Sokakta Harp Var» yapıtı Kemal Ahmed'in yaşantısını da veren bir yürekli romandı.

Hüseyin Avni Şanda, onun «sosyal dayanışma örgütlerinin olmadığı zamanların, en çok yorulan ve çile çeken fikir işçilerinden biri» olduğunu belirtiyor ve şöyle diyordu:

«O, ömrünü sıkıntı içinde geçirdiği halde, gazetecilikten bir türlü ayrılmamıştı ve mesleğine sıkı surette bağlanmıştı. Bu itibarla önüne çıkan fırsatları itmiş, gazeteciliği bir basamak olarak kullanmak istememiştir. Herhalde çok geniş bir çevrede tanınan ve sevilen bu gazeteci, başkaları gibi gazetecilik ilişkilerinden ve onun avantajlarından yararlanabilir, zamanın politikacılarına hoş görünerek geliri bol ve rahat bir işe atlayabilirdi. Fakat o bu gibi işlere yanaşmamış, kendine göre bir yol tutturmuş ve bu yolda, kimseye boyun eğmeden, dimdik yürümüştür. Bu bakımdan o, tam bir fikir işçisiydi. Yıllarca gazetelerin yorucu ve ağır işlerinde çabalamış ve yıpranmıştı. Onu, yalnız birkaç gerçekçi eseriyle değil, fikir işçilerinin bir sembolü olarak anmak gerek...»

İşte bu fikir işçilerinin aşırı sömürülen, kendi halindekilerin sembolünü, Nâzım Hikmet, ölmeyecek bir şiiriyle ebedileştirdi:

«O benim soyumdandı.
Etiyle kanıyla değil,
belki de heyecanıyla değil,
batırıp parmaklarını kanayan yarasına
beyninin ışığını sattığı için
bir ekmek parasına.»

Kemal Ahmed'in ölüm günü akşamı sırf onun anısını yinelemek, tazelemek için bazı yazarlar Samatya'da tren yolu üzerindeki bir Ermeni meyhanesinde buluştular. Naci Sadullah, Nâzım'ı da gelmeye zorlamıştı ama, aslında içki sevmeyen Nâzım, «Piraye ile sözlüyüz, bir akrabaya gideceğiz» demiş ve içkili anma akşamına katılmamıştı. Ama Niyazi Remzi, Avni Mogol, Naci Sadullah, Suat Derviş, Kemal Tahir, İsmet Hüsnü, Hüseyin Şehsuvar verdikleri kararı uygulamışlardı. Kemal Ahmed'in, bir ara «Muhterem Başmuharririmiz» diye Naci Sadullah'a hitab ettiğini Naci, kahkahadan kırılarak anlatmış ve şunu eklemişti:

«Benim nâçizane Akşam gazetesi Başmuharriri diye Kemal Ahmed'den iltifat görmem, cebimdeki yetmiş liranın otuzuna mal olmuştu. Ama yaptığım harcama helâl olsun.»

Meğer Akşam'da zaman zaman N.S. diye imzalanan başyazıları, cebinden tomar tomar kâğıt sarkan Naci'yi Babıâli yokuşuna tırmanırken gören Kemal Ahmed:

«Üstad nereye?» diye sorduğu bir gün Naci:

«Nâzım'a bir yazı bırakacağım» demiş. Ertesi gün de Akşam'da N. S. diye imzalanan bir başyazı oldukça «ilerici» imiş. Bunu Naci'nin yazmış olacağına hükmeden Kemal Ahmed, öğle üzeri Sirkeci'de bir arkadaşına uğrayacağı sırada Kemal Ahmed'le karşılaşmış. Kemal:

«Üstad, demiş, Akşam'daki başmakaleniz fevkâlâde idi...»

Naci, önce şaşırmış, sonra bozuntuya vermemiş:

«Evet, demiş, Nâzım da beğendi...»

Naci Sadullah bir anda iğreti de olsa Akşam'ın başyazarı diye karşılanınca:

«Kemal Ahmed, demiş, başmakalenin bedelini Havra'da ezelim, ne dersin?»

Ve iki içkisever yazar, Yeni Cami sırasındaki eski bir Havra'nın meyhaneye dönüşen salonunda 1934 Haziranında hovardalık yaparak otuz liranın içine kan değil, rakı doğramışlar. İçki biterken Naci Sadullah, Kemal Ahmed'e fısıldarcasına:

«Akşam'ın N. S. imzalı yazılarını benden çok Necmeddin Sadık yazar. Her N. S.'yi benim sanma, sonra vallaha on günde aylığımın dibine darı ekilir.» demişti.

— ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU —

İÇİNDEKİLER

I — Nâzım'ı Karşı Saflar Davet Girişimi ... 5
II — Tahliye Sonrası Düşünceler 15
III — Eskilerin ve Gençlerin Görüşleri 28
IV — Gericiler Orhan Selim'e Saldırıyor ... 45
V — Unutulan Adam'ın Unutulmayan Yazarı 58
VI — Karşı Görüşe Hak Tanımayanlar 71
VII — Faşizm Habeşlere Saldırınca 79
VIII — Türkiye'de Parti ile Devlet Kaynaşıyor 100
IX — Hitlerseverler Babıâli'de 114
X — İki Dostun Buluşması 126
XI — Her Hafta Sütun Sütun Küfür 143
XII — Çam Devirme Alışkanlığı 158
XIII — «Cingöz Recai» Nâzım'a Karşı 183
XIV — Çatmak İçin Yaratılan Vesile 203
XV — Sükun Yok Hareket Var 221
XVI — Sağ Kanadın Uçuştuğu Yıllar 239
XVII — Babıâli'nin Kan Kusanlarından Biri Daha 254

Demokrasiden yana olanlarla, faşizme kayanların kesin çizgilerle ayrılmaya başladığı 1934-1935 yıllarında Nâzım Hikmet; başarılı, güçlü bir yazarlık sınavı verdi. Mussolini Habeşistan'a saldırmış, faşizmin beşinci kolu General Franko İspanya Cumhuriyeti'ne başkaldırmıştı. Nâzım, Habeş halkını, İspanyol Cumhuriyeti için direnenleri savunuyor, bazı kalemler aksi yönde ahkam kesiyordu. O günleri İstanbul'da yaşayan Kemal Sülker Bâbıali'deydi. Olup bitenleri öğreniyordu.

Bu ortamdan yazar Peyami Safa da etkilenmiş ve Nâzım'la olan dostluğunu çiğneyerek ona saldırıya geçmişti. Haftalarca ima yoluyla, sonra açıkça, giderek dizi yazılara ve polemik şiirlerine dökülen yayınlarla iki yazar da yazılarını sürdürmüşlerdi. Nâzım kendi çizgisinde, Peyami zikzaklarında okur bulmuştu.

Bu üçüncü ciltte bütün bu gelişmeler yaşanırken, Nâzım, Piraye Altunoğlu ile evlendi. Bu ve benzeri olay ve gelişmeler bu ciltte belgeleri ile verildi. Bazılarının başlıkları şöyle: Nâzım'ı karşı saflara davet girişimi, Tahliye sonrası düşünceler, Gericiler Orhan Selim'e saldırıyor, Faşizm Habeşler'e saldırınca, Hitlersever ler Bâbıali'de, Sükun yok hareket var, Sağ kanadın uçuştuğu yıllar, Bâbıali'nin kan kusanlarından biri daha.

KDV Dahil 2500 TL.